SOMERSET MAUGHAM

AZ ÖRDÖG SARKANTYÚJA

Paletta

A mű eredeti címe: The Moon and Sixpence

Fordította: Devecseriné Guthi Erzsébet

Borítóterv: Fákó Árpád

Hungarian translation © Devecseriné Guthi Erzsébet jogutóda
ISBN 963 7826 10 6 Felelős kiadó: a Kulturtrade ügyvezető igazgatója

1

Bevallom, hogy mikoriban megismerkedtem Charles Stricklanddel, egyáltalában semmi rendkívülit nem fedeztem fel rajta. Ezzel szemben ma már nagyon kevesen vannak, akik tagadják a nagyságát. A nagyságnak nem arról a fajtájáról beszélek, amelyet a szerencsés államférfi vagy a győztes katona érhet el: az ő esetükben a nagyság inkább a hivatásukhoz tartozik, mint egyéniségükhöz, s mihelyt a körülmények megváltoznak, ez a nagyság igen szerény méretűvé zsugorodik. Volt miniszterelnökökről utólag gyakran kiderül, hogy mindössze nagyképű szónokok voltak; hadsereg nélküli generálisokról : hogy mindössze vidéki városkák jámbor hősei.

Charles Strickland nagysága azonban valódi volt. Akadhatnak olyanok, akiknek nem tetszik a művészete, de érdeklődésüket ezek sem tagadhatják meg tőle. Nyugtalanít és lenyűgöz. Elmúltak azok az idők, mikor még gúnyolták és kinevették; ma már nem számít különcködőnek, aki őt védi, vagy ízléstelennek, aki magasztalja. Elfogadják hibáit is, mint érdemeinek szükségképpeni kiegészítőit. Arról még lehet vitatkozni, milyen hely illeti őt meg a művészetben; bámulóinak rajongása talán éppen olyan szélsőséges, mint az ellenpárton levők becsmérlő véleménye. Hanem egyvalamihez nem fér kétség, s ez az, hogy zseni volt.

Az én felfogásom szerint a művészetben legérdekesebb a művész egyénisége, és ha az csakugyan rendkívüli, szívesen megbocsátom akár ezer hibáját is. Azt hiszem, Velázquez jobb festő volt, mint El Greco, csakhogy a szokás letompítja az iránta érzett rajongást; az

érzéki és tragikus krétai pedig a lelke mélyén rejtőző titkot ajánlja fel mint örök időkre szóló áldozatot. A művész, festő, költő, zenész a szépérzéket elégíti ki, amely azonban rokona a nemi ösztönnek, és barbár, mint amaz - ám ad értékesebb ajándékot is: önmagát. Kutatni a titkát... van ebben valami a detektívtörténetek lebilincselő érdekességéből. Olyan rejtély ez, amely a mindenséggel osztozik abban a dicsőségben, hogy nincs megoldása. Charles Strickland műveinek legjelentéktelenebbje is különös, zaklatott, bonyolult egyéniségre vall; bizonyára ezért van, hogy még azok sem tudnak közönyösen tekinteni a képeire, akik nem szeretik őket; bizonyára ezért kelt olyan különös érdeklődést élete és jelleme.

Csak Strickland halála után négy évvel írta meg Maurice Huret azt a cikket a *Mercure de France-ban,* amely megmentette az ismeretlen festőt a feledéstől, s rávilágított arra az ösvényre, amelyen a későbbi - többé vagy kevésbé tanulékony - írók haladtak. Franciaországban hosszú idő óta nem volt kritikus, aki az övéhez hasonló, minden vitán felül álló tekintélynek örvendett volna, és lehetetlen volt közömbösnek maradni megállapításaival szemben. Igaz, hogy túlzottnak látszottak, de a későbbi kritikák teljes mértékben megerősítették az ő értékelését, és Charles Strickland hírneve most szilárdan gyökeret vert abban a talajban, melyet ő készített elő. E hírnév keletkezése egyike a művészettörténet legregényesebb jelenségeinek. De hát én nem szándékozom Charles Strickland műveivel foglalkozni, legföljebb annyiban, amennyiben ez a jellemét érintené.

Sehogy sem tudok igazat adni azoknak a festőknek, akik dölyfösen kijelentik, hogy a laikusnak sejtelme sem lehet a festészetről, tehát műveik iránt érzett megbecsülését azzal mutathatja leginkább, hogy befogja a száját, és előveszi a csekk-könyvét. Ez nevetséges félreértés; eszerint a művészet semmi más, mint olyan ügyeskedés, melyet teljesen csak a szakmabeliek érthetnek meg. Holott a művészet az érzések megnyilatkozása, márpedig az érzések olyan nyelven beszélnek, amelyet mindenki megérthet.

Viszont belátom, hogy a kritikus, akinek tulajdonképpeni technikai tudása nincs, csak ritkán tud úgy hozzászólni a tárgyhoz, hogy

megállapításainak komoly értéke legyen - s ami engem illet: semmit sem értek a festészethez. De ez szerencsére nem baj, mert barátom: Mr. Edward Leggatt - aki ugyanolyan tehetséges író, amilyen kiváló festő - kimerítően ismertette Charles Strickland műveit egy kis könyvben,[1] amely elragadó példája egy inkább Franciaországban, mint Angliában kultivált stílusnak.

Maurice Huret híres cikkében Charles Strickland változatos életrajzát adta, és nagyon jól számított, mikor azt várta, hogy ezzel felkelti az érdeklődők kíváncsiságát. A művészet iránti önzetlen lelkesedésében nagyon szerette volna felhívni a hozzáértők figyelmét egy rendkívül eredeti tehetségre. De sokkal jobb újságíró volt, semhogy ne tudta volna: az „emberi érdeklődés" segítségével sokkal hamarább elérheti a célját. És mikor azok, akik Stricklanddel érintkeztek régebben, akik ismerték őt Londonban, festők, akik a Montmartre kávéházaiban találkoztak vele, csodálkozva fedezték fel, hogy akiben ők mindössze egy boldogulni nem tudó festőt láttak - egyet a sok közül -, az valódi géniusz volt: akkor cikksorozatok kezdtek megjelenni a francia és amerikai folyóiratokban, visszaemlékezések, méltatások, amelyek mind növelték Strickland hírességét, és táplálták a közönség kíváncsiságát anélkül, hogy kielégítették volna. A tárgy igen hálásnak bizonyult, és a törekvő Weitbrecht-Rotholz hatalmas monográfiájában már igen figyelemreméltó listáját közölhette azoknak a tekintélyeknek, akik Stricklandről írtak.[2]

A mesék, mondák iránti hajlandóság vele született tulajdonsága az emberiségnek. Mohón csap le mindazokra a csodálatos vagy titokzatos eseményekre, amelyek az embertársaik közül valamilyen okból kimagasló egyének pályafutását tarkítják, ezek köré aztán legendákat sző, amelyekben fanatikusan hisz. Ez a regényesség küzdelme az élet hétköznapiassága ellen. A legenda epizódjaiból lesz

[1] *Egy modern művész: Jegyzetek Charles Strickland munkáiról.* írta Edward Leggatt, A. R. H. A. Martin Secker, 1917.
[2] *Kari Strickland, sein Lében und scine Kunst.* írta Hugó Weitbrecht-Rotholz, Ph. D. Schwingel und Hanisch, Leipzig, 1914.

aztán az az útlevél, amelynek segítségével a hős legbiztosabban éri el a halhatatlanságot.

A gúnyolódó filozófus mosolyogva jegyzi meg, hogy Sir Walter Raleigh sokkal mélyebben véste nevét az emberiség emlékezetébe azzal a cselekedetével, hogy köpenyét a Szűz Királynő lába elé terítette, mint azzal, hogy elvitte az angolok hírét ismeretlen országokba. Charles Strickland visszavonultan élt. Inkább ellenségeket szerzett, mint barátokat. így hát nem is lehet csodálni, hogy azok, akik írtak róla, szegényes emlékeiket élénk képzeletükkel egészítették ki, és az is világos, hogy ami keveset tudni lehetett róla, az elég anyagot nyújtott a regényes hajlamú krónikásnak. Élete sok tekintetben különös és borzalmas volt, jellemében volt valami visszataszító, sorsában valami megkapó. Bizonyos idő múlva olyan bonyolult legenda keletkezett körülötte, hogy a bölcs történetíró haboznék, vajon eloszlassa-e?

De egy bölcs történetíró pontosan az ellenkezője annak, ami Róbert Strickland tiszteletes úr; ö bevallottan azért írta meg biográfiáját,[3] hogy „eloszlasson bizonyos elterjedt félreértéseket" apja későbbi életére vonatkozóan, amely félreértések „nagyon fájdalmasak egyes, még életben levő egyénekre nézve". Csakugyan, Strickland közismert életrajzában sok minden volt, ami kínos lehetett egy úri családra nézve.

Ennek a könyvnek olvasása nagyon mulattatott, amihez csak gratulálhatok magamnak, mert színtelen, unalmas írás volt. Mr. Strickland egy kiváló férj és családapa képét rajzolja meg benne, egy nyájas, szorgalmas, erkölcsös emberét. A modern lelkész az egyházi tudományok egyik ágának - amelyet, úgy hiszem, exegezis-nek hívnak - tanulmányozása során elsajátítja azt a képességet, hogy meglepő könnyedséggel ad önkényes értelmezést a dolgoknak, de az a csodálatos ügyesség, amivel Robert Strickland tiszteletes úr „magyarázza" édesapja életének mindama tényeit, melyek egy kötelességtudó gyermek fiúi szívét kellemetlenül érinthetik, idők folyamán

3 *Strickland, az ember, és művei.* írta fia, Róbert Strickland, W. Heinemann, 1913.

feltétlenül a legmagasabb egyházi méltóságok sorába fogja emelni őt. Máris látom izmos lábikráit püspöki lábszárvédőben. Kockázatos - bár talán nemes - cselekedet volt, mert valószínű, hogy az általánosan elfogadott legenda nem kis mértékben járult hozzá Strickland hírnevéhez. Sokat éppen azért érdekel a művészete, mert irtóznak a jellemétől, vagy mert részvétet kelt bennük a halála; és a fiú jóakaratú igyekezete sajátságos módon lehűtötte az apjáért rajongók lelkesedését. Nem véletlen, hogy mikor legjelentékenyebb képeinek egyike: a *Samariai nő,*[4] röviddel a Mr. Strickland biográfiájának megjelenését követő vita után, eladásra került Christie-nél, 235 fonttal olcsóbban kelt el, mint kilenc hónappal előbb, amikor az az előkelő gyűjtő vásárolta volt meg, akinek hirtelen halála folytán került újra árverésre a kép. Talán Charles Strickland nagy tehetsége és eredetisége sem lett volna elég, hogy lenyomja a mérleg serpenyőjét, ha az embereknek a csodálatoshoz és költőihez való hajlandósága türelmetlenül el nem söpörte volna ezt a történetet, amely nem elégítette ki a rendkívüli után való sóvárgásukat. Es később dr. Weitbrecht-Rotholz megírta művét, amely végleg megnyugtatta a művészet minden rajongóját.

Dr. Weitbrecht-Rotholz a történetíróknak azt a fajtáját képviseli, amelyik azt hiszi, hogy az emberi természet nemcsak olyan rossz, amilyen lehet, hanem még sokkal rosszabb. És az olvasó mindenesetre több szórakozást talál az ő műveikben, mint az olyan írókében, akik különös élvezetüket lelik abban, hogy romantikus hősöket a családi erények mintaképei gyanánt írnak le. A magam részéről igazán sajnálnám, ha azt kéne gondolnom, hogy Antonius és Cleo-patra között nem volt semmi más, csak gazdasági kapcsolat. És nincs annyi bizonyíték a világon - hála istennek -, amennyivel engem meg lehetne győzni arról, hogy Tiberius olyan kifogástalan uralkodó volt, mint V. György.

[4] Christie katalógusában így szerepel: Meztelen nő - társaság-szigeti bennszülött -egy patak mellett, a földön fekve. A háttérben trópusi táj pálmafákkal, banánfákkal stb. 60 x 48 hüvelyk.

Dr. Weitbrecht-Rotholz úgy elbánt Robert Strickland tiszteletes úr szegény, ártatlan biográfiájával, hogy az ember szinte kénytelen bizonyos részvétet érezni a szerencsétlen lelkész iránt, akinek finom tapintatosságát dr. Weitbrecht-Rotholz képmutatásnak bélyegzi, körülírásait egyszerűen hazugságnak, hallgatását árulásnak minősíti. És e gyarlóságok alapján - amelyek igen terhelőek egy íróra nézve, de megbocsáthatók egy fiú részéről - kimondja az angolszászokról, hogy képmutatók, követelőzők, csalók, ravaszak, és rosszul főznek.

Szerintem Mr. Strickland kissé elhamarkodottan cselekedett, mikor (megcáfolni akarván egy közhiedelemmé vált mendemondát, amely egy, a szülei közötti „kellemetlenségre" vonatkozott) azt állította, hogy Charles Strickland egy párizsi levelében az ő édesanyjáról mint „kitűnő asszony"-ról emlékezett meg. Dr. Weitbrecht-Rotholznak ugyanis módjában volt nyomtatásban közölni a levél fakszimiléjét, amelyből kiderült, hogy a kérdéses levélrészlet a valóságban így hangzott: *„Fütyülök a feleségemre. Kitűnő asszony. Bár vinné el az ördög."* Régi, dicső napjaiban az egyház nem ilyen magatartást tanúsított kellemetlen bizonyítékokkal kapcsolatban.

Dr. Weitbrecht-Rotholz lelkes bámulója volt Charles Strickland-nek, és így nem forgott fenn annak a veszélye, hogy tisztára mossa őt. Éles, csalhatatlan szemével a legártatlanabbnak látszó cselekedetekben is okvetlen felfedezte az alantas motívumokat. A művészetnek ez a buzgó tanulmányozója egyúttal pszichopatológus is volt, aki előtt a lélek tudat alatti rétegei nem sok titkot rejtegettek. Nem volt a világon olyan misztikus, aki mélyebb jelentőséget tulajdonított volna mindennapi dolgoknak, mint ő. A misztikus megérzi a kifejezhetetlent, a pszichopatológus az elmondhatatlant.

Sajátságos és elragadóan érdekes megfigyelni, hogy ez a tudós szerző milyen fáradhatatlanul, milyen mohón szimatol ki minden olyan körülményt, amely hősének szégyenére válik. Örül a lelke, ha valami kegyetlenséget vagy aljasságot sikerül rábizonyítania, és ujjong, mint az inkvizítor egy eretnek autodaféján, ha valami elfelejtett históriával megbolygathatja Robert Strickland tiszteletes úr fiúi kegyeletét. E tekintetben bámulatos buzgóságot fejtett ki. Nem akadt

olyan csekélység, ami elkerülte volna a figyelmét; ha Charles Strickland egy mosószámlát nem egyenlített ki, az olvasó nyugodt lehet: e tényt *in extenso* közlik vele, úgyszintén azt is, mégpedig kimerítő részletességgel, ha esetleg elmulasztott visszafizetni egy kölcsönkért félkoronát.

2

Tekintve, hogy Charles Stricklandről ilyen sokat írtak, talán fölöslegesnek tűnik, hogy én még többet írjak. A festő dicsőségének hirdetője: a művei. Igaz, hogy én közelebbi ismeretségben voltam vele, mint legtöbb ismerőse: mikor először találkoztam vele, még nem is volt festő, és meglehetős gyakran láttam a nehéz évek folyamán is, amiket Párizsban töltött; de azért nem hiszem, hogy valaha is megírtam volna rá vonatkozó emlékeimet, ha a háború nem sodort volna Tahitiba. Mint ismeretes, ott töltötte élete utolsó éveit, és ott találkoztam emberekkel, akik ismerték őt. Módomban van megvilágítani tragikus pályájának éppen azt a szakaszát, melyet mindeddig homály borított. Ha igazuk van azoknak, akik hisznek Strickland nagyságában, akkor olyan ember elbeszélése, aki személyesen ismerte őt, aligha lehet fölösleges. Mit adnánk ma valakinek a közléseiért, aki olyan benső ismeretségben volt El Grecóval, mint én Charles Stricklanddel?

De nem folyamodom effajta kifogásokhoz. Már elfelejtettem, ki volt az, aki azt ajánlotta az embereknek, hogy lelki üdvösségük érdekében mindennap kétszer cselekedjenek olyasmit, amihez semmi kedvük sincs - akárki volt, okos ember volt, és én lelkiismeretesen követtem ezt a tanácsot, mert mindennap felkeltem és lefeküdtem. De bennem van bizonyos aszkétahajlam, én tehát még szigorúbb sanyargatásnak vetettem alá magamat minden héten: soha el nem mulasztottam elolvasni a *Times* irodalmi mellékletét. Igen egészséges és tanulságos dolog eltűnődni a könyvek nagy számán, a boldog

reménységen, amelyet írók éreznek műveik megjelenésekor, s a sorson, amely vár rájuk. Van rá remény, hogy valamelyik könyv utat tör ebben a sokaságban? És ha van is sikere egy könyvnek, az csak egy szezonra szól. Isten a tudója, milyen kínokat állt ki a szerző, milyen keserű tapasztalatokat szerzett, mennyit szenvedett, hogy néhány órányi szórakozást nyújtson valami ismeretlen olvasónak, vagy eloszlassa egy utazás unalmát. És ha folyóiratokból ítélhetek, e könyvek nagy része jól és gondosan van megírva, némelyik közülük egy egész élet buzgó munkájának eredménye. Ebből azt a tanulságot vonom le, hogy az író csak a munkájában lelhet gyönyörűséget, és gondolatainak terhétől való megkönnyebbülését tekintheti jutalmának: minden más iránt közönyös legyen, ne törődjék sem dicsérettel, sem becsmérléssel, sem bukással, sem sikerrel.

Eljött a háború, és új helyzetet teremtett. Az ifjúság olyan istenek felé fordult, akiket mi azelőtt nem ismertünk, és máris látható, milyen irányban fognak haladni azok, akik utánunk következnek. Már nem kopogtat az ajtón a fiatalabb nemzedék, amely tudatában van erejének, és nyugtalan, forrongó: berontott, és egyszerűen elfoglalta a mi helyünket. Minden az ő kiáltozásuktól hangos. Néhányan az idősebbek közül utánozzák őket, önmagukat próbálják meggyőzni, hogy az ő napjuk még nem nyugodott le, együtt rikoltoznak a leglármásabbakkal, de az ő ajkukról üresen hangzik a csatakiáltás; szegény, megvénült gavallérok ők, akik ceruzával, festékkel, kurjongató vidámsággal kísérlik meg visszavarázsolni ifjúságuk illúzióját. A bölcsebbek finom méltósággal haladnak a maguk útján. Megszelídült mosolyukban enyhe gúny van. Visszaemlékeznek, hogy annak idején ők is ugyanilyen lármásan, ugyanilyen lenézően tiportak el egy meglettebb nemzedéket, és ők már tudják, hogy idővel e vitéz fáklyahordozók is át fogják adni helyüket. Nincs utolsó szó. Az új evangélium régi volt, mikor Ninive nagysága tetőpontján ragyogott. Ezek a szép szavak, amelyek olyan újszerűen hangzanak azok előtt, akik kimondják őket, már százszor is elhangzottak régebben. Oda-vissza leng az inga. Újra és újra bezárul a kör.

Az ember néha jóval túlél egy olyan korszakot, amelyben otthon

volt, és belekerül olyanba, amely idegen neki, s ebben az esetben az emberi komédia egyik legkülönösebb látványa tárul az érdeklődők szeme elé. Ugyan kinek jut ma eszébe, mondjuk, George Crabbe? Híres költő volt a maga idejében, s zsenijének a világ olyan egyhangú elismeréssel adózott, amilyen manapság a modern élet bonyolultabb körülményei között ugyancsak ritkán tapasztalható. Crabbe a művészetét Alexander Popé iskolájában tanulta; tanulságos történeteket írt páros rímű versszakokban. Aztán jött a francia forradalom, jöttek a napóleoni háborúk, s a költők új dalokat zengtek. Mr. Crabbe továbbra is tanulságos történeteket írt páros rímű versszakokban. Bizonyára olvasta azoknak a fiatalembereknek verseit, akik úgy felforgatták az egész világot, és azt hiszem, nagyon gyönge, értéktelen holmiknak tartotta őket. Persze némelyik az is volt. De Keats és Wordsworth ódái, Coleridge és Shelley néhány verse a szellemnek hatalmas birodalmát tárták fel, amelyben még senki sem járt őelőttük. Mr. Crabbe-nak már régen befellegzett, de Mr. Crabbe továbbra is tanulságos történeteket írt páros rímű versszakokban. Futólag olvastam az ifjabb nemzedék írásait. Lehet, hogy az ő soraikból egy tüzesebb Keats, egy légiesebb Shelley már írt olyasmit, amire a világ szívesen fog emlékezni. Én nem tudom. Csodálom a csiszoltságukat - a fiatalságuk annyira beteljesült, hogy ostobaságnak tűnhetnék ígéretről beszélni -, bámulom szép stílusukat, de nyelvük minden gazdagsága mellett (szókincsük arra vall, hogy már bölcsőjükben Roget *Rokonértelmű kifejezések szótárá-t* lapozgatták) az én számomra nem mondanak semmit: az én felfogásom szerint túlságosan sokat tudnak, és érzéseik túlságosan félreérthetetlenek. Sehogy sem tudom megemészteni azt a szívélyességet, amivel vállon veregetnek, vagy azt az elérzékenyülést, amivel a keblemre vetik magukat. Szenvedélyüket kissé vérszegénynek, álmaikat kissé unalmasnak találom. Nem szeretem őket. Én félrevonultam. Továbbra is tanulságos történeteket fogok írni páros rímű versszakokban. De kötözni való bolond lennék, ha ezt egyébért tenném, mint a magam szórakoztatására.

Mindez azonban lényegtelen. Nagyon fiatal voltam, mikor megírtam az első könyvemet, amely szerencsés véletlen folytán feltűnést keltett, minélfogva sokan keresték ismeretségemet.

Bizonyos mélabúval gondolok vissza azokra az időkre, amikor mint félénk, de mohón érdeklődő ifjú bejutottam a londoni irodalmi világba. Sok idő telt el azóta, hogy utoljára fordultam meg benne, és ha lehet hinni azoknak a regényeknek, amelyek e világ jelenlegi furcsaságait írják le, akkor sok minden megváltozott benne. A színhely is más lett. Hampstead, Notting Hill Gate és High Street, Kensington helyét Chelsea és Bloomsbury foglalta el. Akkoriban is előnynek számított, ha az ember még nem töltötte be a negyvenedik évét, de ma, aki huszonöt évesnél idősebb, az egyszerűen nevetséges. Akkoriban, úgy emlékszem, tartózkodóan kezeltük indulatainkat, és a nevetségessé válástól való félelem meglehetősen tompította az önhittséget, ha túltengésre hajlott. Nem hinném, hogy abban a nemes Bohémiában különösebben hódoltak volna a szüzességi fogadalom szokásának, de az is bizonyos, hogy nem emlékszem olyasmire, mintha a manapság dívó durva, zabolátlan életmódot folytattuk volna. Nem tartottuk álszenteskedésnek, ha szórakozásainkra a diszkrét hallgatás függönyét bocsátottuk.

A Victoria pályaudvar közelében laktam, és emlékszem, hosszú kirándulásokat tettem omnibuszon a vendégszerető irodalmárok házaihoz. Nagyon félénk voltam, fel és alá bolyongtam az utcán, amíg végre összeszedtem a bátorságomat, hogy becsöngessek, és szinte rosszul voltam az elfogódottságtól, mikor bevezettek egy fülledt levegőjű, emberekkel túlzsúfolt szobába. Sorra bemutattak egy sereg hírességnek, mindegyiknek volt egy-két barátságos szava a könyvemre vonatkozóan, s mindez engem kimondhatatlanul feszélyezett. Ereztem, hogy mindenki szellemes mondásokat vár tőlem, nekem pedig egy sem jutott eszembe, csak mikor már vége volt az összejövetelnek. Zavaromat azzal próbáltam leplezni, hogy teát és

meglehetős ügyetlenül vágott vajas kenyereket adogattam körül. Szerettem volna, ha senki sem vesz észre, hogy kedvemre megfigyelhessem e híres embereket, és hallgathassam szellemes mondásaikat.

Voltak ott hatalmas, daliás tartású nők, nagy orrúak, ádáz tekintetűek, akik úgy hordták ruhájukat, mint megannyi páncélt; aztán voltak kis egérkeszerű, lágy hangú, ravasz tekintetű aggszüzek. Mindig elbűvölten figyeltem, milyen csökönyösen ragaszkodnak ahhoz, hogy kesztyűs kézzel egyék a vajas pirítóst, és ámulva észleltem, milyen tökéletes nyugalommal törlik ujjaikat a székükhöz; mikor azt hitték, hogy senki sem néz oda. Ez minden bizonnyal ártott a bútornak, de azt hiszem, a háziasszony viszont barátnői bútorain állt bosszút, mikor ő volt a vendég. Némelyek divatosan öltözködtek, és azt mondták, semmiképpen sem látják be, miért kell valakinek lomposnak lennie abból az alkalomból, hogy egy regényt írt. Hogy akinek csinos termete van, csak használja ki ezt az előnyt, és hogy szép cipellők a kis lábakon még sosem akadályoztak meg egyetlen szerkesztőt sem abban, hogy elfogadja az ember írásait. Mások azonban ezt a felfogást nagyon felületesnek találták, ezek „művészi" ruhákat és barbár ékszereket viseltek. A férfiak nemigen voltak feltűnő megjelenésűek. Mindegyik iparkodott, amennyire csak lehetett, hogy ne lássék írónak. Polgárnak óhajtottak látszani, és olyanok is voltak, mint valamely citybeli cég cégvezetői. Mindig kicsit fáradtnak látszottak. Mindaddig még sohasem ismertem írókat, és nagyon különösnek találtam őket, de valahogy úgy éreztem, mintha nem is volnának egészen valódiak.

Emlékszem, milyen ragyogónak találtam a társalgásukat, és milyen csodálkozva hallgattam maró szellemességüket, amellyel írótársaikat darabokra szaggatták, mihelyt azok kitették a lábukat. A művésznek az az előnye is megvan a többi teremtménnyel szemben, hogy az ő barátai nemcsak külsejükkel és jellemükkel szolgáltatnak neki anyagot a gúnyolódáshoz, hanem munkáikkal is. Én lemondtam arról, hogy valaha is olyan tehetségesen és olyan folyékonyan tudjam kifejezni magamat. Abban az időben a társalgás még külön művészet volt. Egy talpraesett visszavágást mindennél többre becsül-

tek, és az epigramma - akkor még nem az a gépies eszköz volt, amelynek segítségével az ostobák is a szellemesség látszatát kelthették - elevenné tette a csevegést. Szomorú, hogy e sziporkázásból semmire sem emlékszem. Hanem, azt hiszem, igazán meghitté olyankor vált a társalgás, amikor a művészetnek, amellyel foglalkoztunk, a másik oldala került szóba: az üzleti részletek. Mikor már megvitattuk a legutóbbi könyv érdemeit, csak természetes volt, hogy azt találgassuk, vajon hány példány kelt el belőle, vajon mekkora előleget kapott az író, és vajon mennyit fog keresni az ügyön. Aztán erről meg arról a kiadóról beszéltünk, összehasonlítottuk az egyiknek a bőkezűségét a másik fukarságával; vitatkoztunk, melyikhez kell inkább fordulnunk: ahhoz-e, aki magas jogdíjat fizet, vagy ahhoz, aki elszántan „terjeszti" a könyvet. Némelyik értett a hírveréshez, némelyik nem; némelyik modern volt, némelyik maradi. Majd ügynökökről beszélgettünk, és arról, hogy milyen ajánlatokat tudtak elérni a számunkra; szerkesztőkről, hogy mifajta munkát fogadnak szívesen, mennyit fizetnek ezersoronként, és hogy pontosan fizetnek-e vagy sem. Az én számomra mindez nagyon regényes volt. Az volt az érzésem, hogy valami titokzatos testvériség tagja vagyok.

4

Az idő tájt legvonzóbbnak Rose Waterfordot találtam. A férfias intelligencia női romlottsággal párosult benne, és regényei eredetiek és meglepőek voltak. Őnála találkoztam Charles Strickland feleségével. Miss Waterford teaestét adott, és kis szobája még zsúfoltabb volt, mint rendesen. Mindenki beszélgetett, és én, aki hallgatagon üldögéltem, félszegnek éreztem magamat, de sokkal bátortalanabb voltam, semhogy odaléptem volna valamelyik csoporthoz, mert ezek mind a maguk ügyeinek tárgyalásába látszottak merülni. Miss Waterford figyelmes háziasszony volt, és zavaromat látván, odajött hozzám:

- Be akarom mutatni Mrs. Stricklandnek - mondta. - Nagyon lelkesedik a maga könyveiért.

- Mivel foglalkozik Mrs. Strickland? - kérdeztem. Tudatában voltam tájékozatlanságomnak, és gondoltam, jó lesz megtudni, még mielőtt bemutatnak neki, vajon nem valami ismert nevű írónő-e?

Rose Waterford kajánul lesütötte a szemét, hogy válasza annál nagyobb hatást keltsen:

- Villásreggeliket ad. Csak lármáznia kell egy kicsit, magát is meghívja.

Rose Waterford cinikus lélek volt. Az élet az ő szemében mindösz-sze alkalom volt arra, hogy regényeket írjon, a közönséget pedig nyersanyagának tekintette. Időnként meghívott magához egyeseket, akikről megtudta, hogy elismerik tehetségét, és pazarul megvendégelte őket. Jóindulatú lenézéssel bánt velük a hírességek iránti gyöngéjük miatt, de azért igen méltóságteljesen játszotta előttük az előkelő írónő szerepét.

Bemutattak Mrs. Stricklandnek, és beszélgettünk vagy tíz percig. Semmi mást nem vettem észre rajta, mint azt, hogy kellemes a beszédhangja. Westminsterben volt a lakása, amelyből a befejezetlen székesegyházra nyílt kilátás, és mivel egy környéken laktunk, bizonyos barátságot éreztünk egymás iránt. A Katonai és Tengerészeti Áruház összekötő kapocs mindazok között, akik a folyó és a St. James's Park között laknak. Mrs. Strickland megkérdezte a címemet, és néhány nap múlva egy villásreggelire szóló meghívást kaptam.

Hasonló társadalmi kötelezettségeim csak szórványosan akadtak, és örömmel fogadtam el a meghívást. Mikor megérkeztem - kicsit elkésve, mert abbéli félelmemben, hogy túlságosan korán találok megjelenni, háromszor körülsétáltam a székesegyházat -, már együtt ült az egész társaság: Miss Waterford, Mrs. Jay, Richárd Twining és George Road. Valamennyien írók. Gyönyörű, kora tavaszi nap volt, és jókedvűek voltunk. Beszélgettünk mindenféléről. Miss Waterford - aki sehogy sem tudta eldönteni, mihez tartsa magát inkább: amaz esztétikai felfogáshoz, melyet kora ifjúságában vallott,

amikor is salátazöld ruhában, ujjai közt egy szál nárciszt szorongatva, járt vendégségbe, vagy érettebb évei könnyedebb ideáljához, mely magas cipősarkok és párizsi ruhák felé hajlott -, Miss Waterford új kalapban jelent meg. Ettől aztán nagyon emelkedett hangulatban volt. Olyan gúnyosan még nem is hallottam őt beszélni közös barátainkról. Mrs. Jay, aki tisztában volt azzal, hogy az éle lelke az illetlenség, olyan megjegyzéseket tett lágy, csaknem suttogó hangon, hogy a havas fehérségű abrosz is belepirulhatott volna. Richárd Twining mulatságos ostobaságokat fecsegett, George Road pedig - aki jól tudta, hogy neki nem kell sziporkázni, mert az ő szellemessége szinte közmondásos - csak azért nyitotta ki a száját, hogy egyék. Mrs. Strickland nem sokat beszélt, de megvolt az a kellemes képessége, hogy általánossá tudta tenni a társalgást. Ha megakadt a beszélgetés, ő valami helyénvaló megjegyzéssel újra megindította. Harminchét éves, magas, jól megtermett - de nem kövér - nő volt, nem szép, de nyájas tekintetű, barna szeme igen vonzóvá tette az arcát. Halvány bőre volt, és sötét haját csinosan, gondosan fésülte. A három nő közül ő volt az egyetlen, aki nem kendőzte az arcát, és -ellentétben a többiekkel - egyszerűnek, keresetlennek tűnt.

Az ebédlő, berendezését tekintve, megfelelt az akkori jó ízlés követelményeinek. Nagyon komor volt. A falat fehér faburkolat és zöld tapéta borította, amelyen néhány Whistler-metszet díszlett csinos, fekete rámában. A pávás rajzú, zöld függönyök merev, egyenes redőkben csüngtek, s a zöld szőnyeg, amelynek mintáiban fehér nyulacskák játszadoztak lombos fák között, William Morris hatására vallott. A kandallópárkányon két delfti porcelán állt. Az idő tájt vagy ötszáz, hajszálra hasonló ebédlő lehetett Londonban: ízléses, művészies és egyhangú.

Mikor elmentünk, Miss Waterfordhoz csatlakoztam; részben a szép idő, részben pedig Miss Waterford új kalapja arra bírt bennünket, hogy a parkban barangoljunk.

- Nagyon kellemes összejövetel volt - jegyeztem meg.

- Igen? ízlett az ennivaló? Én mondtam neki, hogy ha írók után áhítozik, akkor tisztességesen is kell táplálnia őket.

- Ragyogó tanács - feleltem. - De hát mit akar az íróktól? Miss Waterford vállat vont.

- Szórakoztatják. Úszni akar az árral. Azt hiszem, meglehetősen egyszerű lélek szegényke, és bennünket valamennyiünket csodálatosnak tart. Neki úgy tetszik, hogy meghívjon bennünket villásreggelire, nekünk pedig nem árt. Én szeretem is ezért.

Ha most visszagondolok rá, úgy érzem, hogy Mrs. Strickland volt a legártatlanabb mindazok között a hírességhajszolók között, akik Hampstead előkelő magaslatairól a Cheyne Walk legszerényebb műterméig üldözik áldozataikat. Ifjúságát vidéken töltötte a legnagyobb csendben, és a könyvek, amik Mudie könyvtárából kerültek hozzá, nemcsak a saját regényvilágukat, hanem London regényességét is magukkal hozták. Őszintén kedvét lelte az olvasásban (ritkaság a magafajtájúak között, akiket többnyire inkább a szerző, mint a könyv, s inkább a festő, mint a kép érdekel), s megteremtette magának a képzelet világát, amelyben olyan függetlenül és szabadon élt, mint soha a hétköznapok világában.

Mikor aztán írókkal ismerkedett meg, úgy érezte, mintha színpadra került volna, amelyet mindeddig csak a rivalda túlsó oldaláról ismert. Drámaian látta életüket, és valóban, szinte a maga életének határai is kibővültek, mert megvendégelhette őket, és meglátogathatta őket váraikban.

A szabályokat, amelyek szerint azok az élet játszmáját játszották, elfogadta mint rájuk nézve érvényeseket, de soha egy pillanatig sem gondolt arra, hogy a maga viselkedését is ezek szerint irányítsa. Erkölcsi különcködésük, úgyszintén sajátságos öltözködésük, vad elméleteik és fonákságuk mulattatták, de a legcsekélyebb mértékben sem befolyásolták meggyőződéseiben.

- Van egy Mr. Strickland is? - kérdeztem.

- Van, ó, igen. Valahol a Cityben dolgozik. Azt hiszem, tőzsdés vagy efféle. Nagyon unalmas alak.

- Jól élnek?

- Imádják egymást. Ha náluk vacsorázik, találkozni fog vele. De

az asszony ritkán hív vendégeket vacsorára. A férj nagyon hallgatag. A legkevésbé sem érdekli az irodalom, művészet.

- Miért van az, hogy kedves nőknek rendszerint unalmas férjük van?
- Mert intelligens férfi nem vesz el kedves nőt.

Erre nem tudtam mit válaszolni, hát megkérdeztem, van-e gyereke Mrs. Stricklandnek.

- Van; egy fia meg egy lánya, mind a kettő intézetben. Ezzel ki is merítettük a tárgyat, és másról kezdtünk beszélni.

5

A nyár folyamán elég gyakran láttam Mrs. Stricklandet. Eljárogattam hozzá kellemes kis villásreggelikre és rémséges teaestélyekre. Megkedveltük egymást. Én nagyon fiatal voltam, s ő talán örömét lelte abban, hogy vezérelhette szűzi lépteimet az irodalom göröngyös útjain. Nekem pedig jólesett, hogy van valakim, akihez apró gondjaimmal, bajaimmal fordulhatok, s akinél biztosan számíthatok figyelmes érdeklődésre és okos tanácsra. Mrs. Strickland nagyon megértő volt. Ez fölöttébb megnyerő tulajdonság, de akik tudatosan vannak birtokában, gyakran visszaélnek vele; van valami démoni abban a mohóságban, amellyel lecsapnak barátaik szerencsétlenségére, hogy kifejthessék ügyességüket. Úgy árad belőlük a megértés, mint egy olajforrás, s olyan nagymértékben részvevők, hogy az már néha egyenesen kínos az áldozatnak. Vannak keblek, amelyeken már annyi könnyet ontottak, hogy én nem áztathatom a magam könnyeivel. Mrs. Strickland nagyon tapintatosan élt a képességével. Az ember úgy érezte, hogy lekötelezi őt, ha elfogadja a részvétet. Mikor ezt ifjú lelkesedésemben megemlítettem Rose Waterfordnak, azt felelte:

- A tej nagyon jó, különösen ha egy kis brandy is van benne, de

azért a jámbor tehén mégiscsak boldog, mikor megszabadul tőle. A megduzzadt tőgy nagyon fáj.

Rose Waterford rendkívül éles nyelvű volt. Senki sem tudott olyan csípős dolgokat mondani, mint ő, de olyan bájosakat sem.

Még valamit szerettem Mrs. Stricklandben. Azt, hogy maga körül mindent kellemessé, elegánssá varázsolt. Mindig csinos, barátságos lakása virágoktól tarkállott, a fogadószoba bútorhuzata komor mintája ellenére is derűs, csinos volt. Az étkezések a művészies kis ebédlőben kellemesen folytak le; az asztal szépen volt megterítve, a két szobalány csinos és jó modorú, az ennivaló ízletes. Lehetetlen volt észre nem venni, hogy Mrs. Strickland kitűnő háziasszony; és bizonyára kiváló anya lehetett. A szalonban fényképek voltak, melyek fiát és lányát ábrázolták. A fiú - Róbertnek hívták - tizenhat éves volt, és Rugbyban tanult; az egyik képen flanelöltönyben és krikettsapkában volt látható, a másikon frakkban, keménygallérral. Ugyanolyan nyílt homloka és szép, komoly szeme volt, mint anyjának. Tisztának, egészségesnek, mintaszerűnek látszott.

- Nem mondom, hogy különösen okos - jegyezte meg Mrs. Strickland egyszer, mikor a fia fényképét néztem -, de azt tudom, hogy jó. Aranyos természete van.

A leány tizennégy éves volt. Anyjáéhoz hasonló dús, sötét haja gazdag fürtökben omlott vállára, és ugyancsak az anyjáéhoz hasonló nyájas kifejezés ült arcán és nyugodt, tiszta tekintetű szemében.

- Mind a kettő valóságos képmása önnek - mondtam.
- Igen, azt hiszem, jobban hasonlítanak hozzám, mint az apjukhoz.
- Miért nem ismertet meg a férjével?
- Szeretné megismerni?

Mosolygott, a mosolya igazán rendkívül kedves volt, el is pirult egy kicsit; különös, hogy egy asszony az ő korában ilyen könnyen pirul. Talán éppen ez a naivság volt a legbájosabb benne.

- Tudja, ő egyáltalában nem irodalmár - jegyezte meg -, tökéletes nyárspolgár.

Ezt nem lenézően mondta, inkább melegen, szeretettel, mintha

azzal, hogy most elmondta róla a legrosszabbat, meg akarná védeni őt barátai rágalmai ellen.

- A tőzsdén van, és tipikus tőzsdés. Azt hiszem, magát halálra untatná.
- Önt untatja?
- Hát tudja, én a felesége vagyok. Én nagyon szeretem. Mosolygott, hogy leplezze elfogódottságát; azt hiszem, félt, hogy

kigúnyolom, mint ahogy Rose Waterford biztosan gúnyolódással felelt volna egy ilyenfajta vallomásra. Habozott egy kicsit. A tekintete gyöngéd lett.

- A férjem nem játssza a lángelmét. Még csak nem is keres sokat a tőzsdén. De nagyon-nagyon jó és kedves.
- Azt hiszem, én nagyon megszeretném.
- Egyszer majd meghívom magát, hogy vacsorázzék velünk, de figyelmeztetem: a maga felelősségére jön; engem ne hibáztasson, ha unalmas estéje lesz.

6

Végre összekerültem Charles Stricklanddel, de olyan körülmények között, melyek folytán több várt rám, mint az, hogy éppen csak megismerkedhettem vele. Egy reggel Mrs. Stricklandtől levelet kaptam, amelyben azt írta, hogy aznap este vacsorát ad, és az egyik vendége lemondott. Kért, hogy töltsem be az üresedést. Azt írta még:

> Kötelességemnek érzem figyelmeztetni, hogy halálra fogja unni magát. Az egész vendégség már kezdettől fogva teljesen érdektelennek ígérkezett, de ha mégis eljön, végtelenül hálás leszek. Aztán majd elbeszélgetünk mi ketten.

Mint jó szomszédnak illett elfogadnom a meghívást.

Mrs. Strickland bemutatott a férjének, aki meglehetős közönyö-

sen fogott velem kezet. Mrs. Strickland vidáman fordult hozzá, és tréfálkozva mondta:

- Meghívtam, mert meg akartam mutatni neki, hogy csakugyan van férjem. Azt hiszem, már kezdett benne kételkedni.

Strickland kis udvarias nevetéssel válaszolt, amilyennel az ember azokat az élceket szokta nyugtázni, amikben semmi mulatságosat nem talál, de nem szólt semmi. Most újonnan érkezők foglalták le házigazdám figyelmét, s én magamra maradtam.

Mikor végre valamennyien együtt voltunk, s vártuk, hogy vacsorához hívjanak bennünket, azon gondolkoztam - miközben csevegtem a hölggyel, akit asztalhoz kellett vezetnem -, hogy a civilizált ember milyen sajátságos leleményességgel pazarolja rövidke életét unalmas dolgokra. Ez az estély azok közé tartozott, amikor az ember azon töri a fejét, vajon miért fáradt a háziasszony azzal, hogy meghívja a vendégeit, s azok vajon miért fáradtak azzal, hogy eljöttek. Tízen voltak. Egykedvűen találkoztak, és megkönnyebbülést éreztek volna, ha távozhatnak. Persze az egész tisztán társadalmi ténykedés volt. Stricklandék „tartoztak" vacsorával egy csomó embernek - akik egy csöppet sem érdekelték őket -, hát meghívták őket. Azok pedig eljöttek. Miért? Hogy elkerüljék a kettesben való vacsorázást; hogy a cselédeik pihenőhöz jussanak; mert nem volt okuk, hogy visszautasítsák a meghívást; mert „tartoznak" nekik egy vacsorával.

Az ebédlő kellemetlenül zsúfolt volt. Volt ott egy királyi tanácsos a feleségével, azután egy miniszteri hivatalnok a feleségével, Mrs. Strickland nővére a férjével: MacAndrew ezredessel, és egy képviselő felesége. Engem azért hívtak meg, mert kiderült, hogy a képviselő nem távozhat a Házból. Szörnyűségesen előkelő estély volt. A nők sokkal szebbek voltak, hogysem jól öltözködtek volna, és sokkal öntudatosabbak, hogysem szórakoztatók lehettek volna. A férfiak biztos fellépésűek voltak. Mindnyájukon meglátszott az elégedettség és a jómód. Abbeli ösztönszerű igyekezetében, hogy élénk, kellemes hangulat uralkodjék, mindenki valamivel hangosabban beszélt a kelleténél, és így nagy lárma volt a szobában. De a

társalgás nem volt általános. Mindenki a szomszédjához beszélt; a leves, hal és előétel alatt a jobb oldali szomszédjához, a sült, sütemény és csemege alatt a bal oldalihoz.

Beszéltek a politikai helyzetről, golfról, gyermekeikről, a legújabb színdarabról, a Királyi Akadémia képeiről, az időről és az ünnepekre vonatkozó terveikről. Egy pillanatra sem akadt meg a társalgás, és a lárma fokozódott. Mrs. Strickland meg lehetett elégedve: az estélye sikerült. Férje becsülettel megfelelt házigazdái tisztének. Igaz, nem beszélt valami sokat, és a vége felé mintha fáradt tekintetet láttam volna mindkét asztalszomszédnője arcán. Kissé nehézkesnek találhatták. Mrs. Strickland egy-kétszer nyugtalanul pillantott rá.

Végre felemelkedett a háziasszony, és kiterelte a hölgyeket a szobából. Strickland becsukta mögötte az ajtót, az asztal másik végéhez ment, és helyet foglalt a királyi tanácsos és a miniszteri hivatalnok között. Újra töltött a portóiból, és szivarral kínált bennünket. A királyi tanácsos megjegyezte, milyen kitűnő a bor, Strickland pedig megmondta, hol vásárolta. Szőlőtermésről, dohányról kezdtünk beszélgetni. A királyi tanácsos elmesélte egy pőrét, az ezredes pólóról csevegett. Nekem nem volt semmi mondanivalóm, hát hallgatva ültem, és udvariasan iparkodtam érdeklődést mutatni. Mivel úgy láttam, hogy ügyet sem vetnek rám, kedvemre megfigyelhettem Stricklandet.

Magasabb volt, mint gondoltam: nem tudom, miért képzeltem róla, hogy karcsú és jelentéktelen külsejű. A valóságban testes, széles vállú volt, nagy kezű, nagy lábú, és szmokingjában esetlennek tűnt. Olyasféle benyomást keltett, mint egy kocsis, aki kiöltözködött erre az alkalomra. Negyvenéves lehetett, nem szép, de nem is csúnya, mert arcvonásai elég jók voltak; de mind valamivel nagyobbak a természetes méreteknél, s ez nagyon előnytelenül hatott. Simára borotvált, nagy arca kellemetlenül meztelennek tűnt. Rövidre nyírt, vöröses haja, apró, kék vagy szürke szeme és igen hétköznapi külseje volt. Már nem csodáltam, hogy Mrs. Strickland kissé zavarban volt miatta; nemigen látszott alkalmasnak arra, hogy emelje egy asszony tekintélyét, aki a művészetek és az irodalom világában óhajt bizo-

nyos pozíciót szerezni. Nyilvánvalónak látszott, hogy Stricklandnek nincsenek társadalmi erényei, de hát egy férfi megvan ezek nélkül is; még csak valami hóbortja sem volt, amelynek révén különbözött volna a többi közönséges férfitól; nem, derék, unalmas, becsületes, egyszerű ember volt. Elismeréssel adóztak kiváló tulajdonságainak, de kerülték a társaságát. Érdektelen volt. Bizonyára a társadalom érdemes tagja, jó férj és apa, tisztességes tőzsdés, de nem éri meg a fáradságot, hogy az ember reá vesztegesse az idejét.

7

Az idény már vége felé járt, és akit csak ismertem, mind nyaralni készült. Mrs. Strickland a norfolki tengerpartra indult, hogy a gyerekei a tengerben fürödhessenek, a férje meg golfozhasson. Elbúcsúztunk, és megbeszéltük, hogy ősszel találkozunk. De elutazásom előtti napon, az áruházból kijövet, találkoztam vele meg a fiával és leányával; ő is, mint én, utolsó bevásárlásait végezte, mielőtt Londonból elutazott, és valamennyien bágyadtak voltunk a fáradtságtól és a hőségtől. Azt indítványoztam, hogy menjünk mindnyájan a parkba fagylaltozni.

Azt hiszem, Mrs. Strickland örült, hogy megmutathatja nekem a gyerekeket, és vidáman fogadta el a meghívásomat. A gyerekek még szebbek voltak, mint a fényképeken, és anyjuk igazán büszke lehetett rájuk. Én még elég fiatal voltam ahhoz, hogy elfogulatlanok legyenek velem, és vígan fecsegtek mindenféléről. Rendkívül szép, egészséges gyerekek voltak. A fák árnyékában igen kellemesen telt az idő.

Mikor egy óra múlva kocsiba ültek, hogy hazamenjenek, én lassan elsétáltam a klubomba. Talán kicsit elhagyatottnak éreztem magamat, és egy kis irigységgel gondoltam arra a derűs családi életre, amelybe bepillantottam. Nagyon szerették egymást. Kis, saját külön tréfáik voltak, mindenki más számára érthetetlenek, amiken remekül mulattak.

Charles Strickland talán jelentéktelen volt azoknak a mértékével mérve, akik mindenekelőtt sziporkázó szavakat követeltek; de az ő intelligenciája tökéletesen megfelelt a környezetének, s ez a körülmény útlevél a siker - s még inkább a boldogság - birodalmába. Mrs. Strickland bájos nő volt, és szerette a férjét. Elképzeltem életüket, amely zavaró kalandoktól mentesen, tisztességben, úri nyugalomban telt, s amely a két szép, rokonszenves gyermek révén - akik olyan nyilvánvalóan arra születtek, hogy fajuk és társadalmi rangjuk hagyományait tovább virágoztassák - nem volt jelentőség nélkül való. Észrevétlenül fognak megöregedni; látni fogják gyermekeiket felserdülni, kellő időben családot alapítani - az egyikből szép leányka lesz, egészséges gyerekek jövendőbeli anyja; a másikból szép, férfias ifjú, bizonyára katona; végül jólétben, előkelő visszavonultságban, hozzátartozóik szerető gyöngédségétől körülvéve, egy boldog és nem hiábavaló élet után, késő öregségükben sírba szállnak.

Ez bizonyára számtalan házaspár története, s az ilyen életnek megvan a maga nyugodt, meghitt bája. Csendesen folydogáló kis folyóra emlékeztet, amely békésen kanyarog zöld mezők között, hűs lombok árnyékában, míg végül beleömlik a végtelen tengerbe. De ez a tenger olyan sima, olyan nyugodt, olyan közönyös, hogy az embert hirtelen valami bizonytalan, kellemetlen érzés fogja el. Talán csak a természetemben rejlő - akkoriban is erősen kidomborodó - fonákság az oka, hogy mindig úgy éreztem: az ilyen életből, amely a nagy többség osztályrésze, hiányzik valami. Elismertem társadalmi értékét, láttam rendezett boldogságát, de valami láz az ereimben lüktetőbb iramot kívánt volna. Az én számomra volt valami ijesztő az ilyen könnyű örömökben. Szívem mélyén veszélyesebb életmód után vágyódtam. Számoltam azzal, hogy vannak hegyes sziklák és áruló zátonyok - nem baj, csak változatosság is legyen, változatosság és a váratlannal járó izgalom.

8

Átolvasva, amit Stricklandékről írtam, úgy érzem, hogy nagyon elmosódottan ábrázoltam őket. Nem sikerült felruháznom őket egyetlen olyan jellemvonással sem, amelynek birtokában egy könyv alakjai valóságos, önálló életet élnek; szeretném tudni, vajon én vagyok-e ebben a hibás, és töröm a fejem, hogy visszaemlékezzem olyan benyomásokra, amelyeknek segítségével elevenebbé válhatnának. Ha kitérhetnék valami beszédhibára vagy furcsa szokásra, érzem, sokkal jellemzőbben tudnám érzékeltetni az egyéniségüket, így olyanok, mint egy régi tapéta figurái: nem válnak ki a háttérből, és bizonyos távolságból nézve, egybeolvad a mintájuk, úgyhogy az ember alapjában véve mindössze egy kellemes színfoltot lát. Egyetlen mentségem az, hogy énbennem ők szóról szóra ezt a benyomást keltették. Volt bennük valami fakó jellegtelenség, mint általában az olyan emberekben, akiknek egész élete csak része a társadalmi szervezetnek, s akik csak benne és általa élnek. Olyanok, mint az élő testben a sejt: fontos, de ha ép és egészséges, beleolvad az egészbe. Stricklandék átlagos középosztálybeli család voltak: egy kedves, vendégszerető asszony, aki ártalmatlan rajongással lelkesedett az irodalmi társaságok kiválóságaiért, egy meglehetősen jelentéktelen férj, aki híven teljesítette kötelességét abban az állásban, melyhez a kegyes gondviselés juttatta; két szép, egészséges gyerek. Ennél mindennapibbat elképzelni sem lehet. Nem hinném, hogy volt bennük valami, ami érdeklődést kelthetett volna irántuk.

Ha most eltűnődöm mindazon, ami később történt, azt kérdezem magamtól, vajon vak voltam-e, hogy nem láttam Charles Strickland-ben semmit, ami legalábbis szokatlannak tűnt volna. Különös. Az azóta eltelt évek során, azt hiszem, meglehetős emberismeretre tettem szert, de ha Stricklandékkel való megismerkedésem idején már birtokában lettem volna azoknak a tapasztalatoknak, amelyekkel ma rendelkezem, bizonyára akkor is úgy vélekedtem volna róluk. Ámbár - mivel azóta már megtanultam, hogy az ember kiszámítha-

tatlan - ma már nem lepne meg annyira az a hír, amit akkor kora ősszel, Londonba való visszatérésem után hallottam.

Még huszonnégy órája sem voltam a városban, mikor a Jermyn Streeten nekiszaladtam Rose Waterfordnak.

- Ejnye, milyen vidám, milyen élénk! - mondtam. - Mi történt magával?

Mosolygott, és szemében megcsillant az a gúnyos kifejezés, amit már jól ismertem. Azt gondoltam, talán valami botrányról hallott valamelyik ismerősével kapcsolatban, és most felébredt benne az írónő ösztöne.

- Ugye, megismerkedett Charles Stricklanddel?

Nemcsak az arcából, hanem egész testéből áradt az elragadtatás. Bólintottam. Kíváncsi voltam, mi történt a szegény ördöggel, tönkrement a tőzsdén, vagy elgázolta egy omnibusz?

- Hát nem borzasztó? Otthagyta a feleségét.

Miss Waterford bizonyára úgy érezte, hogy a Jermyn Street járdája nem alkalmas e tárgy megvitatására, így hát, művész lévén, csak a puszta tényt közölte velem, és kijelentette, hogy a részleteket nem ismeri. Igazságtalan lettem volna iránta, ha felteszem róla, hogy effajta jelentéktelen körülmény megakadályozhatja abban, hogy megismertessen a részletekkel. De makacs volt.

- Mondom, hogy nem tudok semmit - felelte izgatott kérdezőskö-désemre, aztán könnyed vállvonás kíséretében hozzátette: - Azt hiszem, az egyik citybeli teázóban egy fiatal nő otthagyta az állását.

Sugárzó mosolyt röpített felém; bizonykodott, hogy várja a fogorvosa, és vidáman tovalejtett. Engem az eset inkább érdekelt, mint lesújtott. Akkoriban még nemigen bővelkedtem élettapasztalatokban, és izgató volt számomra, hogy személyes ismerőseimmel történik olyasmi, amit könyvekben olvastam.

Bevallhatom, azóta már hozzászoktatott az idő az effajta szenzációkhoz. De egy kicsit fel is voltam háborodva. Strickland bizonyára volt már negyvenéves, és én visszataszítónak találtam, hogy egy férfi az ő korában szerelmi ügyekbe keveredjék. A nagyon fiatal emberek fölényességével harmincöt évben állapítottam meg végső határát

annak a kornak, amikor az ember még beleszerethet valakibe anélkül, hogy nevetségessé válnék.

És ez a hír engem személyes okokból is zavart egy kicsit, mert még a nyaralóból írtam Mrs. Stricklandnek egy levelet, amelyben értesítettem hazaérkezésemről, s amelyben bejelentettem, hogy - amennyiben nem rendelkezik másképpen - meglátogatom egy bizonyos napon, s együtt teázunk. Az a bizonyos nap pedig éppen ez volt, és Mrs. Stricklandtől még nem kaptam semmi hírt. Vajon akarja-e, hogy elmenjek hozzá vagy nem? Elég valószínű, hogy izgalmai közepett megfeledkezett a levelemről. Talán okosabban tenném, ha nem mennék. Viszont az is lehet, hogy titokban óhajtja tartani az ügyet, s így meg tapintatlanság lenne tőlem, ha bármiképpen is jelezném, hogy a különös hír már eljutott hozzám. Egyfelől attól féltem, hogy megbántok egy kedves asszonyt, másfelől meg attól, hogy alkalmatlan leszek. Bizonyos voltam benne, hogy szenved, és nem akartam tanúja lenni olyan fájdalomnak, amelyet nincs módomban enyhíteni, de a szívem mélyén - ezt szégyelltem is egy kicsit - kíváncsi voltam rá, hogyan viseli. Nem tudtam, mitévő legyek.

Végre az jutott eszembe, hogy elmegyek, mintha semmi se történt volna, s beüzenek a szobalánnyal, hogy kíván-e fogadni? így módot nyújtok neki, hogy elküldhessen. De mikor a szobalányt tervemnek megfelelően beküldtem az üzenettel, ugyancsak zavarban voltam, s mialatt a sötét folyosón vártam a válaszra, minden erőmet össze kellett szednem, hogy meg ne ugorjam. A leány visszajött. Modora - legalább én izgatottságomban úgy láttam - arra vallott, hogy tökéletesen tájékoztatva van a családi botrányról.

- Tessék erre befáradni - mondta.

Követtem a szalonba. A redőnyök félig le voltak eresztve, hogy árnyékban tartsák a szobát, és Mrs. Strickland háttal ült a világosságnak. Sógora, Mac Andrew ezredes a kandalló előtt állott, és a képzeletbeli tűznél melengette hátát. Én nagyon kínosnak éreztem a helyzetet belépésemkor. Az volt az érzésem, hogy megjelenésem váratlanul érte őket, hogy csak azért kerültem be hozzájuk, mert

Mrs. Strickland elfelejtett elutasítani. Azt képzeltem, hogy az ezredes haragszik, amiért zavarom őket.

- Nem voltam benne biztos, hogy várt-e - mondtam, és igyekeztem elfogulatlannak látszani.

- Hogyne vártam volna. Anne rögtön itt lesz a teával.

Még az elsötétített szobában is okvetlen észre kellett vennem, hogy Mrs. Strickland arca egészen megduzzadt a sírástól. Egyébkor sem valami szép arcbőre most fakó volt.

- Emlékszik a sógoromra, ugye? Itt találkoztak a nyári vakáció előtt.

Kezet fogtunk. Olyan zavarban voltam, hogy egy árva szó sem jutott eszembe, de Mrs. Strickland segítségemre jött. Megkérdezte, mit csináltam a nyáron, és így valahogy sikerült társalgást kezdeni, amíg behozták a teát. Az ezredes szódás whiskyt kért.

- Okosabban tennéd, ha te is azt innál, Amy - mondta.

- Nem, én inkább teát iszom.

Ez volt az első jel, amely arra mutatott, hogy valami baj történt. Én nem vettem tudomást semmiről, és minden igyekezetemmel azon voltam, hogy Mrs. Stricklandet belevonjam a társalgásba. Az ezredes még mindig a kandalló előtt állt, és egy szót sem szólt. Én egyre azon törtem a fejem, hogyan búcsúzhatnám mentől hamarább, és vajon mi az isten csudájáért egyezett bele Mrs. Strickland, hogy meglátogassam.

Most nem volt virág mindenütt, a különböző csecsebecséket, amiket a nyárra elraktak, még nem tették vissza rendes helyükre, és a máskor olyan barátságos szoba most kedélytelen és komor volt; az embernek olyan furcsa érzése támadt, mintha a fal túlsó oldalán egy halott feküdnék kiterítve. Kiittam a teámat.

- Rágyújt? - kérdezte Mrs. Strickland. Körülnézett, a cigarettásdobozt kereste, de nem találta.

- Attól tartok, hogy nincs is mire rágyújtani. Hirtelen könnyekre fakadt, és kisietett a szobából.

Ez nagyon megrendített. Az, hogy nem volt cigaretta, amelyről rendszerint a férje gondoskodott eddig, bizonyára eszébe juttatta

bánatát, és az az új érzés, hogy azokat az apró figyelmességeket, amiket már úgy megszokott, nélkülöznie kell, belehasított a szívébe. Tudatára jutott, hogy eddigi életének vége, elmúlt.

Lehetetlen volt továbbra is fenntartanunk a társadalmi szabályok által előírt látszatot.

- Bizonyára szívesen venné, ha elmennék - mondtam az ezredesnek, és fölálltam.

- Gondolom, hallotta már, hogy az a gazember elhagyta Amyt!
- kiáltotta az ezredes kirobbanva. Haboztam.

- Tudja, milyen fecsegők az emberek - feleltem. - Hallottam olyasmit, hogy valami baj van.

- Megugrott. Megszökött Párizsba egy nővel. Egy fillér nélkül hagyta itt Amyt.

- Igazán borzasztó - feleltem, mert nem tudtam, mi mást mondjak.

Az ezredes lehajtotta a whiskyjét. Magas, sovány, ötven év körüli, lelógó bajuszú, szürke hajú, világoskék szemű, petyhüdt ajkú ember volt. Emlékszem, mikor megismerkedtünk, milyen butának véltem az arckifejezését, és arra is, milyen büszkén emlegette, hogy a hadseregből való kilépése előtti tíz éven át minden héten háromszor játszott pólót.

- Azt hiszem, most csak zavarnám Mrs. Stricklandet - mondtam.
- Lesz szíves megmondani neki, mennyire elszomorít engem ez az eset? És ha gondolja, hogy segítségére lehetek valamiben, boldogan állok rendelkezésére.

Az ezredes nem vett rólam tudomást.

- Nem tudom, mi lesz vele. Aztán itt vannak a gyerekek. Levegőből éljenek? Tizenhét éve!

- Mi van tizenhét éve? - kérdeztem.

- Tizenhét éve házasok! - vakkant fel az ezredes. - Én sosem szívelhettem. Persze a sógorom volt, hát nem mutattam. Ön úriembernek tartotta őt? Amynek sohasem lett volna szabad hozzámennie.

- Hát ez most már végleges?

- A sógornőm csak egyet tehet, azt, hogy elválik tőle. Éppen ezt mondtam neki, mikor ön belépett. „Nyújtsd be a válókeresetet, kedves Amy - mondtam -, ezzel tartozol magadnak is és a gyerekeknek is." Nemigen tanácsolnám neki, hogy a szemem elé kerüljön. Úgy eldöngetném, hogy arról koldulna.

Önkéntelenül is azt kellett gondolnom, hogy ez némi nehézséget okozott volna MacAndrew ezredesnek, mert Strickland ugyancsak markos legénynek látszott, de nem szóltam semmit. Az mindig nagyon szomorú, mikor a megbántott erkölcsnek nincs annyi ereje, hogy közvetlenül megfenyíthetné a bűnöst. Újra elhatároztam, hogy megkísérlem a távozást, mikor Mrs. Strickland visszajött. Már felszárította a könnyeit, és bepúderezte az orrát.

- Restellem, hogy olyan gyönge voltam - mondta. - Örülök, hogy nem ment el.

Leült. Én igazán nem tudtam, mit szóljak. Bizonyos tekintetben feszélyezett, hogy olyan dolgokról van szó, amik nem tartoznak rám. Akkor még nem ismertem ezt a bűnös szokását az asszonyoknak, hogy szenvedélyük megtárgyalni magánügyeiket bárkivel, aki hajlandó meghallgatni őket. Mrs. Stricklanden látszott, hogy iparkodik fegyelmezni magát.

- Beszélnek róla az emberek? - kérdezte.

Engem zavarba hozott, hogy úgy tekintett rám, mint aki mindent tud az ő családi szerencsétlenségéről.

- Csak most érkeztem vissza a városba. Az egyetlen ember, akivel találkoztam, Rose Waterford.

Mrs. Strickland összecsapta a kezét.

- És ö mit szólt? Mondja el pontosan.

Mikor látta, hogy habozom, sürgősen tette hozzá: - Nekem nagyon fontos, hogy tudjam.

- Hiszen tudja, mi mindent beszélnek az emberek összevissza. És Miss Waterford nem valami megbízható, ugye? Azt mondta, hogy önt elhagyta a férje.

- Ez az egész?

Arról, amit Rose Waterford távozóban mondott a teázóbeli fiatal lánnyal kapcsolatban, jobbnak láttam hallgatni. Hazudtam.

- Nem mondott semmi olyasmit, hogy a férjem valakivel megszökött?

- Nem.

- Csak ezt akartam tudni.

Egy kicsit zavarban voltam, de annyit mindenesetre megértettem, hogy most már búcsúzhatom. Mikor kezet fogtam Mrs. Strickland-del, megjegyeztem, hogy nagyon örülnék, ha tehetnék valamit az érdekében. Bágyadtan mosolygott.

- Nagyon köszönöm. Nem hinném, hogy bárki is tehetne valamit az érdekemben.

Túlságosan elfogódott voltam, hogysem ki tudtam volna fejezni részvétemet, s az ezredeshez fordultam, hogy elbúcsúzzam tőle. Nem fogadta el a kezemet.

- Magam is megyek már. Ha a Victoria Street felé tart, egy darabon együtt mehetünk.

- Helyes - mondtam. - Hát akkor menjünk.

9

- Borzasztó eset - mondta, amint kiértünk az utcára.

Láttam, csak azért jött el, hogy még egyszer vitatkozhasson arról, amiről már órákon át vitatkozott a sógornőjével.

- Tudja, sejtelmünk sincs, ki az a nő. Csak annyit tudunk, hogy Párizsba ment az a gazember.

- Én mindig azt hittem, hogy nagyon jól éltek.

- Jól is éltek. Éppen mielőtt ön jött, mesélte Amy, hogy egész házaséletük alatt egyszer sem veszekedtek. Hiszen ismeri Amyt. Nincs annál különb asszony a világon.

Ha már ilyen bizalmas lábon álltunk, nyugodtan megengedhettem magamnak néhány kérdést.

- Ön úgy gondolja, hogy a sógornője nem gyanított semmit?

- Semmit. Az augusztust együtt töltötte az egész család Norfolkban. Strickland olyan volt, mint egyébkor. Golfoztam vele, mikor a feleségemmel lerándultunk hozzájuk két-három napra. Szeptemberben visszajött Londonba, hogy a társa elutazhassák, Amy pedig továbbra is lent maradt Norfolkban. Hat hétre bérelték ki a nyaralót, s mikor a hat hét letelt, megírta a férjének, melyik napon érkeznek haza Londonba. A férje Párizsból válaszolt. Azt írta, úgy határozott, hogy ezentúl nem fog együtt élni vele.

- Mivel magyarázza ezt?

- Kedves uram, egyáltalában nem magyarázta. Láttam a levelet. Nem volt több, mint tíz sor.

- Ez igazán rendkívül furcsa.

Ekkor történetesen a kocsiúton át igyekeztünk az utca túlsó oldalára, és a forgalom zaja megakadályozott bennünket a beszélgetésben. Mindaz, amit MacAndrew ezredes mesélt, nagyon valószínűtlennek tűnt, és nekem az volt a gyanúm, hogy Mrs. Strickland bizonyos okokból eltitkolt előtte egyet-mást. Világos, hogy egy férj tizenhét évi együttélés után nem hagyja ott a feleségét bizonyos előzmények nélkül, amelyekből az asszonynak okvetlenül gyanítania kellett, hogy valami baj van a házaséletük körül. Az ezredes tovább beszélt.

- Hát persze, mi mással is magyarázhatta volna, mint azzal, hogy elment egy nővel. Biztosan úgy gondolkozott, hogy a felesége ezt magától is kitalálja. Ilyen fickó az.

- És most mit fog csinálni Mrs. Strickland?

- Hát először is bizonyítékokat kell szereznünk. Én magam megyek át Párizsba.

- És mi van az üzletével?

- Ó, az üzletét illetően nagyon ravasz volt. Az utóbbi évben nagyon behúzta a szarvait.

- Közölte a társával, hogy elutazik?

- Egy szóval sem.

MacAndrew ezredes üzleti dolgokhoz nem sokat értett, én meg egyáltalában semmit, így hát nemigen tudtam elképzelni, milyen állapotban hagyta Strickland az ügyeit. Annyit megtudtam, hogy a faképnél hagyott társ nagyon dühös volt, és pörrel fenyegetőzött. Kiderült, hogy négy- vagy ötszáz font vesztesége volt.

- Még szerencse, hogy a bútor és a lakás Amy nevén van. Azzal mindenesetre rendelkezhetik.
- Komolyan beszélt az előbb, mikor azt mondta, hogy Mrs. Stricklandnek egy fillérje sem lesz?
- Persze hogy komolyan. Vagy háromszáz fontja van, és a bútor.
- De hát miből fog élni?
- Isten tudja.

Az ügy egyre bonyolultabbnak látszott, és az ezredes méltatlankodó és dühös felkiáltásokkal spékelt előadása inkább megzavart, mint tájékoztatott. Szinte örültem, mikor egy toronyórára esett a pillantása, és arról eszébe jutott, hogy a klubjába ígérkezett kártyázni, minélfogva elbúcsúzott tőlem, és átvágott a St. James's Parkon.

10

Egy-két nap múlva levelet kaptam Mrs. Stricklandtől, amelyben azt kérdezte, nem látogathatnám-e meg este, vacsora után.

Egyedül találtam. Fekete ruhája, amely a ridegségig egyszerű volt, árvaságát hangsúlyozta; bennem naiv csodálkozást keltett, hogy őszinte fájdalma mellett gondot tudott fordítani az olyan külsőségekre is, melyeket felfogása szerint az illendőség megkövetelt.

- Legutóbb azt mondta, hogyha valami szívességre kérném, megtenné - szólt.
- Most is azt mondom.
- Átmenne Párizsba, és beszélne Charlie-val?
- Én?

Elképedtem. Arra gondoltam, hogy Stricklandet mindössze egyszer láttam életemben. Nem tudtam elképzelni, mit akarhat velem Mrs. Strickland.

- Fred akar menni. - (Fred az MacAndrew ezredes volt.) - De én tudom, hogy ő nem való erre. Csak ronthat a dolgon. És nem tudom, ki máshoz forduljak a kérésemmel.

Kissé reszketett a hangja, és én szívtelennek éreztem magamat, amiért egy percig is haboztam.

- De én tíz szót sem beszéltem még a férjével. Nem is ismer engem. Valószínűleg azt fogja mondani, hogy menjek a pokolba.

- Az nem nagyon bántaná magát - mondta Mrs. Strickland mosolyogva.

- Hát tulajdonképpen mi lenne a feladatom? Nem adott egyenes választ.

- Azt hiszem, még tán jobb is, hogy nem ismeri magát. Tudja, Fredet alapjában véve sohasem szerette; együgyűnek tartotta; nem értette meg a katonákat. Fred egykettőre dühbe gurulna, összevesznének, aztán csak rosszabbodnék a helyzet ahelyett, hogy jobbra fordulna. Ha megmondaná a férjemnek, hogy az én megbízásomból jött, lehetetlen, hogy meg ne hallgatná magát.

- Önt sem nagyon régen ismerem - feleltem. - És senkitől sem lehet elvárni, hogy eleget tegyen egy ilyen megbízásnak anélkül, hogy tájékozva lenne minden részlet felől. Én pedig nem szeretem beleütni az orromat olyasmibe, ami nem tartozik rám. Miért nem megy át ön? És miért nem beszél vele személyesen?

- Elfelejti, hogy a férjem nincs egyedül.

Elhallgattam. Láttam magamat, amint elmegyek Charles Strick-landhez, és bejelentetem magamat; láttam őt, amint belép a szobába, két ujja között tartva a névjegyemet.

- Minek köszönhetem a szerencsét?

- A felesége ügyében jöttem önhöz.

- Úgy. Mire egy kicsit idősebb lesz, bizonyára meg fogja tanulni, hogy okosabban teszi, ha a saját dolgával törődik. Szíveskedjék egy csöppet balra fordulni: ott az ajtó. Volt szerencsém.

Láttam, hogy bajosan fog sikerülni méltósággal távoznom, és azt kívántam, bár ne jöttem volna vissza Londonba, amíg Mrs. Strickland nem rendezte valahogy ezt a nehéz ügyet. Lopva rápillantottam. Gondolataiba merült. Később felnézett rám, mélyen felsóhajtott, és mosolygott.

- Olyan váratlanul ért ez az egész - mondta. - Tizenhét éve vagyunk házasok. Álmomban sem gondoltam volna, hogy Charlie az az ember, aki belehabarodik valakibe. Mindig olyan jól megvoltunk egymással. Persze engem sok olyan dolog is foglalkoztatott, ami iránt ő nem érdeklődött.

- Megtudta már, ki az a... - nem tudtam, hogyan fejezzem ki magamat - ki az, akivel elutazott?

- Nem. Úgy látszik, senkinek sincs róla fogalma. Nagyon furcsa. Ha egy férfi beleszeret valakibe, az emberek rendszerint gyakran látják őket együtt vendéglőben vagy egyebütt, aztán az ismerősök eljönnek a feleséghez, és elmondják neki. De engem senki sem figyelmeztetett, én nem tudtam semmiről. Úgy ért a levele, mint a villámcsapás. Én mindig azt hittem, hogy a férjem tökéletesen boldog.

Sírni kezdett szegényke, nagyon megsajnáltam. De aztán kis idő múlva nyugodtabb lett.

- Nincs értelme, hogy nevetségessé tegyem magamat - mondta, szemét törölgetve. - Most csak azt kell eldönteni, mi itt a teendő.

Tovább beszélt, kicsit kapkodva, hol a közelmúltról, hol első találkozásukról és házasságukról; de lassanként meglehetősen összefüggő képet alkothattam magamnak a házaséletükről, és úgy láttam, hogy föltevéseimben nem csalódtam.

Mrs. Strickland apja indiai polgári hivatalnok volt, aki nyugalomba vonulása után az ország belsejében telepedett le, de családját minden év augusztusában elvitte Eastbourne-ba a levegőváltozás kedvéért. Itt ismerkedett meg húszéves korában Mrs. Strickland a férjével. Az huszonhárom éves volt. Együtt teniszeztek, együtt sétáltak, együtt hallgatták a néger énekeseket, és a lány már egy héttel azelőtt, hogy Strickland megkérte a kezét, elhatározta, hogy igent fog mondani. Londonban laktak, először Hampsteadben, később

pedig, amikor jobb módba kerültek, a városban. Két gyermekük született.

- Mindig úgy látszott, hogy a férjem nagyon szerette őket. Még ha engem megunt is, hogy tudta, hogy volt szíve elhagyni őket? Olyan hihetetlen ez az egész. Még most is alig tudom elhinni, hogy igaz.

Végre megmutatta azt a bizonyos levelet. Kíváncsi voltam rá, de nem mertem volna kérni.

Kedves Amy,

azt hiszem, a lakásban mindent rendben találsz... Közöltem az utasításaidat Anne-nel, és az ebéd készen fog várni benneteket, mire megérkeztek. Én nem leszek itt. Úgy határoztam, hogy ezentúl nem fogok veled élni, és reggel Párizsba utazom. Ezt a levelet majd ott adom fel, mihelyt megérkeztem. Nem jövök vissza többé. Elhatározásom megmásíthatatlan.

Charles Strickland

- Nincs benne egy szó magyarázat vagy sajnálkozás. Hát nem embertelen?
- Nagyon különös levél, annyi bizonyos - feleltem.
- Ennek csak egy magyarázata lehet: hogy valami varázslat alatt áll. Nem tudom, ki az a nő, aki hatalmába kerítette, de az biztos, hogy más embert csinált belőle. Az is biztos, hogy már hosszú ideje tart az ügy.
- Honnan gondolja?
- Ezt Fred derítette ki. A férjem hetenként három vagy négy estén ment el hazulról, mint mondta: a klubjába bridzsezni. Fred ismeri az egyik klubtagot, és valahogy megemlítette, milyen szenvedélyes bridzsjátékos az ő sógora. Az illető nagyon csodálkozott. Azt mondta, ő még sohase látta Charlest kártyaszobában. Most persze világos, hogy mikor én azt hittem, a klubjában van... a nővel volt.

Egy percig hallgattam. Aztán eszembe jutottak a gyerekek.

- Kínos lehetett megmagyarázni Róbertnek az esetet - mondtam.

- Ó, a gyerekeknek egy szóval sem említettem a dolgot. Ugyanis hazaérkezésünk után egy nappal már vissza kellett menniük az intézetbe. Volt lelkierőm azt mondani nekik, hogy apjuknak üzleti ügyben kellett elutaznia.

Nem lehetett valami könnyű feladat vidámnak és gondtalannak látszani egy ilyen hirtelenül rászakadt, gyötrő titokkal a szívében, és nem lehetett könnyű figyelmet szentelnie azoknak a teendőknek, amiket mind el kellett intéznie, hogy a gyerekeit jól ellátva bocsáthassa útnak. Megint megcsuklott a hangja.

- És mi lesz velük, szegénykéimmel? Hogyan fogunk élni? Minden erejét megfeszítette, hogy uralkodjék magán, láttam,

hogy ökle görcsösen összeszorult. Nagyon kínos volt.

- Természetesen átmegyek Párizsba, ha gondolja, hogy azzal segíthetek, de akkor pontosan meg kell mondania, mit tegyek.

- Azt akarom, hogy a férjem jöjjön vissza.

- MacAndrew ezredestől úgy hallottam, ön elhatározta, hogy elválik a férjétől.

- Sosem fogok elválni tőle - felelte hirtelen fellobbanó hevességgel. - Ezt üzenem, mondja meg neki. Sosem fogja feleségül vehetni azt a nőt. Vagyok én is olyan makacs, mint ő, és sosem fogok elválni tőle. Nekem a gyerekeimre kell gondolnom.

Azt hiszem, ezt csak azért tette hozzá, hogy indokolja előttem álláspontját, de valójában bizonyára inkább egy nagyon természetes féltékenység beszélt belőle, mint az anyai gondoskodás.

- Szereti még a férjét?

- Nem tudom. Azt akarom, hogy jöjjön vissza. Ha megteszi, fátyolt borítunk a történtekre. Végre is tizenhét éve vagyunk házasok. Én elnéző vagyok. Nem bántam volna, mit művel, ha nem tudok róla semmit. Hiszen tudnia kell, hogy ez a szédülete nem tart sokáig. Ha most visszajön, még minden elsimulhat, és senki sem fog tudni a dologról.

Egy kicsit kiábrándítónak találtam, hogy Mrs. Strickland törődik a pletykával, mert akkor még nem tudtam, milyen nagy szerepet

játszik a nők életében a mások véleménye. Legmélyebb érzéseikre is az őszintétlenség árnyékát veti.

Strickland tartózkodási helye ismeretes volt. Ugyanis a társa egy, a bankjához intézett, felháborodott hangú levélben azzal vádolta meg, hogy bujkál, mire Strickland gúnyos, humoros válaszában pontosan közölte a társával, hogy hol található. Úgy látszik, valami szállodában lakott.

- Én nem hallottam soha arról a szállodáról - mondta Mrs. Strickland -, de Fred jól ismeri. Azt mondja, nagyon drága.

Mélyen elpirult. Bizonyára maga előtt látta a férjét, aki fényűző lakosztályban lakik, elegáns éttermekben ebédel, napjait a lóversenyeken, estéit mulatóhelyeken tölti.

- Az ő korában ez nem mehet így - mondta. - Végre is már negyvenéves. Meg tudnám érteni egy fiatalembernél. De az ő korában borzalmas, hiszen csaknem felnőtt gyerekei vannak. Nem fogja bírni az egészsége.

Harag és szánalom viaskodott a szívében.

- Mondja meg neki, hogy az otthonunk várja őt. Minden ugyanaz, ami volt, és mégis úgy megváltozott minden. Én nem tudok élni nélküle. Inkább megölöm magamat. Beszéljen neki az elmúlt időkről és mindarról, amit együtt átéltünk. Mit mondjak a gyerekeknek, ha kérdezősködnek utána? A szobája ugyanolyan, mint amikor elment. Őt várja. Mind őt várjuk.

Most részletesen közölte velem, mit mondjak Párizsban. Ügyes válaszai voltak férjének minden elképzelhető esetleges megjegyzésére.

- Ugye, megtesz az érdekemben mindent, amit csak tehet? - kérdezte bátortalanul. - Mondja el neki, milyen lelkiállapotban vagyok.

Láttam, azt kívánja tőlem, hogy minden rendelkezésemre álló eszközzel igyekezzem felébreszteni férje részvétét. Tartózkodás nélkül sírt. Rendkívül megilletődtem. Nagyon felháborított Strickland hideg kegyetlensége, és megígértem, hogy mindent elkövetek, hogy visszahozzam. Beleegyeztem abba, hogy két nap múlva Párizsba

utazom, és ott maradok, amíg sikerül valamit elérnem. Azután, mivel már késő́re járt az idő, és mindkettőnket kimerített a sok izgalom, távoztam.

11

Az úton aggódva gondoltam küldetésemre. Most, hogy nem befolyásolt Mrs. Strickland kétségbeesésének látása, higgadtabban tudtam megítélni az ügyet. Sehogy sem tudtam megérteni azokat az ellentmondásokat, amiket Mrs. Strickland viselkedésében tapasztaltam. Nagyon boldogtalan volt; de hogy részvétet ébresszen bennem, képes volt előadást rendezni a boldogtalanságról. Nyilvánvalóan készült a sírásra, mert bőségesen ellátta magát zsebkendőkkel. Csodálattal adóztam ennek az előrelátásnak, de visszamenőleg talán kevésbé meghatónak találtam a könnyeit. Nem tudtam eldönteni, vajon azért akarja-e, hogy visszatérjen a férje, mert szerelmes belé, vagy azért-e, mert irtózik a botránytól, és nyugtalanította az a gyanú, hogy megtört szívében a viszonzatlan szerelem kínja vegyült a sebzett hiúság fájdalmával, amit én fiatal fejemmel nagyon megvetésreméltónak gondoltam. Akkor még nem tanultam meg, mennyi ellentmondás van az emberi természetben, nem tudtam, mennyi hazugság van az őszintékben, mennyi aljasság a nemes lelkekben, mennyi jóság az elvetemültekben.

De utazásomban volt valami kalandszerűség, és Párizs felé közeledvén, nagyon emelkedett hangulatban voltam. Azonkívül drámai szempontból is láttam magamat, és tetszettem magamnak a bizalmas barát szerepében, aki visszavezérli az eltévelyedett férjet a megbocsátó hitves karjai közé. Úgy határoztam, hogy a következő estén keresem fel Stricklandet, mert ösztönszerűen éreztem, hogy a látogatás óráját nagyon ügyesen kell megválasztani. Ha az ember étkezés előtt akar érzelmeket ébreszteni, az eredmény nagyon bizonytalan. Akkoriban minden gondolatom állandóan a szerelem körül forgott,

de azért én sem tudtam elképzelni a szerelmi üdvösséget, csak étkezés után.

Az én szállodámban kérdezősködtem a hotel után, amelyikben Charles Strickland lakott. Hotel des Belges volt a neve. De a *concierge*[5] meglehetős csodálkozásomra sosem hallott felőle. Mrs. Stricklandtől úgy tudtam, hogy ez egy nagy, pompás szálloda a rue de Rivoli mögött. Utánanéztünk a szállodák névsorában. Az egyetlen ilyen nevű hotel a rue des Moines-ban volt. A negyed nem volt előkelő, még csak nem is jó hírű. A fejemet ráztam.

- Biztos vagyok benne, hogy ez nem az - mondtam.

A *concierge* vállat vont. Más, ilyen nevű hotel nem volt Párizsban. Arra gondoltam, hogy Strickland mégis el akarta titkolni tartózkodási helyét, és talán be akarta csapni a társát, mikor a fenti címet adta meg neki. Nem tudom, miért, úgy éreztem, hogy Strickland igen mulatságosnak vélné átbolondítani a dühös tőzsdést Párizsba, egy külvárosi utca rossz hírű szállodájába. De azért, gondoltam, jobb lesz, ha elmegyek és tájékozódom. Másnap úgy hat óra tájban a rue des Moines-ba hajtattam, de a sarkon elküldtem a kocsit, inkább gyalog mentem a hotelig, hogy megnézzem, mielőtt bemegyek. Az utcában a szegényebb néposztály szükségleteit szolgáló kis boltok sorakoztak, s a közepe felé baloldalt állott az Hotel des Belges. Az én szállodám a szerényebbek közé tartozott, de ehhez viszonyítva valósággal pompázatos volt. A magas, kopott épületet nyilván évek óta nem festették, és olyan mocskos volt, hogy a mellette levő házak mind tisztának, csinosnak tűntek. A piszkos ablakok mind zárva voltak. Ez nem az a hely volt, ahol Charles Strickland bűnös pompában élt az ismeretlen varázslónővel, akiért letért a becsület és kötelesség útjáról. Bosszankodtam, mert úgy éreztem, hogy lóvá tettek, és majdnem sarkon fordultam minden kérdezősködés nélkül. Csak azért mentem be mégis, hogy elmondhassam Mrs. Stricklandnek: én megtettem mindent, ami tőlem telt.

A bejárat egy bolt mellett nyílt. Tárva-nyitva volt az ajtó, és belül

[5] Portás, (francia)

egy táblán ez állt: *Bureau au premiere* Felmentem a keskeny lépcsőkön, odafenn egy üvegfalú fülkét találtam, benne egy íróasztallal és néhány székkel. Kint egy pad állt, amelyen bizonyára az éjjeli portás töltötte kellemetlen éjszakáit. Egy lelket sem lehetett látni, de egy villanycsengő alatt a *Garcon*[1] felirat díszlett. Csengettem, és rövidesen előkerült a szobapincér. Alattomos tekintetű, barátságtalan arcú fiatalember volt. Ingujjban és papucsban jelent meg.

- Itt lakik véletlenül Mr. Strickland? - kérdeztem.
- Harminckettes szoba. Hatodik emelet.

Úgy meg voltam lepve, hogy egy percig hallgattam.

- Itthon van?

A pincér megnézte a *bureau-ban* a kulcstáblát.

- A kulcs nincs itt. Tessék fölmenni és megnézni. Eszembe jutott még egy kérdés.
- És őnagysága?...
- Az úr egyedül van.

A pincér gyanakodva nézett rám, amint megindultam fölfelé. A lépcsőház sötét és fülledt levegőjű volt, és áporodott, dohos szag terjengett benne. A harmadik emelet egyik ajtaját egy pongyolás, kócos hajú nő nyitotta ki, és némán nézett, amint elhaladtam előtte. Végre a hatodik emeletre értem, és kopogtattam a harminckettes számú szoba ajtaján. Belülről lépések zaja hallatszott, s az ajtó félig kinyílt. Charles Strickland állt előttem. Egy szót sem szólt. Látszott, hogy nem ismer meg.

Megmondtam a nevemet. Igyekeztem nagyon elfogulatlannak látszani.

- Nem emlékszik rám? Júliusban volt szerencsém önnel együtt vacsorázni.
- Jöjjön be - mondta vidáman. - Nagyon örülök, hogy látom. Foglaljon helyet.

Beléptem a rendkívül kicsiny, úgynevezett Lajos Fülöp-stílusú

[6] Iroda az első emeleten, (francia)
[7] Pincér, (francia)

bútorokkal túlzsúfolt szobába. Széles faagy volt benne vörös dunnával, továbbá egy nagy szekrény, egy parányi mosdóállvány, egy kerek asztal és két, vörös ripsszel bevont szék. Minden piszkos és kopott volt. Nyoma sem volt annak a pazar fényűzésnek, amiről MacAndrew ezredes beszélt. Az egyik széken ruhák voltak, azokat Strickland ledobta a földre, s én leültem.

- Mivel szolgálhatok? - kérdezte.

Abban a kis szobában még nagyobbnak látszott. Ócska norfolk-kabát volt rajta, és napok óta nem borotválkozott. Mikor legutóbb láttam, elég elegáns volt, de jó szabású ruhájában szemmel láthatóan nem jól érezte magát; míg most, hanyagul, rendetlenül öltözve, szemmel láthatóan pompásan érezte magát. Nem tudtam, hogyan fogadja majd, amit mondani készültem.

- A felesége ügyében jöttem önhöz.

- Éppen el akartam menni, hogy igyak valamit vacsora előtt. Tartson velem. Szereti az abszintot?

- Meg tudom inni.

- Hát akkor jöjjön.

Keménykalapot tett fel, melyre nagyon ráfért volna a kefélés.

- Együtt vacsorázhatnánk. Úgyis tartozik nekem egy vacsorával.

- Helyes. Egyedül van?

Nagyon meg voltam elégedve magammal, amiért ilyen természetes hangon tettem fel ezt a fontos kérdést.

- Igen, egyedül. A dolog úgy áll, hogy három nap óta nem beszéltem egy lélekkel sem. A franciatudásom nem valami káprázatos.

Lemenet azon gondolkoztam, vajon mi lett a teázóbeli kis nővel? Már összevesztek volna? Vagy megszűnt a varázslat? Ez nem látszott valószínűnek, tekintve hogy a jelek szerint már egy éve készült erre a kétségbeesett lépésre. Az avenue de Clichyre mentünk, és helyet foglaltunk egy nagy kávéház teraszán.

Az avenue de Clichyn nagyon nagy volt a forgalom, és az élénk képzeletű szemlélő az arra haladókban megannyi ponyvaregényhőst fedezhetett fel. Voltak közöttük hivatalnokok, boltilányok; vén fickók, akik mintha csak Honoré de Balzac könyveiből léptek volna ki; férfi és nőtagjai annak a társaságnak, amely az emberi gyöngeségekből élősködik. Párizs szegényebb negyedének utcáin nagyon eleven élet folyik, ami izgatja a képzeletet, és váratlan eshetőségekre készít elő.

- Jól ismeri Párizst? - kérdeztem.
- Nem. Itt töltöttük a mézesheteinket. Azóta nem voltam itt.
- Hogy a csudába került ebbe a hotelba?
- Ajánlották. Olcsón akartam lakni.

Hozták az abszintot, és illő ünnepélyességgel töltöttünk vizet az olvadó cukorra.

- Gondoltam, legjobb, ha mindjárt az elején megmondom, miért jöttem.
- Tudtam, hogy előbb-utóbb jönni fog valaki. Amytől egész rakás levelet kaptam.
- Akkor persze tudja, mi járatban vagyok.
- Egyet sem olvastam el.

Cigarettára gyújtottam, hogy egy kis időt nyerjek. Azon gondolkoztam, hogyan kezdjek hozzá a megbízásom végrehajtásához. Előre kitervezett, érzelmes vagy felháborodott, ékesszóló frázisaim nem illenek ide az avenue de Clichyre. Strickland hirtelen elnevette magát.

- Átkozottul kellemetlen a feladata, mi?
- Ó, nem is mondhatnám - feleltem.
- Hát nézze, essék túl rajta, azután majd vígan töltjük az estét. Haboztam.
- Gondolt-e arra, hogy a felesége rettenetesen boldogtalan?
- Majd túl lesz rajta.

Lehetetlen kifejezni azt a rendkívüli érzéketlenséget, amivel e szavakat mondta. Engem nagyon megdöbbentett, de tőlem telhetően iparkodtam, hogy ez meg ne lássék rajtam. Olyan hangon beszéltem, mint Henry nagybátyám, a pap, mikor valamelyik rokonát arra kérte, hogy támogassa a Segédlelkészek Egyesületét.

- Nem veszi rossz néven, ha őszinte leszek önhöz?

Mosolyogva rázta a fejét.

- Megérdemelte a felesége, hogy így bánjék vele?
- Nem.
- Van valami panasza ellene?
- Nincs.

- Hát akkor nem szörnyűséges, hogy így otthagyta őt tizenhét évi házasság után, holott ő erre semmivel sem adott okot?
- Szörnyűséges.

Meglepetten néztem rá. Hogy ilyen készségesen egyetértett mindennel, amit mondtam, elvesztettem lábam alól a talajt. A helyzetem egyszeriben bonyolulttá, hogy ne mondjam: nevetségessé vált. Arra készültem, hogy majd rábeszélő, megható, figyelmeztető, felelősségre vonó hangon beszélek vele, sőt, ha kell, civakodó, méltatlankodó és gúnyos leszek; de mi az ördögöt prédikáljon az ember, ha egyszer a bűnös minden teketória nélkül beismeri a bűnét? Ezen a téren nem voltak tapasztalataim, mert a magam felfogása mindig az volt, hogy mindent tagadni kell.

- Hát még mit akar? - kérdezte Strickland. Megpróbáltam

lebiggyeszteni a számat.

- Tekintve, hogy mindezt beismeri, sokkal több mondanivalóm nem lehet.
- Én is azt hiszem.

Éreztem, hogy küldetésemet nem valami ügyesen hajtottam végre. Határozottan ingerült voltam.

- Ördög vigye, az ember végre mégsem hagyhat egy asszonyt faképnél egyetlen fillér nélkül.
- Miért nem?

- Miből éljen a felesége?
- Tizenhét évig eltartottam. Miért ne tartaná el magát most ő a változatosság kedvéért?
- Mert nem tudja.
- Próbálja meg.

Erre természetesen sok mindent felelhettem volna. Beszélhettem volna a nők gazdasági helyzetéről; arról a részben hallgatólagos, részben nyílt szerződésről, amelynek egy férfi aláveti magát nősülésekor, és még sok egyébről, de éreztem, hogy itt tulajdonképpen csak egy szempont van, ami igazán lényeges.

- Nem szereti már a feleségét?
- Egy csöppet sem - felelte.

Ez az ügy végtelenül komoly volt mindazok részére, akik szerepeltek benne, de Strickland feleleteiben annyi vidám szemtelenség volt, hogy az ajkamba kellett harapnom, nehogy elnevessem magam. Szándékosan arra gondoltam, milyen gyalázatos a viselkedése. Mesterségesen szítottam magamban az erkölcsi felháborodást.

- Teringettét, a gyerekeire is kéne gondolnia. Azok sosem vétettek önnek. Azok nem követelték, hogy a világra hozzák őket. Ha ezt a kérdést is csak úgy lerázza magáról, utcára kerülnek a gyerekei.
- Elég ideig éltek bőségben és kényelemben. Jobb dolguk volt, mint a gyermekek nagy többségének általában. Meg aztán valaki csak fog törődni velük. MacAndrew majd gondoskodik az iskoláztatásukról, ha rákerül a sor.
- De hát nem szereti őket? Olyan bájos, kedves gyerekek! Azt akarja mondani, hogy ezután már semmi köze hozzájuk?
- Meglehetősen szerettem őket, mikor kicsinyek voltak, de most, hogy már nagyocskák, semmi különös vonzódás nem fűz hozzájuk.
- Ez egyszerűen embertelen.
- Meglehet.
- Amint látom, csöppet sem szégyelli magát.
- Nem én.

Megpróbáltam más húrokat pengetni.

- Az emberek azt fogják tartani önről, hogy alávaló gazember.

- Hadd tartsák.
- Egyáltalán nem érinti önt az a tudat, hogy mindenki lenézi és megveti?
- Nem.

Kurta válaszába annyi gúny szorult, hogy a kérdésem - bármilyen természetes volt is - szinte értelmetlennek tűnt. Egy-két percig elgondolkoztam.

- Nem tudom, képes-e egészen nyugodtan élni az olyan ember, aki tudatában van annak, hogy felebarátai kárhoztatják a viselkedését. Bizonyos benne, hogy ez nem fogja egyszer mégis bántani? Utóvégre valamifajta lelkiismerete mindenkinek van, előbb-utóbb magát is elkezdi majd furdalni. Tegyük fel, hogy a felesége meghalna: nem gyötörné akkor az önvád?

Erre nem felelt, és én egy darabig vártam, hogy mondjon valamit. Végül kénytelen voltam én megtörni a csendet:

- Mit szól mindehhez?
- Csak azt, hogy maga bolond.
- Mindenesetre kényszeríthetik, hogy eltartsa a feleségét és gyerekeit - mondtam kissé ingerülten. - Azt hiszem, a törvény csak nyújt nekik valamifajta védelmet.
- Tud a törvény vért sajtolni egy darab kőből? Nekem nincs pénzem. Összes vagyonom körülbelül száz font.

Most még kevésbé értettem a dolgot, mint előbb. Bár igaz, hogy a szállodája nagyon szűkös anyagi viszonyokra vallott.

- És mit csinál, ha elfogy?
- Keresni fogok.

Tökéletesen nyugodt volt, és a szája körül ott játszadozott az a csúfondáros mosoly, amelynek a hatása alatt meglehetős bután hangzott mindaz, amit mondtam. Hallgattam egy darabig, hogy gondolkozhassam: mit mondjak legközelebb. De ő szólalt meg először:

- Miért nem megy férjhez Amy? Hiszen aránylag fiatal, és nem csúnya. Én melegen ajánlhatom mint kiváló feleséget. Ha el akar válni, hajlandó vagyok a szükséges bizonyítékokkal szolgálni.

Most rajtam volt a mosolygás sora. Nagyon ravasz volt, de nyil-

ványalóan erre célzott. Valamilyen okból titokban akarta tartani, hogy egy nővel szökött meg, és óvatosan ügyelt rá, hogy ki ne tudódjék kedvese tartózkodási helye. Nagyon határozottan feleltem:

- A felesége azt mondja, hogy bármit tenne is ön, őt soha semmi sem fogja rábírni arra, hogy váljék. Ez eltökélt szándéka. Ennek a lehetőségéről is feltétlenül le kell mondania.

Olyan meglepetéssel nézett rám, amely kétségtelenül őszinte volt. A mosoly eltűnt ajkáról, nagyon komolyan beszélt.

- De hiszen, kedves uram, nekem ez nem fontos. Engem egy fikarcnyit sem érdekel, hogy ő el akar-e válni vagy sem.

Nevettem.

- Ugyan, ugyan. Ennyire már ne tartson bennünket bolondnak. Véletlenül tudjuk jól, hogy egy nővel jött ide.

Megrökönyödve pillantott rám, aztán hirtelen hangosan kacagni kezdett. Olyan harsogóan nevetett, hogy a mellettünk ülők körülnéztek, és néhányan közülük szintén nevetni kezdtek.

- Én nem látok ebben semmit, ami olyan rendkívül mulatságos volna.

- Szegény Amy! - kacagott Strickland. Maró gúny áradt a szeméből.

- Milyen szegényes fantáziájuk van a nőknek! Szerelem. Mindig szerelem. Azt hiszik, egy férfi csak azért hagyja ott őket, mert más nőket kíván. Olyan őrültnek tart engem, hogy amit tettem, egy nőért tettem?

- Azt akarja mondani, hogy a feleségét nem egy másik asszonyért hagyta el?

- Persze hogy nem.

- Becsületszavára?

Nem tudom, miért kérdeztem ezt. Naivitás volt.

- Becsületszavamra.

- De hát akkor, az istenért, miért hagyta el?

- Festeni akarok.

Hosszú ideig bámultam rá. Nem értettem. Azt hittem, megőrült.

Ne felejtsük el: nagyon fiatal voltam, és őt középkorú embernek tekintettem. Mindenről megfeledkeztem, csak az ámulatomról nem.

- De ön negyvenéves.
- Éppen azért gondoltam, hogy legfőbb ideje elkezdeni.
- Festett már valaha?
- Kisfiú koromban szerettem volna festő lenni, de apám azt kívánta, hogy üzlettel foglalkozzam, mert, azt mondta, művészettel nem lehet pénzt keresni. Egy éve elkezdtem egy kicsit festeni. Egy éven át esti tanfolyamra jártam.
- Szóval odajárt, mikor Mrs. Strickland azt hitte, hogy bridzsezik a klubjában?
- Oda.
- Miért nem mondta meg neki?
- Jobbnak láttam nem megmondani.
- Tud festeni?
- Még nem. De majd fogok. Azért jöttem ide. Londonban nem találtam meg, amit kerestem. Itt talán megtalálom.
- Azt hiszi, hogy lehetnek kilátásai valakinek, aki az ön korában fog hozzá a dologhoz? A legtöbben tizennyolc éves korukban kezdenek festeni.
- Most gyorsabban tudok tanulni, mint tizennyolc éves koromban tudtam volna.
- Miből gondolja, hogy tehetsége van?

Nem válaszolt mindjárt. Tekintetét a hullámzó embertömegre szegezte, de nem hiszem, hogy látta. A felelete nem volt felelet.

- Festenem kell.
- Nem borzasztó a kockázat?

Ekkor rám nézett. Volt a tekintetében valami furcsa kifejezés, ami meglehetős elkedvetlenítően hatott rám.

- Hány éves maga? Huszonhárom?

Szerintem ez a kérdés nem tartozik ide. Nálam természetes volt, ha kockázatot vállaltam; de ő férfi volt, akinek ifjúsága immár elmúlt, egy tőzsdeügynök, akinek tekintélyes állása, felesége és két gyermeke volt. Olyan lépés, ami az én részemről természetes lett

volna, az ő részéről egyszerűen képtelenség. Méltányos akartam lenni.

- Persze csodák történhetnek, és önből nagy festő válhatik. De be kell ismernie, hogy ez úgy aránylik a valószínűséghez, mint egy a millióhoz. Milyen borzasztó felsülés lesz, ha a végén kénytelen lesz bevallani, hogy tévedett.

- Festenem kell - ismételte.

- És ha sosem lesz önből más, mint harmadrangú festő? Érdemes volt ezért mindennel szakítani? Hiszen egyéb pályákon nem nagy baj, ha az ember nem kiváló, egészen jól boldogulhat, ha éppen hogy megfelelő. De egy művész, az egészen más.

- Ostobaság - mondta.

- Nem tudnám, miért, hacsak nem ostobaság beszélni arról, ami nyilvánvaló.

- Mondom, hogy festenem kell. Ezen nem tudok változtatni. Ha az ember vízbe esik, mindegy, hogy jól úszik-e vagy rosszul: mindenképpen partra kell vergődnie, különben megfullad.

A hangjából igazi szenvedély áradt, és akaratom ellenére is mély benyomást keltett bennem. Éreztem, hogy valami példátlan erő lobog benne, hogy valami a hatalmában tartja, lenyűgözi, és uralkodik rajta, hiába küzd ellene. Nem értettem. Igazán olyan volt, mint akit megszállott az ördög, amely - úgy éreztem - talán hirtelen előbukkan, és szétszaggatja. Pedig a külseje egészen olyan volt, mint egyébkor. Kíváncsi szemmel meredtem rá, de a tekintetem nem hozta zavarba. Vajon egy idegen miféle szerzetnek tartotta volna, amint itt ült ócska norfolkkabátjában, keféletlen kalappal; nadrágja kitérdesedett, keze nem volt tiszta; arca a vörös, borotválatlan állával, a kis szemekkel és a nagy, harcias orral közönséges és durva volt. Nagy száj, duzzadt, érzéki ajkak. Nem; nem tudtam hova tenni.

- Nem megy vissza a feleségéhez? - kérdeztem végre.

- Soha.

- Ő hajlandó elfelejteni a történteket, és mindent elölről kezdeni. Soha egy szó szemrehányást nem fog tőle hallani.

- Felőlem elviheti az ördög.

- Nem törődik azzal, hogy mindenki hitvány gazembernek fogja tartani? Nem törődik vele, hogy felesége és gyermekei esetleg koldulásból lesznek kénytelenek fenntartani magukat?

- Nem én.

Egy percig hallgattam, hogy a következő kijelentésem annál erőteljesebben hasson.

- Ön egy alávaló, hitvány fráter.

- És most, hogy kiöntötte a szívét, menjünk vacsorázni.

13

Tudom, hogy illendőbb lett volna visszautasítanom ezt az ajánlatot. Talán hangsúlyoznom kellett volna azt a felháborodást, amelyet valóban éreztem, és biztos, hogy legalább MacAndrew ezredes megelégedését sikerül kiérdemelnem, ha arról számolhatok be neki, hogy nem voltam hajlandó ilyen emberrel egy asztalhoz ülni. De mindig húzódoztam az erkölcsbíró szerepétől, mert előre tudtam, hogy úgysem sikerül következetesen végigjátszanom: az a bizonyosság pedig, hogy az én ítéletem tökéletesen közömbös lenne Stricklandre nézve, ebben az esetben még kétségesebbé tette az eredményt. Csak egy költő vagy egy szent képes a járda kövezetét öntözni abban a boldog reményben, hogy - fáradozása jutalmaképpen - liliomok fognak kinőni az aszfaltból.

Kifizettem a fogyasztott italt, és elmentünk egy olcsó, zsúfolt, kedélyes vendéglőbe, ahol igen jól megvacsoráztunk. Az én kitűnő étvágyam fiatalságomnak volt köszönhető, az övé pedig tökéletesen nyugodt lelkiismeretének. A vendéglőből egy bárba mentünk feketekávéra és likőrre.

Már mindent elmondtam arról a tárgyról, amely miatt Párizsba jöttem, és - bár némiképpen árulónak éreztem magamat Mrs. Stricklanddel szemben, amiért nem folytattam a dolgot - fegyvertelen voltam Strickland közönyével szemben. Asszonynak kell lenni ah-

hoz, hogy az ember kétszer is, háromszor is megismételje ugyanazt a dolgot, és mindig lankadatlan buzgalommal. A magam megnyugtatására arra gondoltam, hogy igen hasznos lesz számomra, ha, amennyire csak lehet, bepillantást nyerek Strickland lelki világába. S ez sokkal érdekesebbnek ígérkezett. De nem könnyűnek, mert Strickland nem volt bőbeszédű. Úgy látszott, nehezére esik megértetnie magát, mint akinek nem a szó az eszköze; elcsépelt frázisokból, jasszkifejezésekből, bizonytalan, befejezetlen taglejtésekből kellett kitalálni, mit akar kifejezni. De, noha nem mondott semmi különöset, volt valami a lényében, ami megóvta attól, hogy unalmas legyen. Talán a nyíltsága. Párizs - az a Párizs, amelyet most először látott - (a feleségével való első itt időzését nem számítottam) nem nagyon érdekelte, és a meglepetés legcsekélyebb jele nélkül vett tudomást olyan dolgokról, amik pedig okvetlen idegenek, újak voltak a számára. Én már százszor is jártam Párizsban, s mindannyiszor valami ujjongó izgalom lüktet bennem. Valahányszor Párizs utcáin járok, mindig a kaland küszöbén érzem magamat. Strickland azonban teljesen higgadt maradt. Most, visszagondolva a dologra, az a benyomásom, hogy szüntelenül csak valami nyugtalanító látomás foglalkoztatta, minden más iránt vak volt.

A bárban meglehetős furcsa jelenet játszódott le. Volt ott egy sereg éjszakai pillangó: némelyek férfiakkal ültek, némelyek magukban. Észrevettem, hogy ez utóbbiak közül az egyik néz bennünket. Mikor elkapta Strickland tekintetét, mosolygott. Nem hiszem, hogy Strickland látta őt. A nő kis idő múlva távozott, de egy perc múlva visszatért, és asztalunk mellett elhaladva, nagyon udvariasan megkért bennünket, hogy rendeljünk neki valami innivalót. Leült hozzánk, és én beszélgetni kezdtem vele, de világosan látszott, hogy az érdeklődése Stricklandnek szólt. Megmagyaráztam neki, hogy Strickland tíz szót sem tud franciául. Erre megpróbált beszélni vele részint jelekkel, részint a matrózok zagyva, keverék franciaságával, mert - nem tudni, miért - azt remélte, hogy ezt majd inkább megérti; azonkívül elővette angoltudományát is, ami vagy fél tucat mondatra

szorítkozott. Strickland egész barátságosan fogadta a dolgot, kicsit szórakoztatta is, de a közönye nyilvánvaló volt.

- Ez aztán hódítás - nevettem.

- Nem érint hízelgőén - felelte Strickland.

Az ő helyén én sokkal több érdeklődést tanúsítottam volna. A nőnek nevető szeme, elragadóan bájos szája volt. Fiatal volt. Kíváncsi voltam, hogy vajon mi különös vonzót talál Stricklandben. Egyáltalán nem titkolta, mi az óhaja, és felszólította, hogy tolmácsoljam Stricklandnek.

- Azt akarja, hogy menjen vele a lakására.

- Nem kell - felelte.

A választ tőlem telhetően udvarias formában közöltem. Szerintem tapintatlanság visszautasítani az ilyenfajta meghívást, és azzal magyaráztam ezt a viselkedést, hogy nincs pénze.

- De ő tetszik nekem - mondta a nő. - Mondja neki, hogy szerelemből teszem.

Mikor ezt lefordítottam, Strickland türelmetlenül vállat vont.

- Mondja meg neki, hogy menjen a pokolba - szólt.

A modorából világosan lehetett következtetni a válaszára, és a leány hirtelen mozdulattal hátravetette a fejét. Talán elpirult a festék alatt. Felállt.

- *Monsieur n'est pas polfi* - jegyezte meg.

Kiment a teremből. Engem egy kicsit bosszantott a dolog.

- Nem látom be, miért kellett megsértenie - mondtam. - Végre is az ő viselkedése önre nézve csak hízelgő lehet.

- Undorodom az effajta ügyektől - mondta nyersen. Kíváncsian néztem rá. Igazi utálkozás látszott az arcán, amely pedig durva, érzéki férfiarc volt. A leánynak talán bizonyos nyers, erőszakos vonás tetszett meg rajta.

- Londonban is megkaphattam volna minden nőt, akit kívántam. Nem azért jöttem én ide.

8 Nem valami udvarias az úr. (francia)

14

Angliába való visszautazásom alatt sokat gondoltam Stricklandre. Megpróbáltam összefoglalni, amit a feleségének kell majd mondanom. De az nem volt kielégítő, és el sem tudtam képzelni, hogy az asszony meg lesz elégedve velem; én sem voltam megelégedve magammal. Nem értettem Stricklandet. És nem értettem az okait. Mikor megkérdeztem tőle, hogyan jutott eszébe, hogy festő lesz, nem tudta vagy nem akarta megmondani. Nem tudtam kiokosodni belőle. Olyasmire gondoltam, hogy lomha járású eszében lassanként valami lázadozás érlelődött, de ennek ellene szólt az a kétségtelen tény, hogy életének egyhangúságával szemben soha a legcsekélyebb türelmetlenséget sem mutatta.

Ha az elviselhetetlen unalom hatása alatt határozta volna el magát, hogy festő lesz, pusztán azért, hogy elszakítson bizonyos terhes kötelékeket - az érthető és mindennapi lett volna. De éppen mindennapi nem volt, ezt éreztem. Végül, regényes hajlandóságú lévén, kieszeltem egy magyarázatot, amely, elismerem, kissé erőszakolt, de az egyedüli, amelyet félig-meddig kielégítőnek találtam: talán valami mélyen gyökerező teremtő ösztön lakozott a lelkében, amelyet életkörülményei elnyomtak, de amely feltartóztathatatlanul növekedett és fejlődött, mint ahogy a rákdaganat növekszik az élő szövetekben, amíg végre hatalmába kerítette egész lényét, és ellenállhatatlanul cselekvésre bírta. A kakukk idegen fészekbe rakja a tojásait, s amint a fióka kikél, első dolga, hogy kis mostohatestvéreit kitúrja, végül szétdúlja a fészket, amely védelmet nyújtott neki.

Milyen furcsa is, hogy a teremtő ösztön így hatalmába kerítette ezt a jelentéktelen tőzsdést, talán a maga romlására és minden hozzátartozójának szerencsétlenségére. De nem furcsább, mint mikor a szentlélek szállja meg az embereket, a hatalmasokat, gazdagokat, s csökönyös kitartással tartja megszállva őket, mígnem azok, legyőzetve, lemondanak a világ örömeiről, az asszonyok szerelméről, hogy a rideg, szigorú kolostorba vonuljanak.

Az ilyen megtérés sokféle alakban, sokféle módon következhetik be. Némelyeknél csak valami kataklizma idézheti elő, mint ahogy csak a dühöngő vihar zúzhatja a sziklát apró darabokra. De vannak, akiknél lassan áll be a változás, mint mikor a szüntelenül hulló vízcsepp fokozatosan koptatja a követ. Stricklandben megvolt a fanatikusok őszintesége és az apostolok szenvedélyessége.

De én az én gyakorlatias gondolkozásommal szerettem volna tudni, vajon igazolják-e Strickland müvei ezt a hatalmas szenvedélyt. Mikor megkérdeztem tőle, hogy festőtársai, akik szintén arra a londoni esti tanfolyamra jártak, hogyan vélekedtek a munkájáról, vigyorogva válaszolta:

- Azt hitték, tréfa az egész.
- Itt is jár valami festőiskolába?
- Igen. Ma reggel megállt az állványom mellett az a barom - már tudniillik a mester -, s mikor meglátta a rajzomat, felhúzta a szemöldökét, és továbbment.

Nevetett. Egyáltalán nem látszott csüggedtnek. A mások véleménye teljesen közömbös volt számára.

És beszélgetéseink során engem éppen ez bosszantott a leginkább. Aki azt állítja, hogy nem érdekli, miképp vélekednek róla mások, többnyire önmagát ámítja. Kijelentését rendszerint csak úgy érti, hogy azt teszi, amit jónak lát abban a reményben, hogy hóbortjairól senki se fog tudni; vagy legfeljebb úgy, hogy szívesen cselekszik a többség véleményével ellenkező módon, mert ebben felebarátainak helyeslése támogatja. Nem nehéz eredetinek, konvenciótól mentesnek tűnni a világ szemében, amikor ez az eredetiség az ember szűkebb körű társaságában csak - konvenció. Mégis határtalanul növeli az önérzetet. A bátorság jóleső tudatát nyújtja - a veszedelem nyugtalanító fenyegetése nélkül. De a helyeslés áhítozása talán a legmélyebben gyökerező ösztön a civilizált ember lelkében. Senki se fut oly sietve a tiszteletreméltóság fedezéke mögé, mint a könnyű erkölcsű asszony, miután kitette magát a megbotránkoztatott illendőség nyűgének s nyilainak. Én nem hiszek azoknak, akik az állítják, hogy csöppet se törődnek embertársaik véleményével. Ez tudatlan szájhő-

sök hencegése. Csak annyi benne az igazság, hogy remélik, nem éri őket szemrehányás kisebb bűneikért, amelyekre meggyőződésük szerint soha senki se fog rájönni.

Strickland azonban őszintén nem törődött vele, mit gondolnak róla az emberek, így hát a konvenciónak nem volt hatalma fölötte; olyan volt, mint egy birkózó, akinek a teste be van olajozva; nem lehetett belekapaszkodni. Ez aztán olyan szabadságot biztosított neki, ami több volt a soknál. Emlékszem, azt mondtam neki:

- Nézze csak, ha mindenki úgy cselekednék, mint maga, elpusztulna a világ.
- Micsoda butaság ilyesmit mondani. Nem akar mindenki úgy cselekedni, mint én. A nagy többségnek tökéletesen megfelel, ha a rendes, előírásos módon él.

Egyszer pedig gúnyolódni próbáltam:

- Látszik, ön nem híve ennek az elvnek: „Igyekezz, hogy minden egyes cselekedeted alkalmas legyen arra, hogy általános érvényű szabállyá válhassék."
- Ezt még sohasem hallottam, de bődületes hülyeség.
- Hát pedig ezt Kant mondta.
- Bánom is én. Bődületes hülyeség.

Az ilyen ember lelkiismeretéhez folyamodni persze teljesen hiábavaló. Ugyanolyan hiábavaló, mint azt várni, hogy tükörképet találhatunk ott, ahol nincs tükör. Szerintem az egyéni lelkiismeret őre azoknak a szabályoknak, melyeket a közösség alakított ki fennmaradása érdekében. Rendőr a szívünkben, vigyáz, hogy meg ne szegjük e törvényeket. Az *ego* központi erődjében fészkelő kém. Az ember úgy vágyik embertársai helyeslésére, annyira retteg rosszallásuktól, hogy maga hozta be a várba ellenségét; az pedig éberen őrködik, s gazdája érdekében mindig kész letörni bármely félig kialakult, a nyájtól való elszakadásra irányuló vágyat. Kényszeríti az egyént, hogy a közösség érdekét mindenkor a magáé fölé helyezze. Ez az a nagyon erős kapocs, amely az egyént összeköti a közösséggel. S az ember - alávetve magát olyan érdekeknek, melyek meggyőződése szerint fontosabbak, mint az övéi - rabszolgájává lesz éber

őrének. Díszhelyre ülteti. Végül, mint az udvaronc, aki hódolatteljes elragadtatással fogadja a vállára ereszkedő királyi pálcát, kérkedik azzal, hogy milyen érzékeny a lelkiismerete. És nem talál eléggé szigorúan elítélő szavakat az olyan ember számára, aki nem ismeri el ennek az érzékeny uralkodónak hatalmát; mert most már tagja a társadalomnak, és elég tisztán látja, hogy az ilyennel szemben tehetetlen.

Mikor láttam, hogy Stricklandnek csakugyan tökéletesen közömbös az a felháborodás, amelyet viselkedése szükségképpen előidéz, csak azt tehettem, hogy elborzadva visszahúzódtam, mint valami embertelen szörnyetegtől.

Búcsúzáskor ezek voltak utolsó szavai:

- Mondja meg Amynek, hogy hiába jönne utánam. Mindenesetre más szállodába költözöm, hát úgysem találna meg.

- Az én véleményem szerint Mrs. Strickland örülhet, ha megszabadul öntől - mondtam.

- Hát tudja, szeretném remélni, hogy majd sikerül meggyőznie őt erről. De a nők nagyon ostobák.

15

Mikor megérkeztem Londonba, már várt rám egy sürgető levél, az volt benne, hogy keressem fel Mrs. Stricklandet ebéd után, amilyen hamar csak lehet. Ott találtam MacAndrew ezredest is a feleségével. Ez utóbbi nővére volt Mrs. Stricklandnek, eléggé hasonlított is rá, csak hervadtabb volt. Olyan fontoskodó fellépése volt, mintha az egész angol birodalom a zsebében lett volna; magas rangú tisztek feleségei ezt a biztonságot abból a tudatból merítik, hogy ők egy magasabb osztály tagjai. Az ezredesné élénk és erélyes volt, s nevelése alig leplezte abbeli meggyőződését, hogy aki nem katona, az akár vizesnyolcas is lehet. A testőröket ki nem állhatta, önhittnek tartotta

őket, és hölgyeikről, akik olyan hanyag vizitelők voltak, nem is szeretett beszélni. Ruhája ódivatú és drága volt. Mrs. Strickland idegesnek látszott.

- Hát mondja el, mi újság - szólt.

- Beszéltem a férjével. Sajnos úgy láttam, megmásíthatatlan elhatározása, hogy nem jön vissza. - Elhallgattam egy kicsit. - Festeni akar.

- Mit mond? - kiáltott fel Mrs. Strickland a legnagyobb meglepetés hangján.

- Ön sosem tudott róla, hogy érdekli a festészet? - kérdeztem.

- De hisz az az ember őrült! - kiáltotta az ezredes.

Mrs. Strickland összehúzta a szemöldökét. Emlékei között kutatott.

- Emlékszem, házasságunk előtt néha bíbelődött valami festékes-dobozzal. De olyan mázolmányokat még nem látott a világ. Kinevettük, gúnyolódtunk rajta. Semmi, de semmi tehetsége nem volt.

- Világos, hogy csak ürügy az egész - mondta az ezredesné. Mrs. Strickland mélyen elmerült gondolataiba. Látszott, hogy nem érti a dolgot. Időközben már bizonyos rendet teremtett a szalonban - a jó háziasszony ösztöne győzedelmeskedett a bánatán -, és az most már nem volt olyan sivár, mint egy régóta kiadó bútorozott szoba, holott a katasztrófa utáni első látogatásomkor ilyen benyomást keltett. De most, hogy láttam Stricklandet Párizsban, nem tudtam volna elképzelni őt ebben a környezetben. Úgy éreztem, családjának is észre kellett venni, hogy van benne valami, ami nem illik ide.

- De hát ha művész akar lenni, miért nem mondta meg? - szólalt meg végre Mrs. Strickland. - Bennem aztán csak igazán lett volna megértés az ilyen... az ilyenfajta törekvésekkel szemben.

Az ezredesné összeszorította száját. Azt hiszem, sosem nézte jó szemmel, hogy a húga olyan emberek felé hajlott, akik művészettel foglalkoztak. Mindig lenézéssel beszélt a „művészet!"-ről.

Mrs. Strickland folytatta:

- Végül is, ha tehetséges lenne, én lennék az első, aki biztatnám.

Áldozatokat is hoztam volna. Hiszen szívesebben vagyok egy festő felesége, mint egy tőzsdeügynöké. Ha a gyerekekre nem kéne gondolni, nem bánnék én semmit, egy szegényes műteremben, Chelsea-ben is éppen olyan boldog lennék, mint ebben a lakásban.

- Drágám, igazán kihozol a sodromból! - kiáltott az ezredesné. - Csak nem akarod azt mondani, hogy egyetlen szót is elhiszel ebből az ostobaságból!

- Márpedig én azt hiszem, hogy igaz - mondtam szelíden. Jóindulatú lenézéssel tekintett rám.

- Egy férfi nem adja fel az üzletét, nem hagyja ott a feleségét és gyerekeit negyvenéves korában, hogy festővé legyen - hacsak nő nincs a dologban. Biztosan találkozott valamelyik... művésznő ismerősöddel, s az elcsavarta a fejét.

Mrs. Strickland halvány arca hirtelen elpirult.

- Milyen az a nő? - kérdezte.

Egy kicsit haboztam. Tudtam, hogy most következik a nagyágyú.

- Nincs nő.

MacAndrew ezredes és a felesége kijelentette, hogy ez nem hihető, Mrs. Strickland pedig felugrott a helyéről.

- Azt akarja mondani, hogy nem látta a nőt?

- Nincs ott kit látni. Strickland egyedül van.

- Ostobaság! - kiáltott az ezredesné.

- Tudtam én, hogy magamnak kellett volna átmennem - mondta az ezredes. - Fogadok a csizmámba, hogy én egykettőre előkerítettem volna őnagyságát.

- Szeretném, ha csakugyan ön ment volna át - feleltem kissé szárazon. - Akkor legalább meggyőződött volna róla, hogy egyetlen feltevése sem volt helyes. Strickland nem lakik elegáns szállodában. Egy parányi szobában él a legszűkösebb körülmények között. Ha elhagyta az otthonát, nem azért tette, hogy vígan éljen. Alig van valami pénze.

- Gondolja, hogy talán elkövetett valamit, amiről mi nem tudunk, és a rendőrség elől bujkál?

Erre a feltevésre valamennyiük szívében felcsillant a remény, de én nem hagyhattam ennyiben.

- Akkor csak nem lett volna bolond megadni a címét a társának

- feleltem fanyarul. - Akárhogy áll is az ügy, egy dolog felől biztos vagyok; egyedül ment el. Nem szerelmes senkibe. Semmi sem áll tőle távolabb.

Egy kis szünet állt be; elgondolkoztak a hallottakon.

- Hát, ha mindaz igaz, amit elmondott - szólt az ezredesné -, akkor mégsem olyan kínos a helyzet, mint gondoltam.

Mrs. Strickland a nővérére pillantott, de nem szólt semmit. Most nagyon sápadt volt, finom homloka egyre jobban elsötétült. Nem tudtam, mit jelent ez az arckifejezés. Az ezredesné folytatta:

- Az egész csak szeszély, hamarosan túl lesz rajta.

- Miért nem mész át hozzá, Amy? - kockáztatta meg az ezredes.

- Miért ne élnél vele Párizsban egy évig? Mi majd gondoskodunk a gyerekekről. Majd csak megunja a dolgot. Előbb-utóbb szívesen vissza fog jönni Londonba, és nem történt semmi különös baj.

- Én nem így tennék - mondta az ezredesné. - Én szabadjára engedném, ameddig csak jólesik neki. Egészen biztos, hogy megszelídülve fog visszakullogni, és megint rendben lesz minden. - Mrs. MacAndrew hűvösen nézett a húgára. - Talán nem viselkedtél vele mindig okosan. A férfiak furcsa istenteremtményei, tudni kell bánni velük.

Mrs. MacAndrew osztotta a nők általános véleményét, hogy tudniillik minden férj aljas, aki elhagyja a feleségét, noha az szereti őt, de ebben az asszony is hibás. *Le coeur a ses raisons que la raison ne connait pas.*[9]

Mrs. Strickland lassan nézett egyikről a másikra.

- Sosem fog visszajönni - mondta.

- Ó, drágám, csak gondolj arra, amit az előbb hallottunk. Charles megszokta a kényelmet és azt, hogy valaki törődjék vele. Azt hiszed,

[9] A szívnek is van logikája, amit az ész nem ismer, (francia)

nem fogja hamarosan megunni azt a piszkos szobát abban a piszkos szállodában? Azonkívül pénze sincs. Vissza kell jönnie.

- Ameddig azt hittem, hogy valami nővel ment el, addig reménykedtem. Jól tudom, hogy az effajta ügyek nem tartanak örökké. Charles három hónapon belül halálosan ráunt volna. De ha nem szerelemből követte el ezt a lépést, akkor vége.

- Ó, ez nagyon finom! - mondta az ezredes, belesűrítve a jelzőbe mindazt a megvetést, amit az ilyen - hivatása hagyományaitól oly távol eső - tulajdonság iránt érzett. - Ne hidd azt! Vissza fog jönni, és, mint Dorothy mondta, nem olyan borzasztó dolog, hogy egy kicsit kitombolta magát.

- De én nem akarom, hogy visszajöjjön - mondta Mrs. Strickland.

- Amy!

Mrs. Stricklandből most a felháborodás tört ki, és sápadtsága a hideg, hirtelen düh sápadtsága volt. Most gyorsan, kissé lihegve beszélt:

- Megbocsátottam volna neki, ha halálosan beleszeret valakibe, és elmegy vele. Még természetesnek is tartottam volna. Igazán nem hibáztattam volna érte. Azt hittem volna, hogy elcsábították. A férfiak olyan gyengék, és a nők olyan lelkiismeretlenek. De ez más. Most gyűlölöm. Sohasem fogok megbocsátani neki.

MacAndrew ezredes és a felesége egyszerre kezdtek beszélni. Meg voltak lepve. Azt kérdezték Mrs. Stricklandtől, megőrült-e. Sehogy sem értették a dolgot. Az asszony kétségbeesetten fordult hozzám.

- Maga sem érti? - kiáltotta.

- Nem tudom. Azt akarja mondani talán, hogy meg tudott volna bocsátani a férjének, ha egy másik nőért hagyta volna el önt, de ha egy eszméért hagyta el, akkor nem? Hogy az egyikkel meg tud küzdeni, de a másikkal szemben fegyvertelen?

Mrs. Strickland egy pillantást vetett rám, amelyből nem sok nyájasságot olvastam ki, de nem felelt. Talán az elevenére tapintottam. Halkan, reszkető hangon folytatta:

- Nem is tudtam, hogy lehetséges úgy gyűlölni valakit, mint aho-

gyan őt gyűlölöm. Tudja, azzal vigasztaltam magamat, hogy akármeddig húzódik is ez az ügy, a végén mégiscsak énutánam fog kívánkozni. Tudtam, hogy a halálos ágyán engem hívatna, és én mentem volna. Úgy ápoltam volna, mint egy anya, és az utolsó órájában megmondtam volna neki, hogy nem baj, én mindig szerettem, és mindent megbocsátottam neki.

Engem egy kicsit mindig kiábrándított a nők ama szenvedélye, hogy kedvesük halálos ágyánál gyönyörűen viselkedjenek. Olykor szinte zúgolódnak, amiért szerelmesük hosszú életű, mert ez a körülmény késlelteti az alkalmat, hogy egy hatásos jelenetet rendezzenek.

- De most, most vége. Olyan közömbös számomra, mint valami idegen. Kívánom, hogy éhségtől, szegénységtől sújtottan, nyomorultul pusztuljon el. Hogy egyetlen barát nélkül, elhagyatottan haljon meg. Remélem, valami undorító betegségben fog elrothadni. Én végeztem vele.

Ekkor jónak láttam megemlíteni, amit Strickland felajánlott.

- Amennyiben el akar válni a férjétől, ő készségesen megtesz mindent, hogy simán menjen a dolog.

- Miért ajándékoznám meg a szabadságával?

- Azt hiszem, az nem is kell neki. Csak azt gondolta, hogy önnek megfelelőbb lenne.

Mrs. Strickland türelmetlenül vállat vont. Én egy kicsit csalódtam benne. Akkoriban még sokkal több következetességet kívántam meg az emberektől, mint ma, és bántott, hogy ilyen bájos teremtésben ennyi bosszúvágy lakozik. Akkor még nem tudtam, micsoda ellentétes tulajdonságokból tevődik össze a lélek. Most már tisztában vagyok vele, hogy kicsinyesség és nagyság, kajánság és könyörület, gyűlölet és szerelem megfér egy és ugyanazon emberi szívben.

Törtem a fejemet, tudnék-e valamit mondani, tudnám-e enyhíteni a megalázottságnak azt a keserves érzését, amely Mrs. Stricklandet gyötörte. Mindenesetre megpróbáltam.

- Én tulajdonképpen azt hiszem, hogy Strickland nem is egészen beszámítható. Nem is hasonlít önmagára. Az az érzésem, hogy valami démoni erő szállotta meg, amely a maga igájába hajtotta, s

amelynek a karmaiban olyan tehetetlenül vergődik, mint a légy a pók hálójában. Mintha valami varázslat kerítette volna hatalmába. Az embernek azok a furcsa történetek jutnak eszébe, amelyek arról szólnak, hogy a hősbe egy másik lélek költözik, kiűzvén belőle régebbi énjét. A lélek meglehetős állhatatlan lakója a testnek, és igen titokzatos átváltozásokra képes. Hajdanában azt mondták volna Charles Stricklandre, hogy megszállta az ördög.

Az ezredesné lesimította ruháját, és arany karkötők csörrentek meg a csuklóján.

- Mindez egy kicsit erőltetetten hangzik - mondta fanyarul. - Megengedem, hogy Amy talán kicsit túlságosan bízott az urában. Ha nem lett volna annyira elfoglalva a maga dolgaival, okvetlen gyanítania kellett volna, hogy valami baj van. Nem tudom elképzelni, hogy Alec lelkét egy éven át vagy még tovább foglalkoztassa valami anélkül, hogy nekem sejtelmem ne legyen róla.

Az ezredes a levegőbe bámult, s alig hiszem, hogy van a világon olyan ártatlan lélek, mint amilyennek ő látszott.

- Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy Charles Strickland szívtelen gazember. - Az ezredesné szigorúan nézett rám. - Én megmondom, miért hagyta el a feleségét: puszta önzésből, semmi másért.

- Ez mindenesetre a legegyszerűbb magyarázat - mondtam. De gondolni azt gondoltam, hogy ez egyáltalán nem magyarázat. Mikor, fáradtságomat hozva fel mentségül, menni készültem, Mrs. Strickland meg sem kísérelte, hogy tartóztasson.

16

Ami ezután következett, az azt mutatta, hogy Mrs. Strickland erős lelkű asszony. Bármennyire szenvedett is, leplezte. Jól látta, hogy a világ hamar megunja a panaszkodást, és igyekszik kerülni a boldogtalanság látványát. Ha társaságba ment - ugyanis barátai a balsorsa iránt érzett részvétből tőlük telhetően iparkodtak szórakoztatni őt -,

példásan viselkedett. Bátor volt, de nem túlságosan, jókedvű, de nem tüntetően. És sokkal hajlandóbbnak mutatkozott a mások bajai iránt érdeklődni, mint a maga bánatáról beszélni. Valahányszor szóba került a férje, ő csak a szánalom hangján nyilatkozott róla. Stricklanddel szemben való magatartása eleinte elképesztett engem. Egyszer azt mondta:

- Nézze, én meg vagyok győződve, hogy maga tévedett, mikor azt hitte, hogy Charles egyedül van. Bizonyos értesülések folytán, amiknek forrását nem árulhatom el, tudomásom van róla, hogy nem egyedül utazott el Angliából.

- Nahát, akkor zseniálisan ért hozzá, hogyan kell eltüntetni a nyomokat.

Mrs. Strickland másfelé nézett, és enyhén elpirult.

- Csak azt akarom mondani, hogyha beszélnének magával a dologról, és azt hallaná, hogy Charles megszökött valakivel, kérem, ne cáfolja meg.

- Persze hogy nem.

Azután másról kezdett beszélni, mintha ennek az ügynek nem tulajdonítana fontosságot. Később fedeztem fel, hogy ismerősei körében különös történet járt szájról szájra. Azt beszélték, hogy Charles Strickland belehabarodott egy francia táncosnőbe, akit a balettben látott meg az Empire mulatóban, és elkísérte őt Párizsba. Nem tudtam rájönni, hogyan keletkezett ez a hír, de különösképpen igen nagy rokonszenvet ébresztett Mrs. Strickland iránt, s egyúttal bizonyos nimbusszal vette körül. Ez pedig nem járt minden haszon nélkül arra a hivatásra nézve, amelyet Mrs. Strickland pályájául választott. MacAndrew ezredes nem túlzott, mikor azt mondta, hogy sógornője egy fillér nélkül maradt, s a legsürgősebben igyekeznie kellett, hogy megkeresse a kenyerét. Mrs. Strickland elhatározta, hogy felhasználja a sok íróval való ismeretségét, és haladéktalanul elkezdett gyors- és gépírást tanulni. Képzettsége folytán valószínűnek látszott, hogy az átlaggépírónőknél ügyesebb lesz, és története révén megértésre talál. Barátai megígérték, hogy ellátják munkával, és hogy ajánlani fogják ismerőseiknek.

MacAndrew-ék, akik gyermektelenek és jómódúak voltak, magukra vállalták a gyerekeket, és így Mrs. Stricklandnek csak magáról kellett gondoskodnia. A lakását kiadta, a bútorait eladta. Westminsterben telepedett le két parányi

szobában, és újra szembenézett az élettel. Ügyes és szorgalmas volt, úgyhogy a siker biztosnak ígérkezett.

17

Körülbelül öt évvel ezután elhatároztam, hogy egy darabig Párizsban fogok élni. Londonban kezdtem már megáporodni. Meguntam napjaim kietlen egyformaságát. Barátaim is eseménytelen egyhangúságban élték életüket. Számomra már nem volt bennük semmi meglepő, s ha találkoztam velük, meglehetős pontosan tudtam előre, mit fognak mondani. Még a szerelmi ügyeik is unalmasak, elcsépeltek voltak. Olyanok voltunk, mint a villamoskocsik, amelyek síneiken futnak egyik végállomástól a másikig, hozzávetőleg ki lehetett számítani, hány utast visznek. Az élet túlságosan kellemes és rendezett volt. Rémület fogott el. Feladtam kis lakásomat, eladtam kevés holmimat, és elhatároztam, hogy új életet kezdek.

Mielőtt elutaztam volna, meglátogattam Mrs. Stricklandet. Már jó ideje nem találkoztam vele, és változásokat vettem észre rajta. Nemcsak öregebb, soványabb, ráncosabb lett, hanem, azt hiszem, jelleme is megváltozott. Az üzlete jól bevált, és most irodája volt a Chancery Lane-en. Ő maga keveset gépírt; főleg azzal töltötte az idejét, hogy a négy irodakisasszonya munkáit javítgatta. Ügyelt rá, hogy a kiállítást bizonyos csín jellemezze, gyakran használt piros és kék gépszalagot, a másolatokat halvány színű, recézett, moaré-selyemhez hasonló papírba kötötte. Bizonyos hírnévre tett szert a rendességet, csinosságot és pontosságot illetően. Szépen keresett. De nem tudta túltenni magát azon a gondolaton, hogy az önálló kenyérkeresés valahogy méltóságán aluli, és szívesen éreztette az emberrel,

hogy ő származásánál fogva úrinő. Társalgás közben el nem mulasztotta volna megemlíteni némely ismerősének nevét, amely nevek mindenkit meggyőzhettek arról, hogy a társadalom létráján nem csúszott lejjebb. Bátorságát és üzleti képességeit szégyellte egy kicsit, attól azonban el volt ragadtatva, hogy legközelebb egy South Kensingtonban lakó királyi tanácsosnál fog ebédelni. Örült, hogy elmondhatta: a fia Cambridge-ben van, és nevetve beszélte, hogy a lánya, aki éppen most került ki az intézetből, milyen rengeteg sok bálra van meghíva. Azt hiszem, nagy butaságot mondtam:

- A leánya is be fog lépni az ön üzletébe? - kérdeztem.

- Ó, nem, azt nem engedném - felelte. - Olyan szép kislány, biztos vagyok benne, hogy jól fog férjhez menni.

- Azt gondoltam, segítséget jelentene önnek.

- Sokan tanácsolták, hogy menjen a színpadra, de persze abba nem egyezhetem bele. Ismerem a legnevesebb drámaírókat, és akár holnap szerephez tudnám juttatni, de nem szeretném, ha mindenféle népséggel érintkeznék.

Mrs. Stricklandnek ez a felsőbbrendűsége kissé lehűtött.

- Szokott néha hallani a férjéről?

- Nem. Semmit sem hallottam róla.

- Hátha összekerülök vele Párizsban. Kívánja, hogy adjak hírt róla?

Egy pillanatig habozott.

- Ha igazán nélkülözések között él, hajlandó vagyok egy kicsit segíteni rajta. Akkor küldenék magának egy bizonyos összeget, és azt apránként odaadná neki, mikor szükség van rá.

- Ön nagyon jó - mondtam.

De tudtam, hogy nem jóságból ajánlotta fel a segítségét. Nem igaz, hogy a szenvedés nemesíti a jellemet; a boldogság, az - néha - igen, de a szenvedés legtöbbnyire kicsinyessé és bosszúállóvá teszi az embert

Csakugyan találkoztam Stricklanddel alig két héttel Párizsba érkezésem után.

Hamarosan találtam magamnak egy parányi lakást a rue des Dames egyik házának ötödik emeletén, és pár száz frankért éppen csak annyi bútort vásároltam egy zsibárusnál, hogy lakható legyen. A *concierge-zsel* megbeszéltem, hogy reggelenként elkészíti a kávémat, és tisztán tartja a lakást. Aztán elmentem, hogy felkeressem barátomat, Dirk Stroevét.

Dirk Stroeve azok közé tartozott, akikre az ember - aszerint, hogy milyen a természete - csak gúnyos nevetés vagy zavart vállvonogatás kíséretében gondol. A természet pojácának alkotta. Festő volt, de nagyon rossz festő, akivel Rómában ismerkedtem meg, és még emlékeztem a képeire. Őszinte lelkesedéssel rajongott a giccsért. Miközben lelkében lobogott a művészet iránti szerelem, a Piazza di Spagnán lődörgő modelleket festette, akiknek túlságosan, szembeszökően festői külseje egyáltalán nem riasztotta őt vissza. A műterme tele volt vásznakkal, amelyek mind bajuszos, nagy szemű, hegyes fövegű parasztokat ábrázoltak, továbbá utcagyerekeket festői rongyokban és pórnőket rikító szoknyákban. Ezek hol egy templom lépcsőin hevertek, hol ciprusok között andalogtak a felhőtlen ég alatt. Egyszer valami reneszánsz kút mellett szerelmeskedtek, máskor meg ökörfogat mellett ballagtak a Campagnán. Nagyon gondosan voltak megrajzolva és megfestve. Fénykép sem lehetett volna hívebb és pontosabb. Egyik festő így nevezte őt: *Le maitre de la bolté á chocolats** Aki az ő képeit látta, azt hihette, hogy Monet, Manet és a többi impresszionista sohasem élt.

- Nem tartom magamat nagy festőnek - mondta. - Nem vagyok Michelangelo, nem, de azért valami érdemem van. Veszik a képeimet. Romantikát viszek a legkülönbözőbb emberek otthonába. Tu-

[10] A cukorkásdobozok mestere, (francia)

dod-e, hogy az én képeimet nemcsak Hollandiában veszik, hanem Svédországban, Norvégiában és Dániában is? Leginkább nagykereskedők és gazdag üzletemberek vásárolják őket. El nem tudod képzelni, milyen a tél ezekben az országokban, milyen hosszú, sötét, hideg. Ezek az emberek szeretik azt hinni, hogy Olaszország olyan, mint az én képeimen. Ilyennek óhajtják. Én is ilyennek óhajtottam, mielőtt idejöttem.

És azt hiszem, ez a látomás állandóan a szeme előtt lebegett, és annyira elvakította, hogy az igazságot nem is látta. Hiába volt a brutális valóság, ő lelki szemeivel továbbra is a romantikus brigantik és festői romok Itáliáját látta. Amit ő festett, az az ideál volt. Szegényes, közönséges és olcsó, de mégis ideál. És ez bizonyos bájt adott a karakterének.

Én megéreztem benne ezt, és éppen ezért én nemcsak mulatságos figurát láttam benne, mint a többiek. Festőtársai nem titkolták, mennyire lenézik a munkáit, ugyanakkor azonban, mivel csinos összegeket keresett, habozás nélkül és állandóan pumpolták. Ő mindig bőkezű volt, kollégái pedig kinevették, amiért naivul elhitte nekik, hogy bajban vannak, és szemérmetlenül pumpolták tovább is. Nagyon könnyen megilletődött, de lelkességében és érzelmességében is volt valami furcsaság, úgyhogy az ember elfogadta tőle a szívességet, de nem érzett érte hálát. Tőle pénzt elvenni olyan volt, mint egy gyermeket kirabolni, amellett az ember megvetette, hogy olyan ostoba.

Úgy képzelem, még a fürge ujjú, finom tapintására büszke zsebmetsző is bizonyos felháborodást érez a gondtalan úrhölgy ellen, aki ékszereit tartalmazó retiküljét a kocsiban hagyja. Stroeve pojácának született, de az már nem adatott meg neki, hogy érzéketlen is legyen. A szüntelenül ellene irányuló tettleges és egyéb tréfák miatt rettenetesen szenvedett, de azért állandóan és - amint látszott - szívesen alávetette magát ezeknek a tréfáknak. Mindig megsebezték, de ő olyan jóindulatú volt, hogy nem tudott haragot tartani. Akárhányszor marta is meg a vipera, ő sosem okult a tapasztalatain, hanem

amint valamelyest magához tért a fájdalomból, gyöngéden visszatette melengető keblére a kígyót.

Mivel én nem nevettem ki, hálás volt irántam, és - megértő hallgatót érezvén bennem - nekem panaszolta el ezernyi búját-baját. A dologban a legszomorúbb az volt, hogy ezek a panaszok olyan groteszkül hatottak, hogy mentől megindítóbbak voltak, annál erősebb nevethetnékje támadt az embernek.

Azonban nagyon rossz festő létére is rendkívül finom érzéke volt a művészet iránt, és vele képkiállításra járni igazán különös élvezetet jelentett. A lelkesedése őszinte, a kritikája találó volt. Nemcsak a régi mestereket becsülte egész szívével; méltányolta és megértette a moderneket is. A tehetséget azonnal felismerte, és pazar volt a dicséretben. Azt hiszem, életemben nem találkoztam nála biztosabb ítéletű emberrel. És képzettebb volt, mint a festők általában. Kollégái legtöbbjével ellentétben, értett a rokon művészetekhez is, s a zene és irodalom iránti rajongása méllyé és sokoldalúvá tette festői felfogását. Magamfajta fiatalember számára az ő tanácsa, az ő támogatása megbecsülhetetlenül értékes volt.

Rómából való elutazásom után leveleztem vele, és - körülbelül kéthavonként - hosszú, furcsa angolsággal írt leveleket kaptam tőle, amelyek élénken idézték emlékezetembe az ő hadaró, lelkes, élénk taglejtésekkel tarkított beszédmodorát. Röviddel azelőtt, hogy Párizsba költöztem, megnősült; angol nőt vett feleségül, és most egy műteremben lakott a Montmartre-on. Négy éve nem láttam, és a feleségét nem ismertem.

19

Stroevének nem jeleztem jövetelemet, és mikor csöngetésemre maga nyitott ajtót, hamarjában meg sem ismert. Aztán boldog meglepetéssel kiáltott fel, és bevonszolt magával. Nagyon kellemesen érintett

ez a rendkívül meleg fogadtatás. Felesége a kályha előtt varrogatva ült, és mikor beléptem, felállt. Stroeve bemutatott neki.

- Emlékszel - szólt hozzá -, milyen gyakran beszéltem róla neked?! - Majd hozzám fordulva:

- De hát miért nem értesítettél, hogy jössz? Mióta vagy itt? Meddig maradsz? Miért nem jöttél egy órával előbb, együtt ebédelhettünk volna!

Elhalmozott kérdésekkel. Leültetett egy székbe, veregetett jobbról-balról, mint valami párnát, tömött belém szivart, süteményt, bort. Nem tudott betelni velem. Kétségbe volt esve, mert nem volt whiskyje, mindenáron kávét akart főzni, törte a fejét, hogyan járhatna kedvemben, és sugárzott, kacagott, és túláradó gyönyörűségében izzadt minden pórusából.

- Te ugyan nem változtál meg - mondtam mosolyogva.

Külseje ugyanolyan nevetséges hatást keltett, mint legutóbbi találkozásunkkor. Kövér, kurta lábú kis ember volt, fiatal még - nem lehetett több harmincévesnél -, de máris kopasz. Tökéletesen kerek képén nagyon élénk színek voltak, fehér bőr, piros orcák, piros ajkak. Kék szemén - az is kerek volt - nagy, aranykeretes pápaszemet hordott, és a szemöldöke olyan világosszőke volt, hogy alig lehetett látni. Emlékeztetett azokra a vidám, köpcös kalmárokra, amilyeneket Rubens festett.

Mikor elmondtam neki, hogy egy darabig Párizsban szándékozom maradni, és már lakást is vettem, keserű szemrehányásokkal illetett, hogy nem értesítettem előbb. Ő keresett volna nekem lakást, bútort is kölcsönzött volna - tán csak nem jutott eszembe költségbe verni magam és megvásárolni a berendezést? -, és segített volna a költözködésnél is. Őszinte szemrehányásokat tett: miért nem nyújtottam neki alkalmat arra, hogy szolgálatomra lehessen?

Ezalatt Mrs. Stroeve csendesen üldögélt, harisnyáit foltozgatta, nem beszélt, nyugodt mosollyal az ajkán hallgatta a férjét.

- Hát amint látod, megnősültem - mondta Dirk hirtelen. - Mit szólsz a feleségemhez?

Sugárzó pillantást vetett az asszonyra, és megigazította a szemüvegét, ami az izzadságtól minduntalan lecsúszott.

- Mit feleljek erre? - nevettem.

- Ugyan, Dirk... - szólt Mrs. Stroeve mosolyogva.

- Nem csodálatos asszony? Én mondom neked, fiam, ne vesztegesd az időt, sürgősen házasodj meg, mihelyt csak lehetséges. Én vagyok a legboldogabb ember ezen a világon. Nézd, amint ott ül. Nem olyan, mint egy kép? Chardin, nem? Én láttam a világ legszebb asszonyait, de szebbet sosem láttam, mint Madame Dirk Stroeve.

- Dirk, ha nem hagyod abba, elmegyek.

- *Mon petit choux**[11] - mondta Dirk.

Az asszony elpirult egy kicsit, zavarba hozta a férje hangjából kicsendülő szenvedély. Dirk leveleiből tudtam, hogy nagyon szerelmes a feleségébe, most pedig láttam, hogy alig tudja levenni róla a szemét. Nem tudtam volna megmondani, vajon a nő is szerelmes-e belé. Szegény pojáca, nem olyanfajta egyéniség volt, aki szerelmet ébreszthet, de a mosoly az asszony szemében melegen ragyogott, és lehet, hogy tartózkodó modora alatt nagyon mély érzés rejtőzött. Nem volt olyan varázslatos teremtés, mint amilyennek férje szerelemittas elfogultságában látta, de valami nyugodt báj áradt belőle. Meglehetősen magas volt, és egyszerű jói szabott szürke ruhája nem leplezte, hogy a termete csodaszép. Olyan termet, amelyből a szobrász inkább meríthetett volna ihletet, mint a szabó. Barna, nagyon dús haját egyszerűen fésülte, és rendkívül halvány arcának vonásai szépek voltak, de nem finomak. Nyugodt, szürke szeme volt. Egy hajszál híján gyönyörű volt, de éppen e hajszálnyi hiány folytán még csak csinosnak sem lehetett mondani. Hanem azért mikor Stroeve Chardinről beszélt, igaza volt; felesége engem is emlékeztetett arra a kedves, főkötős, kötényes gazdasszonyra, akit a nagy festő halhatatlanná tett. Magam előtt láttam őt, amint nyugodtan foglalatoskodik fazekai és serpenyői között, szinte szertartássá magasztosítva házi teendőit, amelyek így erkölcsi jelentőséget nyertek. Nem tettem

11 Kis bogaram, (francia)

fel róla, hogy okos, vagy hogy valaha is szórakoztató tudna lenni, de volt benne valami komoly, figyelmes feszültség, mely felkeltette érdeklődésemet. Zárkózottságába bizonyos titokzatosság vegyült. Vajon miért választotta Dirket férjéül? Noha angol nő volt, nem tudtam pontosan, hova sorozzam, nem láttam világosan, milyen társadalmi osztályból származhatott, milyen lehetett a nevelése, hogyan élt a házassága előtt. Nagyon hallgatag volt, de ha megszólalt, kellemesen csendült a hangja, és a modora közvetlen volt. Megkérdeztem Stroevét, dolgozik-e.

- Hogy dolgozom-e? Jobban festek, mint valaha.

A műteremben ültünk, és Stroeve az állványon levő befejezetlen képre mutatott. Kicsit meghökkentem. A kép egy csoport olasz parasztot ábrázolt a Campagna népviseletében, egy római templom lépcsőin heverészve.

- Ezen dolgozol most? - kérdeztem.
- Ezen. Itt is éppúgy megtalálom a modelljeimet, akár Rómában.
- Ugye, gyönyörű? - kérdezte Mrs. Stroeve.
- Ez az én bolondos feleségem azt tartja rólam, hogy nagy művész vagyok - mondta Dirk.

Mentegetőző nevetése nem leplezte örömét. Tekintetét a képén legeltette. Csodálatos, hogy kritikai érzékét, amely a mások munkáival szemben olyan pontosan és a legcsekélyebb megkötöttségtől mentesen működött, kielégítették az ő minden képzeletet felülmúlóan banális és közönséges képei.

- Mutass meg még egypár képet - szólt az asszony.
- Mutassak, igazán?

Stroeve sokat szenvedett már barátai gúnyjától, de azért elismerés utáni vágyában és naiv önelégültségében sosem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy megmutassa műveit. Előhozott egy képet, amelyen két göndör fürtű olasz suhanc gombozott.

- Hát nem édesek? - mondta Mrs. Stroeve.

Aztán Dirk még többet is mutatott. Rájöttem, hogy Párizsban ugyanolyan elcsépelt, rikítóan festői képeket festett, mint annak idején Rómában éveken át. Mind hamis volt, hazug és giccses.

Amellett senki sem volt becsületesebb, őszintébb, nyíltabb, mint Dirk Stroeve. Ki tudná az okát ennek az ellentmondásnak? Nem tudom, mi jutott eszembe, hogy megkérdeztem:

- Mondd, nem ismersz véletlenül egy Charles Strickland nevű festőt?
- Csak nem akarod azt mondani, hogy te ismered? - kiáltott Dirk.

- Az az állat! - mondta az asszony. Dirk nevetett.

- *Ma pauvre chérie!** - mondta a feleségéhez lépve, és mind a két kezét megcsókolta. - A feleségem nem szereti őt. Nahát, ez érdekes, hogy te ismered Stricklandet!

- Nem szeretem a neveletlen embereket - mondta Mrs. Stroeve. Dirk, még mindig nevetve, felém fordult, hogy megmagyarázza.

- Tudod, egyszer meghívtam, hogy jöjjön el, és nézze meg a képeimet. Hát el is jött, és én megmutattam neki valamennyit. -Stroeve egy pillanatig habozott, zavarban volt. Nem tudom, miért kezdett bele a históriába kedve ellenére; feszélyezetten érezte magát, miközben befejezte. - Nézte a... képeimet... és... és nem szólt egy szót sem. Azt hittem, a bírálatát a végére tartogatja. Végül azt mondom: készen vagyunk, több nincs. Erre ő azt mondja: azért jöttem, hogy megkérjem, kölcsönözzön húsz frankot.

- És Dirk csakugyan adott is neki - mondta Mrs. Stroeve felháborodva.

- Úgy elképedtem. Nem akartam elutasítani. Zsebre vágta a pénzt, éppen csak biccentett, azt mondta: köszönöm, és már ment is.

Mialatt Dirk ezeket elmondta, mulatságos, kerek képén olyan kimondhatatlan meglepetés tükröződött, hogy csaknem lehetetlen volt visszafojtanom a nevetést.

- Nem bántam volna, ha azt mondja, hogy rosszak a képeim, de nem mondott semmit... semmit.

- És te még elmeséled, Dirk - mondta a felesége.

[12] Szegénykém, (francia)

Sajnos a derék hollandus nevetségesen keserves arca sokkal mulattatóbb volt, mint amilyen felháborító Strickland durva viselkedése.

- Remélem, sosem látom többé - jelentette ki Mrs. Stroeve. Stroeve mosolygott, és vállat vont. Már visszanyerte jó kedélyét.

- Annyi bizonyos, hogy Strickland nagy művész, nagyon nagy művész.
- Strickland?! - kiáltottam. - Akkor én nem ezt ismerem.
- Nagydarab fickó vörös szakállal. Charles Strickland. Angol ember.
- Mikor én ismertem, nem volt szakálla, de ha azóta növesztett, az vörös lehet. Hanem akire én gondolok, az csak öt évvel ezelőtt kezdett festeni.
- Ez az. Nagy művész.
- Lehetetlen.
- Hát tévedtem én valaha? - kérdezte Dirk. - Én mondom: ez az ember zseni. Ez szilárd meggyőződésem. És ha száz év múlva még egyáltalán emlékezni fognak rád meg énrám, az csak annak lesz köszönhető, hogy ismertük Stricklandet.

Meg voltam lepve, és rendkívül izgatott lettem. Hirtelen eszembe jutott legutóbbi beszélgetésem Stricklanddel.

- Hol láthatók a munkái? - kérdeztem. - Van egyáltalán sikere? Hol lakik?
- Nem, sikere nincs. Nem hiszem, hogy egyetlen képet is eladott volna. Ha beszél róla az ember, csak nevetnek. De én tudom, hogy nagy művész. Utóvégre Manet-n is nevettek. Corot sosem adott el egyetlen képet. Nem tudom, hol lakik, de azért elvihetlek hozzá. Az avenue de Clichy egyik kávéházába jár minden este hét órakor. Ha akarod, odamegyünk holnap.
- Nem vagyok benne biztos, akar-e velem találkozni. Azt hiszem, olyan időket idéznék az emlékezetébe, amelyekről szívesebben feledkeznék meg. De azért elmegyek. Van rá mód, hogy láthassam valamelyik képét?
- Az ő jóvoltából ugyan nem. A világért meg nem mutatna egyet

sem. Hanem ismerek egy kis műkereskedőt, annak van két-három darabja. De ne menj oda nélkülem; nem értenéd meg a képeket. Személyesen kell hogy megmutassam neked.

- Dirk, igazán kihozol a sodromból - mondta Mrs. Stroeve. - Hogyan beszélhetsz így a képeiről azok után, ahogyan veled viselkedett? - Hozzám fordult. - Képzelje, mikor egyszer hollandiak jöttek ide, hogy képeket vásároljanak Dirktől, Dirk igyekezett rábeszélni őket, hogy Stricklandtől vegyenek! Kardoskodott, hogy ő idehozza a képeket bemutatni.

- Önnek hogy tetszettek? - kérdeztem mosolyogva.

- Szörnyűségesek voltak.

- Jaj, drágicám, nem értesz hozzá.

- Mondhatom, a te hollandi ismerőseid nagyon dühösek voltak rád. Azt hitték, meg akarod tréfálni őket.

Dirk Stroeve levette a szemüveget, és megtörölte. Felhevült arca égett az izgalomtól.

- Miért hiszitek, hogy a szépség, ami a legbecsesebb értéke az egész világnak, csak úgy hever, mint a kavics a parton, hogy a közönyös járókelő hanyagul fölszedegesse? A szépség csodálatos és különös valami, amit a művész hív életre a mindenség káoszából lelki vívódások és gyötrelmek között. És nem adatott meg mindenkinek, hogy felismerje. Hogy megértse az ember, át kell élnie a művész élményét. Dallam a szépség, amelyet a művész énekel nekünk, és hogy a dallam visszhangozzék a szívünkben, ahhoz tudás, fogékonyság és fantázia kell.

- Miért tartottam én a te képeidet mindig gyönyörűnek, Dirk? Az első perctől kezdve rajongtam értük.

Dirk arca megvonaglott egy kissé.

- Feküdj le, drágaságom. Elkísérem a barátunkat egypár lépésnyire, aztán hazajövök.

Dirk Stroeve beleegyezett, hogy másnap este értem jön, és elvisz abba a kávéházba, amelyikben Strickland leginkább található volt. Megtudtam - és érdekesnek találtam -, hogy ugyanaz a kávéház, ahol Stricklanddel abszinteztünk, mikor átjöttem hozzá Párizsba. Hogy azóta is oda járt, lustaságra mutatott, amit én jellemzőnek éreztem.

- Ott ül - mondta Dirk.

Noha októberben jártunk, az este meleg volt, és az asztalok a járdán zsúfolva voltak. Végignéztem közöttük, de nem láttam Stricklandet.

- Nézd, ott, ott, a sarokban. Sakkozik.

Megpillantottam egy sakktábla fölé görnyedő férfit, de csak egy széles kalap meg egy vörös szakáll látszott belőle. Utat törtünk az asztalok között, míg végre odaértünk hozzá.

- Strickland! Felnézett.
- Mi az, hájas? Mit akar?
- Egy régi barátját hoztam el.

Strickland rám pillantott, és láttam, hogy nem ismert meg. Folytatta a sakktábla tanulmányozását.

- Üljenek le, és ne lármázzanak - mondta.

Elmozdított egy figurát, és máris mélységesen elmerült a játékba. Szegény Stroeve restelkedve nézett rám, de engem ilyen csekélység nem hozott zavarba. Rendeltem valami italt, és nyugodtan vártam, hogy befejeződjék a játék. Örültem az alkalomnak, hogy zavartalanul figyelhetem Stricklandet. Biztos, hogy nem ismertem volna rá. Először is vörös, bozontos, gondozatlan szakálla sokat elfödött az arcából, és a haja is túlságos hosszúra nőtt; a legmeglepőbb változás azonban az volt, hogy rendkívül lesoványodott. Ezért nagy orra még kihívóbban ugrott elő, arccsontjai élesebben rajzolódtak ki, szeme nagyobbnak látszott. Halántékai mélyen beestek. Teste hullaszerű

volt. Ugyanaz a ruha volt rajta, amiben öt év előtt láttam; rongyosan, piszkosan, foszlottan, úgy lógott rajta, mintha nem is az ő számára készült volna. Kezére esett a pillantásom: piszkos volt, hosszú körmökkel, csak csont és ín, nagy és erős, de - ezt már közben elfelejtettem - formás. Rendkívüli benyomást keltett bennem, amint ott ült, minden figyelmét a játékra összpontosítva, valami nagy erő benyomását: nem értettem, hogy soványsága miért tette ezt valahogy még szembeszökőbbé. Most lépett egyet a figurájával, aztán hátradőlt, és furcsa, szórakozott tekintettel nézett ellenfelére. Az egy kövér, szakállas francia volt. A francia áttekintette a helyzetet, majd hirtelen kedélyes káromkodásba tört ki, türelmetlen mozdulattal seperte össze a figurákat, és bedobálta őket a dobozba. Szidta Stricklandet, mint a bokrot, aztán hívta a pincért, kifizette az italokat, és elment.

Stroeve közelebb húzta a székét az asztalhoz.

- Most már talán beszélgethetünk - mondta.

Strickland szeme megpihent rajta, a tekintete csúfondáros volt. Jól láttam, hogy gúnyolódásra készül, de semmi sem jutott eszébe, hát kénytelen volt hallgatni.

- Egy régi barátját hoztam el - ismételte Stroeve vidáman ragyogva.

Strickland figyelmesen nézett engem majdnem egy teljes percig. Nem szóltam.

- Soha életemben nem láttam - jelentette ki.

Nem tudom, miért mondta ezt, hiszen egész határozottan észrevettem, hogy megcsillan a szemében az emlékezés. Engem már nem lehetett olyan könnyen megfélemlíteni, mint néhány évvel ezelőtt.

- A minap találkoztam a feleségével - mondtam. - Bizonyosra vettem, hogy szívesen hallana felőle.

Strickland röviden felkacagott. Csillogott a szeme.

- Az vidám este volt, amit akkor együtt töltöttünk - mondta. - Mennyi ideje is annak?

- Öt éve.

Újabb abszintot rendelt. Stroeve szaporán pergő nyelvvel mesélte

el, hogyan találkoztunk ő meg én, és milyen véletlen révén derült ki, hogy mind a ketten ismerjük Stricklandet. Nem tudom, figyelt-e Strickland. Egyszer vagy kétszer tűnődve nézett rám, de úgy látszott, leginkább a maga gondolatai foglalkoztatták. Annyi bizonyos, hogy Stroeve fecsegése nélkül nagyon nehezen ment volna a társalgás. Félóra múlva a hollandi, órájára pillantván, kijelentette, hogy mennie kell. Megkérdezett, megyek-e én is. Gondoltam, ha egyedül maradok Stricklanddel, talán inkább ki tudok szedni belőle valamit, hát azt feleltem, hogy maradok.

Mikor a kövér emberke elment, megszólaltam:

- Dirk Stroeve nagy művésznek tartja önt.
- Mit gondol, mi a nyavalyát törődöm én azzal?
- Nem mutatná meg nekem a képeit?
- Miért mutatnám?
- Kedvem kerekedhetik megvenni egyet.
- Nekem meg nemigen kerekedik kedvem eladni egyet.
- Jól keres? - kérdeztem mosolyogva. Nevetett.
- Miért, látszik rajtam?
- Az látszik, hogy éhezik.
- Éhezem is.
- Hát akkor jöjjön, együnk valamit.
- Miért hív meg?

- Nem könyörületességből - mondtam hűvösen. - Nekem igazán mindegy, éhezik-e, nem-e.

Megint felvillant a szeme.

- Hát akkor gyerünk - mondta és felállt. - Szeretnék egyszer tisztességesen enni.

21

Hagytam, hogy egy magaválasztotta vendéglőbe vezessen, de útközben vettem egy újságot. Mikor ebédünket megrendeltük, a lapot egy palack St. Galmiernek támasztottam, és elkezdtem olvasni. Szó nélkül ettünk. Kényszeríteni akartam, hogy ő kezdje a társalgást.

- Mi van az újságban? - kérdezte, mikor némán lezajló étkezésünk a vége felé közeledett.

Úgy tűnt, mintha a hangjába egy kis elkeseredettség vegyült volna.

- Mindig el szoktam olvasni a színházi tárcát - mondtam. Összehajtottam az újságot, és letettem magam mellé.

- Nagyon ízlett a vacsora - mondta.

- Azt hiszem, a kávét is itt ihatnók meg. Nem?

- De.

Szivarra gyújtottunk. Hallgatva eregettem a füstöt. Észrevettem, hogy olykorolykor rajtam pihenteti a tekintetét, amelyben valami halvány, jókedvű mosoly bujkál. Türelmesen vártam.

- Mit csinált azóta, hogy legutóbb találkoztunk? - kérdezte végre. Nem volt sok mondanivalóm. Beszámoltam róla, hogy sokat dolgoztam, hogy mindenféle irányban tapasztalatokra tettem szert, hogy lassan megismertem a könyveket s az embereket. Óvakodtam, hogy Stricklandet a maga ügyei felől faggassam. A legcsekélyebb érdeklődést sem mutattam irányában, s végre el is nyertem jutalmamat. Elkezdett magáról beszélni. De az ő gyatra kifejezőképességével éppen csak hogy jelezni tudta élményeit, és a hézagok betöltésére a magam képzeletéhez kellett folyamodnom. Kétségbeejtő volt, hogy csak itt-ott nyerhettem valami bepillantásfélét ebbe a lélekbe, amely pedig annyira érdekelt. Úgy éreztem, mintha egy hiányos kéziratot kellett volna átböngésznem. Olyan élet tárult fel előttem, amely a legkülönbözőbb fajtájú bajokkal és nehézségekkel való keserves küzdelem volt; de rájöttem arra is, hogy ami a legtöbb ember szemében borzalmasnak tűnt volna, az őt a legcsekélyebb mértékben sem

érintette. Strickland a legtöbb angoltól különbözött, amennyiben tökéletesen közömbös volt a kényelem iránt. Egy csöppet sem zavarta, hogy mindig ugyanabban az egy ütött-kopott szobában lakott: nem volt szükséglete, hogy szép dolgokkal legyen körülvéve. Valószínűleg azt sem vette észre soha, mily mocskos annak a szobának a tapétája, amelyben első látogatásomkor találtam. Nem kívánkozott karosszékek után, sokkal otthonosabban érezte magát egy konyhaszéken ülve. Jó étvággyal evett, de mindegy volt neki, mit eszik. Neki az étel csak táplálék volt, amit azért fogyasztott el, hogy csillapítsa vele mardosó éhségét; és ha nem juthatott ennivalóhoz, nyilvánvalóan meg tudott lenni anélkül is. Megtudtam, hogy hat hónapon keresztül naponta mindössze egy cipó és egy üveg tej volt minden tápláléka. Érzéki ember létére közömbös volt az érzéki dolgokkal szemben. Nem tekintette csapásnak a nélkülözést. Teljesen a lelkiekre alapozott életmódjában volt valami imponáló.

Mikor elfogyott az a kis pénz, amit Londonból hozott, nem esett kétségbe. Képeket nem adott el; azt hiszem, ilyesmivel nem is igen próbálkozott. Hozzálátott, hogy valami módon egy kis pénzt keressen. Mogorva tréfával beszélt arról az időről, amikor mint a cockneyk vezetője szerepelt, akik Párizs éjszakai életét óhajtották megismerni. Ez olyan foglalkozás volt, amely megfelelt az ő gunyoros természetének, és hogy, hogy nem, már régebben széles körű ismeretekre tett szert a város legrosszabb hírű negyedeit illetően. Mesélte, hogy hosszú órákon át lődörgött a boulevard de la Madeleine-on, angolokra lesve, lehetőleg kissé becsípettekre, akik olyasmit akartak látni, amit a törvény tiltott. Ha szerencséje volt, csinos összeget keresett, de nyomorúságos öltözéke később már visszariasztotta a látványosság-hajszolókat, s a végén nem akadt senki, aki olyan kalandos hajlamú lett volna, hogy rábízza magát. Aztán más munkája akadt: hirdetéseket fordított, valami csodagyógyszert reklámoztak, amelynek használatát Anglia orvosi köreiben akarták terjeszteni. Egy sztrájk alkalmával szobafestőnek szegődött.

Ezalatt szüntelenül foglalkozott a maga művészetével, de hamarosan megunván a tanfolyamokat, teljesen önállóan képezte magát

tovább. Annyira szegény sosem volt, hogy festékre és vászonra ne tellett volna neki, és másra tulajdonképpen nem is volt szüksége. Amennyire megítélhettem, nagyon küszködve haladt a festésben, s miután senkitől sem volt hajlandó segítséget elfogadni, sok időt veszített azzal, hogy a maga erejéből próbálta megtalálni bizonyos technikai problémák megoldását, amiket az előző nemzedékek már egytől egyig kidolgoztak. Valamire törekedett, nem tudom, mire, talán ő maga sem igen tudta, és most még inkább az volt róla az érzésem, hogy megszállva tartja valami. Mintha nem lett volna teljesen észnél. A képeit talán azért nem akarta megmutatni, mert valójában nem érdekelték. Álomban élt, és a valóság nem jelentett számára semmit. Az volt a benyomásom, hogy egy-egy képen szenvedélyes lényének minden erejével dolgozott, megfeledkezve mindenről, egyedül arra törekedve, hogy megrögzítse, amit lelki szemeivel látott: mikor azután vége volt - nem a képnek, mert, úgy hiszem, ritkán esett meg, hogy valamely munkáját teljesen befejezte, hanem - a szenvedélynek, amely fűtötte, akkor minden érdeklődése elpárolgott. Sosem volt megelégedve a művével: jelentéktelennek érezte a lelkét megszállva tartó látomáshoz viszonyítva.

- Miért nem küldi a képeit kiállításokra? - kérdeztem. - Mégiscsak érdekelheti, mit tartanak felőlük az emberek.

- Gondolja?

Nem tudom leírni azt a mérhetetlen megvetést, amivel ezt az egy szót mondta.

- Nem vágyik a dicsőségre? A művészek általában nem szoktak érzéketlenek lenni iránta.

- Gyerekek. Hogyan törődhetik valaki a tömeg véleményével, mikor egy fikarcnyit sem törődik az egyén véleményével.

- Nem vagyunk mindnyájan logikusan gondolkozó lények -mondtam nevetve.

- Kik csinálják a dicsőséget? - mondta. - Kritikusok, írók, börziánerek, nők.

- Nem érintené kellemesen, ha azokra az emberekre gondolna, akiket nem ismer és sosem látott, s akikben az ön kezének munkája

érzéseket, magasztos vagy szenvedélyes érzéseket ébreszt? Mindenki szereti a hatalmat. És a hatalom gyakorlásának csodálatosabb módját elképzelni sem tudom, mint azt, ami részvétre, félelemre képes indítani az emberek lelkét.

- Melodráma.

- Akkor miért törődik azzal, hogy jól fest-e, vagy rosszul?

- Törődöm is én azzal. Csak azt akarom festeni, amit látok.

- Kíváncsi vagyok, tudnék-e írni egy elhagyott szigeten abban a biztos tudatban, hogy soha más, mint én, nem fogja olvasni, amit írtam.

Strickland sokáig nem szólt egy szót sem, de a szemében különös fény ragyogott, mintha látott volna valamit, ami elragadtatással tölti el a lelkét.

- Néha elképzeltem ilyen szigetet a végtelen tenger közepén, ahol valami eldugott völgyben élhetnék furcsa fák között, csendben. Ott, azt hiszem, megtalálnám, amit keresek.

Nem egészen így fejezte ki magát. Jelzők helyett gesztusokat alkalmazott, habozva, akadozva beszélt. A magam szavaival adtam vissza, amit mondani akarhatott.

- Ha visszatekint legutóbbi öt évére, úgy érzi, hogy érdemes volt? - kérdeztem.

Rám nézett, láttam, nem érti, mire gondolok. Megmagyaráztam.

- Ön otthagyott egy kellemes otthont, ahol, átlagos mértékkel mérve, boldogan élt. Meglehetősen jómódú volt. Párizsban nyomorúságos élete lehetett. Ha most újrakezdhetné, megint ezt az utat választaná?

- Alighanem.

- Tudja-e, hogy mindeddig egy szóval sem érdeklődött a felesége és a gyerekei iránt? Hát nem gondol rájuk soha?

- Nem.

- Szeretném, ha nem adna ilyen átkozottul kurta feleleteket. Soha egy pillanatnyi megbánást nem érzett, amiért ilyen boldogtalanná tette őket?

Elmosolyodott, és a fejét rázta.

- Azt hiszem, olykor mégis kell hogy eszébe jusson a múlt. Nem a legutóbbi hét vagy nyolc évre gondolok, hanem még távolabbra, mikor először találkozott a feleségével, mikor szerelmes volt bele, mikor elvette. Nem emlékszik arra a boldogságra, amellyel először szorította őt a karjaiba?

- Nem gondolok a múltra. Nekem csak egy dolog fontos: az örök jelen.

Ezen a feleleten elgondolkoztam egy percig. Kissé talán homályos volt, de azt hiszem, félig-meddig megértettem.

- Boldog? - kérdeztem.

- Igen.

Hallgattam. Tűnődve néztem rá. Állta a tekintetemet; később gúnyos fény csillant fel a szemében.

- Attól tartok, hogy lenéz.

- Ostobaság - feleltem gyorsan -, nem nézem le a boa constric-tort; ellenkezőleg, nagyon érdekel a gondolkozásmódja.

Csak mint író érdeklődik irántam?

- Igen.

- Nagyon rendjén is van, hogy nem néz le engem. Az ön jelleme megvetésre méltó.

- Valószínűleg azért érzi jól magát velem - vágtam vissza. Szárazon mosolygott, de nem szólt. Szeretném, ha le tudnám írni mosolyát. Nem mondom, hogy különösen vonzó volt, de megvilágította az arcát, s rendes körülmények között komor ábrázatának valami vidáman gúnyos kifejezést adott. Lassan indult ez a mosoly, a szemében kezdődött, és néha ott is végződött. Nagyon érzéki volt; nem kegyetlen, nem is meleg, leginkább egy szatír állati vigyorgására emlékeztetett. Erről a mosolyról jutott eszembe, hogy megkérdezzem:

- Nem volt szerelmes azóta, hogy Párizsba jött?

- Nem érek rá effajta hülyeségekkel foglalkozni. Az élet nem elég hosszú, hogy szerelemre is, művészetre is fussa az időből.

- A külseje nem kelti a remete benyomását.

- Undorodom az egész dologtól.

- Piszkos az emberi természet, mi?
- Mit csúfolódik velem?
- Mert nem hiszek magának.
- Hát akkor maga kötözni való bolond. Hallgattam egy darabig, és kutatva néztem rá.
- Mi értelme van annak, hogy meg akar téveszteni? - kérdeztem.
- Nem értem, mire gondol.
Mosolyogtam.

- Majd megmagyarázom. Gondolom, úgy van az, hogy az embernek néha hónapokig nem jut eszébe a dolog, és már-már meggyőzi magát, hogy végzett vele egyszer s mindenkorra. Az ember élvezi a szabadságát, és úgy érzi, hogy végre rendelkezik a lelke fölött; tekintetét a csillagok felé irányozva andalog. De akkor egyszerre csak nem bírja tovább, észreveszi, hogy a lába a sárban tapos; és meg akar hemperegni benne; akkor ráakad valami nőre, valami durva, aljas, közönséges teremtésre, aki nemének minden borzalmas hibáját egyesíti magában, és nekiesik, mint egy vadállat. És iszik, amíg elvakítja a mámor.

Strickland mozdulatlanul bámult rám. Szinte belém akaszkodott a tekintetével. Nagyon lassan beszéltem.

- Megmondom, mi a legfurcsább. Hogy mikor az ember túl van rajta, olyan kimondhatatlanul tisztának érzi magát. Mint egy porhüvelyétől megszabadult lélek, testetlennek, szelleminek. Úgy érzi, meg tudná fogni a szépséget, mint valami tapintható dolgot; valami mély, benső közösséget érez a szellővel, a rügyező fákkal, a folyó csillogásával. Istennek érzi magát. Meg tudja ezt magyarázni nekem?

Egyre a szemembe nézett, amíg csak el nem hallgattam; akkor elfordult. Különös kifejezése volt az arcának; úgy éreztem, hogy a kínpadon haldokló ember tekintete lehet ilyen. Hallgatott. Tudtam, hogy a beszélgetésünknek vége szakadt.

Letelepedtem Párizsban, és megkezdtem egy színdarab írását. Nagyon rendszeres életet éltem, délelőtt dolgoztam, délután a Luxembourg-kertben sétáltam, vagy az utcákon kóboroltam. Hosszú órákat töltöttem a Louvre-ban, amely a képtárak között a legbarátságosabb és az elmélkedésre legalkalmasabb, vagy a rakpartokon csavarogtam, ócska könyveket lapozgatva, amiket sosem szándékoztam megvenni. Itt-ott elolvastam egy-egy oldalt, és sereg írót ismertem meg, és megelégedésemre szolgált, hogy csak így, felületesen ismertem meg őket. Esténként a barátaimhoz jártam. Gyakran néztem fel Stroevéékhez, és olykor részt vettem egyszerű vacsoráikon. Stroeve büszke volt rá, hogy ügyesen főz olasz nemzeti eledeleket, és bevallom, a spagettije sokkal jobb volt, mint a képei. Óriási tálon hozta be a paradicsomban úszó spagettit, amihez jó házi kenyeret ettünk, és egy üveg vörös bort ittunk: fejedelmi vacsora volt. Blanche Stroevével mindjobban összebarátkoztam, és, valószínűleg mert ritkán került össze angolokkal, én pedig angol voltam, mindig nagy örömmel fogadott. Kellemes és közvetlen volt, de továbbra is meglehetősen hallgatag maradt, és nem tudom, miért, az volt az érzésem, hogy rejteget valamit. Bár, gondoltam, lehet, hogy egyszerűen zárkózott természetű, s hogy ezt csak férjének bőbeszédű közlékenysége tette szembeötlővé. Dirk soha semmit nem titkolt. Nyíltan beszélt a legkényesebb természetű dolgokról is. Néha zavarba hozta a feleségét. Az asszonyt egyetlenegyszer láttam magából kikeltnek: mikor Dirk mindenáron el akarta mondani nekem, hogy hashajtót vett be, és kissé realisztikus részletekbe bocsátkozott. Az a tökéletes komolyság, amellyel panaszait előadta, olyan mulatságos volt, hogy csak úgy rángatóztam a nevetéstől, s ez még fokozta Mrs. Stroeve ingerültségét.

- Úgy látszik, kedved telik benne, hogy nevetségessé tedd magad mondta.

Dirk kerek szeme még kerekebbre tágult, homloka csupa ránc lett kétségbeesésében, mikor látta, hogy a felesége haragszik.

- Drágám, megharagítottalak? Soha többé nem veszek be semmit. Ezt is csak azért vettem be, mert emésztési zavaraim voltak. Ülő életmódot folytatok. Nem mozgok eleget. Már három napja nem volt...

- Az isten szerelmére, hallgass már - vágott közbe a felesége, akinek bosszúságában a könnye is kicsordult.

Dirk elszontyolodott, bűnbánóan csücsörítette az ajkát, mint egy megdorgált gyermek. Könyörgő tekintettel nézett rám, remélve, hogy talán elsimítom az ügyet, de én nem tudtam uralkodni magamon, és csak úgy rázott a nevetés.

Egy napon elmentünk abba a kis műkereskedésbe, amelyikről Stroeve beszélt, hogy megmutassa nekem az említett két-három Strickland-képet, de mikor odaérkeztünk, a kereskedő azt mondta, hogy Strickland elvitte őket, nem tudni, miért.

- De ne tessék azt képzelni, hogy bánkódom emiatt - mondta a boltos. - Csak Monsieur Stroeve iránti szívességből vettem át a képeket, és megígértem, hogy eladom őket, ha lehet. De hát... - vállat vont. - Engem nagyon érdekelnek ezek a fiatal festők, de *voyons** Monsieur Stroeve, hisz ön maga sem hiszi, hogy ez az Strickland tehetséges.

- Becsületszavamat adom önnek, hogy a ma élő festők között egyetlenegy sincs, akinek a tehetsége felől szilárdabban lennék meggyőződve. Nekem elhiheti: jó üzletet szalaszt el. Egyszer majd azok a képek többet fognak érni, mint valamennyi együttvéve ebben az üzletben. Emlékezzék csak Monet-re, az sem talált egyetlen embert sem, aki száz frankot lett volna hajlandó adni a képeiért. És most mennyit érnek?

- Igaza van. De voltak még százan olyan jó festők, mint Monet, akik akkor nem tudták eladni a képeiket, és akiknek a képei ma sem érnek semmit. Ki tudja... Vajon elég a sikerhez a tehetség? Ne

13 Nézzük csak. (francia)

higgye. *Du resté,** még be is kell bizonyítani, hogy csakugyan tehetséges-e az önök barátja. Ezt senki sem hiszi róla, csak Monsieur Stroeve.

- Hát akkor az ön szemében mi bizonyítja a tehetséget? - kérdezte Dirk bosszúságtól kivörösödött arccal.

- Csak egy dolog: a siker.

- Nyárspolgár! - kiáltotta Dirk.

- Jussanak csak eszébe a régi nagy mesterek: Raffaello, Michelangelo, Ingres, Delacroix... valamennyinek sikere volt.

- Menjünk - fordult hozzám Dirk -, mert még megölöm ezt a fickót.

23

Elég gyakran kerültem össze Stricklanddel, és néha sakkoztam vele. Szeszélyes volt. Hol hallgatagon, elmerengve üldögélt, és senkiről se vett tudomást, hol meg - ha jókedvében volt - beszélt a maga lassú, akadozó módján. Nem mondott szellemességeket, de volt a modorában valami nyers gúnyolódás, ami hatást keltett, és mindig pontosan azt mondta, amit gondolt. Közömbösen hagyta mások érzékenysége, és mulattatta, ha megbántott valakit. Dirk Stroevét állandóan sértegette, mégpedig olyan kegyetlenül, hogy az elrohant, és esküdözött, hogy többé nem áll szóba vele. De Stricklandben volt valami durva erő, amely akarata ellenére is vonzotta a kövér hollandust, úgyhogy mindig visszajött kullogva, mint egy lompos kutya, noha tudta, hogy üdvözlésképpen csak a rettegett rúgás vár rá.

Nem tudom, mi lehetett az oka, hogy velem jól megfért Strickland. Egymáshoz való viszonyunk különös volt. Egyszer kért, hogy kölcsönözzek neki ötven frankot.

- Eszem ágában sincs - feleltem.

14 Egyébként, (francia)

- Miért?
- Mert ez engem nem szórakoztatna.
- Borzasztó nyomorban vagyok ám.
- Bánom is én.
- Nem bánja, ha éhen veszek?
- Miért bánnám?

Egy-két percig nézett, és huzigálta rendetlen szakállát. Mosolyogtam.

- Min mulat? - kérdezte, és bosszúság villant meg a szemében.
- Maga olyan egyszerű. Nem ismer el semmiféle kötelezettséget senkivel szemben. Mások meg nem ismernek kötelezettséget magával szemben.
- Nem érintené kellemetlenül, ha most mennék, és felkötném magam, mert kitettek az utcára, amiért nem tudtam megfizetni a házbéremet?
- Csöppet sem. Felnevetett.
- Henceg. Ha csakugyan megtenném, magánkívül lenne a lelkiismeret-furdalástól.
- Próbálja meg, majd meglátja.

A szeme mosolygósan csillogott, és hallgatva kavargatta abszintjét.

- Akar sakkozni? - kérdeztem.
- Nem bánom.

Felállítottuk a figurákat; Strickland kedvtelve nézegette őket.

- Komolyan hitte, hogy adnék magának pénzt kölcsön?
- Miért ne hittem volna?
- Meg vagyok lepve.
- Miért?
- Kiábrándító, hogy azt kell látnom: alapjában véve érzelmes lélek. Többet tartanék magáról, ha nem folyamodott volna egyenesen a jószívűségemhez.
- Le is néztem volna, ha sikerült volna meghatnom.
- Így már jobban tetszik - nevettem.

Sakkozni kezdtünk. Mind a ketten elmélyedtünk a játékban. Mikor befejeztük, azt mondtam:

- Nézze csak, ha nyomorban van, mutassa meg a képeit. Ha akad köztük, ami megtetszik nekem, megveszem.

- Menjen a pokolba - felelte. Felállt, és menni akart.

Megállítottam.

- Nem fizette ki az abszintjét - mondtam mosolyogva. Káromkodott, lecsapta a pénzt az asztalra, és elment.

Ezek után napokig nem láttam, de egy este, amint a kávéházban ültem, és újságot olvastam, bejött és az asztalomhoz telepedett.

- Hát mégsem akasztotta fel magát - jegyeztem meg.

- Nem. Van egy megrendelésem. Egy nyugalomba vonult bádogos portréját festem kétszáz frankért.[15]

- Hogy jutott hozzá?

- Az az asszony ajánlott neki, akinél a kenyeret szoktam vásárolni. Mert annak említette, hogy szeretné lefestetni magát. Az asszonynak húsz frankot kell adnom.

- Miféle alak?

- Remek. Nagy, vörös arca van, mint egy ürücomb; a jobb oldalán óriási szemölcs díszeleg, amiből hosszú szőrszálak nőnek ki.

Strickland jókedvében volt, és mikor Dirk Stroeve megérkezett, és odaült hozzánk, bőszen gúnyolódva támadt neki. Meglepett az az ügyesség, amivel a boldogtalan hollandust a legérzékenyebb pontjain találta. Nem a finom irónia tőrszúrásait alkalmazta, hanem a durva sértés bunkóját. Szegény Stroeve semmi okot nem szolgáltatott a támadásra, amely mindig készületlenül érte, és amellyel szemben fegyvertelen volt. Leginkább egy céltalanul ide-oda futkosó, ijedt juhra emlékeztetett. Rémült és meglepett volt. A végén már könnyezett. És a legborzasztóbb az egészben az volt, hogy noha Strickland viselkedése ellenszenvet keltett, és a jelenet nagyon kínos

[15] Ez a kép, mely régebben egy gazdag lille-i gyárosé volt, aki a németek közeledésének hírére elmenekült a városból, most Stockholmban a Nemzeti Képtárban van. A svédek nagy hozzáértéssel űzik a zavarosban halászás nemes szórakozását.

volt - mégsem állhatta meg az ember nevetés nélkül. Dirk Stroeve ama szerencsétlen teremtések közé tartozott, akiknek legőszintébb indulatai is nevetségesek.

Hanem azért, ha visszagondolok arra a párizsi télre, legkellemesebb emlékeim mégis Dirk Stroevéhez kapcsolódnak. Kis otthona nagyon kedves volt. Felesége iránti szerelmének tiszta egyszerűsége elbájolóan hatott. Ő maga furcsa figura volt, de érzéseinek őszintesége rokonszenvet keltett az emberben. Nagyon jól el tudtam képzelni, milyen érzéseket ébreszthet a feleségében, és örültem, hogy az asz-szony vonzalma olyan gyöngéd. Ha volt benne egy kis kedély, bizonyára mulattatta őt, hogy férje oltárt emelt neki, és egy bálvány-imádó becsületes rajongásával imádta, de azért ez - bár nevetett rajta - bizonyára kellemesen érintette és meghatotta. Dirk az örök szerelmes volt, akinek a szemében a nő - bár öregedett, és veszített vonalainak kerekdedségéből és megjelenésének bájából - bizonyára sosem változik. Az ő szemében a felesége mindig a világ legelragadóbb asszonya marad. Az életmódjukat rend és csín jellemezte. Lakásuk mindössze egy műteremből, egy hálószobából és egy parányi konyhából állott. Az asszony minden házimunkát maga végzett, és mialatt Dirk rossz képeit festette, ő bevásárolt, főzött, varrt, foglalatoskodott egész nap, mint egy szorgalmas hangya; este pedig a műteremben ült, és megint varrt, férje muzsikált, ő hallgatta a zenét, amelyhez, meg vagyok győződve róla, egyáltalán nem értett. Dirk ízléssel játszott, de gyakran a kelleténél több érzéssel, és egész becsületes, szentimentális, gazdag lelkét beleöntötte a játékába.

Életük a maga nemében idillikus volt, és valami sajátságos szépség ragyogta be. Az a furaság, ami minden, Dirkkel összefüggésben álló dologra rányomta bélyegét, bizonyos disszonáns hangot vitt ugyan az életükbe, de valahogy modernebbé, emberibbé is tette; mint egy komoly jelenetbe odavetett köznapi tréfa: csak fokozta azt a drámaiságot, amely minden szépség kísérője.

Röviddel karácsony előtt Stroeve eljött hozzám, és arra kért, töltsem vele az ünnepet. Jellemző szentimentális módján fogta fel ezt a napot, amelyet barátaival óhajtott eltölteni illő ceremóniák között.

Stricklandet két vagy három hete egyikünk sem látta; én, mert ismerősökkel voltam elfoglalva, akik egy ideig Párizsban tartózkodtak, Stroeve pedig azért, mert a szokásosnál is komolyabban összeveszett vele, és elhatározta, hogy ezentúl semmi köze hozzá. Strickland lehetetlenül viselkedett, és Dirk megesküdött, hogy többé nem áll szóba vele. De az ünnepi alkalom felkeltette gyengédségét, és gondolni sem akart arra, hogy Strickland egyedül töltse a karácsonyt; a magáéhoz hasonló érzéseket tulajdonított neki, és nem tudta elviselni, hogy éppen a szeretet ünnepén legyen a sivár melankólia martaléka a magányos festő.

Dirk karácsonyfát állított a műtermében, és én sejtettem, hogy mindenféle lehetetlen kis ajándékokat találunk majd az ágakra aggatva ; hanem egy kicsit húzódozott a Stricklanddel való találkozástól. Valahogy mégiscsak megalázó volt olyan súlyos sértést ilyen könnyen megbocsátani, hát azt akarta, hogy jelen legyek a kibékülésnél, amelyre elszánta magát.

Elmentünk együtt az avenue de Clichyre, de Strickland nem volt a kávéházban. Hideg volt ahhoz, hogy kint üljünk le, hát bent foglaltunk helyet a bőrdíványokon. Odabent meleg, fülledt és a füsttől szürke volt a levegő. Strickland csak nem jött, de hamarosan megpillantottuk a francia festőt, akivel olykor sakkozni szokott. Futólag ismertem már, és most leült az asztalunkhoz. Stroeve megkérdezte, látta-e Stricklandet.

- Strickland beteg - mondta. - Nem tudták?
- Komoly a baj?
- Úgy hallom, nagyon komoly. Stroeve elfehéredett.
- Miért is nem írta meg nekem? Milyen ostoba vagyok, hogy

összevesztem vele! Azonnal el kell mennünk hozzá. Hiszen nincs senkije, aki ápolná. Hol lakik?

- Sejtelmem sincs - mondta a francia.

Kiderült, hogy egyikünk sem tudja, merre keresse. Stroeve kétségbeesése egyre fokozódott.

- Meghalhat, és egy lélek sem tud róla. Borzalmas. Ezt a gondolatot nem tudom elviselni. Meg kell találnunk őt azonnal.

Megpróbáltam megértetni Dirkkel, hogy nincs értelme vakon tapogatózni keresztül-kasul Párizson. Előbb valami tervet kell kieszelnünk.

- Igen. Csakhogy azalatt meghalhat, és mire odakerülünk, már késő lesz.

- Maradj nyugton, és gondolkozzunk - mondtam türelmetlenül. Az egyedüli cím, amelyről tudtam, az Hotel des Belges volt, de onnan Strickland már régen elköltözködött; biztosan nem is emlékeznek rá. Tekintve azt a bogarát, hogy titokban kívánta tartani tartózkodási helyét, nem látszott valószínűnek, hogy távozásakor megmondta, hova megy. Azonkívül ennek már öt éve. Meg voltam győződve, hogy nem mehetett messzire. Ha továbbra is ugyanabba a kávéházba járt, mint akkor, mikor még a hotelban lakott, bizonyára azért tette, mert az volt a legközelebbi. Hirtelen eszembe jutott, hogy arcképmegrendeléséhez egy pék révén jutott, akinél a kenyerét szokta vásárolni, és hogy ott talán megtudhatnók a címét. Kértem egy cím- és lakjegyzéket, és fellapoztam a pékeket. Öt volt a közvetlen közelben, nem lehetett mást tenni: sorra valamennyihez el kellett menni. Stroeve nem szívesen kísért el. Az ő terve az volt, hogy végigrohanja az avenue de Clichyből nyíló utcákat, és minden házban megkérdezi, nem lakik-e ott Strickland. Azonban az én józan tervem hatásosabbnak bizonyult, mert a második péküzletben az asszony a pult mögött azt mondta, hogy ismeri Stricklandet.

A szemközti három ház egyikében lakott, hogy melyikben, azt nem tudta megmondani. A szerencse kedvezett nekünk, kérdezősködésünkre az első házbeli *concierge* azt mondta, hogy megtaláljuk a legfelső emeleten.

- Úgy látszik, beteg - mondta Stroeve.

- Meglehet - felelte a *concierge* közömbösen. - *En effet** már néhány napja nem láttam.

Stroeve rohant fel a lépcsőn előttem, s mire felértem, ő már egy ingujjas munkással beszélt, aki kopogtatására ajtót nyitott. Az egy másik ajtóra mutatott. Úgy hiszi, az a lakó valami festő. Már egy hete nem látta. Stroeve kopogtatni készült, de aztán csüggedt mozdulattal felém fordult. Láttam, hogy meg van rémülve.

- Hátha már meghalt?
- Dehogyis - feleltem.

Kopogtattam. Semmi válasz. Megpróbáltam lenyomni a kilincset. Kiderült, hogy az ajtó nem is volt bezárva. Beléptem, Stroeve utánam. A szoba sötét volt. Csak annyit láttam, hogy a padlásszoba volt lejtős mennyezettel, és valami halvány derengés - éppen csak egy árnyalattal kevésbé mély sötétség - világlott egy tetőnyíláson át.

- Strickland! - szólítottam.

Semmi válasz. Igazán meglehetős titokzatosnak látszott a helyzet, és azt hiszem, Stroevének, aki közvetlen mögöttem állt, reszketett a térde. Egy pillanatig haboztam, gyújtsak-e világot? Az egyik sarokban egy ágy körvonalait láttam homályosan, és arra gondoltam, hogy a világosság talán majd egy holttestre veti fényét.

- Nincs gyufája, maga hülye?

Strickland hangjától, amely ilyen hirtelen és nyersen tört elő a sötétségből, összerezzentem.

- 0, istenem, már azt hittem, meghalt - kiáltott fel Stroeve.

Meggyújtottam egy gyufát, és gyertyát kerestem. A gyufa villanásánál láttam a parányi szobát - félig hálószoba, félig műterem -, amiben semmi más nem volt, mint egy ágy, festett felükkel a falnak támasztott vásznak, egy festőállvány, egy asztal, egy szék. Szőnyeg nem volt a padlón. Kandalló nem volt. A festéktubusokkal, vakaró-késekkel és mindenféle szeméttel túlzsúfolt asztalon találtam egy gyertyavéget. Meggyújtottam. Strickland az ágyban feküdt, nagyon

[16] Valóban, (francia)

kényelmetlenül, mert az ágy túl kicsi volt neki, és minden ruhadarabját magára takarta, hogy ne fázzék. Első pillantásra világosan látszott, hogy magas láza van. Stroeve, akinek a hangja elcsuklott a megindultságtól, odalépett hozzá.

- Szegény barátom, mi a baj? Sejtelmem sem volt, hogy beteg. Miért nem értesített? Hisz tudja, hogy a világon mindent megtennék magáért. Azt a kijelentésemet vette rossz néven? Nem gondoltam én azt komolyan. Butaság volt tőlem, hogy megsértődtem.

- Menjen a pokolba - mondta Strickland.

- Nézze, legyen esze. Engedje meg, hogy megigazítsam az ágyát. Nincs senkije, aki ápolná?

Csüggedten nézett körül a mocskos padlásszobában. Megpróbálta elrendezni az ágyneműt. Strickland kínosan zihálva lélegzett, és dühös hallgatásba merült. Mérges pillantást vetett rám. Nyugodtan álltam mellette, és néztem.

- Ha valamit tenni akar az érdekemben, kerítsen egy kis tejet - mondta végre. - Két napja nem tudok kimozdulni.

Az ágy mellett üres tejesüveget láttam és egy darab újságpapírt néhány morzsával.

- Mit evett? - kérdeztem.

- Semmit.

- Mióta? - kiáltott Stroeve. - Vagyis két napon át nem evett, nem ivott semmit? Ez borzalmas.

- Ittam vizet.

Tekintete egy percig megpihent egy nagy korsón, amely kartávolságnyira volt tőle.

- Megyek máris - mondta Stroeve. - Van valami kívánsága? Azt ajánlottam, hozzon egy lázmérőt, egy kis szőlőt és kenyeret.

Stroeve boldogan, hogy hasznossá teheti magát, csörtetett le a lépcsőn.

- Hülye állat - mormogta Strickland.

Megtapintottam az ütőerét. Gyorsan, gyengén vert. Egy-két kérdést intéztem hozzá, de nem felelt, és mikor sürgettem, mérgesen a fal felé fordította az arcát. Nem volt más hátra: csendesen várni

kellett. Tíz perc múlva Stroeve lihegve megérkezett. Azokon kívül, amiket én tanácsoltam, még hozott gyertyát, húskivonatot és egy spirituszfőzőt. Praktikus emberke volt, és haladék nélkül nekiállt tejbekását készíteni. Én meghőmérőztem Stricklandet. Harminckilenc és hét tizedet mutatott a lázmérő. Nyilvánvalóan nagyon beteg volt.

25

Később távoztunk. Dirk hazament ebédelni, én pedig felajánlottam, hogy keresek egy orvost, és elhozom Stricklandhez; de amint a fülledt padlásszobából lejutottunk a friss levegőre, a hollandus kért, hogy menjek vele azonnal haza a műtermébe. Valamit forgatott a fejében, amit nem közölt velem, de ragaszkodott hozzá, hogy feltétlenül kísérjem el. Miután pillanatnyilag az orvos sem igen tehetett volna mást, mint amit mi tettünk, beleegyeztem. Blanche-ot éppen terítés közben találtuk. Dirk odalépett hozzá, és mind a két kezét megfogta.

- Drágaságom, nagy kérésem volna - mondta.

Az asszony azzal a nyugodt, vidám tekintettel nézett rá, ami olyan bájossá tette. Dirk vörös arca fénylett az izzadságtól, komikus izgalom ömlött el rajta, de kerek, csodálkozó szemében lelkes fény lobogott.

- Strickland nagyon beteg. Talán meg is hal. Egyedül, elhagyatva fekszik egy piszkos padlásszobában, nincs egy lélek, aki törődnék vele. Engedd meg, hogy idehozzam.

Blanche gyorsan visszahúzta a kezét - még sosem láttam nála ilyen mozdulatot -, és elpirult.

- Nem.

- Nézd, drágaságom, ne tagadd meg tőlem ezt. Nem tudnám a világért sem ott hagyni, ahol most van. Ez a gondolat aludni sem hagyna.

- Nincs kifogásom ellene, hogy ápold. A hangja hideg volt és távoli.
- De meg fog halni.
- Hát haljon meg.

Stroeve halkan felkiáltott. Megtörülte az arcát. Hozzám fordult segítségért, de én nem tudtam mit szólni.

- Olyan nagy művész.
- Mit törődöm én azzal. Gyűlölöm.

- Ó, drágám, életem, nem gondolod te ezt komolyan. Könyörgök, engedd, hogy idehozzam. Mi itt kényelmet nyújthatunk neki. Talán meg is menthetjük. Nem lesz terhedre. Mindent én fogok végezni. Beállíthatunk neki egy ágyat a műterembe. Nem hagyhatjuk, hogy elpusztuljon, mint egy kutya. Embertelenség lenne.
- Miért ne mehetne kórházba?
- Kórházba! Gyöngéd, szeretetteljes gondozásra van szüksége. Végtelen tapintattal kell kezelni.

Engem meglepett, hogy az asszony mennyire felindult volt. Folytatta a terítést, de a keze reszketett.

- Igazán kihozol a sodromból. Mit gondolsz, megmozdítaná-e a kisujját, hogy segítsen rajtad, ha te volnál beteg?
- De az nem is fontos. Nekem itt vagy te, aki ápolnál. Hát nem is lenne rá szükség. És aztán ez más. Én jelentéktelen vagyok.
- Annyi önérzet sincs benned, mint egy korcs kuvaszban. Lefekszel a porba, és arra kéred az embereket, hogy tapossanak rajtad.

Stroeve felnevetett. Úgy hitte, megérti Blanche viselkedésének okát.

- 0, szegény kis drágám, arra gondolsz, ugye, mikor eljött megnézni a képeimet? Hát aztán? Olyan nagy baj az, hogy nem tartotta őket jónak? Én voltam a bolond, hogy megmutattam neki. És hát nem is nagyon jók.

Bűnbánóan nézett körül a műteremben. Az állványon félig kész kép volt, mosolygó olasz parasztot ábrázolt, aki egy fürt szőlőt tart egy sötét szemű lány feje fölött.

- Ha nem is tetszettek neki, azért udvarias lehetett volna. Nem kellett volna megsértenie téged. Nem titkolta, hogy lenéz téged, te pedig megnyalod a kezét. Ó, hogy gyűlölöm!

- Drága gyermekem, ő zseni. Csak nem hiszed, hogy magamat is zseninek képzelem? Bár az lennék. De felismerem a zsenit, ha találkozom vele, és szívem mélyéből tisztelem. Zseninek lenni a világon a legcsodálatosabb dolog. Óriási teher. A zsenikkel nagyon elnézőnek és nagyon türelmesnek kell lennünk.

Én félrevonulva álltam, kissé kínosan érintett a családi jelenet, és azon gondolkoztam, vajon miért akarta Stroeve mindenáron, hogy hazajöjjek vele. Láttam, hogy Blanche már-már sírva fakad.

- De nemcsak azért kérlek, hogy engedd őt idehozni, mert zseni: hanem mert ember és beteg szegény.

- Sosem fogom megtűrni a házamban... soha! Stroeve hozzám fordult.

- Magyarázd meg neki, hogy itt élet-halál forog kockán. Lehetetlenség őt abban a nyomorúságos odúban hagyni.

- Világos, hogy itt sokkal megfelelőbben lehetne ápolni - mondtam -, de persze nagyon kényelmetlen lenne. Azt hiszem, éjjel-nappal mellette kell lennie valakinek.

- Édesem, te nem szoktál visszariadni egy kis kellemetlenségtől. Ha ő idejön, én elmegyek - jelentette ki hevesen a nő.

- Nem ismerek rád. Hiszen te olyan jó és készséges vagy.

- Az isten szerelmére, hagyj békében. Az őrületbe kergetsz. Ekkor végre megindultak a könnyei. Egy székre roskadt, és arcát kezeibe rejtette. Válla görcsösen rángatózott. Dirk egy szempillantás alatt ott térdelt előtte, átölelte, csókolgatta, százféle becéző néven dédelgette, miközben már az ő arcán is végigperegtek a könnyen kicsorduló könnyek. Az asszony kibontakozott az ölelésből, és felszárította könnyeit.

- Hagyj most - mondta, de nem barátságtalanul. Aztán, hozzám fordulva, mosolyogni próbált: - Most mit gondolhat felőlem?

Stroeve ránézett, zavart volt és habozó. Homlokán összefutottak a ráncok, piros száját aggódva csücsörítette. Olyan volt, mint egy izgatott tengerimalac. Hát szóval, drágicám, nem? - kérdezte végre. Blanche fáradtan legyintett. Kimerült volt.

- A műterem a tied. Minden a tied. Ha egyszer ide akarod őt hozni, hogy akadályozhatnálak meg benne?

Dirk kerek képén mosoly ragyogott fel.

- Vagyis beleegyezel? Tudtam én azt. Ó, te drágám.

Blanche hirtelen felegyenesedett. Megkínzottan nézett a férjére. Kezét összekulcsolta a szívén, mintha nem tudta volna elviselni a dobogását.

- Dirk, nézd, mióta csak ismerlek, még sosem kértelek semmire.

- Jól tudod, hogy nincs a világon olyasmi, amit meg nem tennék érted.

- Kérlek, hogy ne engedd Stricklandet idejönni. Bárki mást, akit csak akarsz. Hozz egy tolvajt, egy részeg csirkefogót vagy az első csavargót, az utcáról, ígérem, hogy boldogan megteszek értük mindent. De könyörögve kérlek: Stricklandet ne hozd ide.

- De miért?

- Félek tőle. Magam sem tudom, miért, de van benne valami, ami megrémít. Valami nagy bajt fog hozni ránk. Tudom. Érzem. Ha idehozod, annak csak rossz vége lehet.

- Milyen csacsiság!

- Nem, nem. Tudom, hogy nem csal az ösztönöm. Valami borzalmas szerencsétlenség fog érni bennünket.

- Amiért jót teszünk valakivel?

Az asszony lihegett, és megmagyarázhatatlan rémület tükröződött az arcán. Nem tudom, mire gondolhatott. Csak azt láttam, hogy valami határozatlan, borzadó félelem kerítette hatalmába, ami miatt képtelen volt fegyelmezni magát. Rendes körülmények között olyan nyugodt volt, ez az izgatottsága nagyon meglepően hatott. Stroeve egy darabig ijedt elképedéssel nézte.

- A feleségem vagy, és nekem drágább mindenkinél a világon. Senki sem fog idejönni a te beleegyezésed nélkül.

Blache egy percre lehunyta a szemét, azt hittem, mindjárt elájul. Kicsit maga ellen hangolt. Sosem hittem volna, hogy ilyen ideges. Aztán megint Stroeve hangja törte meg a csendet.

- Ugye, voltál már te is kétségbeejtő, keserves helyzetben, mikor egy segítő kéz nyúlt feléd? Te tudod, mit jelent az. Nem szeretnél te is segíteni valakinek, mikor alkalom és mód kínálkozik rá?

E szavak elég mindennapiak voltak, és az én fülemben olyan kenetteljesen hangzottak, hogy majdnem elmosolyodtam. De meglepett, hogy Blanche-ban milyen hatást keltettek: összerezzent, és hosszan nézett a férjére. Az földre szegezte a tekintetét. Nem tudom, miért látszott olyan zavartnak. Az asszony előbb halványan elpirult, aztán fehér lett - több mint fehér: kísérteties. Szinte látszott, hogy a vér hogyan húzódik vissza testének egész felületéről; még a keze is elfehéredett. Megborzongott. A műterem csendje úgyszólván testet öltött, csaknem tapinthatóvá lett. Meg voltam döbbenve.

- Hozd ide Stricklandet, Dirk. Megteszem, ami tőlem telik.
- Drága szívem - mosolygott Dirk.

Át akarta karolni a feleségét, de az elhárította az ölelést.

- Ne ömlengj mások előtt, Dirk - mondta -, mert akkor olyan nevetségesnek érzem magamat.

Most megint rendes, nyugodt modorában beszélt, szinte hihetetlennek tűnt, hogy alig néhány pillanat előtt olyan rendkívül felindult volt.

26

Másnap elszállítottuk Stricklandet. Jó adag szilárd következetesség és még több türelem kellett hozzá, hogy rábírjuk erre a lépésre, de túlságosan beteg volt, semhogy komolyabb ellenállást tudott volna kifejteni Stroeve könyörgéseivel és az én határozottságommal szemben.

Felöltöztettük, miközben bágyadtan káromkodott, levittük a lépcsőn, kocsiba ültünk vele, végül Stroeve műtermébe vezettük. Mire megérkeztünk, olyan

kimerült volt, hogy szó nélkül tűrte, hogy ágyba fektessük. Hat hétig tartott a betegsége. Volt idő, amikor úgy látszott, legföljebb néhány óráig élhet még, és meg vagyok győződve, hogy egyedül Dirk kitartó, feszült igyekezete révén úszta meg a dolgot.

Nem ismertem nála kellemetlenebb pácienst. Nem mintha követelő és türelmetlen lett volna; ellenkezőleg, sosem panaszkodott, sosem kért semmit, mindig csöndben volt. De mintha dühös lett volna a gyöngéd gondozásért. Ha hogyléte vagy kívánsága iránt kérdezősködtek, csak mogorva grimasszal vagy szitokkal felelt. Kiállhatatlannak találtam, és ezt habozás nélkül meg is mondtam neki, mihelyt túl volt a veszélyen.

- Menjen a pokolba - felelte kurtán.

Dirk teljesen felhagyott a munkájával, csak Stricklandet ápolta szeretettel, gyöngéden. Ügyesen gondoskodott a kényelméről, és sosem hittem volna, hogy akkora ravaszságot képes kifejteni, mint amivel rávette Stricklandet, hogy vegye be az orvosságokat, amiket az orvos írt elő. Nem sokallt semmi fáradságot. Bár pénze éppen elegendő volt a maga és felesége szükségleteinek fedezésére, a pazarlást semmi esetre sem engedhette meg magának. De most féktelenül költekezett, egyre-másra vásárolta a különböző ínyencségeket, szezonjukat megelőző, drága csemegéket, amik talán felkelthetik Strickland szeszélyes étvágyát. Sosem fogom elfelejteni, milyen tapintatos türelemmel beszélte rá betegét, hogy táplálkozzék. Strickland durvasága sosem hozta ki a sodrából. Ha csak mogorva volt, úgy tett, mintha észre sem venné, ha sértette, csak nevetett. Mikor Strickland már lábadozni kezdett, és jókedvében azzal szórakozott, hogy kinevette őt, akkor szándékosan úgy viselkedett, hogy megnevettesse. Olyankor suttyomban boldogan rám kacsintott, hogy észrevegyem, mennyivel jobban van már a beteg. Stroeve felülmúlhatatlan volt.

De engem legjobban Blanche lepett meg. Nemcsak ügyes, de rendkívül odaadó ápolónőnek bizonyult. Viselkedésében semmi sem emlékeztetett arra, hogy milyen hevesen tiltakozott, mikor férje el akarta hozni Stricklandet a műterembe. Ragaszkodott hozzá, hogy

kivegye részét a betegápolással járó mindenféle munkából. Úgy tudta elrendezni az ágyat, hogy a lepedőt a beteg háborgatása nélkül lehetett cserélni. Ő mosdatta Stricklandet. Mikor egyszer megdicsértem az ügyességét, kedves mosolyával elmondta, hogy egy darabig kórházban dolgozott. Semmi jelét nem adta, hogy olyan rettenetesen gyűlöli Stricklandet. Nem sokat beszélt hozzá, de gyors volt abban, hogy megelőzze a kívánságait. Volt olyan két hét, amikor valakinek egész éjszaka a beteg mellett kellett lenni, akkor Blanche felváltva virrasztott férjével. Vajon miről gondolkozhatott a hosszú, sötét éjjeleken, mikor ott üldögélt az ágy mellett? Strickland kísérteties jelenség volt, amint ott feküdt, soványabban, mint valaha, kusza, vörös szakállával, az ürességbe bámuló, lázas szemekkel, amik a betegségtől mintha megnagyobbodtak volna, és természetellenes tűz lobogott bennük.

- Szokott Strickland beszélni önhöz éjszakánként? - kérdeztem Blanche-ot.

- Soha.
- Most is úgy gyűlöli őt, mint azelőtt?
- Ha lehet, még jobban.

Rám nézett nyugodt, szürke szemével; derűs, higgadt kifejezését látva, nehéz volt elhinni, hogy olyan heves felindulásra is képes, mint amilyennek tanúja voltam.

- Mondott már valami köszönetet a gondos ápolásért?
- Nem - mosolygott Blanche.
- Embertelen!
- Förtelmes.

Stroeve persze el volt ragadtatva a feleségétől. Azt se tudta, hogyan mutassa ki háláját azért a teljes odaadásért, amellyel a nő a ránehezedő terhet fogadta és viselte. De egy kicsit elképesztette az, ahogyan Blanche és Strickland egymással viselkedtek.

- Tudod-e, órákon át láttam őket itt ülni együtt anélkül, hogy egy szót is szóltak volna.

Egy alkalommal, mikor Strickland már annyira jobban volt, hogy egy-két nap múltán fel is kelhetett, velük ültem a műteremben. Én

Dirkkel beszélgettem; Blanche varrt, és azt hiszem, az ing, amelyet javított, Stricklandé volt. Strickland hanyatt feküdt; nem beszélt. Egyszer észrevettem, hogy Blanche-ra fordította a tekintetét, amelyben furcsa gúny csillogott. Láttam, hogy az asszony egyszerre megérezte pillantását, és ráemelte a szemét, és akkor egy percig egymásra bámultak. Nem értettem meg egészen Blanche kifejezését. Valami különös zavar volt benne, és talán - de vajon miért? - rémület. Egy pillanat múlva Strickland már nem nézett rá, szórakozottan bámészkodott a mennyezetre, de Blanche továbbra is rámeredt, és most egészen megmagyarázhatatlan volt az arckifejezése.

Pár nap múlva Strickland felkelt. Csont és bőr volt. A ruhája úgy lógott rajta, mint valami madárijesztőn. Rendetlen szakálla, hosszú haja, a betegségtől kiélesedett arcvonásai - amelyek mindig valamivel az életnagyságún felüli méretűek voltak - különössé tették külsejét; de inkább furcsa volt, mint csúnya. Ebben a sajátságos esetlenségben volt valami monumentális. Nem tudom pontosan kifejezni, milyen benyomást keltett bennem. Az biztos, hogy - noha a teste szinte áttetsző volt - nem éppen szellemi mivolta tűnt fel leginkább, mert az arca vad érzékiséget fejezett ki; de akármilyen ostobán hangzik: ez az érzékiség csodálatosképpen átszellemült volt. Es volt a lényében valami primitív. Mintha azok a homályos természeti erők találkoztak volna benne, amiket a görögök félig embernek, félig állatnak ábrázoltak, s amiknek a szatír és a faun volt a megtestesítője. Marszüász jutott eszembe, akit az egyik isten megnyúzott, mert versenyezni merészkedett vele az énekben. Stricklanden látszott, hogy a lelke különös dallamokkal, sosem látott színekkel van tele, és én úgy éreztem, hogy kínlódások és gyötrelmek közepette fogja leélni életét. Megint csak az volt az érzésem, hogy valami démon tartja megszállva, de nem lehetett volna azt mondani, hogy gonosz ördög: valami primitív erő volt az, ősibb a jónál és rossznál.

Még mindig túlságosan gyenge volt ahhoz, hogy fessen, hát csak ült a műteremben némán, isten tudja, micsoda álmokba merülve vagy olvasgatva. Érdekes, hogy mifajta könyveket szeretett. Megesett, hogy Mallarmé költeményeibe mélyedve találtam; úgy olva-

sott, mint egy gyerek, az ajkait mozgatva; kíváncsi voltam, vajon miféle különös érzéseket keltenek benne azok a finom sorok, homályos mondatok. Máskor meg Gaboriau detektívregényeibe temetkezett. Mulattatott a gondolat, hogy olvasmányainak megválasztásából világosan megnyilatkozik fantasztikus egyéniségének két szélsőséges vonása. És érdekes, hogy még ebben a legyöngült állapotában sem törődött a kényelemmel. Stroeve szerette a kényelmet, és volt a műtermében néhány jól párnázott karosszék meg egy széles dívány. Strickland a közelükbe sem ment - nem mintha tüntetni akart volna a közömbösségével, hiszen egyszer egy háromlábú zsámolyon kuporogva találtam, pedig egyedül volt a műteremben -, hanem mert nem szerette ezeket a bútordarabokat. Kiválasztott magának egy karfa nélküli konyhaszéket, azon ült. Engem ez néha bosszantott, és sosem ismertem emberi lényt, aki ilyen tökéletesen közömbös lett volna a környezete iránt.

27

Elmúlt két vagy három hét. Egy délelőtt, mivel a munkámban szünet állt be, gondoltam: szabadságot adok magamnak egy napra - és elmentem a Louvre-ba. Ott kószáltam, nézegettem a képeket, melyeket olyan jól ismertem, és teljesen átengedtem magamat annak a hatásnak, amelyet keltettek bennem. Bolyongtam a hosszú képcsarnokban, és ott egyszerre csak megpillantottam Stroevét. Mosolyogtam, mert gömbölyű és mégis oly ijedt ábrázatával elkerülhetetlenül mosolyt fakasztott mindig, de mikor közelébe értem, észrevettem, hogy szokatlanul levert. Bánatosnak s mégis mulatságosan furának látszott, mint aki ruhástul a vízbe pottyant, de megmentették a halál torkából, és most, bár még mindig reszket, csak azt érzi, hogy nevetséges. Megfordult és rám bámult, de láttam, hogy nem vett észre. Kerek, kék szeme fáradtan húzódott meg a szemüveg mögött. - Stroeve - szóltam.

Összerezzent, aztán mosolygott, de szomorú volt a mosolya.
- Mit lustálkodsz ilyen becstelenül? - kérdeztem vidáman.

- Régen nem voltam a Louvre-ban. Gondoltam, eljövök, és megnézem, nincs-e valami új szerzemény.
- Hisz azt mondtad, ezen a héten be kell fejezned egy képedet.
- A műteremben Strickland fest.
- Na és?
- Én magam ajánlottam. Még nem elég erős, hogy visszamenjen a lakásába. Gondoltam, festhetünk az én műtermemben mind a ketten. A Quartier-ban sokan vannak, akik megosztják a műtermüket egymással. Azt hittem, mulatságos lesz. Mindig olyan kellemesnek képzeltem, mikor az embernek van kivel beszélgetnie, ha belefáradt a munkába.

Mindezt nagyon lassan mondta, az egyes mondatokat kis, bátortalan szünetekkel választva el, és kedves, bolondos, jóindulatú tekintetét le nem vette rólam. A szeme csupa könny volt.
- Nem értem - mondtam.
- Strickland nem tud dolgozni, ha más is van a műteremben.
- A fenébe is, hát az az ő baja. A műterem a tied. Dirk fájdalmasan nézett rám. Reszketett az ajka.
- Mi történt? - kérdeztem.

Dirk habozott és elpirult. Keserves pillantással nézte az egyik képet a falon.
- Nem engedett festeni. Azt mondta, menjek ki.
- Hát miért nem mondtad neki, hogy menjen a pokolba?
- Kidobott. Nemigen vehettem fel a harcot vele. Utánam hajította a kalapomat, és bezárta az ajtót.

Dühös voltam Stricklandre, és fel voltam háborodva magam felett, mert Dirk olyan lehetetlen figura volt, hogy nevethetnékem támadt.
- De hát mit szólt a feleséged?
- Nem volt otthon akkor, bevásárolni ment.
- Vajon őt be fogja-e ereszteni?
- Nem tudom.

Zavartan néztem Stroevére. Úgy állt ott, mint egy iskolás fiú, akit a tanító úr megdorgál.

- Megszabadítsalak Stricklandtől? - kérdeztem. Összerezzent egy kissé, és fénylő arca sötétvörös lett.

- Nem. Legjobb lesz, ha nem csinálsz semmit.

Biccentett és elment. Nyilvánvalóan nem akart a dologról többet beszélni. Nem értettem.

28

Egy hét múlva megkaptam a magyarázatot. Este tíz óra körüljárhatott az idő. Magányosan vacsoráztam egy vendéglőben, és kis lakásomba visszatérve, a nappaliban ültem és olvastam. Megszólalt a csengő rekedt hangja, kimentem a folyosóra, és ajtót nyitottam. Stroeve állt előttem.

- Bejöhetek? - kérdezte.

A lépcsőház homályában az arcát nem láthattam tisztán, de a hangjában volt valami, ami meglepett. Ha nem tudtam volna, hogy nem szokott inni, azt hittem volna, hogy részeg. Bevezettem a fogadószobámba, és hellyel kínáltam.

- Hála istennek, csakhogy itthon találllak - mondta.

- Mi baj? - kérdeztem, szokatlan hevességétől meglepve.

Most már jól láthattam Dirket. Rendes körülmények között gondosan öltözködött, most azonban szokatlanul rendetlen, sőt gyűrött és pecsétes volt a ruhája. Meg voltam győződve, hogy ivott, és mosolyogtam. Már éppen kigúnyolni készültem érte, mikor kitört:

- Nem tudtam, hova menjek. Már előbb is itt voltam, de nem találtalak itthon.

- Igen, későn vacsoráztam - mondtam.

Megváltoztattam a véleményemet: nem ital kergette ebbe a szemlátomást kétségbeesett állapotba. Máskor oly rózsás arcát most furcsa foltok torzították, a keze reszketett.

- Történt valami? - kérdeztem.
- Otthagyott a feleségem.

Ezeket a szavakat alig tudta kinyögni. Halkan feljajdult, és kerek arcán végigcsordultak a könnyek. Nem tudtam mit mondani. Első gondolatom az volt, hogy Blanche már torkig lehetett férjének Strickland iránti rajongásával, s ez utóbbinak arcátlan viselkedése miatt azt követelte, hogy a kellemetlen vendég távozzék. Tudtam, hogy nyugodt modora ellenére is tudott indulatos lenni, és ha Stroeve még mindig vonakodott teljesíteni ezt a kívánságát, könnyen lehet, hogy elrohant a műteremből, és megesküdött, hogy többé nem tér vissza. De a kis, kövér ember olyan lesújtott volt, hogy nem tudtam mosolyogni.

- De, kedves öregem, azért nem kell úgy odalenni. Vissza fog jönni. Nem kell olyan komolyan venni, amit a nők haragjukban mondanak.
- Nem érted. Szerelmes Stricklandbe.
- Micsoda! - Először megdöbbentem, de alig fogtam fel a hallottakat, már láttam is, micsoda képtelenség az egész. - Hogy lehetsz ilyen ostoba? Csak nem akarod azt mondani, hogy féltékeny vagy Stricklandre? - Majdnem nevettem. - Hiszen jól tudod, hogy Blanche ki nem állhatja!
- Nem érted - nyögte Dirk.
- Hisztériás szamár vagy - mondtam egy kicsit türelmetlenül. -Adok neked egy szódás whiskyt, mindjárt jobban fogod érezni magad.

Úgy képzeltem, hogy Dirk, nem tudni, miért, fejébe vette - hisz csak a jó ég tudja, milyen találékonyságot fejtenek ki a férfiak az önkínzásban -, hogy a feleségének tetszik Strickland, és közismert ügyetlenségével megsérthette az asszonyt, aki aztán bosszúból a viselkedésével talán szándékosan táplálta férje gyanúját.

- Figyelj ide - szóltam -, menjünk vissza a műterembe. Ha ostobaságot követtél el, tessék bocsánatot kérni. A feleséged nem látszik haragtartónak.

- Hogyan mehetnék vissza a műterembe? - kérdezte fásultan. - Hisz ők vannak ott. Átengedtem nekik.

- Hát akkor nem a feleséged hagyott el téged; te hagytad el őt.

- Az isten szerelmére, ne beszélj velem így!

Még mindig nem tudtam komolyan venni. Egy pillanatig sem hittem, amit elmondott nekem. De látszott, hogy kétségbeesett.

- Nézd, ugye, azért jöttél ide, hogy beszélj velem a dologról. Hát mondd el az egész históriát.

- Ma délután már nem bírtam tovább. Mondtam Stricklandnek, hogy úgy hiszem, most már elég jól érzi magát, és így visszamehet a lakásába. A műteremre nekem van szükségem.

- Mit felelt erre?

- Egy kicsit nevetett; tudod, hogyan szokott nevetni: nem mintha mulatna, hanem mintha a másik sült bolond volna, és azt mondta, megy mindjárt. Elkezdte összeszedni a cókmókját. Emlékszel, annak idején elhoztam pár holmiját a szobájából, amire, úgy gondoltam, szüksége lehet. Blanche-tól papirost és spárgát kért, hogy csomagolhasson.

Stroeve abbahagyta, levegő után kapkodott, azt hittem, mindjárt elájul. Amit itt elmondott, egészen más volt, mint amit én vártam.

- Blanche nagyon sápadt volt, de hozott papírt és spárgát. Strickland nem szólt. Csomagolta a holmiját, és fütyült. Egyikünkről sem vett tudomást. Szemében gúnyos mosoly csillogott. Olyan nehéz volt a szívem, mint az ólom. Féltem, hogy valami történni fog, és azt kívántam, hogy bár ne szóltam volna. Körülnézett, a kalapját kereste. Akkor megszólalt Blanche: „Én Stricklanddel megyek, Dirk. Nem élhetek többé veled." Próbáltam beszélni, de a szavak nem jöttek az ajkamra. Strickland nem szólt semmit. Csak fütyült tovább, mintha őrá egyáltalában nem tartozna az ügy.

Stroeve megint abbahagyta, és megtörölgette az arcát. Én hallgattam. Most már hittem neki, és el voltam képedve. De mégsem értettem.

Aztán elmondta reszkető hangon, könnyek között, hogy odalépett az asszonyhoz, és meg akarta ölelni, de az elhúzódott, és kérte, hogy ne nyúljon hozzá. Dirk könyörgött neki, hogy ne hagyja el. Hivatko-

zott arra, hogy milyen mélységesen szereti, s emlékeztette, hogy milyen odaadó és gyöngéd volt hozzá mindig. Beszélt arról, hogy milyen boldog volt az életük. Hogy ő nem haragszik. Nem tesz szemrehányást.

- Kérlek, Dirk, hagyj nyugodtan elmenni - mondta végre az asszony. - Hát nem érted? Szeretem Stricklandet. Ahova ő megy, oda megyek én is.

- De hiszen tudod, hogy ő sosem fog boldoggá tenni! A magad érdekében nem szabad menned! Nem tudod, mi vár rád.

- A te hibád. Te akartad mindenáron, hogy idejöjjön. Stroeve Stricklandhez fordult:

- Legyen szánalommal iránta - könyörgött neki. - Nem engedheti meg neki, hogy ilyen őrültséget csináljon.

- Azt teheti, amit akar - mondta Strickland. - Senki sem kényszeríti, hogy jöjjön.

- Én már határoztam - mondta Blanche tompán.

Strickland bőszítő nyugalma megfosztotta Stroevét maradék fegyelmezettségétől. Vak düh fogta el, és anélkül, hogy tudta volna, mit tesz, rávetette magát Stricklandre. Azt váratlanul érte a támadás, és megtántorodott, de nagyon erős volt még betegsége után is, és Stroeve egy szempillantás alatt egyszerre csak a földön találta magát, azt sem tudta, hogyan.

- Nézzék már ezt a fura emberkét - mondta Strickland. Stroeve feltápászkodott. Észrevette, hogy felesége mozdulatlan maradt, s az a tény, hogy őelőtte nevetségessé tették, csak fokozta a megalázottságát. A verekedés közben leesett a szemüvege, és nem találta meg mindjárt. Blanche felvette, és szó nélkül átnyújtotta neki. Ekkor hirtelen tudatára ébredt boldogtalanságának, s bár tudta, hogy ezzel még nevetségesebbé teszi magát, sírni kezdett. Arcát kezébe rejtette. Azok ketten szó nélkül nézték. Nem mozdultak a helyükről.

- Ó, én drágám - jajdult fel végre -, hogy tudsz ilyen kegyetlen lenni?

- Nem tehetek róla, Dirk - felelte az asszony.

- Imádtalak, ahogy asszonyt még nem imádtak. Ha a viselkedé-

sem nem volt kedvedre, miért nem szóltál? Megváltoztam volna. Hiszen mindent megtettem érted, ami tőlem telt.

Blanche nem felelt. Elszánt arccal állt, és látni való volt, hogy Dirk csak idegesíti. Felvette a kabátját és kalapját. Az ajtónak tartott, Dirk látta, hogy egy perc múlva már kint is lesz. Gyorsan odalépett hozzá, térdre esett előtte, megragadta a kezét: az önérzete cserbenhagyta.

- Ne menj el, drágaságom. Nem tudok élni nélküled. Megölöm magam. Ha megbántottalak valamivel, könyörgök, bocsáss meg. Még jobban fogok igyekezni, hogy boldoggá tegyelek. Csak még ez egyszer nyújts rá alkalmat.

- Kelj fel, Dirk, nevetségessé teszed magad. Feltápászkodott, de még mindig nem engedte elmenni.

- Hová mész? - kérdezte gyorsan. - Nem tudod, micsoda hely az, ahol Strickland lakik. Te nem lakhatsz ott. Az szörnyű lenne.

- Ha egyszer én nem törődöm vele, neked sem kell hogy gondot okozzon.

- Maradj, csak még egy percig. Beszélnem kell. Ezt csak nem tagadhatod meg tőlem.

- Mi értelme annak? Én határoztam. Semmi, amit mondhatsz, nem változtat ezen.

Dirknek összeszorult a torka, kezét a mellére szorította, hogy csillapítsa heves szívdobogását.

- Nem arra akarlak kérni, hogy másítsd meg az elhatározásodat, csak azt akarom, hogy egy percig hallgass rám. Ez az utolsó kérésem hozzád. Ne tagadd meg.

Blanche megállt, ránézett azzal a tűnődő tekintettel, amely most olyan közömbösen pihent rajta. Visszajött a műterembe, és az asztalnak támaszkodott.

- Tessék.

Stroeve minden erejét összeszedte, hogy uralkodjék magán.

- Egy kicsit józanul kell gondolkodnod. Nem élhettek a levegőből, ugye. Stricklandnek egy vasa sincs.

- Tudom.

- A legborzasztóbb nélkülözésnek leszel kitéve. Jól tudod, miért

tartott olyan sokáig, amíg magához tért a betegségéből. Mert már csaknem éhen veszett.

- Majd keresek én pénzt helyette.
- Hogyan?
- Nem tudom. Majd megtalálom a módját.

Szörnyű gondolat hasított Dirk lelkébe, megborzongott bele.

- Hiszen te őrült vagy! Nem tudom, mi van veled. Az asszony vállat vont.
- Most már mehetek?
- Várj egy pillanatig - szólt Dirk.

Bánatosan nézett körül. Szerette ezt a műtermet, mert Blanche jelenléte derűssé és otthonossá tette; egy percre behunyta a szemét. Aztán hosszan nézett a feleségére, mintha a lelkébe akarná vésni a képét. Felkelt, és fogta a kalapját.

- Én megyek el - mondta.
- Te?

Az asszony meglepődött. Nem tudta, hogy érti ezt Dirk.

- Nem tudom elviselni a gondolatot, hogy abban az ocsmány, szennyes padlásszobában élj. Elvégre ez itt éppen úgy a te otthonod, mint az enyém. Itt jól fogod érezni magad. Itt legalább meg leszel kímélve a legnyomasztóbb nélkülözéstől.

A fiókhoz lépett, amelyikben a pénzét tartotta, és néhány bankjegyet vett elő.

- Szeretném neked adni a felét annak, amim itt van. - A pénzt az asztalra tette. Sem Strickland, sem az asszony nem szólt.

Aztán még valami eszébe jutott.

- Lennél szíves összecsomagolni a ruháimat és leadni a *concierge*-hez? Holnap eljövök értük. - Mosolyogni próbált. - Isten veled, drágám. Hálás vagyok neked a múlt boldogságáért, köszönöm...

Elment, becsukta az ajtót maga mögött. Lelki szememmel láttam, amint Strickland lecsapja kalapját az asztalra, leül, és rágyújt egy cigarettára.

Kis ideig hallgattam, és gondolkoztam azon, amit Dirktől hallottam. Sehogy sem tudtam kibékülni a gyöngeségével, és ő észrevette, hogy helytelenítem a viselkedését.

- Te is éppen olyan jól tudod, mint én, milyen környezetben élt Strickland - mondta reszkető hangon. - Nem engedhettem, hogy Blanche is olyan körülmények között éljen, erre egyszerűen képtelen lettem volna.

- Ez a te dolgod - mondtam.

- Hát *te* mit tettél volna az én helyemben?

- Blanche nyitott szemmel járt. Ha bizonyos kellemetlenségekkel kellett szembenéznie: ő maga vállalta.

- Igen, csakhogy te nem szereted őt.

- Hát te még mindig szereted?

- Jobban, mint valaha. Strickland nem az az ember, aki boldoggá tehet egy asszonyt. Nem tarthat a dolog sokáig. Azt akarom, hogy Blanche tudja: én sosem fogom őt cserbenhagyni.

- Ez azt jelenti, hogy hajlandó lennél visszavenni?

- Egy percig sem haboznék. Hiszen akkor majd nagyobb szüksége lesz rám, mint valaha. Mikor majd magára marad, megalázottan, összetörten, milyen borzasztó lenne, ha nem volna hova mennie.

Úgy láttam, nincs a szívében harag. Egy kicsit fel voltam háborodva ezen az. önérzetnélküliségen. Lehet, hogy kitalálta, mert azt mondta:

- Nem várhattam tőle, hogy úgy szeressen engem, mint én őt. Én pojáca vagyok. Nem vagyok esete a nőknek. Ezt mindig tudtam. Nem vehetem tőle rossz néven, hogy beleszeretett Stricklandbe.

- Annyi bizonyos, hogy nálad kevésbé hiú férfit nem ismerek - mondtam.

- Annyival jobban szeretem őt, mint magamat. Azt hiszem, akinek a szerelmébe hiúság vegyül, az tulajdonképpen önmagát szereti a legjobban. Elvégre az mindennapos eset, hogy egy nős férfi belesze-

ret valami más asszonyba, de mikor túl van rajta, visszatér a feleségéhez, az visszaveszi, és ezt mindenki természetesnek tartja. Miért ne állna ez az asszonyokra is?

- Ez elég logikus - mosolyogtam -, de a legtöbb férfi más anyagból van gyúrva, azok nem képesek ilyesmire.

De mialatt beszéltem, gondolatban az eset váratlan volta foglalkoztatott. Elképzelhetetlennek tartottam, hogy Dirk ne kapott volna valami intő jelt. Eszembe jutott az a különös tekintet, amit egyszer Blanche szemében láttam; annak talán az volt a magyarázata, hogy kezdett homályosan tudatára ébredni egy érzésnek, amely meglepte és megdöbbentette.

- A mai napig nem gyanakodtál, hogy van valami közöttük? - kérdeztem.

Egy darabig nem felelt. Az asztalon ceruza hevert, azzal öntudatlanul egy fejet rajzolt az itatóspapírra.

- Kérlek, ha kellemetlen neked, hogy így kérdezgetlek, mondd meg - szóltam.

- Enyhülés nekem, ha beszélek. Ó, ha tudnád, milyen szörnyen kínlódom - ledobta a ceruzát. - Igen, tudtam már két hete. Előbb tudtam, mint Blanche.

- Hát miért nem küldted Stricklandet a pokolba?

- Nem akartam elhinni. Olyan valószínűtlennek látszott. Hisz Blanche ki nem állhatta őt. Több volt, mint valószínűtlen: hihetetlen volt. Azt hittem, puszta féltékenység az egész. Tudod, mindig is féltékeny voltam, de hozzászoktattam magamat, hogy sose mutassam. Féltékeny voltam én minden férfira, akit csak ismert. Terád is. Tudtam, hogy nem szeret annyira, mint én őt. De hát az csak természetes, nem? De megengedte, hogy szeressem, s nekem már az is elég volt a boldogsághoz. Kényszerítettem magamat, hogy órákra távozzam hazulról, és így magukra maradhassanak. Meg akartam büntetni magam a gyanakodásomért, ami méltatlan volt hozzám. Mikor aztán visszajöttem, láttam, hogy alkalmatlan a jelenlétem. Nem Stricklandnek, az nem törődött vele, ott vagyok-e, nem-e, hanem Blanche-nak. Összerázkódott, mikor meg akartam csókolni.

Mikor végül már bizonyos voltam a dologban, nem tudtam, mitévő legyek. Tudtam, ha jelenetet rendeznék, csak kinevetnének. Gondoltam, ha hallgatok, és úgy teszek, mintha nem látnék semmit, még minden jóra fordulhat. Elhatároztam, hogy csendben, veszekedés nélkül távolítom el Stricklandet. Ó, ha sejtenéd, mit szenvedtem!

Aztán megint arról beszélt, amikor kérte Stricklandet, hogy menjen el. Gondosan megválasztotta a percet, és igyekezett, hogy ez a kívánsága ötletszerűnek tűnjék; de nem tudta legyőzni a hangja reszketését, és maga is érezte, hogy szavaiból, amiket barátságosnak és nyájasnak szánt, kicsendült féltékenységének minden keserve. Nem várta, hogy Strickland szaván fogja, és akkor ott, mindjárt készülődni fog, továbbá semmi esetre sem várta, hogy Blanche is vele akar menni. Láttam, hogy most szíve mélyéből azt kívánta, bárcsak hallgatott volna. Szívesebben tűrte volna a féltékenység kínját, mint a válását.

- Meg akartam ölni a fickót, és csak nevetségessé tettem magam! Hosszú ideig hallgatott, aztán kimondta, ami - tudtam ezt - szívén feküdt.

- Ha vártam volna, talán minden rendbe jön. Nem lett volna szabad olyan türelmetlennek lennem. Ó, szegény kicsikém, mibe kergettem?!

Vállat vontam, de nem szóltam. Nem éreztem részvétet Blanche iránt, de tudtam, hogy ha megmondanám, mi a véleményem róla, csak fájdalmat okoznék szegény Dirknek.

Most elérte a kimerültségnek azt a fokát, amikor nem tudta abbahagyni a beszédet. Elismételte a jelenet minden szavát. Hol eszébe jutott valami, amit még nem közölt velem; hol azt vitatta, hogy mit kellett volna mondania ahelyett, amit mondott; hol azon sopánkodott, hogy milyen vak volt. Megbánta, hogy ezt és ezt tette, és szemrehányást tett magának, amiért amazt elmulasztotta. Egyre későbbre járt az idő, és a végén már én is olyan fáradt voltam, mint ő.

- Most mit fogsz csinálni? - kérdeztem végül.

- Mit csinálhatok? Várok, amíg ízen értem.

- Miért nem utazol el egy kicsit?
- Nem, nem. Kéznél kell lennem, ha szüksége lesz rám.

Pillanatnyilag teljesen fejvesztett volt. Nem csinált terveket. Mikor azt ajánlottam, hogy feküdjék már le, azt mondta, nem tud aludni; le akart menni az utcára és kószálni, amíg megvirrad. Olyan állapotban volt, hogy semmi esetre sem lehetett egyedül hagyni. Rávettem, hogy töltse nálam az éjjelt, és lefektettem a magam ágyába. Volt egy dívány a nappaliban, azon én nagyon jól tudtam aludni. Addigra már olyan kimerült volt, hogy nem tudott ellenállni határozott fellépésemnek. Elegendő mennyiségű veronait adtam neki, amely néhány órai öntudatlanságot biztosított. Úgy éreztem, ez a legjobb szolgálat, amit csak tehettem érdekében.

30

De az ágy, amelyet magamnak vetettem, éppen elég kényelmetlen volt, úgyhogy ébren töltöttem az éjt, és sokat gondolkoztam azon, amit a boldogtalan hollandustól hallottam. Amit Blanche elkövetett, nem találtam olyan nagyon rejtélyesnek, mindössze testi vágyakozásnak tulajdonítottam. Nem hinném, hogy valaha is igazán szerette volna a férjét, és amit én szerelemnek láttam, az csak viszonzás volt a dédelgetésért és jólétért, ami a legtöbb asszonynál ugyanazt jelenti. Passzív érzés, tárgya lehet bárki, mint ahogy a szőlőinda bármely kóróban megkapaszkodhatik. De ennek az érzésnek erejét ismerik el a bölcsek, mikor arra nógatják a leányt, hogy menjen férjhez a kérőjéhez, a szerelem majd megjön. Olyan érzés ez, amelynek összetevői : jóleső biztonságérzés, a javakhoz való ragaszkodás, a körülrajongottság élvezése, az otthon öröme - az asszonyok csak bájos hiúságból tulajdonítanak ennek valami magasabb értelmet és értéket. S ez az érzés védtelen a szenvedéllyel szemben. Gyanítottam én, hogy Blanche Stroevének Strickland iránti heves ellenszenvébe elejétől fogva valami bizonytalan szexuális vonzalom elemei vegyültek.

De hát ki vagyok én, hogy megoldani próbáljam a nemi vonzás bonyolult rejtélyét? Lehet, hogy Stroeve életben tartotta feleségében az ingert anélkül, hogy kielégítette volna, és az asszony gyűlölte Stricklandet, mert érezte, hogy abban megvan az, ami után ő vágyódik.

Bizonyára nagyon őszinte volt, mikor küzdött az ellen, hogy férje odahozza Stricklandet a házba. Azt hiszem, félt tőle, bár nem tudta, miért. Emlékszem, ő előre látta a szerencsétlenséget. A férfitól való irtózása tulajdonképpen rémület volt, amiért az olyan sajátságos, nyugtalanító módon hatott rá. Strickland külseje zabolátlan, durva természetre mutatott; távolba néző, merengő tekintete zárkózottságot, szája érzékiséget árult el. Nagy és erős volt. A fékezhetetlen szenvedély megtestesülésének látszott. És talán Blanche is megérezte benne azt a végzetes erőt, amely nekem azokat a vad teremtéseket juttatta eszembe, akik a történelem előtti világban éltek, mikor még a földtől nemrégen elvált anyagnak is lelke volt.

Ha egyáltalán hatott Blanche-ra, annak vagy szeretnie, vagy gyűlölnie kellett őt. Gyűlölte.

Aztán, úgy gondolom, a beteg emberrel való mindennapos együttlét megindította. Felemelte a fejét, hogy megitassa: a fej súlyosan nehezedett a kezére. Amikor etette, megtörölte érzéki száját és vörös szakállát. Megmosdatta egész testét, amelyet sűrű szőr borított. Mikor a beteg kezét megtörölte, érezte, hogy az még így, elgyöngült állapotban is erős, izmos. A hosszú ujjak. A művész érzékeny, teremtő ujjai. És mit tudom én, micsoda nyugtalanító gondolatokat ébresztettek benne még.

A beteg nagyon nyugodtan aludt, mozdulatlanul, úgyhogy akár halottnak lehetett volna gondolni. Olyan volt, mint valami vad fia az erdőnek, amint éppen pihen a hosszú vadászat fáradalmai után. Az asszony elnézte: vajon miről álmodhatik? A görög berken át menekülő nimfáról, akit a szatír üldöz? Sebesen fut, kétségbeesetten, de a szatír egyre jobban megközelíti, forró lehelete már az arcát éri, ő csak fut, fut, amaz némán üldözi tovább... és mikor végre utoléri, megragadja - vajon mit érez a nimfa: rémületet vagy gyönyörűséget?

Blanche Stroevét kínzó sóvárgás fogta el. Talán még mindig gyűlölte Stricklandet, de éhezett rá, és egész eddigi élete elvesztette minden jelentőségét. Már nem volt bonyolult, rejtélyes nő, nyájas és szeszélyes, megfontolt és könnyelmű: menád volt. Maga volt a vágy.

De mindez talán merő képzelődés; a valóságban, lehet, csak unta a férjét, és kíváncsiságból szegődött Strickland mellé. Talán nem is szerette valami különösen, s csak az állandó közellét eredményeképpen vagy lustaságból engedett a férfi kívánságának, hogy aztán ráeszméljen: tehetetlen fogollyá lett a magaszőtte hálóban. Honnan tudhatta volna, miféle gondolatok és indulatok rejtőzködnek a sima homlok, a hűvös tekintetű, szürke szemek mögött?

Bár olyan kiszámíthatatlan teremtményeknél, mint amilyenek az emberek, bizonyosat tudni nemigen lehet, Blanche viselkedésének magyarázata legalábbis valószínű volt. Hanem Stricklandet egyáltalán nem értettem. Hiába törtem a fejemet, sehogy sem tudtam nyitjára jönni Strickland tettének, amely annyira ellenkezett azzal a képpel, melyet róla alkottam magamnak. Nem azt találtam különösnek, hogy olyan szívtelenül visszaélt barátja bizalmával, sem azt, hogy habozás nélkül elégítette ki szeszélyét valakinek a szenvedése árán. Mindez jellemében volt. Nem ismerte a hálát. Nem ismerte a részvétet. A legtöbbünk szemében olyan mindennapi érzések az ő számára egyszerűen nem voltak a világon, és ezt éppen úgy nem lehet hibájául felróni, mint a tigrisnek azt, hogy vad és kegyetlen. De éppen ezt a szeszélyét nem értettem.

Nem hittem, hogy Strickland beleszeretett Blanche Stroevébe. Nem tartottam szerelemre képesnek. Hiszen olyan érzés az, amelynek lényeges eleme a gyöngédség, márpedig Stricklandben nem volt gyöngédség sem maga, sem mások iránt. A szerelemben gyöngeség is van, a szerelem vágyik arra, hogy oltalmazzon, hogy jót tegyen, hogy gyönyörűséget adjon - ha ez nem is önzetlenség, mindenesetre az önzésnek csodálatosan leplezett fajtája; bizonyos bátortalanság, szerénység van benne. E vonások egyikét sem tudtam elképzelni Stricklandben. A szerelem teljesen betölti az embert, kivetkőzteti önmagából a szerelmest. A legjózanabb fej sem képes elhinni - noha

tudja -, hogy a szerelme egyszer megszűnik; valóságnak érzi az illúziót, és, bár jól tudja, hogy csak illúzió, jobban ragaszkodik hozzá, mint a valósághoz. A szerelem egy kicsit felemeli a férfit, s ugyanakkor egy kicsit le is alacsonyítja. Megszűnik önmaga lenni. Nem egyén többé, hanem tárgy, eszköze valami ismeretlen, énjétől idegen erőnek. A szerelem sosem mentes a szentimentalizmustól, de Strickland kevésbé volt hajlamos erre a gyöngeségre, mint bármely férfi, akit eddig ismertem. Nem hittem, hogy valaha is elszenvedné azt a leigázottságot, amit a szerelem jelent, mert sosem tűrne magán idegen jármot. Képesnek tartottam rá, hogy - kerüljön bármily gyötrelmébe is, maradjon bár összezúzottan, elvérezve a porondon - kitépi szívéből mindazt, ami útját állhatja annak a megfoghatatlan sóvárgásnak, amely szüntelenül hajszolja valami ismeretlen cél felé. Ha egyáltalán sikerült megértetnem azt a bonyolult hatást, amelyet Strickland tett rám, akkor nem fog túlzásnak tűnni, ha azt mondom, hogy úgy éreztem: Strickland túlságosan nagy s egyszersmind túlságosan kicsiny, semhogy szerelmes lehessen.

Viszont bizonyára mindenkinek más a felfogása a szenvedélyről, és az egyénenként változó. Olyan ember, mint Strickland, a szerelemben is a maga különös, egyéni módját követte. Hiábavaló lenne elemezni az érzéseit.

31

Másnap, bármennyire tartóztattam, Stroeve elment. Felajánlottam neki, hogy elhozom a holmiját a műteremből, de ő mindenáron maga akart érte menni. Biztosan azt remélte, hogy még eszükbe sem jutott összecsomagolni a holmit, és így alkalma lesz a feleségét látni, s talán sikerül rávennie, hogy visszatérjen hozzá. De a cókmókja már várt rá a portás fülkéjében, s a *concierge* azt mondta, hogy Blanche elment hazulról. Azt hiszem, Dirk nem volt képes ellenállni a kísértésnek: bizonyára a *concierge-nek* is elmondta, mennyit szenved.

Rájöttem, hogy elmondta mindenkinek, akit csak ismert. Részvétet, megértést várt, de csak nevetségessé tette magát.

Nagyon ésszerűtlenül viselkedett. Tudta, milyen idő tájt szokta Blanche bevásárlásait végezni, s egy nap, mikor már nem bírta elviselni, hogy ne lássa, megleste őt az utcán, és elébe állt. Az asszony egy szót sem szólt hozzá, de ő mindenáron beszélni akart vele. Bocsánatkérő szavakat dadogott mindenért, amit valaha vétett ellene. Elmondta, hogy milyen odaadóan szereti, és könyörgött, hogy térjen vissza hozzá. Blanche nem felelt, elfordította az arcát, és meggyorsította lépteit. Magam előtt láttam, amint rövid, kövér lábaival lépést tartani igyekezett a feleségével. A sietéstől kissé lihegve elpanaszolta, milyen nagyon boldogtalan; irgalomért esedezett; ígérte, hogy ha megbocsát neki, a világon mindent hajlandó megtenni a kedvéért. Felajánlotta, hogy utazni viszi. Figyelmeztette, hogy Strickland hamarosan rá fog unni.

Mikor elmesélte nekem ezt a szánalmas kis jelenetet, fel voltam háborodva. Viselkedése teljesen híján volt a józanságnak és önérzetnek. Mindent elkövetett, hogy kihívja maga ellen felesége megvetését. Nincs a világon kegyetlenebb, mint az asszony a férfihoz, akit nem szeret viszont. Az iránt nincs benne megértés, még elnézés sem, csak valami tébolyult düh.

Blanche Stroeve hirtelen megállt, és teljes erejéből arcul ütötte férjét. Dirk megdöbbenését felhasználta arra, hogy meneküljön, és futva ment fel a műteremhez vezető lépcsőn. Egy szó sem hagyta el az ajkát.

Mikor ezt elmondta nekem, arcára tette a kezét, mintha még mindig égetné az ütés: a szemében szívszaggató fájdalom borongott és határtalan meglepetés, ami mosolyt fakasztott. Olyan volt, mint egy elképedt iskolás fiú, és noha igazán nagyon szántam őt, majdnem elnevettem magam.

Azután rákapott, hogy azokon az utcákon kódorogjon, amiken Blanche-nak át kellett haladnia bevásárlás közben: a sarkon álldogált a túlsó oldalon, mikor az asszony arra ment. Nem merte megint megszólítani, de iparkodott, hogy kerek szeme kifejezze mindazt,

ami a szívén van. Talán olyasmit remélt, hogy nyomorúságának látása majd megindítja a feleségét. De az a legkisebb jelét sem adta annak, hogy észrevette a jelenlétét. Még csak meg sem változtatta a bevásárlás óráját, még csak nem is igyekezett más utcákon a boltokba. Én bizonyos kegyetlenséget láttam a közönyében. Talán öröme telt abban a gyötrelemben, amit okozott. Szerettem volna tudni, vajon miért utálta úgy a férjét.

Kértem Dirket, hogy viselkedjék okosabban. Kétségbeejtően hiányzott belőle minden önérzet.

- Egyáltalán nem nyersz vele semmit, ha tovább is így viselkedel - mondtam. - Azt hiszem, jobban tetted volna, ha egy bottal fejbe vágod. Akkor legalább nem vetne meg ennyire.

Azt tanácsoltam neki, utazzék haza egy időre. Olyan sokszor beszélt a csöndes városról valahol Hollandia északi részén, ahol a szülei még most is éltek. Szegény emberek voltak. Apja ácsmester; az öregek csinos, tiszta, vörös téglából épült kis házban laktak egy lomha vizű csatorna mentén. Szélesek, üresek voltak az utcák; a városka már kétszáz éve haldoklott, de házai megőrizték a régi idők egyszerű csínját. Gazdag kereskedők, akik áruikat a távol Indiákra küldték, éltek bennük nyugalomban, jólétben, és most, hogy becsületben tönkrementek, még mindig a múlt pompájának légköre vette őket körül. A csatorna mentén bolyongva széles, zöld mezőkre jut az ember, amelyeket itt-ott szélmalmok és lustán legelésző, fehér meg fekete szarvasmarhanyájak tarkítanak. Gondoltam, ebben a környezetben, gyermekkora emlékeitől körülvéve, Dirk elfelejtené a bánatát. De nem akart menni.

- Itt kell lennem, ha szüksége lesz rám - mondogatta. - Borzasztó lenne, ha valami baj történnék, és én nem lennék kéznél.

- Mire gondolsz, mi történhetik?

- Nem tudom. De félek. Vállat vontam.

Dirk Stroeve minden fájdalma mellett is nevetséges figura maradt. Talán részvétet keltett volna, ha elványad, lesoványodik. De ilyesmiről szó sem volt. Kövér maradt, és gömbölyű, piros arca fénylett,

mint az érett alma. Gondosan öltözködött, és elegáns, fekete kabátját, valamint keménykalapját, amely mindig egy gondolattal kisebb volt a kelleténél, most is divatosan, előírásosan hordta. Kezdett egy kis pocakot ereszteni, amelyre a bánatnak semmi hatása sem volt. Olyan volt, mint egy jómódú vigéc, most inkább, mint valaha. Keserves dolog, hogy az ember külseje gyakran oly kevéssé illik a lelkéhez. Dirk Stroeve egy Romeo szenvedélyes szerelmét hordozta egy Böffen Tóbiás testében. Gyöngéd és nemes jellem volt, de mindig elhibázta a dolgokat. Nagyszerű érzéke volt a szép iránt, de tőle csak elcsépelt, mindennapi alkotás telt; rendkívül finom érzésű, de ugyanakkor darabos modorú volt. ízlésesen és tapintatosan viselkedett, ha a mások ügyéről volt szó, de a maga ügyében - soha. Milyen kegyetlen tréfát űzött a vén természet, mikor ilyen sok ellentétes tulajdonságot halmozott össze benne, és védtelenül kitette a világ rideg érzéketlenségének.

32

Stricklandet néhány hétig nem láttam. Undorodtam tőle, és ha alkalmam lett volna, ezt szívesen meg is mondom neki, de külön ezért nem tartottam érdemesnek felkeresni. Általában kissé húzódozom attól, hogy kifejezést adjak erkölcsi felháborodásomnak; ebben mindig van valamelyes önelégültség, s ez ostobának tűnhet mindazok szemében, akiknek érzékük van a humor iránt. Stricklandben valami csúfondáros őszinteség volt, s az engem érzékennyé tett minden iránt, ami póznak tűnhetett.

De egy este, amint elhaladtam az avenue de Clichyn, az előtt a kávéház előtt, ahova Strickland járni szokott, s amelyet mostanában mindig elkerültem - egyenesen nekiütköztem. Blanche is vele volt, és éppen a szokott sarokasztal felé igyekeztek.

- Hol a pokolban bujkált ilyen sokáig? - kérdezte. - Már azt hittem, elutazott.

Mint barátságos hangjából nyilvánvaló volt, tudta, hogy nem óhajtok beszélni vele. Nem az az ember volt, akire érdemes udvariasságot vesztegetni.

- Nem - mondtam -, nem utaztam el.

- Hát miért nem járt ide?

- Van Párizsban több kávéház is, ahol agyonüthet az ember egy-egy szabad órát.

Ekkor Blanche kezét nyújtotta, és jó estét kívánt. Nem tudom, miért, azt vártam, hogy megváltozottnak fogom találni; ugyanazt a szürke ruhát hordta, amit olyan gyakran láttam rajta, s ami olyan jól illett neki, homloka most is olyan nyílt, tekintete most is olyan tiszta, nyugodt volt, mint mikor a műteremben láttam háziasszonyi foglalatossága közben.

- Jöjjön, játsszunk egy parti sakkot - mondta Strickland. Isten tudja, nem jutott eszembe semmi kifogás e pillanatban. Meglehetős mogorván követtem őket az asztalukhoz; Strickland odahozatta a sakktáblát és a figurákat. Mind a ketten olyan természetesnek fogták fel a helyzetet, hogy a magam részéről ostobaság lett volna másképpen viselkedni. Blanche kifürkészhetetlen arccal figyelte a játékot. Hallgatott, de hát ő mindig is hallgatag volt. Néztem a száját: talán lesz egy vonás körülötte, ami elárulja, mit érezhet. Figyeltem a szemét: talán elkapom egy áruló tekintetét, egy villanását a szomorúságnak, keserűségnek. Lestem a homlokát: talán felfedezek rajta valamit, ami az elült szenvedély jele. De az arca álarc volt, amely nem árult el semmit. Kezei mozdulatlanul pihentek az ölében, lazán egymásba kulcsolva. Tudtam, abból, amit hallottam, hogy heves szenvedélyek laknak benne; az a megalázó arculütés, amivel Dirket illette, Dirket, aki őt úgy imádta, indulatosságról és borzalmas kegyetlenségről tanúskodott. Otthagyta férje oltalmazó karjainak biztos menedékét és egy gondosan megalapozott otthon kényelmét - ezt látnia kellett - a legnagyobb bizonytalanságért. Ez kalandvágyra mutatott és az úgynevezett bohéméletre való hajlamra, amely tekintve, hogy milyen jó háziasszony volt, s milyen szerető gondossággal vezette a háztartását, meglehetősen különös-

nek látszott. Bonyolult lelkű asszonynak kellett lennie, s volt valami drámai abban az ellentétben, ami a természete és nyugodt külseje között nyilvánult meg.

Engem izgatott ez a találkozás, és nagyon foglalkoztatta a képzeletemet, mialatt igyekeztem gondolataimat a játékra összpontosítani. Mindig iparkodtam, hogy megverjem Stricklandet, mert ő lenézte az olyan ellenfelet, akit megmattolt. Kéjelgett a győzelmében, ami még fokozta a vesztő fél kedvetlenségét. Viszont ha ő vesztett, a legkedélyesebben fogta fel a dolgot. Rossz nyerő volt és jó vesztő. Akik azt vallják, hogy az ember jelleme leginkább játék közben nyilatkozik meg, ebből igen finom következtetéseket vonhatnak le.

Mikor befejeztük, hívtam a pincért, fizettem és távoztam. E találkozás teljesen eseménytelen volt. Egyetlen szó sem esett, ami gondolkozóba ejthetett volna, és egyetlen feltevésem sem igazolódott be. Kijátszottnak éreztem magam. Nem tudtam megítélni, milyen életet élnek ezek egymással. Sokért nem adtam volna, ha láthatatlan szellemként megleshettem volna őket magányukban a műteremben, és hallhattam volna, miről beszélnek. Nem találtam a legcsekélyebb nyomot sem, melyen a képzeletem elindulhatott volna.

33

Két vagy három nap múlva Dirk feljött hozzám. Hallom, hogy

találkoztál Blanche-sal - mondta.

- Hát ezt meg honnan a csodából tudod?
- Valaki mondta, hogy látott benneteket együtt ülni. Miért nem mondtad el?
- Azt gondoltam, csak fájdalmat okoznék vele.
- Hát aztán? Tudnod kell, hogy a legapróbb részleteket is hallani akarom, ha róla van szó.

Vártam, hogy kérdezzen.

- Milyen színben van? - kérdezte.

- Semmit sem változott.
- Boldognak látszik? Vállat vontam.

- Honnan tudhatnám? Egy kávéházban ültünk; sakkoztunk; nem volt alkalmam beszélni vele.
- Ó, de hát nem láttad az arcáról?

A fejemet ráztam. Csak megismételtem, hogy Blanche egyetlen szóval, egyetlen mozdulattal sem adott kifejezést az érzéseinek. Ő, Dirk, nálam is jobban tudhatja, mennyire fegyelmezett a felesége.

Dirk felindultan csapta össze a kezét.

- Ó, istenem, úgy félek. Érzem, hogy történni fog valami, valami borzasztó, és nem tudom megakadályozni!
- De micsoda?
- Jaj, nem tudom - nyögte a fejéhez kapva. - Érzem, hogy nagy szerencsétlenség fog történni.

Stroevét mindig izgulékonynak ismertem, de most egészen magánkívül volt; nem lehetett vele okosan beszélni. Magam is valószínűnek tartottam, hogy Blanche nem sokáig fogja elviselhetőnek találni a Stricklanddel való együttélést; hanem egyáltalában nincs igaza annak a közmondásnak, amelyik azt tartja, hogy: ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát. A tapasztalat azt mutatja, hogy az emberek folytonosan elkövetnek olyasmit, ami szükségképpen bajt eredményez, de valahogy mindig sikerül elkerülniük meggondolatlanságuk következményeit. Ha Blanche összevesz Stricklanddel, egyszerűen otthagyhatja, a férje alázatosan vár rá, hogy mindent elfelejtsen és mindent megbocsásson neki. Nem éreztem iránta valami különös rokonszenvet.

- Az ám, de te nem szereted őt - mondta Dirk.
- Végre is semmi sem mutat arra, hogy boldogtalan. A jelek szerint egész szép családi életet élhetnek.

Stroeve fájdalmasan nézett rám.

- Neked persze nem jelent semmit az egész, de az én számomra komoly, olyan mélységesen komoly mindez.

Bántott, hogy türelmetlennek és felületesnek látszhattam.

- Akarsz egy szívességet tenni nekem? - kérdezte Dirk.
- Örömmel.
- Írnál helyettem Blanche-nak?
- Miért nem írsz magad?

- Olyan sokszor írtam már. Nem vártam, hogy válaszolni fog. Nem hiszem, hogy elolvassa a leveleket.
- Nem számolsz az asszonyi kíváncsisággal. Gondolod, hogy képes lenne ellenállni?
- Az én leveleimnek... igen.

Gyorsan ránéztem. Lesütötte a szemét. Ez a felelet szomorú megalázottságról tanúskodott. Tudta, hogy felesége kimondhatatlan közönyt érez iránta, s hogy kézírása a legcsekélyebb hatással sem lenne rá.

- Hát komolyan hiszed, hogy Blanche egyszer visszatér hozzád? - kérdeztem.
- Azt akarom, hogy tudja: ha bekövetkezik a legrosszabb, énrám számíthat. Ezt kell megírnod neki.

Levélpapírt vettem elő. Ezt írtam:

Kedves Asszonyom,

Dirk arra kér, tudassam Önnel, hogy ha bármikor szüksége lenne rá, ő boldogan él az alkalommal, hogy szolgálatára lehessen. Egyáltalán nem neheztel semmiért, ami történt. Ön iránt érzett szerelme változatlan. Bármikor megtalálhatja a következő címen...

34

Noha én is, mint Stroeve, meg voltam győződve, hogy Blanche és Strickland viszonya csak szerencsétlenül végződhetik, nem vártam, hogy ez ilyen tragikus módon fog megtörténni.

Megjött a nyár, fülledt, rekkenő forróság, s az esték sem hoztak hűvösséget, amiben felüdülhettek volna az elcsigázott idegek. A naptól perzselt utcák

éjszaka sugározták vissza azt a hőséget, amit nappal szívtak magukba; a járókelők fáradtan vánszorogtak.

Stricklandet hetek óta nem láttam. Egyéb dolgokkal lévén elfoglalva, nem gondoltam rá és mindenféle ügyeire. Dirk pedig kezdett az idegeimre menni meddő siránkozásával, és kerültem társaságát. Csúnya história volt, nem voltam hajlandó tovább is törődni vele.

Egy reggel dolgoztam; pizsamában ültem, képzeletem ide-oda csapongott, a napsütötte brit tengerpartokra s a tenger friss szellőjére gondoltam. Előttem üres csésze állott, amiben a *concierge a café au lait**-met hozta be, meg egy *croissant** töredéke, amihez már nem volt étvágyam. A szomszéd helyiségből hallatszott, amint a *concierge* kiereszti a kádból a fürdővizet. Megszólalt a csengő. Stroeve hangját hallottam; azt kérdezte, itthon vagyok-e. Anélkül, hogy fölkeltem volna, kikiáltottam neki, hogy jöjjön be. Gyorsan belépett a szobába, és odajött az asztalomhoz.

- Megölte magát - mondta rekedten.
- Mit beszélsz?! - kiáltottam megdöbbenve.

Mozgott az ajka, mintha beszélne, de egy hangot sem tudott kinyögni. Motyogott, mint egy eszelős. A szívem majd kiugrott a bordáim közül, és nem tudom, miért, dühbe gurultam.

- Az istenért, ember, szedd össze magad - mondtam. - Miket beszélsz itt összevissza?

Kétségbeesetten hadonászott, de még mindig nem hagyta el egy hang az ajkát. Akárcsak megnémult volna. Nem tudom, mi jött rám: vállon ragadtam, és rázni kezdtem. Ha visszagondolok az esetre, bosszant, hogy ilyen bután viselkedtem; úgy látszik, az utóbbi álmatlan éjszakák erősebben megtámadták az idegeimet, mint hittem.

- Hadd üljek le - dadogta végre.

Megtöltöttem egy poharat St. Galmier-vel, és megitattam vele. Odatartottam a poharat a szájához, mint egy kisgyermeknek. Lehajtott egy kortyot, de abból egy kevés az ingmellére is ömlött.

[17]Tejeskávé, (francia)

[18] Kifli, (francia)

- Ki ölte meg magát?

Nem tudom, miért kérdeztem ezt, hiszen jól tudtam, kiről beszélt. Iparkodott erőt venni magán.

- Tegnap este összekülönböztek. Strickland elment.
- Blanche meghalt?
- Nem. Kórházba vitték.

- Hát akkor mit beszélsz! - kiáltottam türelmetlenül. - Miért mondod, hogy megölte magát?

- Ne légy ilyen haragos. Nem tudok semmit elmondani, ha így beszélsz velem.

Ökölbe szorítottam a kezemet, és igyekeztem elnyomni az ingerültségemet. Mosolyogni próbáltam.

- Bocsáss meg. Hát csak mondd el szépen. Nem kell sietni. Csak szépen sorjában, öregem.

Kerek, kék szeméből kísérteties rémület csillogott a szemüveg mögül, amelynek nagyítólencséi eltorzították a tekintetét.

- Ma reggel a *concierge* egy levelet vitt fel nekik, de hiába csengetett, nem jelentkezett senki. Belülről jajgatást hallott. Az ajtó nem volt bezárva, hát bement. Blanche az ágyon feküdt. Irtózatos rosszul volt. Az asztalon egy üveg állt, sósav volt benne.

Dirk kezeibe rejtette az arcát, és előre-hátra hajlongva jajgatott.

- Eszméleténél volt?

- Igen. Úristen, ha tudnád, mennyire szenved! Nem bírom ki! Nem bírom ki!

Hangja már kiabálássá fokozódott.

- Ördögbe is, nem neked kell kibírnod - kiáltottam ingerülten -, hanem neki!
- Hogy lehetsz ilyen kegyetlen?!
- Aztán mit csináltál?

- Elküldtek az orvosért és értem, és értesítették a rendőrséget. Adtam a *concierge-nek* húsz frankot, és meghagytam neki, hogy okvetlenül hívjanak, ha valami történik.

Egy percnyi szünetet tartott. Láttam, hogy amit most készül mondani, az nagyon fájdalmas.

- Mikor bementem hozzá, nem akart hozzám szólni. Azt mondta, küldjenek el. Megesküdtem, hogy mindent megbocsátottam neki, de nem akart meghallgatni. Megpróbálta a fejét a falba verni. Az orvos azt mondta, ne maradjak mellette. Ott feküdt, és folyton azt hajtogatta: „Küldjék el!", hát kimentem, és a műteremben vártam. Jöttek a mentők, hordágyra fektették, engem pedig a konyhába tuszkoltak, nehogy meglásson.

Mialatt öltöztem - mert Dirk azt akarta, hogy azonnal menjek vele a kórházba -, elmondta, hogy intézkedésére a felesége különszobát kapott. Az úton pedig elmagyarázta, miért kívánta, hogy vele menjek: a felesége talán még mindig nem lesz hajlandó szóba állni vele, de talán velem szóba áll. Kért, ismételjem meg Blanche előtt, hogy ő imádja, hogy nem tesz neki semmiért szemrehányást, hogy egyedüli vágya segíteni rajta; hogy nem kíván tőle semmit, és ha meggyógyult, nem fogja megkísérelni, hogy visszatérésre bírja; teljesen szabad lesz.

De mikor megérkeztünk a kórházba, a kopár, sivár épületbe - amelynek már a puszta látása is elég volt, hogy összeszoruljon az ember szíve -, és miután egy irodából a másikba vetődve, végtelen lépcsősorokon és hosszú, kongó folyosókon áthaladva, megtaláltuk az ügyeletes orvost, megtudtuk, hogy a páciens túlságosan rosszul van, senki se látogathatja. Az orvos alacsony, szakállas emberke volt, fehér kabátban és fölényes modorral. Az eset az ő szemében nyilvánvalóan csak egy eset volt, az aggódó hozzátartozók pedig kellemetlen, zavaró elemek, akiket megfelelő határozottsággal kell kezelni. Mi több, az ügy az ő szemében még megszokott és közönséges is volt: egy hisztériás nő, aki összeveszett a szeretőjével, és mérget vett be; az ilyesmi naponta előfordul. Eleinte azt hitte Dirkről, hogy ő a szerencsétlenség okozója, és fölösleges módon kurta és hűvös volt hozzá. Mikor felvilágosítottam, hogy Dirk a férj, aki boldogan megbocsát, az orvos hirtelen kutató tekintettel nézett rá. Mintha egy kis gúny csillant volna meg a szemében; igaz, hogy Dirk feje a megcsalt férj feje volt. Az orvos alig észrevehetően vállat vont.

- Nincs közvetlen veszély - felelte kérdezősködésünkre. - Nem

tudjuk, mennyit vett be a méregből. Lehet, hogy egy kis ijedség árán megússza a dolgot. A nők állandóan öngyilkossággal kísérleteznek szerelmi bajaikban, de rendszerint vigyáznak rá, hogy ne sikerüljön. Többnyire azért teszik, hogy szánalmat keltsenek a szeretőjükben, vagy hogy megijesszék.

Hangjában fagyos megvetés volt. Az ő szemében Blanche Stroeve nyilvánvalóan csak egy egység volt a Párizsban folyó évben elkövetett öngyilkosságok statisztikai kimutatásában. Sok dolga volt, nem ért rá több időt vesztegetni ránk. Azt mondta, ha másnap egy bizonyos órában eljövünk, és a beteg jobban lesz, akkor meglátogathatja a férje.

35

Tulajdonképpen nem is tudom, hogy értünk végére ennek a napnak. Stroeve nem bírta az egyedüllétet, és én a kimerülésig fáradoztam, hogy szórakoztassam. Elvittem a Louvre-ba. Úgy tett, mintha a képeket nézné, de láttam, hogy szüntelenül a feleségére gondol. Kényszerítettem, hogy egyék, ebéd után rábírtam, hogy feküdjék le, de aludni nem tudott. Meghívtam, hogy lakjék nálam néhány napig, szívesen beleegyezett. Könyveket adtam neki, de ha egy-két oldalt elolvasott, letette a könyvet, és kétségbeesetten bámult maga elé. Este egyik piquet-partit a másik után játszottuk, és Dirk, nem akarván hálátlansággal viszonozni igyekezetemet, hősiesen megpróbált úgy tenni, mintha érdekelné a játék. Végül altatót adtam neki, és nyugtalan álomba merült.

Mikor újra elmentünk a kórházba, először az ápolónővérrel beszéltünk. Azt mondta, hogy a beteg valamivel jobban van, és bement hozzá megkérdezni, akarja-e látni a férjét. Elmosódott hangokat hallottunk a szobából, aztán az ápolónő kijött jelenteni, hogy a beteg senkit sem akar látni. Megkértük a nővért, kérdezze meg, hogy legalább én bemehetek-e hozzá? Erre is tagadó választ kaptunk. Dirk ajka reszketett.

- Nem merem erőltetni a dolgot - mondta az ápolónő. - Olyan nagyon beteg. Talán egy-két nap múlva enged a kívánságuknak.

- Van valaki, akit látni szeretne? - kérdezte Dirk halkan, csaknem suttogva.
- Azt mondja, egyetlen kívánsága, hogy békében hagyják. Dirk kezei olyan különösen rángatóztak, mintha nem is tartoznának a testéhez, mintha önálló lények volnának.
- Kérem, mondja meg neki, hogy ha van valaki, akit látni kíván, én azt elhozom. Én csak az ő boldogságát tartom szem előtt.

Az ápolónő ránézett nyugodt, barátságos szemével, amely látta már a világ minden fájdalmát és borzalmát, és amely egy bűn nélküli világ látomásával eltelve, mégis derűs tudott maradni.

- Majd megmondom neki, mihelyt egy kicsit nyugodtabb lesz. Dirk, aki csupa aggódó szánakozás volt, kérte, hogy azonnal adja
át az üzenetet.
- Lehet, hogy ezzel meggyógyítom. Nagyon kérem, kérdezze meg most mindjárt.

Az ápolónő halvány, részvevő mosollyal az ajkán visszament a szobába. Hallottuk halk szavait, azután a feleletet olyan hangon, amit nem ismertem meg:

- Nem! Nem! Nem!

A nővér kijött, és a fejét rázta.

- Hát ő volt az, aki beszélt? - kérdeztem. - Olyan furcsa volt a hangja.
- Úgy látszik, a sav felmarta a hangszálait.

Dirkből halk kiáltásban tört ki a kétségbeesés. Kértem, hogy menjen előre, és várjon rám a kapuban, mert akarok valamit mondani az ápolónőnek. Nem kérdezte, mi az, ment némán. Úgy látszott, mintha minden akaraterejét elvesztette volna, és olyan volt, mint egy szófogadó gyerek.

- Önnek megmondta, miért tette? - kérdeztem a nővért.
- Nem. Nem akar beszélni. Fekszik a hátán csendesen. Olykor órákon át meg sem mozdul. De mindig sír. A vánkosa egészen át van ázva. Gyönge ahhoz, hogy a zsebkendőjét használni tudja, és a könnyek csak úgy végigcsurognak az arcán.

Hirtelen összeszorult a szívem. Akkor meg tudtam volna ölni Stricklandet, és éreztem, hogy reszket a hangom, mikor a nővértől elbúcsúztam.

Dirk a lépcsőn várt rám. Nem látott, nem hallott, engem sem vett észre, csak mikor megérintettem a karját. Hallgatva indultunk útnak. Azt próbáltam elképzelni, mi történhetett, ami a szerencsétlen teremtést erre a borzasztó lépésre bírta. Feltettem, hogy Strickland tudott a dologról, hiszen biztosan volt nála valaki a rendőrségtől, hogy kihallgassa, és vallomást kellett tennie. Nem tudtam, hol tartózkodik. Valószínűleg visszament abba a piszkos padlásszobába, amely műterméül szolgált. Érdekes, hogy Blanche nem kívánta látni. Talán azért tiltakozott az ellen, hogy hívassák, mert tudta, hogy nem jön el. A kegyetlenségnek micsoda feneketlen örvényébe pillanthatott a szegény nő, hogy a borzalom öngyilkosságra késztette!

36

A következő hét szörnyű volt. Dirk naponta kétszer ment a kórházba, hogy kérdezősködjék felesége felől, aki még mindig nem akarta őt látni. Először megkönnyebbülten, reménykedőn jött haza, mert azt hallotta, hogy Blanche állapota javulni látszik; aztán kétségbeesett, mert a komplikáció, amitől az orvos félt, bekövetkezett, úgyhogy a gyógyulásra nem volt remény. Az ápolónő sajnálta a kétségbeesett férjet, de nemigen tudott neki olyasmit mondani, ami megvigasztalhatta volna. A szegény asszony csendesen feküdt, beszélni nem akart, csak a tekintete volt olyan feszült, mintha a halál érkezését figyelné. Most már mindössze egy-két napja volt hátra, s mikor egyik este Dirk feljött hozzám, tudtam, hogy felesége halálhírét hozza. Végképp ki volt merülve, már nem volt beszédes, fáradtan rogyott a díványra. Éreztem, hogy a részvét szavai úgysem használnak, hagytam nyugodtan feküdni. Féltem, hogy szívtelennek tartana, ha olvasnék, hát az ablak mellett üldögéltem, és pipáztam, amíg végre megszólalt.

- Olyan jó voltál hozzám - mondta. - Mindenki olyan jó volt.
- Ostobaság - feleltem kissé zavartan.
- A kórházban megengedték, hogy várjak. Széket adtak, és leültettek kint az ajtó elé. Mikor elvesztette az eszméletét, azt mondták, bemehetek. A száját,

állát mind elégette a sav. Borzalmas volt látni, hogy az a gyönyörű bőre hogy fel volt sebezve. A halála békés volt; én nem is tudtam, hogy meghalt, amíg a nővér nem mondta.

Fáradt volt ahhoz, hogy sírjon. Hanyatt feküdt, szinte élettelenül, mintha minden erő elszállt volna a tagjaiból. Később észrevettem, hogy elaludt. Altató nélkül egy hét óta először. A természet, amely gyakran olyan kegyetlen, néha irgalmas. Betakartam, aztán eloltottam a villanyt. Reggel, mikor felébredtem, ő még aludt. Meg sem mozdult. Aranykeretes szemüvege még az orrán volt.

37

Blanche halálának körülményei mindenféle utálatos formaságot vontak maguk után, végre aztán megengedték, hogy eltemessük. Csak Dirk és én kísértük a halottaskocsit a temetőben. Odafelé lépésben döcögtünk. De visszafelé már ügetve jöttünk: különös borzalmat éreztem, mikor a halottaskocsi kocsisa ostorával a lovai közé csapott - mintha egy vállrándítással bocsátotta volna útjára a halottat. Időnként megpillantottam az előttünk himbálózó halottaskocsit, és a mi kocsisunk is a lovai közé vágott, nehogy hátramaradjunk. Szerettem volna már túl lenni az egészen. Kezdtem unni ezt a tragédiát, amely valójában nem volt szívügyem, és azzal áltatva magamat, hogy Dirk figyelmét szándékozom elterelni, megkönnyebbülten tértem más tárgyra:

- Nem gondolod, hogy jól tennéd, ha egy kicsit elutaznál? - kérdeztem. - Nincs semmi értelme, hogy most Párizsban maradj.

Nem felelt, de én részvétlenül folytattam:

- Van valami terved a legközelebbi jövőt illetően?
- Nincs.
- Meg kell próbálnod újra talpra állni. Miért nem mész le Olaszországba? Ott dolgozni kezdhetnél.

Megint nem felelt, de most a kocsis jött segítségemre. Lassított egy percre, áthajolt a bakon, és mondott valamit. De nem hallottam, hát kidugtam a fejemet az ablakon. Azt akarta tudni, hol álljon meg. Mondtam, hogy várjon egy percig.

- Legjobb lesz, ha velem ebédelsz - mondtam Dirknek. - Megmondom neki, hogy a Place Pigalle-on álljon meg.

- Nem. A műterembe akarok menni. Egy pillanatig haboztam.

- Akarod, hogy veled menjek? - kérdeztem.

- Nem. Jobban szeretnék egyedül maradni. -Jó.

Megadtam a kocsisnak a szükséges utasítást, és megint csendben döcögtünk tovább. Dirk nem volt a műteremben ama szerencsétlen reggel óta, mikor Blanche-ot a kórházba szállították. Örültem, hogy nem kellett felkísérnem, s mikor a kapujában elbúcsúztam tőle, megkönnyebbülten mentem utamra.

Megújult vonzerővel hatottak rám Párizs utcái, és mosolygó szemmel néztem a tovasiető járókelőket. Szép, napos idő volt, és bennem élénken fellobbant az életkedv. Nem tehettem róla, nem gondoltam Stroevére és bánatára. Élvezni akartam az életet.

Most megint majdnem egy hétig nem láttam Dirket. Egy este, röviddel hét óra után, értem jött, és magával vitt vacsorázni. Mély gyászban volt. Keménykalapját széles, fekete szalag fogta körül. Még a zsebkendőjének is fekete szegélye volt. Gyászöltözéke azt a benyomást keltette, hogy valami szerencsétlenség alkalmával a világon minden rokonát elveszítette, még másodunokatestvéreit is. Kövérségéhez és gömbölyű, piros arcához nemigen illett a gyász. Akármilyen kegyetlenül hangzik is, végtelen boldogtalanságában is volt benne valami pojácaszerű.

Közölte velem, hogy elhatározta magát, mégiscsak elutazik, nem Olaszországba ugyan, az én tanácsomhoz híven, hanem Hollandiába.

- Holnap indulok. Lehet, hogy most utoljára látjuk egymást az életben.

A megfelelő hangnemben válaszoltam. Dirk bágyadtan mosolygott.

- Öt éve nem voltam otthon. Azt hiszem, elfelejtettem mindent. Olyan távol kerültem az apám házától, szinte húzódoztam mindig, hogy újra felkeressem, de most érzem, az az én egyetlen menedékem.

Sebzett volt és összetört, vágyódva emlékezett anyja szerető gyöngédségére. Éveken át tűrte, hogy nevettek rajta, most azonban ez, úgy látszik, nagyon elkeserítette, és a legutolsó csapás, Blanche hűtlensége, végképpen megfosztotta rugalmasságától, amelynek segítségével olyan derűsen viselt el mindent. Nem nevethetett többé azokkal, akik őt nevették. Kiközösített volt. Mesélt a csinos téglaházban eltöltött gyerekéveiről és édesanyja szenvedélyes rendszeretetéről. A konyha csak úgy ragyogott, csillogott a tisztaságtól. Mindig a helyén volt minden, és a világért sem lehetett volna sehol egy porszemet találni. A tisztaság úgyszólván mániája volt a jó asszonynak. Magam előtt láttam az almaképű, takaros kis öregasszonyt, aki szorgalmasan munkálkodott reggeltől estig, hosszú éveken át, hogy csinosan, tisztán, rendben tartsa a háza táját.

Az apa szikár ember volt, egyenes tartású és hallgatag, egy emberéleten át tartó munkától megbütykösödött kezekkel; esténként hangosan olvasott fel az újságból, miközben felesége és leánya (most egy hajóskapitány felesége) varrásuk fölé hajoltak, nehogy egy percet is dologtalanul vesztegessenek el. Soha semmi nem történt abban az elmaradt városkában, egyik év követte a másikat, míg végre eljött a halál, hogy pihenést adjon azoknak, akik oly szorgalmas munkában töltötték el életüket.

- Apám azt akarta, hogy ács legyek, mint ő. Öt nemzedéken át öröklődött a mesterség apáról fiúra. Talán abban van az igazi életbölcsesség, ha az ember apja nyomdokaiba lép, és nem néz se jobbra, se balra. Kisfiú koromban kijelentettem, hogy a szomszéd szíjgyártómester kislányát veszem el feleségül. Kék szemű, lenhajú leányka volt. Ragyogó tisztán tartotta volna a házamat, és fiam született volna, aki folytatta volna a mesterséget.

Stroeve halkan felsóhajtott, és elhallgatott. Elmulasztott lehetőségeire gondolt, s annak az életnek, amit akkor elutasított, békés biztonsága most vágyakozással töltötte el.

- A világ rideg és kegyetlen. Senki sem tudja, mi végre születtünk, és mi lesz belőlünk. Alázatosaknak kell lennünk. Látnunk kell, mennyi szépség van a nyugalomban. Feltűnés nélkül haladjunk végig az életen, nehogy a végzet észrevegyen bennünket. És iparkodjunk megnyerni az egyszerű, tudatlan emberek szeretetét. Az ő tudatlanságuk több, mint minden tudományunk. Legyünk csendesek, elégedettek a magunk kis zugában, szelídek és igénytelenek, mint ők. Ez az igazi életbölcsesség.

Én mindebben csak egy megtört lélek megnyilatkozását láttam, és lázított ez a lemondás. De nem szóltam róla. Megkérdeztem:

- Mi érlelte meg benned azt a gondolatot, hogy festő leszel? Vállat vont.

- Hát, ügyesen rajzoltam. Az iskolában díjakat nyertem rajzból. Szegény anyám nagyon büszke volt a tehetségemre, és vett nekem egy festékkészletet. Megmutatta a vázlataimat a papnak, az orvosnak, a bírónak. Ezek elküldtek Amszterdamba, hogy pályázzam ösztöndíjra; pályáztam is, meg is nyertem. Anyám olyan büszke volt, a drága lélek; noha majd meghasadt a szíve, hogy el kell válnia tőlem, mosolygott, és titkolta előttem a bánatát. Boldog volt, hogy az ő fia művész lesz. Összehúzták magukat, takarékoskodtak, hogy elegendő pénz álljon rendelkezésemre, s mikor az első képem szerepelt a tárlaton, eljöttek Amszterdamba megnézni: apám, anyám, húgom; és az anyám sírt, mikor meglátta. - Dirk szelíd szeme fénylett. - És most a jó öreg ház valamennyi falán díszeleg egy-egy képem gyönyörű arany rámában.

Boldog büszkeség ragyogott a tekintetében. Eszembe jutottak semmitmondó képei festői parasztjaikkal, ciprusaikkal és olajfáikkal. Furcsák lehetnek pompás keretükben egy parasztház falán.

- A drága lélek azt hitte, hogy a lehető legjobban cselekedett, mikor festőt csinált belőlem, pedig talán mégis jobb lett volna, ha apám kívánsága teljesül, és én most csak becsületes, egyszerű ácsmester vagyok.

- Most, hogy már tudod, mit adhat a művészet, elcserélnéd-e másfajta életért? Tudtad volna nélkülözni mindazt a gyönyörűséget, amiben részesített?

- A művészet a legnagyobb dolog a világon - felelte rövid gondolkodás után.

Egy percig tűnődve nézett rám. Aztán azt mondta:

- Tudod, hogy voltam Stricklandnél?

Meg voltam lepve. Azt hittem, rá sem tud nézni többet. Bágyadtan mosolygott.

- Hiszen te már tudod, hogy nekem nincs önérzetem.
- Hogy érted ezt? Különös históriát mesélt el.

Mikor szegény Blanche temetése után elbúcsúztam Dirktől, nehéz szívvel lépett be a házba. Valami kényszerítette, hogy menjen a műterembe, valami határozatlan, önkínzó vágy, de ugyanakkor előre borzadt a kíntól, ami rá vár. Felvánszorgott a lépcsőn, nem akarták vinni a lábai; az ajtó előtt sokáig álldogált, bátorságot gyűjtött, hogy belépjen. Rosszullét környékezte. Vissza akart rohanni a lépcsőn utánam, hogy megkérjen, menjek én is vele. Az volt az érzése, hogy valaki van a műteremben. Eszébe jutott, milyen gyakran állt meg egy-két percre a lépcsőn, hogy levegőhöz jusson, de a Blanche utáni türelmetlen vágyakozástól megint csak elállt a lélegzete. Blanche-ot látni mindig megújuló gyönyörűség volt a számára, és noha alig egy órát töltött távol tőle, a viszontlátás reménye olyan izgatottá tette, mintha egy hónapja nem látta volna. Most egyszerre csak nem tudta elhinni, hogy a felesége meghalt. Ami történt, csak álom lehetett, irtózatos álom. És ha most megfordítja a kulcsot a zárban, és kinyitja az ajtót, ott fogja látni Blanche-ot, amint kicsit az asztal fölé hajol a Chardin-féle *Benedicite* - amit Dirk mindig olyan gyönyörűnek tartott - nőalakjának kecses mozdulatával.

Sietve elővette a kulcsot a zsebéből, kinyitotta az ajtót, és belépett.

A lakás nem keltette az elhagyatottság benyomását. Blanche rendszeretete egyike volt azoknak a tulajdonságoknak, amelyek Dirknek úgy tetszettek. Őt úgy nevelték, hogy gyönyörűségét lelte a rendben, és látva feleségében az ösztönös kívánságot, hogy mindig minden a helyén legyen, melegség öntötte el a szívét. A hálószoba olyan volt, mintha az asszony éppen most távozott volna onnan: a kefék rendesen feküdtek helyükön az öltözőasztalon, egy-egy a fésű két oldalán. Valaki elsimította az ágyát is, amelyben utolsó éjszakáját töltötte a műteremben, és hálóinge összehajtva feküdt a párnán. Elképzelhetetlen volt, hogy többé már soha nem jön ebbe a szobába.

Dirk szomjas lett, a konyhába ment vízért. Ott is rend volt. A polcon gondosan elmosva ott álltak a tányérok, amelyekből a

Stricklanddel való összeveszés estéjén vacsoráztak. A kések, villák elrakva a fiókba. Sajtmaradék állott egy bura alatt, és a bádogdobozban kenyérhéj volt. Blanche napról napra úgy intézte a bevásárlást, hogy csak annyit vett, amennyi okvetlen szükséges volt, úgyhogy semmiből sem maradt másnapra.

Dirk a rendőri nyomozás megállapításából tudta, hogy Strickland közvetlen vacsora után távozott a házból; és az a tény, hogy Blanche elmosta az edényt, mint rendesen, megborzongatta. Ez a módszeresség még megfontoltabbnak tüntette föl az öngyilkosságot. Ez a fegyelmezettség már ijesztő volt. Hirtelen rémület szállta meg Dirket, reszketett a térde, majdnem összeesett. Visszament a hálószobába, és ráborult az ágyra. Felesége nevét kiáltotta:

- Blanche! Blanche!

Az asszony szenvedésének gondolata elviselhetetlen volt. Dirk hirtelen maga előtt látta őt, amint ott állt a konyhában - amely alig valamivel volt tágasabb, mint egy konyhakredenc -, és mosogatja a tányérokat, poharakat, villákat, kanalakat, gyorsan kifényesíti a késeket, végül helyére rak mindent, miután előbb még kisikálta a mosogatódézsát, és kiteregette száradni a mosogatóruhát - most is ott függött még, szürke, szakadt rongy -, aztán körülnézett, hogy csinos és tiszta-e minden. Dirk maga előtt látta őt, amint lesimítja feltűrt ruhaujját, leveszi kötényét - az most is ott függött egy fogason az ajtó mögött -, aztán fogja a sósavval teli üveget, és bemegy a hálószobába.

Erre a gyötrő gondolatra felugrott az ágyról, kisietett a szobából. A műterembe ment. Sötét volt, mert a nagy ablakot függöny borította; Dirk sietve félrehúzta a függönyöket, de felzokogott, mikor gyors pillantása körüljárta a helyet, ahol egykor olyan boldog volt. Ott sem változott semmi. Strickland számára a környezet teljesen közömbös volt, és eszébe sem jutott, hogy valamit változtasson rajta. A műterem előírásosan művészi volt. Olyan, mint amilyennek Dirk felfogása szerint egy művész környezetének lennie kell. A falakat régi brokátdarabok díszítették, a zongorát gyönyörű, megfakult selyem borította; az egyik sarokban a Milói Vénusz állott, a másik-

ban a Medici-Vénusz. Volt itt-ott egy-egy olasz fiókos szekrény delfti porcelánokkal, amott egy-egy basrelief. Szép arany rámából Velázquez *X. Incé*-jének másolata tekintett le, amelyet Stroeve festett Rómában, aztán egy sereg Stroeve-kép, valamennyi pompás keretben, és úgy elhelyezve, hogy a lehető legkedvezőbb hatást keltsék. Stroeve mindig büszke volt az ízlésére. Mindig szerette, ha egy műterem romantikus levegőjű, és - noha a maga műtermének látása most belehasított a szívébe - anélkül, hogy tudta volna, mit csinál, kicsit arrább tolt egy XV. Lajos-korabeli asztalt, amely egyike volt az ő kincseinek.

Egyszerre csak megpillantott egy falnak fordított vásznat. Sokkal nagyobb volt, mint amilyeneket ő maga szokott festeni, és elcsodálkozott, vajon mit keres az itt. Odalépett, és maga felé fordította, hogy lássa a festett oldalát. Aktkép volt. Dirk szíve hevesen dobogott, mert azonnal kitalálta, hogy ez Strickland alkotása. Dühösen dobta vissza a falhoz - ugyan mit akart vele Strickland, hogy itt hagyta? -, de a heves mozdulattól a kép leesett festett oldalával a föld felé. Mindegy, ki festette, nem hagyhatta ott a porban, és felemelte. Aztán felülkerekedett benne a kíváncsiság, mégiscsak szerette volna jól megnézni, előhozta hát, és rátette egy festőállványra. Aztán hátrább lépett, hogy alaposan megszemlélhesse.

Felhördült. A kép díványon fekvő nőt ábrázolt, akinek egyik karja feje alatt volt, a másik az oldalán pihent; egyik térdét fölemelte, a másik lábszára ki volt nyújtva. A póz klasszikus volt. Stroeve homloka úszott a verejtékben. Blanche volt az.

Stroevét elfogta a bánat, a féltékenység, a düh, és rekedten felkiáltott. Ökölbe szorított kezét fenyegetően rázta egy láthatatlan ellenség felé. Élesen, artikulálatlanul kiáltozott. Magánkívül volt. Ezt nem tudta elviselni. Ez már sok volt. Vadul nézett körül, valami szerszámot keresett, darabokra akarta hasogatni a képet, elpusztítani pillanatnyi haladék nélkül. De semmit sem talált, ami megfelelt volna a célnak. Kutatott a festőszerszámai között, ott sem akadt a kezébe semmi. Őrjöngött. Végre felfedezte, amit keresett: egy nagy

vakarókést, diadalordítással csapott le rá, megmarkolta, mint egy gyilkot, és nekiment a képnek.

Amint Stroeve ideért az elbeszélésében, olyan izgatott lett, mint amilyen az esemény idején volt, felkapott az asztalról egy kenyérvágó kést, és azzal kezdett hadonászni. Felemelte a karját, mintha szúrni akarna, aztán kinyíltak az összeszorított ujjak, s a kés zajosan a földre esett. Stroeve reszkető mosollyal nézett rám. Nem beszélt.

- Tovább - mondtam.

- Nem tudom, mi történt velem. Éppen belé akartam hasítani a képbe, már fel is emeltem a kezem, mikor hirtelen megláttam.

- Mit?

- A képet. Művészi munka volt. Képtelen lettem volna hozzányúlni. Féltem.

Stroeve most megint elhallgatott, nyitott szájjal bámult rám, kerek, kék szeme kidülledt üregéből.

- Nagyszerű, csodálatos kép volt. Elfogott az áhítat. Majdnem nagy bűnt követtem el. Kissé közelebb léptem, hogy a képet jobban lássam - és lábam nekiütődött a festékkaparónak. Borzongtam.

Valóban, én is éreztem valamit abból a felindulásból, amely akkor őt elfogta. Furcsa: mintha hirtelen egy másik világba kerültem volna, ahol az értékek is mások, és ahol zavartan néztem körül, mint az idegen egy olyan országban, ahol az embernek a dolgokkal szemben való viszonya mindenben különbözik attól, amit eddig ismert. Stroeve próbált a képről beszélni, de előadása nagyon összefüggéstelen volt; ki kellett találnom, amit mondani akart.

Strickland szétzúzta a bilincseket, amik eddig fogva tartották. Rátalált nem önmagára az elcsépelt szólam szerint, hanem - egy új lélekre, amelyben nem sejtett erők buzognak. Nemcsak a rajz merész egyszerűsítése fejezte ki e gazdag és különös egyéniséget, és nemcsak a festés, noha az emberi hús ábrázolásában szenvedélyes érzékiség nyilatkozott meg, amely bámulatos volt; hanem emellett volt az egészben valami átszellemült, valami spirituális, új és nyugtalanító, ami eddig ismeretlen ösvényeket tárt fel a képzelet előtt, és homályos, üres térségeket sejtetett, amelyeket csak az örökkévaló

csillagok világítanak be, s ahol a meztelen lélek félénken próbál új, titokzatos dolgok nyitjára jönni.

Ha szónoki vagyok, azért van, mert Stroeve is az volt. (Hiszen tudjuk, hogy az ember a nagy felindulások perceiben egy poétikus novella modorában fejezi ki magát.) Stroeve iparkodott kifejezni egy érzést, amit soha azelőtt nem ismert, s nem tudta, hogyan öntse közönséges szavakba. Olyan volt, mint a misztikusok, körülírni próbálván a kifejezhetetlent. De egy tényt sikerült megvilágítania: az emberek könnyedén beszélnek a szépségről, és szavaik mögött nem lévén érzés, felületes módon alkalmazzák ezt a kifejezést, úgyhogy elveszíti az erejét, és tárgya, mely száz és száz közönséges dologgal osztja meg nevét, elveszti magasztosságát. Az emberek szépnek neveznek egy ruhát, egy kutyát, egy prédikációt; mikor aztán szemtől szembe állnak a szépséggel, nem ismerik fel. Az az állelkesedés, amivel üres szavaiknak iparkodnak nyomatékot adni, eltompítja a fogékonyságukat, mint a sarlatán, aki - néhány régebbi élményére támaszkodva - csak színleli az áhítatot: elveszítik a hatalmat, amellyel visszaéltek. De Stroevében, a felülmúlhatatlan pojácában megvolt a szépség iránti rajongás és megértés olyan őszintén és becsületesen, mint ahogyan csak az ő őszinte, becsületes lelkétől telt. Neki a szépség az volt, ami a hívőnek az Isten, és ha látta, elfogódott.

- Mit mondtál Stricklandnek, mikor együtt voltál vele?
- Hívtam, hogy jöjjön velem Hollandiába. Elképedtem. Ostoba meglepetéssel bámultam rá.

- Mind a ketten szerettük Blanche-ot. Anyám házában Strickland számára is lett volna hely. Azt hiszem, a szegény, egyszerű emberekkel való együttlét jót tett volna lelkének. Azt hiszem, tanulhatott volna tőlük valamit, ami hasznára lett volna.
- És mit mondott?
- Mosolygott egy kicsit. Biztosan hülyének tartott. Aztán azt mondta, hogy okosabb dolga is van, mint hogy velem jöjjön.

Arra gondoltam, hogy Strickland igazán másképpen is megfogalmazhatta volna ezt a visszautasítást.

- Nekem adta Blanche képét.

Gondolkoztam, hogy vajon miért tette ezt Strickland. De nem tettem rá megjegyzést, és egy darabig mind a ketten hallgattunk.

- Mit csináltál a holmijaiddal? - kérdeztem végre.

- Felhívtam egy ószerest, aki egy kerek summát adott értük. A képeimet hazaviszem magammal. Rajtuk kívül már nincs semmim, csak egy láda ruhanemű meg egypár könyv.

- Örülök, hogy hazamész - mondtam.

Éreztem, hogy egyedüli lehetősége maga mögött hagyni egész múltját. Reméltem, hogy fájdalma, amely most elviselhetetlennek látszott, enyhülni fog, s az irgalmas feledés segítségére lesz, hogy újra szembeszálljon az élet nehézségeivel. Még fiatal volt, néhány év elmúltával minden szenvedésére csak szomorúsággal fog visszatekinteni, ami azonban nem lesz híjával bizonyos fájdalmas gyönyörűségnek. Előbb-utóbb megnősül ott Hollandiában, elvesz valami derék, becsületes teremtést, és bizonyosnak éreztem, hogy boldog lesz. Elmosolyodtam, arra gondolván, milyen rengeteg sok rossz képet fog még festeni életében.

Másnap kikísértem az Amszterdamba induló vonathoz.

40

A következő hónapban a magam ügyeivel voltam elfoglalva, nem találkoztam senkivel, aki ebben a szomorú históriában szerepelt, s nem gondoltam többé a dologra. De egy napon útközben Strickland mellett haladtam el. Amint megláttam, emlékezetembe idéződött minden borzalom, amit jobban szerettem volna elfelejteni, és hirtelen erős ellenszenvet éreztem az okozója iránt. Biccentettem - mert gyerekes tempó lett volna nem köszönteni - és továbbsiettem; de a következő pillanatban egy kezet éreztem a vállamon.

- De nagyon siet - mondta Strickland kedélyesen.

Egyik jellemző szokása volt, hogy nagyon nyájasan viselkedett

azokkal, akik láthatóan nem szívesen találkoznak vele, márpedig az én köszöntésem hűvösségéből ez világosan kitűnt.

- Úgy van - feleltem kurtán.
- Magával tartok.
- Miért?
- Hogy élvezzem a társaságát.

Nem feleltem, ő meg hallgatva lépkedett mellettem. Ez így tartott körülbelül négyszáz méteren át. Kezdtem magamat egy kicsit nevetségesnek érezni. Végül, egy papírkereskedés előtt haladván el, eszembe jutott, hogy bemegyek, veszek kéziratpapírt. Ez egyszersmind ürügy lesz arra, hogy megszabaduljak Stricklandtől.

- Én ide bemegyek - mondtam. - Volt szerencsém.
- Majd megvárom.

Vállat vontam, és bementem az üzletbe. Aztán meggondoltam, hogy a francia papír rossz, és minthogy célomat úgysem értem el, miért költsék olyasmire, amit nem használhatok. Kértem valamit, amiről tudtam, hogy nem tartják raktáron, és egy perc múlva megint az utcán voltam.

- Megkapta, amit keresett? - kérdezte Strickland.
- Nem.

Hallgatva mentünk tovább. Aztán olyan helyre értünk, ahol több utca kereszteződik. Megálltam a járda szélén.

- Merre megy? - kérdeztem.
- Amerre maga.
- Én hazamegyek.
- Magával megyek, és elszívok egy pipát.
- Várhatott volna, amíg meghívom.
- Várhattam volna én, ha feltehetőnek tartottam volna, hogy meghív.
- Látja ezt a falat itt előttünk?
- Látom.
- Hát akkor azt is láthatná, hogy nem óhajtom a társaságát.
- Bevallom, gyanítottam valami ehhez hasonlót.

Nem tudtam elnyomni egy mosolyt. Jellememnek egyik gyenge

oldala, hogy nem tudok feltétlen ellenszenvet érezni az iránt, aki megnevettet. De összeszedtem magam.

- Nézze, én önt kiállhatatlannak tartom. Ön a legvisszataszítóbb, legvadállatibb lény, akivel szerencsétlenségemre valaha is találkoztam. Miért keresi a társaságát olyan valakinek, aki gyűlöli és megveti magát?!

- Ugyan kérem, mit gondol, mi az istennyilát törődöm én azzal, hogy mi a véleménye rólam?

- Ördög vigye - kiáltottam hevesebben, mert éreztem, hogy indokaim nem valami tiszteletre méltóak -, nem akarom ismerni magát.

- Miért? Fél, hogy elrontom?

Volt a hangjában valami, amitől meglehetősen nevetségesnek éreztem magam. Ereztem, hogy oldalvást rám néz, és gúnyosan mosolyog.

- Talán megint nyomorban van - jegyeztem meg szemtelenül.

- Kötözni való bolond lennék, ha feltenném, hogy magától pénzt kérhetek kölcsön.

- Nagyon lecsúszhatott, hogy már hízelgésre is fanyalodik. Elvigyorodott.

- Nem fog maga engem igazán gyűlölni, amíg alkalmat adok rá, hogy időnként egy-egy szellemeset mondjon.

Kénytelen voltam az ajkamba harapni, hogy el ne nevessem magam. Kellemetlenül igaz volt, amit mondott; és jellememnek egy másik fogyatékossága, hogy szívesen vagyok olyan ember társaságában - legyen bármilyen elvetemült is -, aki jól vissza tud vágni. Kezdtem érezni, hogy bizonyos megerőltetésembe kerül fenntartani a Stricklandtől való irtózásomat. Beismertem erkölcsi gyengeségemet, de hiába, láttam, hogy felháborodásomban némi póz van. És tudtam, éreztem, hogy finom ösztönével ő is megérezte ezt. Biztosan jót nevetett a markába. Hagytam, hogy övé maradjon az utolsó szó, én pedig egy vállrándításban és a hallgatásban kerestem menedéket.

41

Odaérkeztünk a házhoz, amelyben laktam. Nem hívtam, hogy jöjjön be velem; szó nélkül mentem fel a lépcsőn. Strickland követett, és közvetlen utánam belépett a lakásba. Még sosem volt nálam, de azért egy pillantásra sem méltatta a szobámat, amelynek berendezésével annyit fáradoztam, hogy tetszetős legyen. Az asztalon egy dobozban dohány volt. Strickland megtöltötte a pipáját. Leült az egyetlen székre, melynek nem volt karfája, s hátradőlt, úgyhogy a széknek csak a hátsó lábai érték a földet.

- Ha otthonosan akarja érezni magát, miért nem ül karosszékbe? - kérdeztem ingerülten.

- Miért törődik a kényelmemmel?

- Nem is a magáéval törődöm, hanem a magaméval. Nekem kényelmetlen, ha valakit egy kényelmetlen széken látok ülni.

Nevetett, de nem mozdult. Hallgatva füstölt tovább, engem nem méltatva további figyelmére és láthatóan gondolatokba merülve. Vajon miért jött?

Az íróra, amíg a megszokás el nem tompította érzékenységét, meglehetős nyugtalanítóan hat ösztöne, amely az emberi természet sajátosságai iránt olyan nagyfokú érdeklődésre készteti, és amellyel szemben az erkölcsi érzéke tehetetlen. Kénytelen beismerni, hogy a rossz látása művészi kielégülést nyújt számára, s ez kicsit megdöbbenti ; de ha őszinte akar lenni, be kell vallania, hogy az ellenszenv, amit bizonyos cselekedetekkel szemben érez, távolról sem olyan erős, mint a kíváncsiság e cselekedetek okaira. Egy gazember jellemének tökéletes, logikus felépítése olyan gyönyörűség az alkotójának, hogy az már merénylet a törvény és a fennálló rend ellen. Azt hiszem, az az élvezet, amivel Shakespeare Jagót megformálta, magasan fölötte állt annak, amellyel Desdemona alakját szőtte képzeletének holdsugaraiból. Lehet, hogy a költött gazemberben magának az írónak mélyen gyökerező ösztönei nyilatkoznak meg, amiket a jó modor és a civilizált világ szokásai visszaszorítottak a titokzatos,

tudat alatti régiókba. Mikor kitalált jellemeit húsból és vérből megteremti, tulajdonképpen saját énjének azt a részét eleveníti meg, amely más módon nem juthatna kifejezésre. Kielégültsége felszabadulást jelent számára.

Az írónak fontosabb az, hogy tudjon, mint az, hogy ítéljen.

Én őszintén borzadtam Stricklandtől, de ugyanakkor hideg kíváncsisággal törekedtem felfedezni viselkedésének okait. Sehogy sem tudtam kiokosodni belőle; kíváncsi voltam, milyen szemmel látja ő a tragédiát, amelyet azokra zúdított, akik olyan jók voltak hozzá. Merészen alkalmaztam a boncolókést:

- Stroeve azt mondja, hogy az a kép, amit ön Blanche-ról festett, a legjobb képe.

Strickland kivette szájából a pipát, és a szemében mosoly csillant fel.

- Nagy gyönyörűséggel festettem.
- Miért adta Stroevének?
- Befejeztem. Engem már nem érdekelt.
- Tudja-e, hogy Stroeve majdnem elpusztította?
- Hát, a kép nem volt mindenben kifogástalan.

Egy-két percig hallgatott, megint kivette a pipát a szájából, és felnevetett.

- Tudja már, hogy az a bolond kis figura meglátogatott?
- Nem hatotta meg magát, amit mondott?
- Nem; hülyének és szentimentálisnak ítéltem.
- Úgy látszik, elfelejti, hogy tönkretette az életét. Strickland elgondolkozva vakargatta szakállas állát.
- Nagyon rossz festő - mondta.
- De nagyon jó ember.
- És kiváló szakács - tette hozzá Strickland csúfondárosan.

Ez a részvétlenség már embertelen volt, és felháborodásomban nemigen voltam hajlandó enyhíteni a mondanivalómat.

- Puszta kíváncsiságból kérdezem: vajon érezte-e a legcsekélyebb lelkiismeret-furdalást Blanche Stroeve halála miatt?

Figyeltem az arcát, megváltozik-e a kifejezése, de a szempillája sem rezdült.
- Miért éreztem volna?

- Hogy világítsam meg a tényeket? Maga fél lábbal a sírban volt; Dirk Stroeve a házába vitte, és úgy ápolta, mint egy anya. Idejét, kényelmét és pénzét áldozta magáért. A halál torkából ragadta ki magát.

Strickland vállat vont.

- Annak a fura emberkének élvezet, ha tehet valamit másokért. Az az élete.

- Tegyük fel, hogy nem tartozott neki hálával. De kénytelen volt-e mindennek a tetejébe a feleségét is elvenni tőle? Amíg nem került az útjukba, boldogan éltek. Miért nem hagyta őket békén?
- Miből gondolja, hogy boldogan éltek?
- Az nyilvánvaló volt.

- Maga ismeri az emberi lelket. Gondolja, hogy Blanche valaha is megbocsátotta férjének, amit az érte tett?
- Hogy érti ezt?

- Hát nem tudja, miért vette el Stroeve az asszonyt? Fejemet ráztam.

- Blanche nevelőnő volt valami római herceg családjában, és a fiatal herceg elcsábította. A nő azt hitte, hogy el fogja venni. Ezzel szemben kitették az utcára úgy, ahogy volt. Gyermeket várt; öngyilkosságot kísérelt meg. Stroeve rátalált, és elvette feleségül.

- Ez rá vall. Sosem ismertem nála részvevőbb szívet. Gyakran eltűnődtem, miért házasodott össze ez a két egymáshoz

nem illő ember, de ez a magyarázat sosem jutott eszembe. Talán ez volt az oka, hogy Dirk olyan sajátságos módon szerette a feleségét. Több volt az, mint szerelem. Mindig azt képzeltem, hogy Blanche tartózkodása mögött isten tudja, mi rejtőzik. De most inkább úgy láttam, hogy valami szégyenletes titkot akart leplezni. Nyugalma olyan volt, mint az a sötét csend, amely az orkán elviharzása után lebeg egy sziget felett. Vidámsága a kétségbeesés vidámsága volt.

Tűnődésemet Strickland egy megjegyzése szakította félbe, amelynek mélységesen cinikus volta megdöbbentett.
- A nő meg tudja bocsátani a férfinak, amit az vétett ellene
- mondta -, de sosem bocsátja meg az áldozatot, amit a férfi hoz érte.

- Bizonyára megnyugvására szolgál az a tudat, hogy maga ugyan nincs kitéve annak, hogy ilyen értelemben magára vonja a nő haragját, akivel összekerül - pattantam fel.

Elmosolyodott.

- Maga mindig kész feláldozni az elveit egy sikerült visszavágásért
- felelte.

- És mi történt a gyerekkel?

- A gyerek? Halva született, három vagy négy hónappal a házasságuk után.

Most érkeztem ahhoz a ponthoz, amely az én szememben a legrejtélyesebbnek látszott.

- Megmondaná, miért érdekelte egyáltalán Blanche?

Olyan sokáig nem válaszolt, hogy már majdnem megismételtem a kérdést.

- Honnan tudjam én ezt? - mondta végül. - Ki nem állhatott. Ez mulattatott.

- Értem.

Hirtelen dühösen felfortyant.

- Ördög vigye, megkívántam, nahát!

De rögtön összeszedte magát, és mosolyogva nézett rám.

- Eleinte meg volt rémülve.

- Megmondta neki?

- Szükségtelen volt. Tudta. Én egy szóval sem mondtam. Meg volt ijedve. Végül magamévá tettem.

Nem tudom, mi volt az az előadásmódjában, amiből olyan élénken el lehetett képzelni vágyának hevességét. Megdöbbentő volt, szinte irtózatos. Életéből - különösképpen - száműzve volt az anyagiság, és úgy látszik, a teste olykor féktelenül megbosszulta magát a lelkén. Hirtelen felülkerekedett benne a szatír, és ő tehetetlen volt

az ösztönnel szemben, amelyben a természet minden primitív ereje megnyilatkozott. Olyan teljes volt a kábulat, hogy nem maradt hely a lelkében az óvatosság vagy hála számára.

- De miért akarta magával vinni őt? - kérdeztem.

- Nem akartam én - mondta összehúzott szemöldökkel. - Mikor kijelentette, hogy velem jön, majdnem annyira meg voltam lepve, mint Stroeve. Megmondtam neki, hogy ha beteltem vele, mennie kell; azt felelte, ő vállalja. - Itt egy kicsit elhallgatott. - Csodálatos teste volt, és én aktot akartam festeni. Amint befejeztem a képemet, Blanche nem érdekelt többé.

- O pedig egész szívéből szerette magát.

Strickland felugrott, és elkezdett fel-alá járkálni a kis szobában.

- Nekem nem kell szerelem. Nincs rá időm. Az csak gyöngeség. Férfi vagyok, és olykor megkívánok egy nőt. Ha kielégítettem a szenvedélyemet, egyéb dolgok foglalkoztatnak. Nem tudom legyőzni a vágyamat, de gyűlölöm, bilincsbe veri a lelkemet; alig várom már azt az időt, mikor megszabadulok minden vágytól, és gátlás nélkül adhatom át magamat a munkámnak. Mivel a nők semmihez sem értenek, csak a szerelemhez, nevetséges fontosságot tulajdonítanak neki. Meg akarnak győzni bennünket, hogy a szerelem az élet egyedüli értelme. Holott egész jelentéktelen része az életnek. Ismerem a kéjt. Az normális és egészséges. A szerelem betegség. A nők gyönyörűségem eszközei; kihoznak a sodromból azzal, hogy élettársak, bajtársak akarnak lenni.

Sosem hallottam Stricklandet ennyit beszélni egy szuszra. Szenvedélyes felháborodással beszélt.

- Abban a korban kellett volna élnie, mikor az asszony jószág volt, a férfi meg rabszolgatartó - mondtam.

- Mindössze arról van szó, hogy én teljesen normális férfi vagyok. Nevetnem kellett ezen a komoly hangon tett megjegyzésen, de ő folytatta, tovább is fel-alá járkálva a szobában, mint egy ketrecbe zárt vadállat, és iparkodott kifejezni, amit érzett.

- Ha egy nő szerelmes, nem nyugszik, amíg a férfi lelkét hatalmába nem keríti. Mivel gyönge, uralkodni akar, és kevesebbel nem

elégszik meg. Kicsinyes az észjárása, és gyűlöli az elvont dolgokat, amiket nem képes felfogni. Anyagias dolgokkal van elfoglalva, és féltékeny az eszményképre. A férfi lelke a világegyetem legmagasabb régióiban bolyong, ő meg szeretné bebörtönözni háztartási könyvecskéjének vonalai közé. Emlékszik a feleségemre? Blanche lassanként megpróbálkozott ugyanazokkal a fogásokkal, mint ő. Végtelen türelemmel igyekezett, hogy befonjon és lekössön. Le akart húzni engem a maga színvonalára; egyáltalán nem törődött velem, csak azt akarta, hogy az övé legyek. A világon mindenre kész lett volna értem, csak arra az egyre nem, amit én kívántam: hogy hagyjon békén.

Egy darabig hallgattam.

- Mit gondolt, hogy mit fog csinálni Blanche, miután otthagyta?

- Visszamehetett volna Stroevéhez - felelte Strickland ingerülten. - Az szívesen visszavette volna.

- Milyen embertelen! - feleltem. - Magával ezekről a dolgokról beszélni ugyanolyan meddő, mint megpróbálni a színeket leírni egy vakon született embernek.

Megállt a székem előtt, és lenézett rám olyan kifejezéssel, amiből megvető csodálkozást olvastam ki.

- Őszintén: törődik-e vele egy fikarcnyit is, hogy Blanche Stroeve él-e, vagy meghalt?

Elgondolkoztam e kérdés fölött, mert őszintén akartam rá felelni.

- Nálam talán a rokonszenv hiánya az oka, ha nem sújt le túlságosan a halála. De az élet még oly sokat adhatott volna neki; borzalmas, hogy ilyen kegyetlen módon kényszerült eldobni magától, és én szégyenkezem, amiért tulajdonképpen nem érint mélyen ez az eset.

- Mert nincs elég bátorsága, hogy vállalja a meggyőződését. Az életnek nincs értéke. Blanche Stroeve nem azért követett el öngyilkosságot, mert én otthagytam, hanem mert ostoba, kiegyensúlyozatlan asszony volt. De most már éppen eleget beszéltünk róla; teljességgel jelentéktelen személyiség volt. Jöjjön, megmutatom a képeimet.

Úgy beszélt, mintha kisgyerek volnék, akit szórakoztatni kell.

Rosszkedvű voltam, de nem annyira Strickland, mint inkább magam miatt. Elgondoltam, milyen boldogan éltek Stroevéék montmartre-beli barátságos műteremlakásukban, milyen egyszerűek, nyájasak, vendégszeretők voltak; mégiscsak kegyetlen dolog, hogy egy könyörtelen véletlen így összezúzta az életüket; de a legborzalmasabb az volt, hogy csakugyan nem sokat jelentett az egész. Az élet folyt tovább, mindez a nyomorúság semmi nyomot nem hagyott maga után. Valószínűnek tartottam, hogy Dirk, aki inkább érzékeny, mint mély érzésű ember volt, hamarosan felejteni fog; és Blanche, akinek az élete, isten tudja, miféle ragyogó remények és ábrándok között indult, akár sose élt volna. Minden hiábavalónak, értelmetlennek tűnt.

Strickland megtalálta a kalapját, és megállt előttem.

- Hát jön?

- Miért akar velem együtt lenni? - kérdeztem. - Jól tudja, hogy gyűlölöm és megvetem.

Kedélyesen nevetett.

- Valójában csak azért dühös rám, mert egy jottányit sem törődöm azzal, hogy mi a véleménye rólam.

Éreztem, hogy hirtelen elvörösödöm haragomban. Képtelenség volt megértetni vele, hogy érzéketlen önzése milyen felháborító. Nagyon szerettem volna áthatolni tökéletes közönyének vértjén. De azt is tudtam, hogy végeredményben sok igazság volt abban, amit mondott. Rendszerint nagyra tartjuk - talán öntudatlanul - azt a befolyást, amit az emberekre gyakorolunk a róluk való véleményünkkel, és ki nem állhatjuk azokat, akikre nem vagyunk ilyen befolyással. Azt hiszem, az ilyesmi a legmélyebben sebzi a büszkeséget. De nem akartam mutatni, hogy sértve érzem magam.

- Lehetséges, hogy valaki egyáltalán ne legyen tekintettel másra? - mondtam inkább magamnak, mint neki. - Hiszen az ember folytonosan másokra van utalva az életben. Ostobaság, hogy csak magának és csak egyedül akar élni. Előbb-utóbb beteg lesz, fáradt és öreg, akkor majd visszakullog a nyájba. Nem fogja szégyellni magát, mikor majd szíve mélyén kényelemre és szeretetre vágyódik? Lehe-

tetlent kísérel meg. A magában lakozó ember előbb vagy utóbb emberi kapcsolatok után fog kívánkozni.

- Jöjjön, nézze meg a képeimet!
- Szokott a halálra gondolni?
- Miért gondolnék? Nem fontos.

Rábámultam. Mozdulatlanul állt előttem, szemében csúfondáros mosollyal: de én hirtelen megéreztem benne a tüzes, gyötrődő lelket, amely sokkal magasabbra tör, semhogy így, a húshoz kötötten elérhetné célját. Egy futó pillanatra megláttam ezt a megnevezhetetlen valami után való törekvést. Ránéztem, amint ott állt előttem lompos ruhájában, nagy orrával, fénylő szemével, vörös szakállával, kócosan, és az a különös érzésem támadt, hogy ez itt csak egy burok, s hogy én egy testetlen szellemmel beszéltem. Menjünk, nézzük meg a képeit - mondtam.

42

Nem tudom, miért ajánlotta fel egyszerre, hogy megmutatja a képeit. Mindenesetre örültem az alkalomnak. Az embert a műveiből lehet megismerni. A társadalmi érintkezés során csak a felületét mutatja, azt, amelyet el akar fogadtatni a világgal, és a valódi énjére csak apró, öntudatlan cselekedetekből, futó mozdulataiból, akaratlan arcjátékából lehet következtetni. Néha olyan tökéletessé fejlesztik a felvett álarcot, hogy idővel csakugyan azzá lesznek, aminek látszanak. De az igazi férfi a könyveiben vagy képeiben védtelenül kiszolgáltatja magát. Nagyképűsége csak megvilágítja ürességét. Festhetik a deszkát vasszínűre, azért csak meglátszik azon, hogy deszka. A szenvelgett eredetieskedés nem képes leplezni a szellem közönséges voltát. A jó megfigyelő előtt a legfelületesebb munka is feltárja alkotója lelkének legbensőbb titkait.

Bevallom, kicsit izgatott voltam, amint a Strickland lakásába vezető, végtelen lépcsősoron fölfelé ballagtam. Úgy éreztem, hogy

valami meglepő élmény küszöbén vagyok. Kíváncsian néztem körül a szobában. Még kisebb és kopárabb volt, mint amilyenre emlékeztem. Ugyan mit szóltak volna ehhez egyes barátaim, akiknek tágas műtermekre volt szükségük, esküdözvén, hogy képtelenek dolgozni, ha a környezet nem felel meg mindenben az igényeiknek.

- Legjobb lesz, ha ide áll - mondta, egy pontra mutatva, ahonnan szerinte, valószínűleg a legelőnyösebben érvényesül, amit mutatni akart.

- Remélem, nem vár tőlem véleményt - mondtam.

- Vár a fene. Azt várom, hogy hallgasson.

Egy képet az állványra tett, egy-két percig otthagyta, hogy nézhessem; aztán levette, s egy másikat tett a helyére. Vagy harminc vásznat mutatott. Ez annak a hat évnek eredménye volt, ami alatt festett. Egyetlen képet sem adott el. A vásznak különböző nagyságúak voltak. A kisebbek csendéletet, a nagyobbak tájképeket ábrázoltak. Aztán volt köztük vagy fél tucat portré is.

- Na, több nincs - mondta végül.

Szeretném, ha azt mondhatnám, hogy azonnal felismertem szépségüket és hallatlan eredetiségüket. Most, hogy sokat közülük újra láttam, a többit meg reprodukciókból is jól ismerem, csodálom, hogy az első percben keserves kiábrándulást éreztem. Egyáltalában nem tapasztaltam magamon azt a sajátságos megrendülést, melyet a valódi művészet szokott kiváltani az emberből. Az a benyomás, amit Strickland képei keltettek bennem, zavaró volt, és - bármennyire restellem - nem is jutott eszembe, hogy megvegyek egyet. Remek alkalmat szalasztottam el. Legtöbbjük múzeumokba került, a többi pedig gazdag műkedvelők kincseit gyarapítja. Igyekszem mentségeket találni a magam számára. Azt hiszem, az ízlésem jó, de, tudom, nem eredeti. Nagyon keveset értek a festészethez, és kitaposott ösvényeken haladok. Akkoriban éppen az impresszionistákért rajongtam. Szerettem volna egy Sisleyt, egy Degas-képhez jutni, és imádtam Manet-t. *Olympiá-]ái* az utóbbi idők legcsodálatosabb alkotásának tartottam, és *Le déjeuner sur l'herbe-je*[19] mély hatást tett rám. Az én számomra ezek a művek voltak a festészet remekei.

[19] Reggeli a szabadban, (francia)

Nem írom le a képeket, melyeket Strickland mutatott nekem. A képek leírása rendszerint untató, azonkívül pedig ezeket úgyis ismeri mindenki, aki érdeklődik az ilyesmi iránt. Most, hogy az ő befolyása olyan uralkodóvá lett a modern festészetben, most, hogy már mások is behatoltak arra a területre, amelynek ő első kutatói között volt, képei már először is megértésre találnának; de én - ezt nem szabad elfelejteni - még sohasem láttam ezekhez hasonlót. Legelőször is az lepett meg, hogy - úgy láttam - nehézkes a technikája. Tekintve, hogy a régi mestereket szoktam meg, és hogy meggyőződésem szerint a közelmúlt idők legnagyobb rajzolója Ingres volt, Stricklandről úgy vélekedtem, hogy nagyon rosszul rajzol. Nem értettem meg a dolgoknak azt az egyszerűsítését, ami felé ő törekedett. Emlékszem egy csendéletére: narancsok egy tálon - zavart, hogy a tál nem kerek, a narancsok meg ferdék, púposak. Arcképei mind meghaladták az életnagyságot, s ezért esetlenül hatottak. Én valamennyi arcképét karikatúrának láttam. Festésmodoruk számomra tökéletesen új volt. A tájképei még jobban megzavartak. Volt kettő-három, amely a fontainebleau-i erdőt ábrázolta, több más pedig párizsi utcákat. Az első érzésem az volt, hogy ezeket ugyan egy részeg kocsis is festhette volna. Egészen elképedtem. A színei rendkívül nyersek voltak. Átvillant az agyamon, hogy ez az egész dolog itt valami nagyszabású, érthetetlen tréfa. Most visszatekintve, nagyobb csodálattal adózom Strickland finom ösztönének, mint valaha. Ő elejétől fogva megérezte, hogy a művészetben forradalom tört ki, és felfedezte benne mindjárt kezdetben ezt a szellemet, melyet most az egész világ elismer.

Hüledeztem és elképedtem a vásznak előtt, de nem hagytak közömbösen. Még nekem is, rendkívüli tájékozatlanságom ellenére is látnom kellett, hogy hatalmas tehetség nyilatkozik meg bennük, amely keresi a kifejezés formáit.

Érdekeltek és izgattak ezek a képek. Éreztem, hogy van valami mondanivalójuk a számomra, amit fontos volna tudnom, de nem tudtam, mi az. Csúnyának láttam őket, de rendkívül jelentőségteljes titkot sejtettek anélkül, hogy fel is tárták volna. Kínzóak voltak.

Olyan indulatot keltettek bennem, amit nem tudnék elemezni. Mondtak valamit, amit szavakkal nem lehet visszaadni. Azt hiszem, Strickland az anyagban valami bizonytalan, szellemi jelentőséget látott, amely olyan különös volt, hogy csak homályos jelképekben tudta kifejezésre juttatni. Mintha a világegyetem káoszából valami új ábra bontakozott volna ki előtte, s azt próbálta volna tapogatózva, kínlódva megrögzíteni. Mintha egy gyötrődő lélek kereste volna az enyhülést, a megváltást, amelyet a kifejezés képessége jelent. Feléje fordultam.

- Nem tudom, nem tévedett-e az eszközökben - mondtam.
- Hogy a fenébe érti ezt?
- Azt hiszem, mondani akar valamit, amit nem egészen értek meg, de nem vagyok biztos benne, vajon a festéssel lehet-e legmegfelelőbben kifejezni.

Mikor azt képzeltem, hogy, képeit látván, jobban meg fogom érteni furcsa jellemét, tévedtem. Csak fokozták eddigi meglepetésemet, csodálkozásomat. Értetlenebbül álltam vele szemben, mint valaha. Csak egyetlen dolog látszott világosnak előttem - s talán ez is csupán képzelődés volt -, hogy szenvedélyesen igyekszik kiszabadulni valami erő karmaiból, amely hatalmában tartja. De hogy mi az az erő, és mi lenne a szabadulás módja - az homályban maradt. Mindnyájan magányosak vagyunk e világban, egy réztoronyba zárva egyedül, és társainkkal csak jelek útján érintkezhetünk. De e jelek nem azonos értékűek, úgyhogy jelentésük homályos és bizonytalan. Szánalmas igyekezetet fejtünk ki, hogy szívünk kincseit átadjuk másoknak, de azokban nincs meg a képesség, hogy átvegyék őket, így hát magányosak maradunk - egymás mellett, de nem együtt, képtelenül arra, hogy megismerjük társainkat, és megismertessük magunkat velük. Mintha olyan országban élnénk, melynek nyelvén alig értünk, és, bár rengeteg gyönyörű és mély értelmű mondanivalónk van, kénytelenek vagyunk a nyelvtankönyvek elcsépelt kifejezéseinek használatára szorítkozni. Agyunkban egymást kergetik a legcsodálatraméltóbb gondolatok, de ha beszélnünk kell, csak azt

tudjuk mondani, hogy a kertész nagynénjének esernyője a házban van.

Végső benyomásom az volt, hogy Strickland hallatlan erőfeszítéssel próbált kifejezni egy bizonyos lelkiállapotot, és szerintem ebben az erőfeszítésben kellett keresni a magyarázatát annak, ami engem annyira elképesztett. Világos, hogy a formának és színnek egészen különleges jelentősége volt az ő számára. Elviselhetetlen, parancsoló kényszerűség hajtotta, hogy kifejezzen valamit, amit érez, és pusztán ez a szándék vezette az alkotásban. Pillanatnyi habozás nélkül egyszerűsített vagy torzított, ha ezzel közelebb jutott ahhoz az ismeretlen valamihez, amit keresett. Tények nála nem számítottak, mert a lényegtelen, apró események tömege alatt olyasmi után kutatott, aminek éppen az ő szempontjából van jelentősége. Mintha a világegyetem lelkét érezte volna magában, s azt akarta volna kifejezni. Bár a képek zavarba hoztak, és egészen megrökönyödtem tőlük, nem tudtam közönyös maradni a belőlük áradó, viharzó érzésekkel szemben; és isten tudja, miért, olyan érzés ébredt bennem, amilyenre sosem hittem volna magamat képesnek Stricklanddel kapcsolatban: mélységes részvét fogott el iránta.

- Azt hiszem, most már értem, miért engedte át magát a Blanche Stroeve iránti vonzalmának.

- Miért?

- Azt hiszem, cserbenhagyta a bátorsága. Testi gyöngesége átragadt a lelkére is. Én nem tudom, miféle végtelen sóvárgás hajtja magányos, veszélyes útján valami cél felé, ahol reméli, hogy végképp megszabadul kínzó szellemétől. Olyannak látom magát, mint az örök zarándokot, valamely oltár felé igyekezve, ami talán nincs is a világon. Nem tudom, miféle kifürkészhetetlen nirvána felé iparkodik. Maga tudja? Talán az igazságot és a szabadságot keresi, és tán egy pillanatig azt hitte, hogy a szerelem szabadulást hoz. Fáradt lelke pihenést keresett egy asszony karjaiban, de nem találván meg a pihenést, meggyűlölte őt. Nem volt irgalmas hozzá, mert önmagához sem irgalmas. És félelemből ölte meg őt, mert még reszketett a veszélytől, amelyből alig menekült.

\

Strickland szárazon mosolygott, és a szakállát húzogatta. - Maga borzasztóan szentimentális, szegény barátom. Egy hét múlva véletlenül hallottam, hogy Marseille-be ment. Soha többé nem láttam.

43

Visszatekintvén, tisztában vagyok azzal, hogy Charles Stricklandre vonatkozó leírásom korántsem kielégítő. Feljegyeztem az eseményeket, amelyek tudomásomra jutottak, de mégis homályosak maradnak, mert nem ismerem indítóokaikat. A legkülönösebbik Stricklandnek abbeli elhatározása, hogy festővé lesz - magyarázata önkényesnek tűnik; bizonyára voltak rá okai, amik élete körülményeiben gyökereztek, de én azokat nem ismertem. A vele való beszélgetésekből semmit sem lehetett kihámozni.

Ha nem egy különös egyéniség életéből tapasztalt tényeket beszélnék el, hanem regényt írnék róla, ugyancsak sok mindent kellett volna kitalálnom, hogy magyarázatát adjam egész lénye hirtelen megváltozásának. Azt hiszem, felruháztam volna - már gyermekkorában megnyilatkozó - nagy tehetséggel, amelyet a szigorú atya elnyomott, vagy amelyet fel kellett áldoznia, hogy megélhessen. Türelmetlennek tüntettem volna föl az élet könyörtelen korlátozásaival szemben; a küzdelem révén, amit a művészetért való szenvedélye és az élettel szemben való kötelességérzése vívott lelkében, rokonszenvet keltettem volna iránta. így jelentékenyebbnek tűnt volna. Talán egy Prométheuszt lehetett volna látni benne. Modern változata lehetett volna a hősnek, aki az emberiség javáért kiteszi magát az elkárhozottak gyötrelmeinek. Az ilyesmi mindig megható.

Másrészt a házasságában is megtalálhattam volna az okokat. Ennek nagyon sok módja akadt volna. A festőkkel, írókkal való ismeretség során - akiknek a társaságát a felesége mindig kereste - megnyilatkozhatott egy mindaddig

lappangó tehetség. Vagy családi viszályok szítottak benne forrongást; valami szerelmi história lobogó lángja gyújtotta volna a tüzet, amely már eddig is ott parázslott szíve mélyén. De akkor egészen másképpen rajzoltam volna meg Mrs. Strickland alakját. Eltekintettem volna az igazságtól, és zsémbes, kellemetlen figurát csináltam volna belőle, vagy valami vakbuzgó nőnek ábrázoltam volna, akiben nincs semmi megértés a lélek követelményeivel szemben. Strickland házassága regényemben hosszú gyötrődés lett volna, aminek egyetlen lehetséges következménye megszökni. Azt hiszem, kidomborítottam volna a hozzá nem illő élettárs iránti türelmét, továbbá részvétét, amely nagyon megnehezítette, hogy lerázza magáról az igát. A gyerekeket mindenesetre kihagytam volna.

Azután abból is hatásos történet kerekedett volna, ha összehozom valami öreg festővel, aki a szükség nyomása alatt vagy az anyagi boldogulásért hűtlen lett ifjúkora eszményéhez, és aki, látva Stricklandben mindazokat a lehetőségeket, amiket ő maga elmulasztott, ráveszi, hogy hagyjon ott mindent, és kövesse az isteni zsarnokot: a művészetet. Azt hiszem, lett volna némi gúnyos mellékíze a beérkezett öreg piktor figurájának, aki mindenki által tisztelt, gazdag ember létére másvalakiben élte azt az életet, amihez neki - noha tudta, hogy az a helyesebb - nem volt ereje.

A valóság sokkal unalmasabb. Strickland, amint az iskolából kikerült, egy tőzsdeügynök irodájába lépett be anélkül, hogy ez a legcsekélyebb mértékben elkedvetlenítette volna. Amíg meg nem nősült, élte a kollégákéhoz hasonló rendes életet: kicsit játszott a tőzsdén, egy-két arany erejéig részt vett a derbin vagy az oxfordi és cambridge-i versenyeken. Azt hiszem, szabad idejében egy kicsit bokszolt. Kandallópárkányán Mrs. Langtry és Mary Anderson fényképei díszelegtek. Olvasgatta a *Punch-ot* és a *Sporting Times-t*. Eljárt táncolni Hampsteadbe.

Nem jelent sokat, hogy aztán jó időre elvesztettem szem elől. Az évek, amelyeknek során küszködve iparkodott elsajátítani a művészet nehéz tudományát, egyhangúak voltak, és nem hinném, hogy azoknak a fogásoknak, amikre azért kényszerült, hogy a létfenntar-

táshoz szükséges pénzt megkeresse, valami jelentőségük volt számára. Nem hinném, hogy hatással voltak a jellemére. A tapasztalatok, amiket ebben az időben szerzett, bizonyára bőséges anyagot szolgáltattak volna egy, a modern Párizsról szóló, csintalan regényhez, de ő felettük maradt, és saját beszédéből ítélve, ezekben az években semmi olyat nem élt át, ami különösebb befolyást gyakorolt volna rá. Talán mikor Párizsba ment, már öregebb volt, hogysem elkábította volna a környezet varázsa. Bármily furcsának látszik: én nemcsak praktikusnak, hanem rendkívül józannak ismertem őt. Az élete kétségtelenül regényes volt ebben az időben, de ő ugyan nem látott benne regényességet. Úgy látszik, ahhoz, hogy valaki meglássa az élet romantikáját, valamelyes színésztehetségnek is kell lennie, hogy magából kilépvén, képes legyen elmerült és mégis megosztott érdeklődéssel figyelni a saját cselekedeteit. De Stricklandben nyoma sem volt az ilyen kettősségnek. Nála kevésbé tudatos lényt nem láttam. Kár, hogy nem tudok leírást nyújtani a meredek, nehéz útról, amelyen át a művészetének oly mesteri fokára jutott, mert ha megmutathatnám őt, a kudarctól le nem sújtva, szüntelenül, bátran küzdve a csüggedés ellen, kitartónak és makacsnak a kétséggel szemben, amely a művész legádázabb ellensége - bizonyára rokonszenvet keltenék iránta, akiben, nagyon jól tudom, nincs semmi vonzó. De nincs semmi, amire támaszkodhatom. Sosem láttam Stricklandet munka közben, és senkit sem ismerek, aki látta volna. Küzdelmeinek titkát magában tartotta. Ha műtermének magányában kétségbeesetten viaskodott is az Úr angyalával, soha senkit nem engedett bepillantani gyötrelmeibe.

Blanche Stroevével való kapcsolatához érve, elkeserít, hogy milyen töredékesek a rendelkezésemre álló tények. Hogy történetem összefüggő legyen, le kéne írnom tragikus viszonyukat, de nem tudok semmit arról a három hónapról, ami alatt együtt laktak. Nem tudom, hogy éltek, miről beszéltek. Végre is egy napban huszonnégy óra van, és a szenvedély csúcspontja csak meglehetősen nagy időközökben érhető el. Legföljebb elképzelni tudom, hogy töltötték a többi időt. Ameddig világos volt, s ameddig Blanche bírta, úgy

hiszem, Strickland festett, és az asszonyt bizonyára bosszantotta, hogy úgy elmerült a munkájában. Ilyenkor nem tekintette Blanche-t szeretőnek, csak modellnek. Azután jöttek hosszú órák, amiket hallgatva töltöttek egymás oldalán. Ezeket Blanche félelmetesnek érezhette. Amikor Strickland olyasmit mondott, hogy véleménye szerint az asszony odaadásában bizonyos diadalmas bosszú volt Dirk Stroeve ellen, amiért az megsegítette őt nyomorúságában - nagyon sötét gyanúval illette őt. Remélem, hogy nem volt igaza. Borzalmas lett volna. De hát ki ismeri az emberi szív rejtelmeit? Azok bizonyára nem, akik csak előírásos érzéseket és normális indulatokat várnak tőle.

Mikor Blanche látta, hogy Strickland szenvedélyes pillanatai ellenére is tartózkodó maradt, biztosan megrémült, és látnia kellett, hogy mint egyén azokban a pillanatokban sem jelentett semmit a férfi számára, aki csupán gyönyörűsége eszközének tekintette; aki még mindig idegen volt, s akit ő mindenféle megható módon próbált magához kötni. Körülvette kényelemmel, és nem látta, hogy a kényelem nem fontos neki. Fáradozott, hogy a kedvenc ételeit adhassa elébe, és nem látta, hogy közömbös neki, mit eszik. Félt egyedül hagyni őt. Szinte üldözte a figyelmességével, és ha kedvesében elült a szenvedély, igyekezett újra felgyújtani, mert legalább olyankor azzal áltathatta magát, hogy fogva tartja. Talán az értelmével tudta, hogy az így kovácsolt lánc csak felkeltette a férfi romboló ösztönét, mint ahogy a tükörfényű kirakatüveg láttára viszketnek az ember ujjai egy jókora téglára; de a szíve, okoskodásra képtelen szíve, tovább járatta vele azt az utat, amelyről jól tudta, hogy végzetes. Biztosan nagyon boldogtalan volt. De szerelmének vaksága elhitette vele, amit hinni vágyott, s az ő szerelme olyan nagy volt: lehetetlennek tartotta, hogy ne keltsen viszontszerelmet.

Stricklandről való jellemrajzomnak sokkal komolyabb hibája is van, mint az, hogy bizonyos tényeket nem ismerek. írtam nőkhöz való viszonyairól, mert világosak és feltűnőek; holott ezek az ő életének nagyon jelentéktelen mozzanatai voltak. A sors iróniája,

hogy másokét oly tragikusan érintették. Az ő valódi élete álmok és hallatlanul nehéz, kemény munka volt.

És itt térnek el a regények a valóságtól. Mert a férfiaknál a szerelem rendszerint csak epizód, amely a mindennapi élet egyéb ügyei között foglal helyet, míg a regényekben olyan fontossággal és jelentőséggel ruházzák fel, ami nem felel meg a való életnek. Kevés férfi van, akinek a szerelem a legfontosabb a világon, és ezek nem is nagyon érdekesek. Még a nők is - akiknek pedig egész életük a szerelem körül forog - lenézik őket. Bár a mindenekfölött való szenvedély hízelgő és izgató hatással van az asszonyokra, szánalmas teremtésnek tartják az ilyen férfiakat.

De a férfiak az alatt a rövid idő alatt is, mikor szerelmesek, foglalkoznak egyébbel is, ami eltéríti a gondolataikat; kenyérkereső mesterségük leköti a figyelmüket; érdeklődnek a sportok iránt; el tudnak merülni a művészetekben. Különböző tevékenységeiket többnyire különböző rovatokba osztják be, és mikor az egyiket űzik, a másikat ki tudják kapcsolni ideiglenesen. Egyszerre csak az egyikre összpontosítják érdeklődésüket, és zavarja őket, ha egy másik nyomul előtérbe. Szerelmesi minőségükben az a különbség a nők és férfiak közt, hogy a nők akár naphosszat is szeretkezhetnek, míg a férfiak csak bizonyos időközönként.

Stricklandnél a nemi étvágy nagyon kis szerepet játszott. Lényegtelen volt. Terhesnek találta. Más célok töltötték be a lelkét. Viharosan szenvedélyes volt, és olykor vad testi vágy kerítette hatalmába, amely féktelen orgiákba hajtotta, de ő gyűlölte ezeket az ösztönöket, melyek megfosztották önuralmától. Mi több, azt hiszem, azt is gyűlölte, aki szükségképpen társa volt tobzódásaiban. Amint visszanyerte önmaga fölötti hatalmát, megborzadt a nő láttán, akinek szerelmét élvezte. Emelkedetten, tisztán szálltak ilyenkor gondolatai a magasságok felé, és a nő iránt olyasféle irtózás foghatta el, mint a virágok fölött lebegő, hímes szárnyú pillangót a szennyes gubó iránt, amelyből diadalmas szépségében kibontakozott. Azt hiszem, a művészet a nemi ösztön egyik megnyilatkozása. Ugyanaz az érzés dobogtatja meg az emberi szívet egy bájos nő, a sárga holdfényben

csillogó nápolyi öböl és Tiziano *Entombement-jának*[20] láttára. Lehet, hogy Strickland azért utálta az érzékek normális kielégülését, mert a művészi alkotás felett érzett kielégüléshez viszonyítva durvának ítélte. Magam is furcsállom, hogy erről az emberről, aki könyörtelen, önző, durva és érzéki volt, azt kell mondanom, hogy idealista. De ez így van.

Nyomorúságosabban élt, mint egy kisiparos. Keményebben is dolgozott. Nem kívánkozott amaz eszközök után, amikkel a legtöbb ember kedvessé és széppé varázsolja az életet. Nem érdekelte a pénz. Nem érdekelte a dicsőség. Nem illeti dicséret, amiért ellenállt a kísértésnek, hogy megalkudjék a körülményekkel, melyekhez legtöbbünk kénytelen alkalmazkodni. Őt nem kísértette semmi. Eszébe sem jutott, hogy lehetséges megalkudni. Magányosabban élt Párizsban, mint a remete Téba sivatagjain. Semmit sem kívánt az emberektől, csak azt, hogy hagyják békében. Tiszta, becsületes szívvel igyekezett célja felé, s hogy azt elérje, szívesen feláldozta nemcsak magát - arra sokan képesek -, hanem embertársait is. Lelkét egy látomás tartotta megszállva.

Strickland ellenszenves egyéniség, de szerintem mégis nagy ember volt.

44

A festőknek a művészetről alkotott véleményét bizonyos tekintély övezi; itt jegyzem le, amit Stricklandről erre vonatkozóan tudok, vagyis azt, hogy miként vélekedett a múlt korszakok nagy festőiről. Sajnos nagyon kevés említésre méltó adattal rendelkezem. Strickland nem tartozott a jó csevegők közé, nem volt tehetsége ahhoz, hogy mondanivalóját olyan fogalmazásban közölje, amely a hallgató emlékezetében meg is marad. Nem volt szellemes. Humora, mint

20 Sírbatétel, (francia)

az eddigiekből kitűnt - ha beszédmodorának hatását csak félig-meddig sikerült is éreztetnem - csúfondárosságban nyilatkozott meg. Visszavágásai durvák voltak. Néha megnevettette az embert azzal, hogy kimondta az igazat, de ez a humornak olyan fajtája, mely csak szokatlanságával hat; ha alkalmazása mindennapivá válnék, már nem volna mulatságos.

Szerintem Strickland nem volt különösebben értelmes, és a festészetről hangoztatott véleményében nem volt semmi rendkívüli. Sose hallottam azokról beszélni, akiknek munkája bizonyos hasonlatosságot mutatott az övéhez - például Cézanne-ról vagy Van Goghról; még azt is erősen kétlem, hogy valaha látta a képeiket. Az impresszionisták nem nagyon érdekelték. A technikájukat méltányolta, de úgy hiszem, felfogásukról azt tartotta, hogy köznapi. Mikor Stroeve hosszasan fejtegette, hogy Monet milyen remek, Strickland kijelentette: „Nekem Winterhalter jobban tetszik." De talán csak azért mondta, hogy bosszantson bennünket. Ha csakugyan ezt akarta, annyi bizonyos, hogy elérte célját.

Csalódás számomra, hogy a régi nagy mesterekről vallott nézetei nem mutatnak semmiféle szertelenségét. Jellemében ugyanis oly sok a különös vonás, hogy szerintem teljesebb képet nyernénk róla, ha véleménye felháborító volna. Szeretném, ha elődeire vonatkozó fantasztikus elméleteket írhatnék rovására, de kénytelen vagyok bevallani, hogy nagyjában úgy gondolkozott róluk, mint mindenki más. Azt hiszem, El Grecót nem is ismerte. Velázquez iránt valami kis türelmetlenséggel vegyes hódolatot érzett. Chardin elbájolta, Rembrandt mámoros elragadtatásba ejtette. Azt a benyomást, amelyet Rembrandt tett rá, olyan durván fejezte ki, hogy itt nem is ismételhetem meg. Az egyetlen festő, aki érdekelte, az idősebb Brueghel volt. Én akkor még nagyon keveset tudtam erről a művészről, Stricklandnek pedig nem adatott meg a képesség, hogy érthetően fejezze ki érzéseit. Mégis emlékszem rá, mit mondott róla, éppen mert olyan tökéletlenül, olyan gyatrán fogalmazta meg:

- Az már igen! - mondta. - Fogadni mernék, hogy a festés pokoli gyötrelem volt neki.

Mikor később Bécsben néhány Pieter Brueghel-képet láttam, azt hiszem, megértettem, miért vonta magára Strickland érdeklődését. Azért, mert ő is olyan ember volt, akinek lelkét egy magaalkotta világ látomása töltötte be. Akkoriban, minthogy írni szándékoztam róla, elég bőséges jegyzeteket készítettem, de mind elveszett, s Brueghellel kapcsolatban most már csak egy érzésre emlékszem: úgy tűnt nekem, hogy embertársait furának látta, és haragudott rájuk, amiért olyan furák; az ő szemében az élet a nevetséges és szennyes dolgok meghökkentő, zavaros keveréke volt, alkalmas arra, hogy megnevettesse az embert, de őt mégis elszomorította, ha nevetnie kellett. Bennem olyan ember benyomását keltette, ki egy bizonyos eszközzel törekszik kifejezni érzéseket, amelyeknek kifejezésére más eszközök volnának alkalmasabbak. Talán mindketten olyan gondolatokat próbáltak rögzíteni festményeikben, melyeket inkább az irodalom eszközeivel lehetett volna kifejezni.

Strickland akkoriban kis híján negyvenhét éves volt.

45

Említettem már, hogy egy véletlen tahiti utazás közbejötte nélkül bizonyára sosem írtam volna meg ezt a könyvet. Hosszas bolyongás után ide került Charles Strickland, és itt festette meg azokat a képeit, amelyek leginkább megalapozták hírnevét. Talán egyetlen művész sem képes teljesen megvalósítani az álmot, amely betölti a lelkét, és Stricklandnek, aki szüntelenül kínlódott a technikával, még kevésbé sikerült kifejezni, amit lelki szemeivel látott, mint a többinek. De Tahitiban a körülmények kedveztek neki, ottani környezetében megtalálta mindazt, ami felkeltette és ébren tartotta benne az ihletet, és későbbi képei legalább sejtetik, mi az, amire törekedett. Mintha szelleme, amely mindeddig testetlenül bolyongott, lakóhelyet keresve e-e távoli országban végre húsból való testet öltheteth volna. Az elcsépelt szólásformával élve: megtalálta önmagát.

Az lett volna természetes, ha e távol eső szigeten tett látogatásom kapcsán azonnal újraéledt volna Strickland iránti érdeklődésem; de munkám, amelyben el voltam merülve, olyan maradéktalanul lekötötte minden figyelmemet, hogy már néhány napja tartózkodtam Tahitiban, mikor eszembe jutott Strickland. Végre is tizenöt éve volt, hogy utolszor láttam, és már kilenc éve meghalt. De azt hiszem, Tahitiba való megérkezésem még sokkal nagyobb fontosságú dolgokat is elfelejtetett volna velem, és még egy hét múltán sem voltam teljesen józan.

Emlékszem, az első reggelen korán ébredtem, s mikor kiléptem a szálló teraszára, még minden csendes, mozdulatlan volt. Kerülgettem a konyhát, de be volt zárva, s előtte kint a padon egy bennszülött fiú aludt. Nem sok kilátásom volt rá, hogy egyhamar reggelit kaphatok, hát lesétáltam a tengerpartra. A kínaiak már boltjaikban szorgoskodtak. A hajnal sápadtsága még nem tűnt el az égről, és kísérteties csend borult az öbölre. Tíz mérföldde távolabb Murea szigete, mint valami magas vára a Szent Grálnak, őrizte titkát.

Nem hittem a szememnek. A Wellingtonból való távozásomat követő napok olyan különösek és szokatlanok voltak. Wellington rendes, csinos és angol; a déli partvidék kikötővárosaira emlékeztet. Aztán három napon át viharos volt a tenger. Szürke, hömpölygő felhők kergették egymást az égen. Majd elült a szél, s a tenger simán, kéken csillogott. A Csendes-óceán elhagyatottabb, mint más tengerek, tükre óriásibbnak látszik, és a legközönségesebb utazás is valahogy kalandosnak tűnik föl rajta. Elixír a belélegzett levegő, ami előkészít a váratlanra. Embernek nem adatott ismerni még valamit, ami olyan közel hozná a képzelet aranyosan csillogó birodalmát, mint a Tahiti felé való közeledés. Feltűnik Murea, a testvérsziget, sziklás pompájában titokzatosan emelkedve ki a végtelen tengerből, mint valami anyagtalan ködkép egy varázsvessző intése nyomán. Csipkézett körvonalaival olyan, mint a Csendes-óceán Montserrat-ja, ahol polinéz lovagok különös szertartások közepette őriznek titkokat, amiknek megismerésére az emberek nem méltóak. A sziget szépsége teljes egészében bontakozik ki, amint a távolság csökkené-

sével tisztábban látható szirtjeinek bájos rajza, de megőrzi titokzatosságát, mikor a hajó elhalad mellette, és sötéten, hozzáférhetetlenül burkolózik merev, megközelíthetetlen komorságába. Az embert meg sem igen lepné, ha, miközben utat keres hozzá a sziklák között, egyszerre csak eltűnnék az egész sziget, és nem tárulna más a szem elé, mint a Csendes-óceán végtelen kékje.

Tahiti derűs, zöld sziget, sötétebb zöld mély gyűrődésekkel, amelyek csendes völgyeket sejtetnek; titokzatosság van sötét mélyükön, ahol mormolva, csobogva futnak a hűvös folyók, patakok, azt az érzést keltvén, hogy az árnyas völgyekben ősidők óta, ősi módon folyik az élet. Még itt is van valami szomorú és borzalmas. De ez csak futó benyomás, amely még fokozza a perc élvezetét. Olyan ez, mint a bohóc szemében megcsillanó szomorúság, mikor vidám társaság mulat a tréfáin; ajka mosolyog, és élcei még vidámabbak, mert az általános kacagás közepette még elviselhetetlenebbül egyedül érzi magát.

Mert Tahiti mosolygó és nyájas, mint egy bájos nő, akiből elragadó kedvesség és szépség árad. És el sem lehet képzelni kellemesebb valamit, mint a megérkezést Papeete kikötőjébe. A part mellett horgonyzó szkúnerek tiszták, csinosak, az öböl menti kis város fehér, civilizált; az ég kékjére rajzolódó skarlátvörös flamboyant-ok lángolása olyan, mint egy szenvedélyes sikoltás. Érzékiek olyan hevesen és szégyentelenül, hogy az embernek eláll a lélegzete. És a tömeg, amely a hajó közeledtére tolong a rakparton, vidám és jóindulatú; lármás, jókedvű, gesztikuláló népség. Barna arcok tengere. Mintha az ég vakító kékjén hömpölyögne ez a sok szín. Mindent élénken, zajosan intéznek, a poggyász kirakását, a vámvizsgálatot is. És mintha mindenki mosolyogna az emberre. Nagy hőség van. A színek elkápráztatják a szemet.

46

Nemsokára Tahitiba érkezésem után találkoztam Nichols kapitánnyal. Odajött hozzám, és bemutatkozott a hotel teraszán, ahol éppen reggeliztem. Hallotta, hogy Charles Strickland érdekel engem, és közölte, hogy azért jött, hogy róla beszéljen. Tahitiban is úgy szeretik a pletykát, akár egy angol faluban, és az, hogy egy-kétszer Strickland képei iránt kérdezősködtem, hamarosan elterjedt. Megkérdeztem az idegent, reggelizett-e már.

- Igen; korán szoktam kávézni - felelte -, de egy korty whiskyt nem vetnék meg.

Hívtam a kínai pincért.

- Nem gondolja, hogy korán lesz? - aggodalmaskodott a kapitány.
- Azt már önnek a májával kell megbeszélnie - feleltem.
- Én tulajdonképpen antialkoholista vagyok - jegyezte meg, miközben jó félpohárnyit töltött magának a Canadian Clubból.

Ahogy mosolygott, kilátszottak töredezett, sárgult fogai. Nagyon sovány ember volt, átlagos magasságú, rövidre nyírt, ősz hajjal, tüskés, szürke bajusszal. Pár napja nem borotválkozott. Mély barázdák húzódtak az arcán, amelyet barnára égetett a nap, és kis, kék szeme meglepően mozgékony volt. Tekintete gyorsan siklott ide-oda, legkisebb mozdulatomat is követve. Tizenhárom próbás csirkefogó lehetett az öreg. De most csupa szívesség és jóindulat volt. Piszkos khakiruhát viselt; a kezére is ráférte volna, hogy megmossa.

- Jól ismertem Stricklandet - mondta hátratámaszkodva székén, és rágyújtva egy cigarettára, amivel én kínáltam meg. - Ha én nem vagyok, sosem jön ki a szigetekre.
- Hol ismerkedett meg vele?
- Marseille-ben.
- Mit csinált ön ott?
- Hát facér voltam. - Elbájolóan rám mosolygott.

Barátom egész megjelenéséből arra következtettem, hogy most is

hasonlóan kellemetlen helyzetben van, és előkészültem, hogy ápolni fogom a kellemes ismeretséget. Egy ilyen tengerparti csavargó társasága mindig bőven megéri a csekély fáradságot, amibe kerül. Ezek könnyen megközelíthetők és közlékenyek. Csak ritkán nagyképűsködnek, és némi ital felajánlása biztos út a szívükhöz. Minden különösebb fáradság nélkül jóban lehet velük az ember, és nemcsak bizalmukat, hanem hálájukat is megnyeri, aki figyelmesen hallgatja előadásaikat. Nekik a csevegés egyike a legnagyobb élvezeteknek, amiből mellesleg kábító műveltségük is kiderül, és többnyire szórakoztató társalgók. Élményeiket kellemesen egészíti ki képzeletük termékenysége. Túlzás lenne azt állítani, hogy semmi csalafintaság nincs bennük, de tűrhetően tisztelik a törvényt, ha a törvényt erőteljesen foganatosították. Kockázatos dolog pókerezni velük, de a világ legérdekesebb játékának is bizonyos különleges, izgalmas zamatot ad az ő leleményességük. Mielőtt Tahitiból elkerültem, nagyon alaposan megismertem Nichols kapitányt, és csak nyertem ezzel az ismeretséggel.

A szivarokat és a whiskyt, amelyet az én költségemre fogyasztott (a koktélt mindig visszautasította, mert ő tulajdonképpen antialkoholista volt), továbbá azt a néhány dollárt, amit rendkívül udvariasan kért kölcsön, úgy, mintha ő tenne szívességet nekem - korántsem megfelelő ellenértéknek azért a szórakozásért, amelyben részesített volt. Én maradtam az ő adósa. Sajnálnám, ha lelkiismeretem szigorúan ragaszkodnék ahhoz, hogy beszámolómat csak a szóban forgó ügyre korlátozzam, s így a kapitányról csak egy-két sorban lehetne megemlékeznem.

Hogy első alkalommal miért hagyta ott Angliát, nem tudom. Ezen a ponton nem volt közlékeny, viszont a magafajta emberekkel szemben az egyenes megkérdezés sosem nagyon tapintatos. Célzást tett valami szerencsétlenségre, ami ártatlanul sújtotta, és egészen biztos, hogy az igazságtalanság áldozatának tekintette magát. Képzeletem a csalás és erőszak különböző formáival játszadozott, és megértően helyeseltem, mikor megjegyezte, hogy az óhazabeli hatóságok olyan átkozottul ragaszkodnak a formaságokhoz. De igazán öröm volt

látni, hogy bármily kellemetlenségeket kellett is kiállania szülőföldjén, az nem csökkentette forró hazaszeretetét. Gyakran jelentette ki, hogy Anglia a világ legnagyszerűbb országa, és magasan fölötte állónak érezte magát az amerikaiaknak, gyarmatlakóknak, digóknak, hollandusoknak, kanakáknak.

De nem hiszem, hogy boldog volt. Gyomorbajban szenvedett, és gyakran szopogatott pepszintablettákat; reggel nagyon gyenge lábon állt az étvágya; de ez a baj magában aligha kezdte volna ki az életkedvét. Komolyabb oka volt az elkeseredésre, mint ez. Nyolc éve meggondolatlanul megnősült. Vannak férfiak, akiket a könyörületes gondviselés nyilvánvalóan arra szánt, hogy nőtlenül éljenek, de akik önfejűségből vagy a körülmények folytán, amelyekkel nem tudtak megbirkózni - szembeszálltak a végzet rendelésével. Senki sem olyan szánalomra méltó, mint egy nős agglegény. Nichols kapitány az volt. Ismertem a feleségét. Huszonnyolc éves lehetett, bár az a fajta volt, akinek a kora mindig kétséges. Húszéves korában sem lehetett más, negyvenéves korában sem fog idősebbnek látszani. Minden olyan feszes volt rajta. Csúnya arca keskeny ajkával feszes volt, a bőre szorosan feszült a csontjaira, a mosolya feszes volt, a haja szorosan simult, a ruhája szoros volt. Fel nem tudtam fogni, miért vette el Nichols kapitány, vagy ha már elvette, miért nem hagyta ott. Vagy talán megpróbálta többször is, és éppen az volt az oka mélabújának, hogy sosem sikerült. Akármilyen messzire ment is, bármilyen titkos helyeken rejtőzködött is, biztos, hogy Mrs. Nichols - könyörtelen, mint a végzet, szilárd, mint a lelkiismeret - egykettőre rátalált. Éppen olyan biztosan követte, mint az okot az okozat.

A csirkefogó - akár a művész és talán a gentleman - nem tartozik semmilyen osztályhoz. Őt nem hozza zavarba sem a csavargó fesztelensége, sem a fejedelem etikettje. Mrs. Nichols azonban a pontosan meghatározott, úgynevezett alsóközéposztályhoz tartozott. Apja rendőr volt. Mégpedig, meg vagyok győződve, igen kiváló. Nem tudom, mivel tartotta hatalmában a férjét Mrs. Nichols, de nem hiszem, hogy szerelemmel. Beszélni sosem hallottam őt, de titokban talán bőbeszédű volt. Nichols kapitány mindenesetre halálosan ret-

tegett tőle. Néha, mikor a teraszon üldögéltünk, egyszerre csak megérezte, hogy a felesége közeledik kint az úton. Nem hívta férjét, még csak a létezéséről sem látszott tudomást venni; csak sétált fel és alá nyugodtan. Ilyenkor a kapitányt különös, feszengő érzés fogta el; órájára pillantott, és felsóhajtott.

- Na, mennem kell - mondta.

Ilyenkor sem tréfálózással, sem whiskyvel nem lehetett visszatartani. Pedig ezt az embert nem félemlítették meg orkánok, tájfunok, és habozás nélkül szállt volna harcba egy tucat fegyvertelen négerrel, kezében mindössze egy revolvert szorongatva. Mrs. Nichols olykor a leányát küldte érte, egy sápadt, durcás, hétéves gyereket.

- Anya hív - mondta nyávogó hangon.
- Jól van, drágám - mondta a kapitány.

Azonnal felállt, és követte kislányát az úton. Ez csinos példája volt a szellem diadalának az anyag fölött; és így e kis kitérésemnek legalább az az előnye, hogy erkölcsi tanulsága van.

47

Megpróbáltam némileg összefüggő történetet kerekíteni a különböző adatokból, amiket Nichols kapitány mesélt Stricklandről, és az itt következőkben, amennyire lehet, rendszeresen összefoglalni.

Marseille-ben ismerkedtek meg a Stricklanddel való utolsó találkozásomat követő tél vége felé. Nem tudom, hogyan élt a közbeeső hónapokban, de nagyon nyomorúságos lehetett a sorsa, mert Nichols kapitány először az Asile de Nuit-ben találkozott vele. Akkoriban sztrájk ütött ki Marseille-ben, és Strickland, akinek jövedelmi forrásai végképp kiapadtak, nyilván képtelen volt megkeresni azt a keveset, amiből fenntarthatta volna magát.

Az Asile de Nuit egy nagy kőépület, amelyben koldusok, csavargók éjszakai szállást kaphatnak egy hétre, ha papírjaik rendben vannak, és ha az ügyeletes szerzetes előtt igazolni tudják, hogy

munkások. A várakozó tömegben Nichols kapitánynak feltűnt Strickland, nagysága és különös külseje révén; lomhán ácsorogtak, némelyik fel és alá járt, egyesek a falnak támaszkodtak, mások a járda szélén ültek, lábukat a csatornaárokba lógatva; s amint sorban bevonultak az irodába, a kapitány hallotta, hogy a barát, aki Strickland papírjait olvasta, angolul szólította meg őt. De akkor nem volt alkalma beszélni vele, mert amint belépett a közös terembe, jött egy másik barát, óriási bibliával a hóna alatt, a szoba végén levő szószékre lépett, és megkezdte a szentbeszédet, amit a szerencsétlen hontalanoknak végig kellett szenvedniük a szállás fejében.

Nichols más szobába került, mint Strickland; öt órakor reggel egy tagbaszakadt szerzetes kikergette őket ágyukból, és mire ő rendbe hozta a fekvőhelyét, és megmosta az arcát, Strickland már eltűnt. Nichols kapitány a metsző hidegben egy óra hosszat kóborolt az utcákon, aztán elindult a Victor Gélu térre, ahol a tengerésznépség szokott gyülekezni. Ott megint meglátta Stricklandet, aki egy szobor talapzatának dőlve bóbiskolt. Belerúgott, hogy felébressze.

- Gyere, pajtás, reggelizni - mondta.
- Eredj a pokolba - felelte Strickland.

Ráismertem barátom szűken határolt szókincsére, és ezek után Nichols kapitányt megbízható tanúnak tekintettem.

- Letörtél? - kérdezte a kapitány.
- Menj a fenébe - felelte Strickland.
- Csak gyere velem. Szerzek neked reggelit.

Egypercnyi tétovázás után Strickland feltápászkodott, és együtt mentek a Bouchée de Painbe, ahol az éhezők egy karaj kenyeret kapnak, de ott és akkor kell megenniük, elvinni tilos; azután a Cuillére de Soupe-ba, ott egy héten át, tizenegykor és négykor, egy tányér híg, sós levest lehetett kapni. A két épület oly messze van egymástól, hogy csak az éhhalál küszöbén állókat hozza kísértésbe. Hát így megreggeliztek, és így kezdődött el különös barátságuk.

Valami négy hónapot töltöttek így Marseille-ben egymás társaságában. Életük nem volt kalandos - amennyiben kalandon váratlan és izgató eseményeket értünk -, mert napjaik azzal teltek, hogy annyi

pénzt kerítsenek elő, amennyiért éjszakára szállást kaphatnak, és valamicske ennivalót, ami csillapítja az éhség mardosását. De szeretném, ha itt le tudnám festeni azokat a színes, mozgalmas képeket, amelyek Nichols kapitány eleven elbeszéléseiből tárultak elém! Amit a kikötőváros alsóbb néposztálya körében szerzett tapasztalataikról mesélt, abból pompás könyvet lehetne írni, és a különböző fajtájú jellemek, akikkel összeakadtak, bőséges anyagot adnának egy teljes csibészszótár könnyűszerrel való összeállításához. De nekem be kell érnem néhány részlettel. Élénk sodrú, nyers, vad, sokszínű, pezsgő élet levegője áradt ezekből. Ehhez képest az a Marseille, amit én ismertem: a mozgalmas, napsugaras város kényelmes szállóival, jómódú vendégekkel zsúfolt éttermeivel szinte unalmas és közönséges volt. Irigyeltem azokat, akik saját szemükkel látták mindazt, amiről Nichols kapitány mesélt.

Mikor az Asile de Nuit kapui bezárultak előttük, akkor Ménkű Bili vendégszeretetét vették igénybe. Ez egy matrózszállás tulajdonosa volt, óriási termetű, kemény öklű mulatt, aki hajlékot és ennivalót adott a facér tengerészeknek, amíg álláshoz nem juttatta őket. Egy hónapig laktak nála vagy tizenkettedmagukkal. Svédekkel, négerekkel, brazilokkal aludtak az erre a célra szolgáló két üres szoba padlóján, és mindennap elmentek vele a Victor Gélu térre, hova a hajóskapitányok jártak legénységet szerezni. Felesége amerikai nő volt, hájas és piszkos, aki isten tudja, min ment keresztül, hogy idejutott, és akinek a lakók naponta felváltva segédkeztek a házimunkákban. Nichols kapitány rendkívül ügyes fogásnak minősítette Strickland részéről, hogy az kibújt a házimunka alól, amennyiben megfestette Ménkű Bili arcképét. Ménkű Bili nemcsak a vásznat, festéket, ecseteket fizette meg, hanem egy font csempészett dohányt is adott neki. Az a kép valószínűleg még most is a quai de la Joliette tájékán levő, düledező kis ház nappaliját díszíti, és azt hiszem, ezerötszáz fontért lehetne eladni.

Strickland úgy tervezte, hogy valamelyik Ausztrália vagy Új-Zéland felé induló hajóra igyekszik jutni, onnan meg Samoába vagy Tahitiba megy. Nem tudom, hogy jött arra a gondolatra, hogy a déli

tengerekre utazzék, bár, emlékszem, képzeletét régen foglalkoztatta egy távoli sziget, zöld, napsugaras, a végtelen tenger közepén, melynek tükre kékebb, mint az északi vizek. Talán azért ragaszkodott Nichols kapitányhoz, mert az ismerős volt arrafelé, s mert ő győzte meg róla, hogy Tahitiban jól érezné magát.

- Tudja, Tahiti francia - magyarázta nekem -, és a franciák nem ragaszkodnak olyan átkozottul a formaságokhoz.

Megértettem őt.

Stricklandnek nem voltak papírjai, de ilyesmi nem zavarta Ménkű Bilit, ha hasznot szimatolt (a tengerésznek, akit ő juttatott álláshoz, oda kellett adnia első havi fizetését), és ellátta Stricklandet egy angol fűtő okmányaival, aki a gondviselés előrelátása folytán az ő házában halt meg. De Nichols kapitány is, Strickland is kelet felé igyekezett, elhelyezkedési lehetőség pedig történetesen csak nyugatra induló hajókon kínálkozott. Strickland két alkalommal szegődhetett volna hajókra, melyek az Egyesült Államokba indultak, egyszer pedig egy Newcastle-ba induló szénszállítóra, de mindannyiszor visszautasította az állást. Ménkű Bilinek e csökönyösség láttára, mely a végén csak veszteséget jelenthetett neki, elfogyott a türelme, és az utóbbi alkalommal minden teketória nélkül kidobta a házából Nichols kapitányt is, Stricklandet is. Újra fedél nélkül maradtak.

Noha Ménkű Bili kosztja nem volt különösen pazar, és az ember majdnem olyan éhesen kelt fel az asztalától, mint ahogy leült, néhány napig alapos okuk volt, hogy visszakívánják. Megtanulták, mi az éhség. A Cuillére de Soupe és az Asile de Nuit bezárult előttük, és egyetlen táplálékuk az a karéj kenyér volt, amihez a Bouchée de Pain jóvoltából jutottak. Ott aludtak, ahol lehetett, egyszer egy üres tehervagonban az egyik mellékvágányon, egyszer valami taligán egyik raktárház mögött; de farkasordító hideg volt, és egy-két órai kényelmetlen szundikálás után megint csak az utcán kóboroltak. Legkeservesebben a dohány hiányzott nekik, és ami Nichols kapitányt illeti, ő nem tudott meglenni nélküle; szivar- és cigarettavégekre kezdett vadászni a Söröskancsó környékén, amiket előző éjjel dobáltak el a járókelők.

- Rosszabb keveréket is szíttam én már pipából - jegyezte meg, filozofikusan vállat vonva, miközben elébe tartott tárcámból két szivart vett ki, s egyiket a szájába tette, másikat zsebre vágta.

Olykor-olykor egy kis pénzhez jutottak. Néha befutott egy postagőzös, és Nichols kapitánynak, miután ismeretségbe jutott a felügyelővel, sikerült kettőjük számára munkát kapnia a kirakodásnál. Ha a hajó angol volt, a fedélzetre somfordáltak, és a legénység kiadós reggelivel vendégelte meg őket. így megkockáztatták, hogy belebotlanak valamelyik tisztbe, aki aztán kituszkolta őket, cipője orrával segítve, hogy mentül hamarabb eltűnjenek.

- Nem olyan nagy eset egy rúgás a hátulsó részbe, ha az embernek tele van a hasa - jelentette ki Nichols kapitány -, én a magam részéről sosem sértődtem meg rajta. Egy tisztnek vigyáznia kell a fegyelemre.

Élénken magam előtt láttam Nichols kapitányt, amint fejest repült végig a keskeny folyosón egy dühös matróz felemelt lába előtt, és mint igazi angol hazafi, örvendett a Kereskedelmi Tengerészetnél uralkodó szellemnek.

Gyakran akadt mindenféle alkalmi munkájuk a halpiac környékén. Egyszer mindegyikük egy-egy frankot keresett azzal, hogy számtalan narancsosládát raktak fel a rakpartról a teherkocsikba. Egy napon nagy szerencséjük volt: egy hajót, amely Madagaszkárból érkezett, festeni kellett, és ők napokat töltöttek a hajó oldalán lógó deszkaállványon, és festették a rozsdás hajótörzset. Ezt a helyzetet Strickland bizonyára érdeme szerint méltányolta az ő gúnyos humorával. Megkérdeztem Nichols kapitányt, hogy viselte el társa mindezt a nyomorúságot.

- Sosem hallottam tőle egy rossz szót - felelte a kapitány. - Néha egy kicsit mogorva volt, de ha reggel óta nem ettünk egy falatot, és annyi pénzünk sem volt, hogy éjszakára lehajthassuk a fejünket a kínainál, olyankor eleven volt, mint a csík.

Engem ez nem lepett meg. Strickland éppen az az ember volt, aki magasan föléje tudott kerülni olyan körülményeknek, melyek mindenki mást kétségbe ejtettek volna, de hogy ennek közöny volt-e az oka, vagy dac, azt nehéz lenne megállapítani.

„Kínai Fej"-nek kereszteltek a csavargók egy nyomorúságos fogadót a rue de Bouterie-ben, amelynek tulajdonosa egy félszemű kínai volt, s ahol hat sou-ért függőágyban, háromért a földön alhatott az ember. Itt Stricklandék megbarátkoztak egy csomó emberrel, akik az övékhez hasonló kétségbeejtő helyzetben voltak. Mikor egy vas nélkül álltak mind a ketten, s az éjszaka csikorgóan hideg volt, örültek, ha akadt valaki, akitől - ha aznapi munkájával keresett egy eltévedt frankot - kölcsönkérhették egy éjszakára való szállás árát. Ezek a csavargók nem voltak szűkkeblűek, és akinek volt pénze, habozás nélkül megosztotta a többivel. A világ minden országából kerültek ide, de ez nem akadályozta őket abban, hogy jó barátságban éljenek, mert olyan ország szabad polgárainak érezték magukat, amelynek határai valamennyiüket körülvették: a kokain országáénak.

- Hanem aztán ha indulatba jött Strickland, kellemetlen pasas volt ám - mondta Nichols kapitány eltűnődve. - Egyszer találkoztunk Ménkű Billel a téren, és azt mondta Charlie-nak, adja vissza a papírokat, amiket ő adott neki.

- Ha a papírokat akarja, jöjjön, és vegye el őket - mondta Charlie. Ménkű Bili hatalmas fickó volt, de nem tetszett neki Charlie tekintete, és szidalmazni kezdte. A világon mindennek elnevezte, ami csak eszébe jutott, és ha Ménkű Bili rákezdett a káromkodásra, azt érdemes volt meghallgatni. Jól van. Charlie tűrte egy kis darabig, aztán előrelépett, és csak ennyit mondott. „Takarodj, átkozott disznó." Amit mondott, nem volt olyan különleges, de ahogy mondta! Ménkű Bili egy kukkot sem szólt: elsárgult, és úgy eloldalgott, mintha hirtelen eszébe jutott volna, hogy randevúja van.

Strickland - Nichols kapitány szerint - nem pontosan a fentebbi szavakat használta, de tekintve, hogy ez a könyv családi használatra íródott, jobbnak láttam az igazság rovására is olyan kifejezéseket adni a szájába, amelyeket családi körben is ismernek.

Az ám, csakhogy Ménkű Bili nem az az ember volt, aki belenyugszik abba, hogy egy közönséges matróz megalázza. A hatalma a hírnevétől függött, és a házában lakó tengerészek közül előbb egy, aztán egy másik is hírül hozta, hogy megesküdött, bosszút áll Stricklanden.

Egy este Nichols kapitány és Strickland a rue de Bouterie egyik bárjában üldögéltek. A rue de Bouterie keskeny, földszintes házakból álló utca, és minden háznak csak egy szobája van; olyanok, mint a vásári bódék, vagy mint a cirkuszi ketrecek.

Mindegyik kapuban egy nőt látni. Némelyik lustán a kapufélfának támaszkodik, és dúdolgat magában, vagy rekedten szólongatja az arra haladókat, némelyik olvas. Franciák, olaszok, spanyolok, japánok, sötét bőrűek; némelyik kövér, némelyik sovány; és a vastag arcfesték, a szemöldökpomádé és skarlátvörös ajakkenőcs alól áttűnnek a ráncok és a kicsapongások nyomai. Egyiken fekete ing és testszínű harisnya van; mások sárgára festett, göndör hajat és rövid muszlinruhácskát viselnek, mint a kisleányok. A nyitott ablakon át látszik a vörös téglapadló, egy széles faagy, a puhafa asztalon egy kancsó és egy lavór. Az utcán tarka tömeg hullámzik, kelet-indiai matrózok, szőke északiak egy svéd gőzösről, japánok egy hadihajóról, angol tengerészek, spanyolok, egy francia cirkálóról való jóképű fickók, négerek egy amerikai hajóról. Nappal mindez közönséges és szennyes, de este, mikor csak a kis kunyhókban égnek a lámpák, az utcából valami komor szépség árad. A szörnyű mámor, ami betölti a levegőt, nyomasztó és irtózatos, mégis, van e látványban valami titokzatos, ami izgat és nyugtalanít. Valami meghatározatlan, primitív erő, amely visszataszító és mégis elbűvölő. Itt a civilizáció ildo-mosságai semmivé foszlottak, érezni, hogy a férfiak szemtől szembe kerültek a sötét valósággal. Valami tragikus feszültség van a levegőben.

A bárban, ahol Nichols kapitány és Strickland ült, egy gépzongora hangosan verklizte a tánczenét. Körül a szobában mindenütt ültek az asztaloknál, itt egy tucat matróz alaposan berúgva, ott egy csomó katona, a középen pedig összezsúfolva táncoltak a párok. A szakállas, barna arcú tengerészek nagy, kérges kezükkel szorosan

magukhoz ölelve tartották partnernőiket. A nőkön csak ing volt. Néha fölállt két matróz, és egymással táncolt. A zaj fülsiketítő volt. Mindenki kiáltozott, énekelt, nevetett. Az egyik férfi hosszan megcsókolta a térdén ülő lányt, mire az angol tengerészek hangos macskanyávogással fokozták a lármát. A füsttől amúgy is szürke levegő sűrű volt a portól, amit a táncoló férfiak nehéz csizmái vertek fel. Nagyon meleg volt. A söntés mögött egy asszony a csecsemőjét dajkálta. A pincér, egy lapos képű, foltos arcbőrű suhanc, ide-oda száguldott, kezében sörösüvegekkel megrakott tálcával.

Kis idő múlva megjelent Ménkű Bili két óriási néger kíséretében; könnyűszerrel meg lehetett állapítani, hogy már majdnem a végsőkig be van rúgva. Botrányt akart. Nekiment egy asztalnak, amelynél három katona ült, és feldöntött egy üveg sört. Dühös szóváltás kerekedett, előlépett a bár tulajdonosa, és felszólította Ménkű Bilit, hogy távozzék. Jól megtermett fickó volt a tulajdonos, aki nem szokta tűrni, hogy a vendégei botrányt rendezzenek. Ménkű Bili tétovázott. A tulajdonossal nem akart kezdeni, mert tudta, hogy a rendőrség az ő pártján lett volna, hát nagyot káromkodva sarkon fordult. Hirtelen meglátta Stricklandet. Odatámolygott hozzá. Nem szólt egy szót sem. Összegyűjtötte szájában a nyálat, és egyenesen beleköpött Strickland arcába. Az felkapta poharát, és Bilihez vágta. A táncolók hirtelen megálltak. Egy pillanatig teljes csend uralkodott, de amint Bili rávetette magát Stricklandre, valamennyiüket elfogta a harc mámora, egy perc alatt nagy dulakodás támadt. Asztalokat fordítottak fel, üvegeket zúztak össze. Pokoli kavarodás volt. A nők elszéledtek az ajtó felé és a söntés mögé. Az utcáról beszállingóztak a járókelők. Káromkodások röpködtek a világ minden nyelvén, kiáltozások hangzottak, ütések puffantak, s a terem közepén vagy egy tucat férfi verekedett teljes erejéből. Egyszerre csak betódultak a rendőrök, s aki tehette, menekült az ajtó felé. Mikor a helyiség többé-kevésbé megtisztult, Ménkű Bili eszméletlenül feküdt a földön, tátongó sebbel a fején. Stricklandet, akinek a karja vérzett, s a ruhája rongyokban lógott, Nichols kapitány az utcára

vonszolta. Az ő arca is csupa vér volt egy ütéstől, amit az orrára kapott.

- Annyit mondhatok, jól tennéd, ha eliszkolnál Marseille-ből, mielőtt még Ménkű Bili kikerül a kórházból - mondta Stricklandnek, mikor visszakerültek a Kínai Fejbe és tisztálkodtak.

- Ez többet ér a kakasviadalnál - mondta Strickland. Magam előtt láttam gúnyos mosolyát.

Nichols kapitány aggódott. Ismerte Ménkű Bili bosszúálló természetét. Strickland már kétszer elbánt a mulattal, márpedig a mulatt olyan ember volt józan állapotában, akivel számolni kellett. Az kitartóan szokott várni az alkalomra. Nem sieti el a dolgot, de egy éjszaka majd Strickland egyszerre csak egy késdöfést kap a hátába, és egy-két nap múlva egy névtelen tengerparti csavargót halásznak ki a kikötő szennyes vizéből. Nichols másnap este elment Ménkű Bili házába, és tudakozódott. Bili még kórházban volt. A felesége azonban azt mondta, hogy mikor meglátogatta, szörnyen esküdözött, hogy amint kikerül, megöli Stricklandet.

Elmúlt egy hét.

- Én mindig is azt mondtam - elmélkedett Nichols -, ha az ember elpáhol valakit, alaposan páholja el. Akkor van az embernek egy kis ideje, hogy körülnézzen és gondolkozzék, mitévő legyen.

Azután szerencséje akadt Stricklandnek. Egy Ausztráliába induló hajóról izentek a Tengerészotthonba, hogy fűtőre van szükségük annak a helyébe, aki Gibraltárnál ittasan, delíriumrohamában átvetette magát a fedélzet korlátján.

- Hát csak ballagj le szépen a kikötőbe, pajtás - mondta a kapitány Stricklandnek -, és szegődj el. A papírjaid megvannak.

Strickland azonnal elindult, és Nichols kapitány ekkor látta őt utoljára. A hajó csak hat óra hosszat időzött a kikötőben; este már csak oszladozó füstje és Nichols kapitány tekintete követte, amint a Déli-tengeren barázdát szántva, haladt kelet felé.

Én tőlem telhetően híven számoltam be minderről, mert érdekesnek gondolom azt az ellentétet, ami Stricklandnek itt vázolt élményei és életének ama szakasza közt nyilvánult meg, mikor még

Ashley Gardensben lakott, és részvényekkel, tőzsdeügyletekkel foglalkozott; de azt is tudom, hogy Nichols kapitány a század leghazugabb embere volt, és nem tartom lehetetlennek, hogy egy szó sem igaz mindabból, amit elmondott. Nem lepne meg, ha kiderülne, hogy Stricklandet soha életében nem látta, és Marseille-ről való ismereteit valami képes folyóiratból szerezte.

48

Eredetileg itt szándékoztam befejezni könyvemet. Úgy terveztem, hogy előbb Stricklandnek Tahitin töltött utolsó éveit és borzalmas halálát írom le, csak azután térek vissza a régebben történtekre, s akkor mondom el mindazt, amit életének korábbi szakaszáról tudok. Azért akartam így, hogy leírhassam Strickland elindulását az ismeretlen szigetek felé, magányos lelkében nem tudni, miféle ábrándokkal, melyek felgyújtották képzeletét. Tetszett nekem ez a kép: egy férfi negyvenhét éves korában - tehát mikor más emberek már legnagyobbrészt révbe jutottak - nekivág egy ismeretlen világnak. Lelki szemeimmel láttam, amint a szürke, tajtékos, vihar korbácsolta tengerről bámul az egyre távolodó part felé, Franciaország felé, amelyet soha többé nem adatik látnia; úgy éreztem, van valami hősi a magatartásában és rendíthetetlen a lelkében. így akartam befejezni történetét a remény, a bizakodás hangján, mert ez valahogy kiemelte volna az emberi lélek legyőzhetetlenségét. De nem sikerült. Két-háromszor még megpróbálkoztam vele, aztán kénytelen voltam végképp elvetni ezt a sorrendet: történetét - az általános szokásnak megfelelően - az elején kezdtem, rájöttem, hogy amit Strickland életéről tudok, azt csak a tények megismerésének sorrendjében mondhatom el.

Azok a Strickland életére vonatkozó tények, amiknek birtokában vagyok, nagyon töredékesek. Olyan a helyzetem, mint egy biológusé,

akinek egyetlen csontból meg kell határoznia a kihalt állatnak nemcsak a külsejét, hanem még a szokásait is.

Strickland nem keltett különösebb benyomást azokban, akik Tahitiban összekerültek vele. Azoknak a szemében ő csak egy állandó pénzhiányban leledző tengeri csavargó volt, csak azt találhatták feltűnőnek, hogy képeket festett, mégpedig szerintük lehetetlen, nevetséges képeket; és csak mikor néhány évvel a halála után a párizsi és berlini műkereskedők ügynökei jöttek, hogy kutassanak az esetleg még ott levő képek után, akkor kezdtek rájönni, hogy nagy ember élt közöttük. Akkor emlékeztek, hogy nevetséges áron vehettek volna tőle képeket, amelyek most óriási összegeket érnek, és nem tudták megbocsátani maguknak, hogy elszalasztották az alkalmat.

Volt ott egy Cohen nevű zsidó kereskedő, aki különös módon jutott Strickland egy képéhez. Kis, öreg francia volt, nyájas tekintetű, szíves mosolyú, félig kereskedő, félig tengerész. Volt egy kis kutterje, amivel vakmerően hajózgatott ide-oda a Paumotu- és Marquesas-szigetek között, árut szállított ki, és coprát, kagylót, gyöngyöt hozott vissza. Én azért mentem hozzá, mert hallottam, hogy van egy nagy, fekete gyöngye, amit hajlandó lenne olcsón eladni, de amikor láttam, hogy számomra túlságosan drága, elkezdtem vele Stricklandről beszélni. Jól ismerte.

- Tetszik tudni, érdekelt, mert festő volt - mondta. - Nemigen kerülnek festők ide a szigetekre, és én sajnáltam őt, mert olyan rossz festő volt. Első foglalkozását én szereztem neki. Volt egy ültetvényem a félszigeten, és szükségem volt egy fehér felügyelőre. Ne adj isten, hogy a bennszülöttek dolgozzanak, ha nem fehér ember a felügyelőjük. Azt mondtam neki: ott bőségesen lesz ideje festeni, amellett egy kis pénzt is kereshet. Tudtam, hogy az éhhalálhoz áll közel, de jó fizetést adtam neki.

- Nehezen tudom elképzelni róla, hogy megfelelt mint munkafelügyelő - mondtam mosolyogva.

- Elnéztem egyet-mást. Mindig szerettem a művészeket. Tudja, ez már a vérünkben van. De ő csak néhány hónapig maradt. Mikor elegendő pénze volt, hogy festéket, vásznakat vehessen, otthagyott.

Addigra már hatalmába kerítette a hely varázsa, és a sűrűségbe kívánkozott. De azért néha-néha láttam. Minden pár hónapban felbukkant Papeetében, és egy kis darabig maradt is. Valakitől szerzett pénzt, aztán megint eltűnt. Egy ilyen látogatása alkalmával eljött hozzám, és kétszáz frankot kért kölcsön. Olyan volt az egész ember, mintha már egy hete nem evett volna, nem volt szívem visszautasítani. A pénzemtől persze örökre elbúcsúztam. Hát egy év múlva megint eljött hozzám, s egy képet hozott. Nem említette a pénzt, amivel tartozott, hanem azt mondta: „Ez az ültetvény képe; önnek festettem." Megnéztem. Azt sem tudtam, mint mondjak, de persze megköszöntem neki, és mikor elment, megmutattam a képet a feleségemnek.

- Milyen volt? - kérdeztem.

- Ne is kérdezze. Nem volt annak se füle, se farka. Soha életemben nem láttam hasonlót. „Mit csináljunk ezzel?", kérdeztem a feleségemtől. „Semmi esetre sem akaszthatjuk fel, felelte, kinevetnének bennünket." Hát felvitte a padlásra, és elrakta mindenféle más lommal együtt, mert a feleségem sosem dob ki semmit. Mániája. Egyszer csak, képzelje, éppen a háború kitörése előtt, levelet kapok Párizsból, az öcsémtől, azt írja: „Tudsz-e valamit egy angol festőről, aki Tahitiban élt? Úgy látszik, kivételes tehetség volt, és a képeiért hallatlan árakat fizetnek. Igyekezz belőlük szerezni, és küldd el nekem. Sok pénzt jelent." Hát mondom a feleségemnek: „Mi van azzal a képpel, amit Strickland adott nekem? Lehetséges, hogy még a padláson van?" „Hogyne, egészen biztosan, felelte, tudod, hogy én nem dobok ki semmit. Mániám." Felmentünk a padlásra, és ott volt a kép a tömérdek limlom között, ami a harminc év alatt, amióta a házat laktuk, összegyűlt. Megint megnéztem. „Ki hitte volna, mondom, hogy az ültetvényem felügyelője, akinek kétszáz frankot kölcsönöztem, zseni volt? Te látsz valamit ebben a képben?" „Nem én, felelte az asszony, semmit sem hasonlít az ültetvényre, én legalább még sohasem láttam kék levelű kókuszpálmát, de hát Párizsban meg vannak bolondulva, és lehet, hogy az öcséd meg fogja kapni érte a kétszáz frankot, amit Stricklandnek kölcsönöztél." Elég az hozzá,

hogy becsomagoltuk a képet, és elküldtük az öcsémnek. Végre érkezett tőle egy levél. Mit gondol, mit írt? „Megkaptam a képet - azt mondja -, és bevallom, azt hittem, tréfát űzöl velem. Én még annyit sem adtam volna érte, amennyibe a szállítása került. Szinte féltem megmutatni annak az úrnak, aki beszélt róla. Elképzelheted a meglepetésemet, mikor kijelentette, hogy a kép remekmű, és harmincezer frankot ajánlott érte. Azt hiszem, többet is adott volna, de őszintén szólva, úgy elámultam, hogy elvesztettem a fejemet, és elfogadtam az ajánlatot, mielőtt még valahogy össze tudtam volna szedni magamat."

Ekkor Monsieur Cohen csodálatos dolgot mondott.

- Bárcsak élt volna még akkor szegény Strickland. Kíváncsi vagyok, mit szólt volna, mikor odaadom neki a huszonkilencezer nyolcszáz frankot a képéért.

49

Az Hotel de la Fleurben laktam, amelynek tulajdonosnője, Mrs. Johnson sopánkodva mesélte, milyen alkalmat szalasztott el. Strickland halála után ingóságainak egy részét árverésen adták el a papee-tei piactéren, ahová Mrs. Johnson is elment, mert volt a holmik közt egy amerikai kályha, amelyet megvenni szándékozott. Huszonhét frankot fizetett érte.

- Volt ott egy tucat kép is, de keret nélkül; nem kellettek senkinek. Némelyikért tíz frankot is adtak, de a legtöbb öt-hat frankért kelt el. Gondolja csak meg, ha akkor megveszem azokat, ma gazdag volnék.

Tiaré Johnson soha, semmilyen körülmények között sem lett volna gazdag. Nem tudta a pénzt megőrizni. Egy bennszülött nő és egy Tahitiban megtelepedett angol hajóskapitány leánya volt; mikor én megismertem, ötvenéves lehetett, de idősebbnek látszott, és hatalmas méreteivel tűnt fel. Magas és rendkívül kövér termetével igen

tekintélyt parancsoló jelenség lett volna, ha végtelenül jóindulatú arca mást is képes lett volna kifejezni, mint nyájasságot. A karja olyan volt, mint az ürücomb, a mellei, mint óriási káposztáik, széles, húsos arca a - csaknem szemérmetlen - meztelenség benyomását keltette, és egyik hatalmas tokáját követte a másik. Nem tudom, hány volt. Hömpölyögve omlottak a terjedelmes kebel fölé. Rendszerint rózsaszín ruhát hordott, és fején egész nap széles szalmakalap volt. De ha leeresztette haját - amit megtett néha, mert büszke volt rá -, látszott, hogy hosszú, sötét és hullámos, a szeme pedig fiatal maradt és élénk. Nevetése a legdallamosabb volt, amit valaha hallottam. Halkan, gyöngyözően kezdődött, aztán egyre hangosabb lett, míg az egész hatalmas test csak úgy rázkódott bele. Három dolgot szeretett: a tréfát, a bort és a jóvágású férfit. Kiváltságos az, aki őt ismerhette. A szigeten ő volt a legjobb szakácsnő, és rajongott a jó ennivalóért. Reggeltől estélig ott lehetett látni a konyhában a kínai szakáccsal és két-három bennszülött lánnyal, amint egy alacsony széken ülve osztogatta rendeleteit. Barátságosan csevegett mindenkivel, és mosolyogva kóstolgatta az ízletes ételeket, amik mind az ő találmányai voltak. Ha valami jó ismerősét meg akarta tisztelni, saját kezűleg főzte meg az ebédet. Szenvedélye volt a vendégszeretet, és a szigeten senkinek sem kellett ebéd nélkül maradnia, amíg az Hotel de la Fleurben akadt ennivaló. Sohasem dobott ki senkit azért, mert nem fizette meg a számláját. Mindig azt remélte, hogy majd megfizetik úgyis, ha tehetik. Volt ott egy ember, aki tönkrejutott, annak hónapokon át ingyen adott lakást és ellátást. Mikor a kínai mosodatulajdonos nem volt hajlandó fizetség nélkül mosni rá, Mrs. Johnson a maga ruháival együtt mosatta ki az idegenét is. Azt mondotta, nem nézheti, hogy a szegény fickó piszkos ingben járjon, és miután az férfi volt, márpedig a férfiak dohányoznak, mindennap egy frankot adott neki cigarettára. És azért ugyanolyan szívélyesen viselkedett vele, mint azokkal a vendégeivel, akik minden héten kifizették számlájukat.

Kora és rendkívüli kövérsége folytán már alkalmatlan volt a szerelemre, de élénk érdeklődéssel kísérte a fiatalság szerelmi ügyeit.

A szeretkezést a nők és férfiak természetes foglalkozásának tekintette, és a maga bőséges tapasztalatainak tárházából mindig tudott tanáccsal és példával szolgálni.

- Még tizenöt éves sem voltam, mikor az apám rájött, hogy kedvesem van - mondta. - Harmadik tiszt volt a Trópusi Madáron. Jóképű fiú volt.

Kicsit sóhajtott. Azt mondják, a nők mindig szeretettel emlékeznek első kedvesükre; de talán nem mindig emlékeznek rá.

- Apám okos ember volt.

- Mit csinált? - kérdeztem.

- Félholtra döngetett, aztán hozzáadott Johnson kapitányhoz. Bántam is én. Persze idősebb volt, de szintén jóképű.

Tiaré - apja nevezte így az illatos, fehér virágról, aminek az a híre, hogy bármilyen messziről is visszavonzza Tahitiba azt, aki egyszer megszagolta -, Tiaré jól emlékezett Stricklandre.

- Néha idejött, gyakran láttam őt Papeete környékén. Sajnáltam, olyan sovány volt, és sosem volt pénze. Mikor hallottam, hogy a városban van, mindig érte küldtem egy fiút, és meghívtam ebédre. Egyszer-kétszer munkát is szereztem neki, de sehol sem tudott megmaradni. Kis idő múlva visszakívánkozott a sűrűségbe, és egy szép napon mindig el is tűnt.

Marseille-ből való távozása után körülbelül hat hónappal ért Strickland Tahitiba. Ledolgozta az út árát a hajón, amely Auckland-ből San Franciscóba ment, és mikor megérkezett, volt egy doboz festéke, állványa és egy tucat vászna. Egypár fontja is volt, mert Sidneyben munkát talált, és bérelt is egy kis szobát a külvárosban. Azt hiszem, amint Tahitiba érkezett, mindjárt otthon érezte magát. Tiarétól hallottam, hogy egyszer azt mondta neki:

- Éppen a fedélzetet súroltam, mikor egyszerre az egyik legény azt mondja: „Na, itt volnánk." Felnéztem, és megláttam a sziget körvonalait. Rögtön tudtam, hogy ez az a hely, amit egész életemben kerestem. Amint közelebb értünk, úgyszólván emlékezni kezdtem rá. Most, mikor itt kóborlók, minden olyan ismerősnek tűnik. Meg mernék esküdni, hogy én már éltem itt egyszer.

- Van az így néha ezekkel - mondta Tiaré. - Ismertem embereket, akik néhány órára szálltak partra, míg a hajó felveszi a rakományt - aztán többé nem mentek vissza. Ismertem olyanokat is, akiket ide helyeztek egy évre hivatalokba, s átkozták a helyet, és mikor elmentek, esküdöztek, hogy inkább felakasztanák magukat, hogysem ide még egyszer visszajöjjenek, aztán fél év múlva megint itt voltak, és kijelentették, hogy máshol nem tudnak élni.

50

Én hiszek abban, hogy némely ember nem az eredetileg neki szánt környezetbe születik. A véletlen vetette oda, ahol van, de állandó honvágyat érez egy ismeretlen haza után. Idegen a szülőföldjén, és gyermekkora lombos ösvényei vagy a népes utcák, ahol játszadozott, csak átmenetinek, közbeeső állomásnak számítanak. Egész életét idegenül töltheti rokonai közt, és az egyetlen táj, amelyet megismert, idegen marad számára. Talán ez az idegenség az, ami némely embert hajszol széltébe-hosszába, hogy valami állandó után kutasson, amihez ragaszkodni tud. Talán valami mélyen gyökerező atavizmus hajtja a vándort vissza abba az országba, amelyet ősei a történelmi idők ködbe vesző kezdetén elhagytak. Néha rátalál egy helyre, s valami titkos érzés azt súgja, hogy ide tartozik. Ez a haza, amit keresett, itt fog letelepedni - olyan tájon, amelyet még sosem látott, emberek közt, akiket sosem ismert - mintha mindent és mindenkit gyerekkora óta ismerne. Itt végre pihenést talál.

Elmeséltem Tiarénak egy ember történetét, akit a St. Thomas-kórházból ismertem. Egy Ábrahám nevű zsidó volt, szőke, jól megtermett fiatalember, félénk és nagyon szerény, de nagyon tehetséges. Ösztöndíjjal került a kórházba, és a tanulmányi idő öt éve alatt minden elképzelhető pályadíjat és kitüntetést megnyert. Kórházi főorvossá és sebésszé nevezték ki. Kiválóságát mindenki elismerte. Végül beválasztották a vezetőségbe, és karrierje biztosítva volt. Em-

beri számítás szerint bizonyosnak ígérkezett, hogy olyan magasra fog emelkedni, amilyenre csak lehetséges az ő hivatásában. Közbecsülés és jómód várt rá. Mielőtt új hivatalát elfoglalta volna, kivette a szabadságát, és nem rendelkezvén önálló vagyonnal, hajóorvosi minőségben utazott egy Levantéba induló tehergőzösön. Az nem szokott orvost vinni, de a kórház egyik vezető orvosa ismerte a hajóstársaság egyik igazgatóját, és így szívességből felvette Ábrahámot.

Néhány hét múlva az illetékes tényezők levelet kaptak tőle, melyben lemondott az irigyelt vezetői állásról. A lemondás nagy port vert fel, és mindenféle pletykák kerültek forgalomba. Valahányszor egy ember olyasmit tesz, amit nem vártak tőle, felebarátai mindjárt valami becstelenséget szimatolnak. De volt, aki Ábrahám helyét elfoglalja, s Ábrahámot elfelejtették. Semmi sem hallatszott felőle. Eltűnt.

Talán tíz évvel később egy Alexandriában kikötni készülő hajón a többi utasokkal egyetemben jelentkeznem kellett orvosi vizsgálatra. Az orvos kopott öltözetű, kövér ember volt, s amint letette a kalapját, láttam, hogy nagyon kopasz. Ismerősnek látszott. Egyszerre emlékeztem rá.

- Ábrahám - szóltam.

Csodálkozó tekintettel fordult felém, aztán megismert, és megragadta a kezemet. Miután kölcsönösen kifejeztük meglepetésünket, hívott, hogy ebédeljek vele az Angol Klubban, mert hallotta, hogy az éjszakát Alexandriában szándékozom tölteni. Mikor újra találkoztunk, csodálkozásomnak adtam kifejezést, hogy itt találtam. Nagyon szerény állást foglalt el, és meglátszott rajta, hogy szűkös körülmények közt élhet. Elmesélte a történetét. Mikor szabadságát megkezdve, a Földközi-tengerre indult, a leghatározottabb szándéka volt, hogy amint ideje letelik, visszatér Londonba a St. Thomas-kórháznál vállalt hivatásához. Egy reggel a hajója megállt Alexandriának és ő a fedélzetről nézte a várost, a napfényben izzó, fehér házakat, a parton nyüzsgő sokaságot. Látott bennszülötteket lompos kaftánban, szudáni négereket, tolongó, lármás görögöket, olaszokat, komoly, turbános törököket, látta a napsütést, a kék eget. És akkor hirtelen történt vele valami. Nem tudta leírni, micsoda. Azt mondta, olyan volt, mint a villámcsapás, majd - e

hasonlatot nem találván elég kifejezőnek - hozzátette: mint a kinyilatkoztatás. Valami belemarkolt a szívébe, és hirtelen ujjongás fogta el, valami csodálatos szabadságérzés. Otthon érezte magát, és elhatározta ott, akkor, egy pillanat alatt, hogy életét Alexandriában fogja leélni. Nem ütközött akadályokba, hogy elhagyja a hajót, és huszonnégy óra múlva minden cókmókjával együtt a parton volt.

- A kapitány biztosan azt gondolta önről, hogy megőrült - mondtam mosolyogva.

- Törődtem is én azzal, mit gondolnak felőlem. Nem én voltam az, aki cselekedtem, hanem valami bennem, ami erősebb volt nálam. Arra gondoltam, miközben körülnéztem, hogy egy kis görög hotelban fogok megszállni, és éreztem, hogy tudom, merre kell keresnem. Hiszi vagy sem, egyenesen odamentem, és mikor megláttam, azonnal ráismertem.

- Azelőtt is járt Alexandriában?

- Nem; soha életemben nem voltam távol Angliától. Rövidesen a kormány szolgálatába lépett, és azóta is mindig ott
volt.

- Nem sajnálta, amit tett?

- Egy percre sem, soha. Éppen annyit keresek, amennyi a megélhetésemhez szükséges, és meg vagyok elégedve. Nincs egyéb kívánságom, mint hogy itt maradhassak halálomig. Nagyszerű életem volt.

Másnap elutaztam Alexandriából, és Ábrahám feledésbe merült, míg röviddel ezelőtt egy másik régi orvos barátommal nem ebédeltem együtt, Alex Carmichaellel, aki rövid szabadságon volt Angliában. Az utcán találkoztam vele, és gratuláltam neki a bárói rangjához, amivel a háborúban teljesített nagyszabású szolgálatait jutalmazták. Megbeszéltük, hogy a régi idők emlékére együtt töltünk egy estét, s mikor elfogadtam ebédre szóló meghívását, azt ajánlotta, hogy nem hív mást, és így zavartalanul cseveghetünk. Gyönyörű, régi háza volt az Anna királynő utcában, amelynek csodálatosan

szép berendezése jó ízlésére vallott. Láttam az ebédlő falain egy remek Bellottót és egypár Zoffanyt, amiért irigyeltem. Mikor felesége, egy arany kelmébe öltözött, magas, karcsú, bájos teremtés, magunkra hagyott, nevetve jegyeztem meg, mennyire megváltoztak a körülményei azóta, hogy mind a ketten medikusok voltunk. Akkor még dőzsölésszámba ment, ha egy ócska olasz vendéglőben ebédeltünk a Westminster Bridge Roadon. Most Alec Carmichael fél tucat kórház élén állt. Gondolom, évi tízezer fontot keresett, és bárósága csak az első volt kitüntetései közül, amelyekben feltétlenül részesülnie kellett.

- Hát elég jól boldogultam - mondta -, de a furcsa az, hogy mindezt egy szerencsés körülménynek köszönhetem.

- Hogy érted ezt?

- Ugye, emlékszel Ábrahámra. Ő volt az, aki előtt biztos jövő állott. Medikus korunkban vert engem minden vonalon. Ő kapta meg mindazokat a pályadíjakat és ösztöndíjakat, amikért én pályáztam. Én mindig csak a második hegedűs voltam mellette. Ha kitartott volna, most ő lenne a helyemben. Az az ember sebészzseni volt. Őmellette senkinek sem lehettek esélyei. Mikor őt kinevezték a St. Thomas élére, nekem még csak kilátásom sem volt, hogy a vezetőségbe kerülök. Med. univ. lett volna belőlem, és te tudod, miféle kilátásai vannak egy med. univ.-nak. De Ábrahám kihullott a sorból, és én jutottam a helyére. Ez adott alkalmat az érvényesülésre.

- Hát ez igaz.

- Szerencse dolga volt az egész. Azt hiszem, ennél az Ábrahámnál valami nem volt egészen rendben. Szegény ördög egészen lecsúszott. Valami kétkrajcáros állása van Alexandriában, egészségügyi hivatalnok vagy ehhez hasonló. Hallom, egy csúf, öreg görög nővel él, és van egy fél tucat skrofulás gyereke. Tény, hogy, úgy látszik, nem elég, ha csak esze van az embernek. A jellem a döntő. Ábrahámnak nem volt jelleme.

Jellem? Szerintem nagyon erős jellemének kell lennie, aki félórai gondolkodás után eldob magától egy karriert, mert egy másféle életmódban mélyebb jelentőséget lát. És még erősebb jellemre vall,

ha e hirtelen lépést sosem bánta meg. De nem szóltam, és Alec Carmichael eltűnődve folytatta:

- Persze képmutató lennék, ha úgy tennék, mintha sajnálnám, hogy Ábrahám így cselekedett. Végre is én nyertem vele. - Elvezettel fújta hosszú Coronájának füstjét. - De ha nem lennék személyesen érdekelve, sajnálnám, hogy így elkallódott. Mégiscsak szörnyűség, hogy egy ember így tönkretegye az életét.

Vajon tönkretette Ábrahám az életét? Hát az, hogy az ember azt teszi, amit leginkább kíván, hogy olyan körülmények között él, amik kellemesek számára, összhangban és békességben önmagával - az azt jelenti, hogy tönkretette az életét? És eredményes élet csak az, ha az ember kiváló sebész évi tízezer fonttal és gyönyörű feleséggel? Azt hiszem, minden attól függ, milyen értelmet tulajdonít valaki az életnek, mik az igényei a társadalommal szemben, és mik az egyéni igényei. De erről is hallgattam, mert ugyan ki vagyok én, hogy egy báróval vitatkozhatnám.

51

Tiaré, mikor ezt elmeséltem neki, megdicsért, hogy milyen okos vagyok, és néhány percig csöndben dolgoztunk, ugyanis borsót szemeztünk. Aztán tekintete, amely mindig éber figyelemmel kísérte a konyhai eseményeket, a kínai szakácsra esett, akinek ténykedése viharos neheztelést váltott ki belőle. Ráförmedt, a szidalmak záporát zúdítván rá. A kínai sem hagyta magát, erélyesen védekezett, miáltal igen élénk veszekedés keletkezett. A bennszülöttek nyelvén beszélgettek, amiből én tíz szót sem értettem, és azt hittem, hogy itt a világ vége. De a béke hamarosan helyreállott, és Tiaré egy cigarettát adott a szakácsnak. Mind a ketten kedélyesen füstöltek.

- Tudja-e, hogy én szereztem neki feleséget? - szólalt meg hirtelen Tiaré széles mosollyal, amely elömlött az egész, óriási arcon.

- A szakácsnak?

- Nem. Stricklandnek.
- Hiszen annak már volt felesége.
- Ezt mondta ő is; de én azt feleltem: igen ám, csakhogy az Angliában van. Anglia pedig a világ másik végén van.
- Igaz - jegyeztem meg.
- Két-három hónaponként, mikor dohányra, festékre vagy pénzre volt szüksége, be szokott jönni Papeetébe, s úgy kóborolt itt, mint egy kivert kutya. Megsajnáltam. Volt akkor nálam egy lány, aki a szobákat tartotta rendben. Atának hívták, szegről-végről rokonságban állottunk, s mivel apja, anyja nem élt, hát nálam lakott. Strickland olykor ellátogatott ide, hogy valami rendes ennivalóhoz jusson, vagy hogy sakkozzék valamelyik fiúval. Észrevettem, hogy Ata ilyenkor rajta felejtette a tekintetét, és megkérdeztem, tetszik-e neki ez az ember. Azt felelte, eléggé tetszik. Tudja, milyenek ezek a lányok; mindig örülnek, ha fehér emberrel kerülnek össze.
- Hát bennszülött volt? - kérdeztem.
- Igen, egy csöpp nyugati vér nem volt benne. No, elég az hozzá, miután vele beszéltem, elküldtem Stricklandért. Mondom neki: „Strickland, ideje, hogy letelepedjék. A maga korában már nem való, hogy a lányokkal cicázzon lent a ház előtt. Azok rosszfajták, és nem ér velük semmit. Magának nincs pénze, maga sosem tart ki egy foglalkozás mellett; legföljebb egy-két hónapig. Most már senki sem hajlandó magát alkalmazni. Azt mondja, hogy mindig ellakhatik a sűrűben valamelyik bennszülöttnél, azok szívesen fogadják a házukba, mert fehér ember; de ez nem illik egy fehérhez. Ide figyeljen, Strickland."

Tiaré keverte az angolt és franciát, mert mind a két nyelven egyforma könnyedséggel beszélt éneklő hangsúllyal, amely nem volt kellemetlen. Az embernek az volt az érzése, hogy egy madár beszélne így, ha tudna angolul.

- „...Ide figyeljen, Strickland. Mi lenne, ha nőül venné Atát? Jó leány, és csak tizenhét éves. Ez sosem volt olyan közönséges, mint némelyik az itteni lányok közül. Egy kapitány vagy egy első tiszt, az

igen; de bennszülött még sosem érintette. *Elle se respecte vois-tu.** Éppen az Oabu szállásmestere mondta nekem legutóbbi itt időzésekor, hogy az egész szigetcsoporton nincs párja Atának. Ideje, hogy ő is megtelepedjék már, meg aztán a kapitány és tisztek is szeretik olykor a változatosságot. Sosem tartom a lányaimat hosszú ideig. Atának van egy kis birtoka is lent Taravao mellett, közvetlenül a félsziget előtt, amiből a copra mostani ára mellett egész tisztességesen megélhetnek. Van rajta egy ház, és annyi ideje lenne festeni, amennyit csak akar. Hát mit szól hozzá?" Tiaré szünetet tartott, hogy lélegzethez jusson.

- Akkor említette, hogy felesége van Angliában. „Szegény barátom - mondom -, mindegyiknek van valahol egy felesége; hisz többnyire az az oka, hogy a szigetekre jönnek. Ata értelmes lány, nem kell neki semmi ceremónia a polgármester előtt. Protestáns; és tudja, azok nem úgy vannak ezekkel a dolgokkal, mint a katolikusok." Erre azt mondta: „De mit szól ehhez Ata?" „Úgy látszik, maga gyönge oldala neki - feleltem. - Őbenne megvan a hajlandóság, csak magában is meglegyen. Hívjam ide?" Strickland nevetett az ő különös, száraz nevetésével, én meg odahívtam Atát. Az jól tudta, a semmirekellő, hogy miről beszélek, és láttam a szemem sarkából, hogy hegyezi a fülét, miközben úgy tett, mintha buzgón vasalná egy blúzomat. Hát odajött. Nevetett, de láttam, hogy egy kicsit elfogódott; Strickland szótlanul nézte.

- Csinos volt? - kérdeztem.

- Eléggé. De biztosan látta már képeken: Strickland egyre-másra festette, néha *pareóval,* néha minden nélkül. Igen, elég csinos volt. És értett a főzéshez. Magam tanítottam. Kitaláltam, mire gondol Strickland, és azt mondtam: „Én nagyon jó fizetést adtam neki, azt megtakarította, és a kapitányok meg tisztek, akiket ismert, szintén adtak neki egyszer-egyszer valami csekélységet. Jó pár száz frankja van."

Strickland nagy, vörös szakállát húzogatta, és mosolygott.

[21] Tudja, rátarti, (francia)

- No, Ata - mondta -, hát akarsz-e férjednek? Az nem szólt semmit, csak kuncogott.

- Hiszen mondtam már, Strickland, hogy maga tetszik neki - szóltam.
- Verni foglak - mondta a lányra nézve.
- Másképp honnan is tudnám, hogy szeret? - felelte ez. Tiaré félbehagyta az elbeszélést, és tűnődve fordult hozzám:
- Első férjem, Johnson kapitány, rendszeresen elpáholt. Az férfi volt. Gyönyörű, hat láb három hüvelyk magas, és ha leitta magát, nem lehetett bírni vele. Olyankor napokon át csupa kék-zöld folt voltam. Jaj, de sírtam, mikor meghalt; azt hittem, sosem fogom magamat összeszedni. De csak akkor tudtam meg, mit vesztettem, mikor George Rainey felesége lettem. Az ember csakis akkor ismerhet meg egy férfit, ha együtt él vele. Még soha férfiban úgy nem csalódtam, mint George Raineyben. Az is jól megtermett, délceg fickó volt, majdnem akkora, mint Johnson kapitány, és elég erősnek látszott. De mindez csak látszat volt. Soha nem ivott. Soha kezet nem emelt rám. Ezzel a fáradsággal akár misszionárius is lehetett volna. Szeretkeztem én valamennyi hajóstiszttel, aki csak megfordult a szigeteken, George Rainey sosem vett észre semmit. Végül megundorodtam már tőle, és elváltam. Mit ér egy ilyen férj? Szörnyűség, hogy némely férfi hogy bánik az asszonyokkal.

Részvétemet fejeztem ki Tiarénak, és megértően jegyeztem meg, hogy a férfiak mindig is csalfák voltak, majd arra kértem, hogy folytassa előbbi elbeszélését.

- Ja, igen, hát mondom Stricklandnek, nem muszáj sietni, csak gondolja meg a dolgot kényelmesen. Atának nagyon szép szobája van a melléképületben. Éljenek együtt egy hónapig, majd meglátja, fog-e neki tetszeni. Nálam étkezhetnek. És a hónap végén, ha úgy határoz, hogy nőül veszi, egyszerűen elmennek a birtokra, és letelepszenek. Beleegyezett. Ata továbbra is végezte a munkáját, én meg ígéretemhez híven ellátást adtam Stricklandnek. Megtanítottam Atát egy-két étel készítésére, amiről tudtam, hogy jövendő férje szereti. Az nem sokat festett. Kóborolt a dombok körül, és fürdött

a folyóban. Üldögélt a ház előtt, vizsgálta az öblöt, napnyugtakor lement, és nézte Mureát. Kijárt halászni a sziklapartra. Szeretett a kikötő körül kódorogni, és a bennszülöttekkel beszélgetni. Kellemes, csendes ember volt. És minden este, ebéd végeztével, átment Atával a melléképületbe. Láttam rajta, hogy már kívánkozik a sziget belsejébe, és a hónap végén megkérdeztem, mit szándékozik tenni. Azt mondta, ha Ata is úgy akarja, ő hajlandó vele elmenni. Hát esküvői ebédet adtam. Saját kezűleg főztem: borsólevest és rákot *á la portugaise, ragou-i* és kókuszdió-salátát... maga még nem evett az én kókuszdió-salátámból, ugye? Okvetlen készítek majd egyszer, mielőtt elmegy... és még fagylaltot is adtam. Volt pezsgő is és likőrök. Azután táncoltunk is a szalonban. Akkor még nem voltam ilyen kövér, és mindig nagyon szerettem táncolni.

Az Hotel de la Fleur szalonja kis szoba volt pianínóval, préselt bársonnyal bevont mahagóni bútorokkal, amelyek csinosan elrendezve állottak a falak mentén. A kerek asztalokon arcképalbumok hevertek, s a falakat Tiaré és Johnson kapitány nagyított fotográfiái díszítették. Még most is megtörtént, hogy, noha Tiaré kövér és öreg volt, felhajtottuk a szőnyeget, behívtuk a lányokat és Tiaré néhány ismerősét - és táncoltunk, bár ezúttal csak egy gramofon rekedt hangjaira. A verandán a levegő tele volt a tiarévirág nehéz illatával, s a felhőtlen égen a Dél Keresztje ragyogott.

Tiaré elérzékenyülten mosolyogva emlékezett a rég múlt idők vigasságaira.

- Háromig maradtunk fenn, és mire ágyba kerültünk, nem hiszem, hogy bármelyikünk is különösen józan lett volna. Megmondtam az új párnak, hogy mehetnek az én kocsimon, ameddig az út visz, mert azután még egy jó darabon gyalogolniuk kellett. Ata tanyája jó messze volt a hegynek egy bemélyedésében. Hajnalban indultak el, s a fiú, akit velük küldtem, csak másnap érkezett vissza... Hát igen, így nősült meg Strickland.

Azt hiszem, az ezután következő három év volt Strickland életének legboldogabb korszaka. Ata háza vagy nyolc kilométernyire állt a szigeten körülfutó úttól, és buja, trópusi fákkal árnyékolt, kanyargós ösvény vezetett hozzá. Festetlen fából való bungalow volt két kis szobával, s kint egy pajtaféle állott, amely konyhául szolgált. Bútorzat nem volt, csak gyékények, amiken aludtak, és egy hintaszék a verandán. A ház mellett banán nőtt, nagy, rongyos levelei olyanok voltak, mint egy szerencsétlenül járt királynő tépett köntöse. Közvetlen a ház mögötti fán alligátorkörte termett, és körös-körül kókuszpálma nőtt, amely a fő jövedelmet hajtotta, Ata apja krotonnal ültette tele a földet, amely vidám, ragyogó tarkaságban, pazar mennyiségben nőtt, lángokkal szegélyezve a tanyát. A ház előtt mangófa, a tisztás szélén két flamboyant állt, melyeknek skarlátszín virágai élénken elütöttek a kókuszdiók aranyától.

Itt élt Strickland abból, amit a föld termett, és csak ritkán jött be Papeetébe. Nem messze tőlük egy kis folyó is volt, amelyben fürödni szokott, s aminek a sodrával néha rajokban érkeztek a halak. Olyankor a bennszülöttek lándzsákkal gyülekeztek, és nagy lárma, kiáltozás kíséretében szúrták át a tenger felé igyekvő, hatalmas, megriadt jószágokat. Strickland néha lement az öbölhöz, és egy kosárra való kis, tarka hallal tért vissza, amelyeket Ata kókuszolajban sütött ki; néha rákot is hozott. Ata igen ízletes eledelt tudott készíteni a nagy szárazföldi rákokból, amik az ember lábai alatt siklanak tova. Fent a hegyen vadon növő narancsfák voltak. Ata időnként felment két-három falubeli asszonnyal, és édes, zöld gyümölccsel megrakottan tértek vissza. Aztán jött a kókuszdiószüret. Ata unokatestvérei (mint minden bennszülöttnek, neki is egész sereg rokona volt) csapatostul másztak a fákra, és ledobálták a nagy, érett diókat. Felhasították mindet, és a napra tették száradni. Aztán a coprát rakták zsákokba, amiket az asszonyok lehordtak az öböl menti faluba a kereskedőhöz, aki rizst, szappant, húskonzervet meg egy kis pénzt adott

cserébe. Olykor valaki lakomát adott a szomszédságban, disznót öltek. Mindenki elment, betegre ették magukat, táncoltak, és zsoltárokat énekeltek.

De a ház távol esett a falutól, és a tahitibeliek lusták. Szeretik az utazást, és szeretik a tereferét, de gyalogolni nem szeretnek, és Strickland meg Ata néha hetekig egyedül maradt. Strickland festett, olvasgatott, és esténként, mikor besötétedett, kiültek együtt a verandára, dohányoztak, és nézték az éjszakai eget. Aztán Atának kicsinye született, és az öregasszony, aki eljött, hogy mellette legyen nehéz órájában, végleg ott maradt; később az öregasszony unokája is eljött, hogy velük lakjék, majd egy fiatal legény is megjelent, senki sem tudta biztosan, honnan kerül elő, kihez tartozott, elég az hozzá, letelepedett náluk, mintha az magától értetődne, és valamennyien együtt éldegéltek.

53

- *Tenez, voilá le capitaine Brunot*[22] - mondta Tiaré egy nap, amikor éppen összefoglalni próbáltam, amiket Stricklandről mesélt nekem -, ő jól ismerte Stricklandet, volt is nála a házában.

Egy középkorú franciát láttam szürke csíkokkal tarkított, nagy, fekete szakállal, napégett arccal, nagy, fénylő szemmel. Csinos, könnyű trópusi öltöny volt rajta. Már a reggelinél észrevettem, és Ah Lin, a kínai pincér mondta, hogy az aznapi hajóval érkezett a Paumotu-szigetekről. Tiaré bemutatta nekem, erre ő átnyújtotta névjegyét, amelyen ez állt: *René Brunot,* alatta pedig: *Hosszújáratú hajóskapitány.* A konyha előtti kis verandán ültünk. Tiaré ruhát szabott az egyik házbeli leány számára. A kapitány leült hozzánk.

- Igen, jól ismertem Stricklandet - mondta. - Nagyon szeretek sakkozni, s ő mindig szívesen játszott. Évente három-négyszer láto-

[22] Nézze csak, itt van Brunot kapitány, (francia)

gattam Tahitira, s ha ő olyankor Papeetében volt, mindig eljött ide, és sakkoztunk. Mikor megnősült - a kapitány elmosolyodott, és vállat vont -, *enfin,* mikor összeköltözött azzal a lánnyal, akit Tiaré ajánlott neki, meghívott, hogy látogassam meg. Az esküvői lakomán is jelen voltam - összenéztek Tiaréval, s mind a ketten nevettek. - Azután már nem jött olyan gyakran Papeetébe, de úgy egy évvel később a szigetnek azon a részén akadt dolgom, már nem emlékszem, milyen ügyben, és mikor azt elintéztem, mondom magamban: *„Voyons,* miért ne látogathatnám meg azt a szegény Stricklandet?" Kérdezősködtem felőle egy-két bennszülöttnél, és megtudtam, hogy mindössze öt kilométernyire lakik onnan. Hát elmentem. Sosem felejtem azt a benyomást, amit ez a látogatásom keltett bennem. Én egy csodaszép, kör alakú korallszigeten lakom, amely egy öblöt vesz körül, gyönyörű a tenger, az ég; az öböl tarka színekben csillog, gyönyörűek a kecses kókuszpálmák, de ahol Strickland lakott, az maga volt az éden kertje. Ó, csak le tudnám írni azt a varázsos szépségű zugot, rejtve a világtól, a föléje boruló kék éggel s a dús lombú, buja fákkal; a színeknek azt a tobzódását. Illatos, árnyas volt. Emberi szóval nem lehet érzékeltetni azt a paradicsomot. És itt élt ő a világgal nem törődve s a világtól elfeledve. Azt hiszem, európai szem meglehetősen nyomorúságosnak látta volna ezt a tanyát. A ház düledező volt, és nem valami tiszta. Mikor odaértem, három vagy négy bennszülött heverészett a verandán. Hisz tudja, hogy ezek legszívesebben mindig együtt vannak. Az egyik legény elnyújtózva feküdt, cigarettázott, és semmi más nem volt rajta, mint egy *pareo.*

A *pareo* hosszú, fehérrel mintázott, piros vagy kék gyapot csík, ami a derékon átkötve térdig ér.

Egy körülbelül tizenöt éves leány pandanuslevelekből kalapot font, és mellette egy pipázó öregasszony guggolt. Aztán megláttam Atát. Egy újszülöttet szoptatott éppen, lábainál egy másik gyerek játszadozott anyaszült meztelenül. Mikor Ata meglátott engem, szólította Stricklandet, s az kijött az ajtóba. Rajta sem volt egyéb, mint egy *pareo.* Rendkívüli jelenség volt vörös szakállával, bozontos

hajával, széles, szőrös mellével. Heges, elkérgesedett lábán látszott, hogy mezítláb szokott járni. Szívvel-lélekkel bennszülött lett. Úgy láttam, megörült nekem, és szólt Atának, hogy ebédre vágjon le egy csirkét. Bevezetett a házba, hogy megmutassa a képét, amin éppen dolgozott. A szoba egyik sarkában állt az ágy, a középen pedig a festőállvány, rajta vászon. Szánalomból vettem tőle néhány képet kis összegekért, egypárat meg Franciaországba küldtem ismerőseimnek. És bár csak részvétből vásároltam a képeket, lassanként megkedveltem őket. Csakugyan, valami különös szépséget találtam bennük. Mindenki azt hitte, megbolondultam, de amint látszik, nekem volt igazam. Itt a szigeteken én voltam első bámulója.

Csúfondárosan mosolygott Tiarén, aki újra elpanaszolta nekünk, hogy az árverésen elhanyagolta Strickland képeit, de bezzeg huszonhét frankot adott egy kályháért.

- Megvannak még a képek? - kérdeztem a kapitányt.

- Meg. Magamnál tartom őket, amíg a lányom eladósorba kerül, akkor majd mindet eladom. Az lesz a hozománya.

Aztán tovább folytatta elbeszélését Stricklandnél tett látogatásáról.

- Sosem felejtem el azt az estét. Legföljebb egy óra hosszat szándékoztam maradni, de ő ragaszkodott hozzá, hogy töltsem ott az éjjelt. Haboztam, mert bevallom, nem nagyon tetszettek nekem a gyékények, amiket fekhelyül felajánlott, de aztán vállat vontam. Mikor a házamat építettem a Paumotu-szigeteken, heteken át aludtam sokkal keményebb ágyon, mint ez, és tető helyett csak vad cserjék borultak fölém; ami pedig a férgeket illeti, vastag bőröm már edzve volt ellenük.

Lementünk a folyóra fürdeni, amíg Ata elkészítette az ebédet; ebéd után pedig kiültünk a verandára. Cigarettáztunk és csevegtünk. A bennszülött legénynek volt egy harmonikája, azon játszott tizenkét év előtti divatos orfeumszámokat. Elég furcsán hangzottak a trópusi éjben, ezer mérföldnyire a civilizált világtól. Kérdeztem Stricklandet, nem zavarja-e, hogy ilyen sokan veszik körül. Azt mondta, nem; szereti, ha a modelljei mindjárt kéznél vannak. Ké-

sőbb a bennszülöttek hangos ásítozás közepette elvonultak aludni, és magunk maradtunk Stricklanddel. Nem lehet azt leírni, milyen mélységes volt a csend. Az én szigetemen, a Paumotukon, sohasem ilyen teljes a csönd éjjelente. Hallatszik a miriádnyi állat mozgása a partokon, amint csúsznak-másznak a kis páncélos jószágok, és zörögnek a tarisznyarákok. Meg-megcsobban a víz, amint fickándozva ugrik a magasba egy-egy hal, és olykor egy nagy, barna cet kergeti meg a többi halakat, amelyek élénken, zajosan csapkodva menekülnek. És körös-körül szüntelenül, mint az idő, a zátonyoknak csapódó hullámok tompa zúgása. Itt azonban egy hang sem hallatszott, s a levegő balzsamos volt a fehér, éjszakai virágok illatától. Olyan csodálatosan szép volt az éj, hogy a lélek szinte nem bírta elviselni a test börtönét, és szinte kész volt tovalebbenni az anyagtalan légben, még a halál is meghitt baráthoz volt hasonló. Tiaré sóhajtott.

- Ah, ha még egyszer tizenöt éves lehetnék!

De ekkor meglátott egy macskát, amely a konyhaasztalon az apró rákokkal teli tál felé igyekezett, és ügyes mozdulattal, élénk szidalmak kíséretében hozzávágott egy könyvet.

- Megkérdeztem tőle - folytatta a kapitány -, boldog-e Atával. „Békén hagy - felelte. - Megfőzi az ebédemet, gondozza a kicsinyeit. Megteszi, amit mondok neki. Azt adja, amit én a nőtől kívánok."

- És sosem sajnálja Európát? Nem vágyódik néha Párizs vagy London fényes utcái után, barátai, ismerősei után, *que sais-jeP* színházak, újságok, a kövezeten gördülő omnibuszok zaja után?

Jó darabig hallgatott. Aztán megszólalt:

- Itt maradok, amíg meg nem halok.

- De hát sohasem unatkozik, sosem érzi magát elhagyatottnak? Nevetett.

- *Mon pauvre ami"*[14] - mondta -, látszik, hogy nem tudja, mit tesz az: művésznek lenni.

[23] Mit tudom én. (francia)
[24] Szegény barátom, (francia)

Brunot kapitány szelíd mosollyal az ajkán fordult felém, és kedves, barna szemében csodálatos kifejezés csillogott.

Strickland igazságtalan volt hozzám: én is tudom, mi az, amikor az embernek álmai vannak. Nekem is megvannak a látomásaim. A magam módján én is művész vagyok.

Egy ideig mind hallgattunk, aztán Tiaré egy csomó cigarettát halászott ki öblös zsebeiből. Mindegyikünknek adott egyet, és mind a hárman cigarettáztunk. Aztán megszólalt Tiaré:

- Ha egyszer ezt a *monsieur-t* úgy érdekli Strickland, miért nem viszi őt el dr. Coutras-hoz? Az sok mindent mondhatna a betegségéről és a haláláról.

- *Volontiers*[15] - mondta a kapitány.

Megköszöntem neki. Órájára nézett.

- Hat óra múlt. Most otthon találjuk, ha kedve van jönni. Azonnal felálltam, és elindultunk a doktor házához vezető úton.

Kívül lakott a városon, de az Hotel de la Fleur már a város végén volt, és hamarosan kint voltunk a környéken. Az árnyékos utat vanília- és kókuszültetvények szegélyezték, s a pálmalombok közt zsibongtak a madarak. Egy sekély folyón átvezető kőhídra érve, néhány percre megálltunk, és néztük a fürdőző bennszülött fiúkat. Eleseket kiáltozva, nevetgélve lubickoltak, kergetőztek, és barna testük nedvesen csillogott a napfényben.

54

Útközben elgondolkoztam a Stricklandről hallottak felől, s egy körülmény megragadta a figyelmemet. Itt e távoli szigeten nem az emberek megvetésével találkozott, mint otthon, inkább részvétet keltett bennük, és különösségeit elnézéssel fogadták. Mind a bennszülöttek, mind az itteni európaiak fura embernek látták, de hát

25 Szívesen, (francia)

megszokták a fura embereket, és nem volt ellene kifogásuk; a világ tele volt különös emberekkel, akik különös dolgokat műveltek; és itt talán tudták, hogy az ember nem az, ami lenni szeretne, hanem aminek lennie kell. Angliában, Franciaországban nem tudott a formák közé illeszkedni, itt azonban akadtak az ő testére szabott lehetőségek is. Nem hinném, hogy ő itt gyöngédebb, kevésbé durva és kevésbé önző lett, csak a körülmények voltak kedvezőbbek. Ha életét ebben a környezetben tölthette volna, tán nem lett volna rosszabb másnál. Itt olyasmivel találkozott, amit az otthoniaktól nem is várt, nem is kellett neki: rokonszenvvel, megértéssel.

Megpróbáltam elmondani Brunot kapitánynak, hogy mindez mennyire meglep engem; kis ideig nem felelt.

- Nem olyan különös, hogy én például megértettem őt - mondta végre r-, mert noha tán egyikünk sem tudott róla, közös cél felé törekedtünk.

- Mi lehet az a közös cél, mely felé két ilyen homlokegyenest különböző típus törekedhetik? - kérdeztem mosolyogva.

- A szépség.

- Hát ez túlzás - dörmögtem.

- Tudja, ugye, hogy a férfiakat annyira hatalmába kerítheti a szerelem, hogy vakok és süketek lesznek minden egyébbel szemben? Éppoly kevéssé urai önmaguknak, mint a gálya padjaihoz láncolt rabszolgák. Az a szenvedély, amely Stricklandet tartotta megszállva, semmivel sem kevésbé zsarnoki, mint a szerelem.

- Milyen furcsa, hogy ezt mondja! - feleltem. - Én sokáig azt hittem, hogy Stricklandet valami ördög szállta meg.

- És az a szenvedély, amely Stricklandet tartotta hatalmában: a szenvedély szépet alkotni. Ez nem hagyta nyugodni. Ez űzte, ez hajtotta. Örök vándor volt, akit isteni vágyak marcangoltak, s a keblében lakozó démon könyörtelen volt. Vannak férfiak, akik olyan mélységesen vágyódnak az igazságra, hogy elérése érdekében készek egész világukat alapjaiban megrendíteni. Ilyen volt Strickland, csakhogy nála az igazságot a szépség helyettesítette. Én csak mély részvétet tudtam érezni iránta.

- Ez is különös. Egy ember, akit mélyen megsebzett, egyszer szintén azt mondta nekem, hogy sajnálja őt. - Egy percig elgondolkoztam. - Kíváncsi vagyok, vajon ez volt-e a kulcsa a jellemének, amely számomra mindig megmagyarázhatatlan volt. Hogyan jött rá?

A kapitány mosolyogva fordult felém.

- Nem mondtam önnek, hogy a magam módján én is művész vagyok? Ugyanazt a vágyódást éreztem én is, mint amely őt hevítette. Csak az ő anyaga a festék volt, az enyém az élet.

Ezután Brunot kapitány egy történetet mondott el, amit le kell írnom, mert - talán csak ellentétes voltánál fogva - teljesebbé teszi Stricklandről való benyomásomat. És ennek is megvan a maga külön szépsége.

Brunot kapitány breton volt, és a francia tengerészeinél szolgált. Onnét kilépett, mikor megnősült, és Quimper melletti kis birtokán telepedettbe, hogy ott élje le életét békés nyugalomban. De egy ügyvéd hibája folytán egyszerre csak fillér nélkül maradtak, és sem ő, sem a felesége nem volt hajlandó szegénységben élni ott, ahol mindeddig tekintélynek örvendtek. Tengerész korában cirkált a Déli-tenger partvidékein is, és elhatározta, hogy ott fog szerencsét próbálni. Néhány hónapot Papeetében töltött, hogy kidolgozza tervét, és tapasztalatokat szerezzen; aztán egy franciaországi barátjától kölcsönzött pénzen vett egy szigetet a Paumotu-csoportban. Mély öblöt szegélyező koraliabroncs volt, lakatlan, csak bozót meg vad guava termett rajta. Feleségével, akit semmi nem riasztott vissza, és néhány bennszülöttel kikötött a szigeten, nekilátott egy ház építésének, kiirtotta a bozótot, hogy kókuszpálmát ültethessen a helyébe. Ennek húsz éve, s ami egykor puszta sziget volt, most virágoskert.

- Eleinte nehéz volt ám a munka, s keményen dolgoztunk mind a ketten. Mindennap már hajnalban talpon voltam, irtottam; ültettem; építettem a házamat, s mikor este fekvőhelyemre vetettem magam, úgy aludtam, mint egy darab fa. Feleségem is éppen olyan szorgalmasan dolgozott, mint én. Aztán gyermekeink születtek, először egy fiú, aztán egy lány. Mindenre, amit tudnak, én meg a

feleségem tanítottuk őket. Hozattunk Franciaországból egy zongorát, a feleségem megtanította őket zongorázni és angolul beszélni, én meg latinra, matematikára tanítottam őket, és együtt olvasgattuk a történelmet. Tudnak vitorlázni. Úgy úsznak, mint a bennszülöttek. Mindent tudnak, amit a földről, a birtokunkról tudni kell. Kókusz-ültetvényünk virágzó, és kagylótenyészetem is van. Most azért jöttem Tahitiba, hogy egy szkúnert vegyek. Most már elég kagylóm van, kifizetődik a halászása, és ki tudja, még gyöngyöt is találhatok. Teremtettem valamit ott, ahol semmi sem volt. Én is szépet alkottam. Ó, ön nem tudja, milyen érzés az, nézni azokat a sudár, pompás fákat, és elgondolni, hogy mindegyikét magam ültettem.

- Engedje meg, hogy ugyanazt a kérdést tegyem fel, amit ön tett fel Strickland előtt: nem sajnálja Franciaországot és régi otthonát?

- Majd egyszer, ha a lányom már férjhez ment, és a fiam megnősült, és helyettesíthet a szigeten, hazamegyünk, és abban a házban fejezzük be napjainkat, amelyben születtem.

- Boldog életre tekinthet majd vissza - szóltam.

- *Évidemment*[16] az én szigetemen nem nagyon izgalmas az élet, és nagyon messze vagyunk a világtól, gondolja csak meg: négy nap az út Tahitiba, de boldogok vagyunk itt. Keveseknek adatott meg, hogy a megkezdett munkát be is fejezhessék. Egyszerűen és igénytelenül élünk. Nincsenek nagyra törő terveink, s ami büszkeség van bennünk, az csak olyankor fog el, ha végigtekinthetünk a magunk keze munkájának eredményén. Rosszindulat és irigység hozzánk nem férkőzik. Ah, *mon cher monsieur,*[11] az emberek beszélnek a munka áldásáról, és ez üres frázis, de számomra mélységes jelentősége van. Én boldog ember vagyok.

- Biztosan megérdemli, hogy az legyen - mosolyogtam.

- Bárcsak én is meg lennék erről győződve. Igazán nem tudom, mivel érdemeltem, hogy olyan feleségem van, aki a legtökéletesebb barát, pajtás, a legeszményibb háziasszony és anya.

[26] Természetesen, (francia)

[27] Kedves uram. (francia)

Elgondolkoztam egy kicsit.

- Ha ilyen életmódot folytattak, és ilyen nagy eredményeket értek el, nyilvánvalóan mindkettőjüknek erős akarata és határozott jelleme kellett hogy legyen.

- Lehet. De van egy tényező, ami nélkül semmit sem értünk volna el.

- És az?

Megállt kicsit drámaian, és kitárta karjait:

- Az Istenben való hit. Anélkül elvesztünk volna. Ekkor megérkeztünk dr. Coutras házához.

Dr. Coutras hatalmas termetű, öreg francia volt. Alakja óriási kacsatojásra emlékeztetett, és éles tekintetű, jóindulatú, kék szemét időnként elégedetten legeltette óriási pocakján. Arca rózsás, haja fehér volt. Azok közé tartozott, akik első látásra rokonszenvet keltenek. A szoba, amelyben fogadott bennünket, egy francia vidéki város házában is lehetett volna, és az egy-két polinéziai tárgy nagyon sajátságosan hatott benne. Mindkét óriási kezével megfogta a kezemet, és meleg tekintettel nézett rám, amiben azonban jó adag ravaszság is volt. Brunot kapitánnyal kezet fogva, udvariasan érdeklődött *madame et les enfants*[2%] iránt. Egy ideig kölcsönösen udvariaskodtunk, majd helyi ügyekről csevegtünk, hogy milyenek a kilátások a copra és vanília tekintetében, végre rátértünk látogatásom céljára.

Amit elmesélt, azt nem az ő, hanem a magam szavaival fogom elmondani, mert úgysem tudnám híven visszaadni az ő élénk előadását. Mély, öblös hangja voit, illő a termetéhez, és erős drámai érzéke. Őt hallgatni - amint mondani szokás - felért egy színházi előadással, mégpedig a legjobbak közül.

[28] Felesége és a gyerekek, (francia)

Elbeszélése szerint dr. Coutras egyszer Taravaóba ment, hogy megvizsgáljon egy öreg, beteg törzsfőnöknét. Élénk színekkel festette le a hájas termetű, idős hölgyet, amint óriási ágyán fekve cigarettázott, és egy sereg sötét bőrű udvaronc vette körül. A vizsgálat után bevezették a doktort a másik szobába, ahol ebédet tálaltak fel számára - nyers halat, sült banánt, csirkét, *que saisje** a bennszülöttek szokásos ebédjét -, és mialatt evett, látta, hogy egy síró fiatal lányt kergetnek el az ajtóból. El is feledkezett róla, de mikor távozni készült, s kint várakozó kocsijába akart ülni, megint látta a lányt, aki egy kissé távolabb állt; fájdalmas tekintettel nézett az orvosra, s a könnyek csak úgy patakzottak a szeméből. Dr. Coutras megkérdezte a háziakat, mi baja a lánynak; azt mondták, a dombok felől jött, hogy az orvost egy beteghez, egy fehér emberhez hívja. De ők nem engedték vendégüket zavarni. A doktor erre magához hívta, és megkérdezte, mit kíván. A lány elmondta, hogy Ata küldte, aki azelőtt az Hotel de la Fleurben volt, és hogy a Vörös Férfi beteg. Gyűrött papírdarabot gyömöszölt a doktor tenyerébe; kiderült, hogy egy százfrankos bankjegy volt.

- Ki az a Vörös Férfi? - kérdezte a körülállók egyikét. Elmondták neki, hogy egy angol embert hívnak így, egy festőt, aki

amarra lakott a völgyben Atával, innen hét kilométernyire. A leírásból Stricklandre ismert. De oda gyalogolni kellett, s a páciens nem tudott eljönni, azért küldték a lányt.

- Bevallom - mondta a doktor -, haboztam. Nem nagy élvezetnek ígérkezett tizennégy kilométert gyalogolni rossz úton, amellett aznap éjjelre már vissza sem juthattam Papeetébe. Azonkívül meg Strickland nekem nem volt rokonszenves. Lusta, haszontalan csirkefogó volt, aki inkább egy bennszülött nővel élt, semhogy munkával keresse meg a kenyerét, mint mi, többiek. *Mon Dieu*[29] honnan tudhattam, hogy a világ egy szép napon felfedezi, hogy zseni volt? Megkérdeztem a lányt, nem engedi-e meg a páciens állapota, hogy ő jöjjön hozzám, és hogy mit gondol, mi baja lehet neki? De az nem felelt.

[29] Istenem, (francia)

Sürgettem, talán kicsit haragosan, de csak a földre nézett, és sírva fakadt. Hát vállat vontam, végre is kötelességem volt menni, és rosszkedvűen rászóltam a lányra, hogy vezessen.

Bizonyára nem volt jobb kedvében akkor sem, mikor megérkezett izzadtan, szomjasan. Ata már kint várta, és egy darabon elébe ment.

- Mielőtt bárkit is megvizsgálnék, adjatok valamit innom, mert szomjan veszek - kiáltotta. - *Pour l'amour de Dieu,*[30] kerítsetek egy kókuszdiót.

Ata hívására futva jött egy fiú, felmászott az egyik fára, és mindjárt le is dobott egy érett kókuszdiót. Ata lyukat fúrt rajta, s a doktor hosszú kortyokban itta az üdítő nedvet. Aztán cigarettát sodort magának, és mindjárt jobban érezte magát.

- Most pedig hol a Vörös? - kérdezte.

- Bent van a házban, fest. Nem mondtam meg neki, hogy jönni tetszik. Tessék bemenni és megvizsgálni.

- De miről panaszkodik? Ha olyan az állapota, hogy festeni tud, akkor le is jöhetett volna hozzám Taravaóba, és megkímélhetett volna ettől az átkozott úttól. Gondolom, az én időm sem kevésbé értékes, mint az övé.

Ata nem szólt, hanem a fiúval együtt követte a házba. A fiatal lány, aki idehozta, ekkor már a verandán ült, mellette egy öregasszony kuporgott háttal a falnak, és bennszülött módra cigarettákat töltött. Ata az ajtóra mutatott. A doktor, akit ingerelt is, kíváncsivá is tett valamennyiük különös viselkedése, belépett, és Stricklandet éppen palettája tisztogatása közben találta. Az állványon egy kép volt. Strickland ezúttal is csak egy *pareó-ba* öltözve, háttal állt az ajtónak, de a közeledő lépések zajára megfordult. Bosszús pillantást vetett az orvosra. Meglepte, hogy ott látja, és haragudott a zavarásért. De a doktor felkiáltott, lábai a földbe gyökereztek, és meredten bámult az előtte állóra. Ezt nem várta. Elfogta a borzadály.

- Minden teketória nélkül lép be - mondta Strickland. - Mivel szolgálhatok?

[30] Az isten szerelmére, (francia)

- A doktor magához tért, de megerőltetésébe került, hogy megtalálja a hangját. Minden ingerültsége elpárolgott, és - *en bien, ouije ne le nie pas*[31] - csak túláradó szánalmat érzett.

- Dr. Coutras vagyok. Lent voltam Taravaóban megvizsgálni a főnöknét, és Ata elküldött értem, hogy nézzem meg önt.

- Ata ostoba szamár. Az utóbbi időben néhányszor kisebbfajta fájdalmaim voltak, meg egy kis lázam is, de az semmi, el fog múlni. Azt gondoltam, ha legközelebb bemegy valaki Papeetébe, hozatok egy kis kinint.

- Nézzen a tükörbe.

Strickland elmosolyodott, és odalépett a falon lógó, olcsó, fakeretes tükörhöz.

- És?

- Nem vesz észre valami különös változást az arcán? Nem látja, hogy a vonásai megvastagodtak, és a kifejezése... hogy mondjam csak... a könyvek oroszlánarcnak nevezik... *Mon pauvre ami,* meg kell mondanom: irtózatos betegségben szenved.

- Én?

- Ha megnézi magát a tükörben, észre kell vennie a lepra tipikus tüneteit.

- Tréfál - mondta Strickland.

- Bár úgy lehetne.

- Azt akarja mondani, hogy leprás vagyok?

- Sajnos nem fér hozzá kétség.

Dr. Coutras már nem egy emberrel közölte halálos ítéletét, és sosem volt képes túltenni magát a borzalmon, amivel ez eltöltötte a lelkét. Mindig érezte, milyen veszett gyűlölet foghatta el az elítélt embert, mikor összehasonlította magát az ép, egészséges orvossal, aki egy megbecsülhetetlen kiváltságnak örvendhetett: az életnek. Strickland hallgatva nézett rá. Arcán, amelyet a szörnyű kór már eltorzított, semmiféle indulat nem látszott.

[31] Hát igen, nem tagadom, (francia)

- Ezek tudják? - kérdezte a verandán tartózkodókra mutatva, akik most érthetetlen, szokatlan csendben ültek.

- Ezek a bennszülöttek nagyon jól ismerik a tüneteket - felelte a doktor. - Nem merték megmondani önnek.

Strickland az ajtóhoz lépett, és kinézett. Valami rémítő lehetett az arcában, mert hirtelen valamennyien hangos kiáltozásban és jajga-tásban törtek ki; felemelték hangjukat, és sírtak. Strickland nem szólt. Egy percig nézte őket, aztán visszament a szobába.

- Mit gondol, meddig húzhatom?

- Ki tudja? Néha húsz évig is eltart a betegség. Nagy szerencse, ha gyors a lefolyása.

Strickland az állvány elé lépett, és tűnődve nézte a rajta levő képet.

- Ön hosszú utat tett. Illő, hogy fontos hírek hozója jutalomban részesüljön. Vigye el ezt a képet. Most nem jelent önnek semmit, de megeshetik, hogy lesz idő, mikor örülni fog neki.

Dr. Coutras tiltakozott, kijelentvén, hogy útjáért nem kíván fizetést, már a százfrankost vissza is adta Atának; de Strickland ragaszkodott hozzá, hogy a képet vigye el. Aztán együtt kimentek a verandára. A bennszülöttek keservesen zokogtak.

- Nyugodj meg, asszony. Töröld le a könnyeidet - mondta Strickland Atának. - Nincs nagy baj. Rövidesen elhagylak.

- Csak nem visznek el?! - kiáltott fel Ata.

Akkoriban nem vették olyan szigorúan a leprások elkülönítését a szigeteken, és ha akartak, szabadon járhattak.

- Fel fogok menni a hegyekbe - mondta Strickland.

Ata elébe állt: - Ha a többiek menni akarnak, menjenek, de én nem hagylak el. Te az én férjem vagy, és én a te asszonyod vagyok. Ha elhagysz, felakasztom magam a ház mögötti fára. Esküszöm az Istenre.

Rendkívüli erő volt a szavaiban. Nem volt többé a félénk, szelíd bennszülött leány, hanem egy elszánt asszony. Nagy átalakuláson ment keresztül.

- Miért maradnál velem? Visszamehetsz Papeetébe, nemsokára

találsz egy másik fehér embert. Az öregasszony majd vigyáz a gyerekekre, és Tiaré szívesen fogad vissza.

- Te a férjem vagy, és én az asszonyod vagyok. Ahová te mész, oda megyek én is.

Egy pillanatra megrendült Strickland ereje. Szemében könny csillant meg, és lassan gördült végig az arcán. Aztán a szokott, gúnyos mosoly jelent meg a szája körül.

- Furcsa kis állatok az asszonyok - mondta dr. Coutras-nak. - Bánhatik az ember velük úgy, mint a kutyával, ütheti őket, míg megfájdul a karja, mégis szeretik az embert. - Vállat vont. - Persze az, hogy lelkük van, a kereszténység legképtelenebb ábrándja.

- Mit mondtál a doktornak? - kérdezte Ata gyanakodva. - Nem mész el?

- Ha neked úgy tetszik, maradok, szegény gyerek.

Ata a férfi térdei elé vetette magát, átölelte a lábait, és csókolta. Strickland bágyadt mosollyal nézett dr. Coutras-ra.

- A végén mégiscsak hatalmukba kerítik az embert, s akkor ki van szolgáltatva nekik. Fehér vagy barna, mind egyforma.

Dr. Coutras érezte, hogy semmi értelme sem volna, ha a szörnyű csapástól sújtott embereknek részvéte kifejezésével alkalmatlankodnék, hát elbúcsúzott. Tané, a legény, Strickland rendeletére elkísérte őt a faluig.

A doktor elhallgatott egy percre, aztán hozzám fordult.

- Én nem szerettem Stricklandet, említettem, ugye, hogy nem volt nekem rokonszenves, de miközben lassan baktattam Taravao felé, önkéntelenül is bámulnom kellett azt a hősies egykedvűséget, amely képessé tette, hogy elviselje az emberi szenvedéseknek ezt a talán legszörnyűbbjét. Mielőtt Tané elvált tőlem, mondtam, hogy küldök valami orvosságot, amely talán jó szolgálatot tehet. Noha nem sok reményem volt, hogy Strickland hajlandó lesz bevenni, vagy ha igen, hogy használni fog. Atának megüzentem a legénnyel, hogy bármikor küld értem, eljövök. Nehéz az élet, és a természet olykor borzalmas gyönyörűségét leli abban, hogy meggyötörje gyermekeit. Nehéz szívvel tértem vissza Papeetébe, kényelmes otthonomba.

Hosszú ideig egyikünk sem szólt.

- De Ata nem üzent értem - folytatta a doktor aztán -, és úgy esett, hogy sokáig nem kerültem a szigetnek arra a részére. Stricklandről nem tudtam semmit. Hallottam, hogy Ata egy-kétszer Papeetében járt festékeket vásárolni, de nem találkoztam vele. Több mint két év elteltével vetődtem újra Taravaóba, megint az öreg főnöknét kellett megnéznem. Kérdezősködtem, hallottak-e valamit Stricklandről. Ekkor már mindenki tudta róla, hogy leprás. Elsőnek Tané, a legény hagyta el a házat, röviddel azután az öregasszony és unokája. Strickland és Ata magukra maradtak a gyerekeikkel. Senki sem ment még a közelébe sem az ültetvénynek, mert, mint tudja, a bennszülöttek borzasztóan rettegnek ettől a kórtól és régebbi időkben meg is ölték a szenvedőt. De a falubeli legények, mikor a dombok környékén sétálgattak, néha megpillantották a nagy, vörös szakállas, fehér embert, amint az ültetvény körül kóborolt, s ilyenkor rémülten menekültek. Ata néha éjjel jött le a faluba, és felébresztette a kereskedőt, hogy bevásárolhassa a szükséges holmikat. Tudta, hogy a bennszülöttek tőle is éppen úgy iszonyodnak, mint Stricklandtől, hát kitért az útjukból. Egyszer néhány asszony, aki közelebb merészkedett az ültetvényhez, meglátta, hogy ruhát mos a patakban, mire kövekkel kezdték hajigálni. Ezután megüzenték neki a boltossal, hogy ha még egyszer használja a patakot, a férfiak feljönnek, és felgyújtják a házát.

- Vadállatok - törtem ki.

- *Mais non,*[32] *mon cher monsieur,* az emberek mindig egyformák. A félelem kegyetlenné teszi őket... Elhatároztam, hogy meglátogatom Stricklandet, s miután végeztem a főnöknével, felszólítottam a fiúkat, hogy mutassa meg valamelyikük az utat. De egyik sem volt hajlandó elkísérni, és így magamnak kellett odatalálni.

Mikor a doktor az ültetvényhez érkezett, rossz érzés fogta el. Noha kihevült a gyaloglástól, mégis borzongott. Volt valami baljóslatú a levegőben, és úgy érezte, mintha láthatatlan erők állnak útját.

[32] Dehogyis, (francia)

Mintha láthatatlan kezek visszafelé húzták volna. Most senki sem jött el, hogy összeszedje az érett kókuszdiókat, amelyek ott rohadtak a földre hullva. Mindenütt pusztulás. A bokrok, cserjék összekuszálódtak, és úgy látszott, az őserdő hamarosan magába öleli ezt a földdarabot, amit olyan sok munka árán hasítottak ki belőle. Az egész hely olyan volt, mint a szenvedés birodalma. A házhoz közeledve, a doktort megdöbbentette a félelmetes csend: azt hitte, hogy már lakatlan. De aztán megpillantotta Atát. Ott guggolt a kis fészerben, amely konyhául szolgált, és valamit főzött egy fazékban. Mellette egy kisfiú játszott a porban. Ata nem mosolygott, mikor meglátta az orvost.

- Eljöttem Stricklandet meglátogatni.
- Megyek, megmondom neki.

Felment a veranda néhány lépcsőjén, és belépett a házba; a doktor követte az ajtóig, de Ata intésére kint maradt, és várt. Mikor az ajtó kinyílt, kitódult rajta az az undorító, édeskés szag, amely a leprások közelségét olyan émelyítővé teszi. Hallotta Atát beszélni, aztán Stricklandet felelni, de nem ismert rá a hangjára, amely rekedt és tompa lett. Az orvos felhúzta a szemöldökét. Megállapította, hogy a kór már a hangszálakat is megtámadta. Ata kijött.

- Nem akarja fogadni. Menjen el.

Dr. Coutras mindenáron be akart menni, de Ata nem engedte. Hát vállat vont, és egy percnyi tűnődés után megindult. Az asszony vele ment. Érezte a doktor, hogy az is szeretné lerázni.

- Semmiben sem lehetek segítségükre? - kérdezte.
- Küldhet neki festéket - felelte Ata. - Egyéb kívánsága nincs.
- Hát tud még festeni?
- Most a ház falait festi.
- Ez borzalmas élet lehet, szegény lányom.

Ekkor végre elmosolyodott, és szemében emberfölötti szerelem csillogott, ami az orvost bámulatra késztette. Valami áhítat fogta el. Nem talált szavakat.

- Ő az én férjem - mondta Ata.

- Hol van a másik kisgyerek? - kérdezte dr. Coutras. - Mikor itt jártam, ketten voltak.

- Igen, az meghalt. A mangófa alá temettük.

Ata egy darabon kísérte az orvost, aztán azt mondta, hogy most vissza kell mennie. Valószínűleg attól tartott, hogy ha továbbmegy, találkozhatik a falubeliekkel. A doktor ismételten kijelentette, hogy ha szükség van rá, csak üzenjen érte, ö azonnal jön.

56

Újabb két év telt el, vagy talán három is, az idő olyan észrevétlenül múlik Tahitiban, nehéz számon tartani. Egyszer csak értesítést kapott a doktor, hogy Strickland haldoklik. Ata megleste a kocsit, amely a postát vitte Papeetébe, és könyörgött a kocsisnak, hogy azonnal menjen a doktorhoz. De az nem volt otthon, és csak este jutott tudomására a dolog. Olyan késői órában lehetetlenség volt elindulni, és így csak másnap hajnalban kelhetett útra. Megérkezett Taravaóba, és utolszor tette meg az Ata házához vezető hét kilométeres gyalogutat. Az ösvényt benőtte a dudva, látszott, hogy évek óta nem jártak rajta. Nem volt könnyű megtalálni az utat. Hol a folyó mentén kellett botorkálnia, hol sűrű, tüskés bokrokon kellett keresztülvergődnie; gyakran sziklákra kapaszkodott fel, hogy kikerülje a fákról feje fölé lógó vaddarázsfészkeket. Mélységes csend kísérte végig. Megkönnyebbülten sóhajtott, mikor végre odaért a kis festetlen házhoz, amely most rendkívül piszkos és elhanyagolt volt. De ott is ugyanaz az elviselhetetlen csend honolt. Közeledtére egy kis fiúcska, aki közönyösen játszadozott a napfényben, ijedten menekült: ő az idegenben ellenséget látott. A doktor úgy érezte, hogy a gyerek titokban lesi őt egy fa mögül. A kapu tárva-nyitva volt. Kiáltott, de senki sem felelt. Belépett. Kopogtatott, de megint csak nem felelt senki. Ekkor lenyomta a kilincset, és a szobába lépett. Rosszullét fogta el a szörnyű bűztől. Zsebkendőjét orra elé tartva, kényszerítet-

te magát, hogy belépjen. Odabent homályos volt, és a kinti ragyogó napsütés után egy darabig nem is látott. Aztán elképedve kapta fel a fejét. Nem tudta, hol van. Mintha hirtelen egy bűvös világba került volna. Egy őserdő közepébe, ahol a fák lombjai alatt meztelen emberek andalognak. Aztán látta, hogy mindez a falakra van festve.

- *Mon Dieu,* csak nem kaptam napszúrást - mormolta. Ekkor gyönge mozgásra lett figyelmes, s észrevette Atát, aki a földre borulva, csendesen zokogott.

- Ata! - szólította. - Ata!

Nem felelt. A doktor csaknem elájult a bűztől, és rágyújtott egy szivarra. Szeme már megszokta a homályt, és most, a festett falakat nézve, csodálatos érzés fogta el. Nem értett képekhez, de ezekben volt valami, ami rendkívüli hatással volt rá. A mennyezettől a padlóig furcsa, csodás festmény borította a falakat. Leírhatatlanul különös és titokzatos volt. A doktornak a lélegzete is elállt. Olyan érzést keltett benne, amilyet sem megérteni, sem elemezni nem tudott. Olyan áhítat és gyönyörűség töltötte be a lelkét, amilyent az érezhet, aki megleste egy világ teremtésének a kezdetét. Hatalmas, érzéki, szenvedélytől lobogó s egyúttal borzalmas, félelmet keltő mű volt, olyan ember alkotása, aki kifürkészte a természet rejtett mélységeit, és olyan titkokra jött rá, amelyek gyönyörűségesek, de egyszersmind félelmetesek; olyan emberé, aki olyan titkokat tudott meg, amit embernek nem jó tudnia. Volt benne valami ősi és borzalmas; nem volt emberi. Varázslatos volt; gyönyörű és trágár.

- *Mon Dieu,* micsoda zseni!

Ezek a szavak úgy szaladtak ki a száján, hogy nem is tudott róluk.

Aztán meglátta a gyékényágyat a sarokban és azt az irtózatos, megnyomorított, kísérteties valamit, aminek, míg élt, Strickland volt a neve. Dr. Coutras erőt vett magán, és a szörnyűséges tetem fölé hajolt. Aztán hirtelen összerezzent, és rémület szorította össze a szívét: érezte, hogy valaki van a háta mögött. Ata volt. Zajtalanul kelt fel, és ő is nézte a holttestet.

- Szent isten - kiáltott fel a doktor -, milyen ideges vagyok! Halálra ijesztettél!

Még egyszer végignézett a holt férfin, aztán megdöbbenve mondta:

- Hiszen vak volt!
- Igen; már majdnem egy éve vak volt.

57

Ekkor Madame Coutras megjelenése szakította félbe beszélgetésünket, aki látogatóból érkezett haza. Úgy jött be, mint egy felvitorlázott hajó, az imponáló külsővel rendelkező, magas, kövér hölgy, akinek hatalmas keble és hájtömegei deszkaegyenes fűzőbe voltak préselve. Merész sasorral és hármas tokával dicsekedhetett. Tartása egyenes volt. Egy pillanatig sem engedte át magát a trópusi levegő varázsosan bágyasztó hatásának, ellenkezőleg, tevékenyebb, erélyesebb, világiasabb, határozottabb volt, mint bárki a mérsékelt égalj lakói közül. Bizonyára igen bőbeszédű lehetett; most is csak úgy ontotta magából a különböző történeteket. Iménti beszélgetésünk egyszerre távolinak és valószínűtlennek tűnt. Kicsit később dr. Coutras hozzám fordult.

- Még nálam van, a *bureaumban,*[i2] az a kép, amit Strickland adott. Akarja látni?

- Hogyne.

Felkeltünk, és kivezetett a verandára a háza elé. Megálltunk, hogy végignézzünk a vidáman tarkálló virágok fölött.

- Hosszú ideig nem tudtam megszabadulni annak a különös képnek az emlékétől, amivel Strickland díszítette a háza falait - mondta tűnődve.

Én is arra gondoltam. Hogy Strickland ebben fejezte ki magát végre tökéletesen. Csendben dolgozván, abban a tudatban, hogy ez az utolsó alkalom, bizonyára kifejezett benne mindent, amit az

[33] Dolgozószoba, (francia)

életről tudott és kitalált. És talán végre megtalálta lelke békéjét. Végre sikerült kiűznie magából a démont, amely megszállva tartotta, és a munkája végeztével - egész élete nem volt más, mint az erre való gyötrelmes törekvés - megpihenhetett magányos, megkínzott lelke. Szívesen halt meg, mert betöltötte a hivatását.

- Mi volt a festmény tárgya? - kérdeztem.

- Alig tudom megmondani. Olyan különös és fantasztikus. Egy látomás a világ kezdetéről, az éden kertje Ádám és Évával, *que sais-je,* az emberi, férfi és női, formák szépségének dicsőítése, a természet dicshimnusza, a csodálatos, közömbös, gyönyörű és kegyetlen természeté. Borzalmasan érzékeltette a tér és az idő végnélküliségét. Azokat a fákat festette, amilyeneket mindennap látott maga körül: kókuszpálmákat, banánfákat, flamboyantokat, alligátor-körtefákat, s azóta másképpen látom ezeket, mintha valami titokzatosat éreznék bennük, amit szeretnék megfejteni, de ami örökre érthetetlen marad. A színei ismerős színek voltak, és mégis olyan mások. Egészen sajátságos jelentőségük volt. És azok a meztelen férfiak és nők. Földiek voltak és mégis földöntúliak. Rajtuk tapadt még az agyag, amilyenből lettek, s ugyanakkor volt bennük valami isteni. Az embert ősi ösztöneinek meztelenségében ábrázolta, s aki nézi, félelmet érez, mert önmagára ismer.

Dr. Coutras vállat vont, és mosolygott.

- Ki fog nevetni. Materialista vagyok, nagydarab, kövér ember, Falstaff, mi? És a líra nem illik hozzám. Nevetségessé teszem magamat. De énrám még soha festmény ilyen mély hatást nem tett. *Tenez,** ugyanaz az érzésem volt, mint mikor Rómában a Sixtusi-kápolnába léptem. Ott is áhítat fogott el annak az embernek nagysága iránt, aki azt a mennyezetet festette. Ez a zseni csodálatos, lenyűgöző hatalma. Olyan parányinak és jelentéktelennek éreztem magamat. Hanem Michelangelo nagysága nem találja az embert készületlenül. De teljesen készületlenül ért az az óriási meglepetés, amit a Taravao fölötti hegyszorosban, a civilizált világtól távol eső sziget

34 Nézze, (francia)

egy kunyhójában levő képek keltettek bennem. Azonkívül Michelangelo egészséges. Az ő nagy művein fenséges nyugalom ömlik el. De ezekben a szépség mellett volt valami zavaró, nyugtalanító. Hogy mi, azt nem tudom. De kellemetlenül hatott rám. Mint mikor az ember tudja ugyan, hogy a szomszéd szoba üres, mégis az az érzése, nem tudni, miért, hogy valaki van bent. Az ember haragszik, restelkedik, tudja, hogy ez csak az idegek játéka... és mégis, mégis... Egy kis idő múlva már képtelen felülkerekedni a rémületen, ami elfogja, és tehetetlenül vergődik egy láthatatlan erő karmaiban. Igen; bevallom, egyáltalán nem szomorkodtam, mikor meghallottam, hogy azokat a különös remekműveket elpusztították.

- Elpusztították?! - kiáltottam.

- *Mais oui;* nem tudta?

- Honnan tudtam volna? Igaz, erről a művéről sosem hallottam, de azt gondoltam, talán valami magánember birtokába került. Hisz Strickland festményeinek még most sincs egészen hiteles listája.

- Mikor megvakult, órákon át üldögélt abban a két szobában, aminek a falait festette, világtalan szemeivel a műveire meredve, és talán többet látott, mint addig egész életében. Atától hallottam, hogy sosem panaszkodott sorsára, sosem veszítette el a bátorságát. Kedélye mindvégig nyugodt és derűs maradt. De megígértette Atával, hogy ha eltemette... mondtam már, hogy én ástam a sírját a magam kezével? Mert egyetlen bennszülött sem volt hajlandó a megfertőzött ház közelébe jönni, és így Atával ketten temettük el, három összevarrott *pareó-ba* burkolva, a mangófa alá... megígértette vele, hogy felgyújtja a házat, és addig el nem távozik, míg minden az utolsó porszemig el nem égett.

Egy darabig nem szóltam; mélyen elmerültem gondolataimba.

- Hát halála percéig ugyanaz maradt, aki volt - mondtam azután.

- Ön érti ezt? Be kell vallanom, én kötelességemnek tartottam, hogy lebeszéljem róla Atát.

- Azok után is, amiket az előbb mondott?

- Igen; mert tudtam, hogy zseni műve; és úgy éreztem, nincs jogunk megfosztani tőle a világot. De Ata nem hallgatott rám.

Ő megígérte. Nem akartam ott maradni és tanúja lenni a barbár cselekedetnek; csak később hallottam, hogyan teljesítette ígéretét. Paraffint öntött a száraz padlóra és a pandanus-gyékényekre, aztán felgyújtotta az egészet. Kis idő múlva csak füstölgő parázs maradt mindenből, és egy csodálatos remekmű nem volt többé.

- Azt hiszem, Strickland tudta, hogy remekmű volt. Véghezvitte, amit akart. Teljes volt az élete. Megteremtett egy világot, és látta, hogy jó. Azután büszkén, megvetően elpusztította. De hadd mutassam meg a képet - mondta a doktor, és befelé indult.

- És mi történt Atával és a gyerekkel?

- A Marquesas-szigetre mentek. Atának ott rokonai voltak. Hallom, a fiú egy szkúneren dolgozik. Azt mondják, nagyon hasonlít az apjára.

A rendelő ajtajában megállt a doktor, és mosolygott:

- Gyümölcscsendélet. Nem nagyon illik egy orvosi rendelőszobába, de a feleségem nem engedi a szalonba tenni. Azt mondja, hogy szemérmetlen.

- Egy gyümölcscsendélet?! - kiáltottam meglepve. Beléptünk a szobába, azonnal megláttam a képet. Hosszasan néztem. Mangó-, narancs-, banán- és egyéb gyümölcshalmot ábrázolt; első látásra elég ártatlan volt. Beillett volna a posztimpresszionisták kiállítására, s a felületes szemlélő az irányzat egyik kiváló, bár nem nagyon érdekes képviselőjének tarthatta volna; de később talán eszébe jutott volna, nem tudni, miért. Nem hinném, hogy aki látta, teljesen elfeledkezhetne róla.

A színek olyan különösek voltak, leírhatatlan, micsoda nyugtalanító hatást keltettek. Voltak ott mélységes kék árnyalatok, áttetszőek, mint egy finom mívű lapiszlazuli kehely; de valami vibráló fénnyel, ami titokzatosan lüktető életet sejtetett; voltak bíbor színek, szörnyűek, mint a nyers, rothadó hús, mégis érzékiség és szenvedély izzott bennük, ami a Heliogabalus római birodalmát varázsolta vissza az emlékezetbe; voltak vörösek, rikítóak, mint a vörös bogyók, mint a fagyöngy - az angol karácsonyt juttatták eszébe az embernek, a havat, vidámságot, a gyerekek boldogságát -, és mégis,

valami varázslat folytán gyöngéd, halvány árnyalatba vesztek, míg olyanokká váltak, mint egy galambbegy alélt, lágy színe; voltak élénksárgák, amik természetellenes szenvedéllyel olvadtak át zsenge zöldbe, amely illatos volt, akár a tavasz, és tiszta, mint a hegyi patak csörgedező vize. Ki tudná megmondani, micsoda gyötrődő képzelet teremtette ezeket a gyümölcsöket? A polinéziai Hesperidák kertjében nőttek. Valami különös életteljesség volt bennük, mintha ama homályos időkből származtak volna, mikor az élőlények még nem voltak véglegesen egy bizonyos formához kötve. Buják voltak. Trópusi illat áradt belőlük. Sötét szenvedélytől duzzadtak. Elvarázsolt gyümölcsök voltak ezek; aki megkóstolja valamelyiket, isten tudja, milyen titkos kapuja a léleknek és csodálatos kastélyai a képzeletnek tárulnak fel előtte. Váratlan veszélyeket sejtettek magukban: aki eszik belőlük, vadállattá vagy istenné változhatik. Mindenki, aki egészséges és természetes, mindenki, aki ragaszkodott a kellemes kapcsolatokhoz, egyszerű emberek egyszerű örömeihez, borzadva húzódott vissza tőlük; és mégis volt bennük valami félelmetesen vonzó, mint a tudás fájának gyümölcsében, amely az ismeretlent rejtette magában.

Végre levettem szememet a képről. Ereztem, hogy Strickland magával vitte titkát a sírba.

- *Voyons, René, mon ami*[5] - hallatszott Madame Coutras hangos, vidám hangja -, mit csináltok ott ilyen sokáig? Itt vannak már az *apéritif-ek.* Kérdezd meg monsieur-t, nem iszik egy pohárka *Quinqu-ina Dubonnet-t?*

- *Volontiers, madame* - mondtam a verandára lépve. A varázs megtört.

* Lássuk csak, René barátom, (francia)

Elkövetkezett Tahitiból való távozásom ideje. A sziget kedves szokásához híven elárasztottak ajándékokkal azok, akikkel ott-tartózkodásom folyamán összekerültem - kaptam kókuszlevelekből font kosarat, pandanus-gyékényeket, legyezőket; Tiaré három kis gyöngyöt adott és három üveg guava-kocsonyát, amit saját, óriási kezével készített. Mikor a postahajó (huszonnégy óráig a szigeten horgonyzott, mielőtt folytatta útját San Francisco felé) sípja, amely beszállásra sürgette az utasokat, megszólalt, Tiaré hatalmas kebléhez szorított - úgy éreztem magam, mintha egy dagadó hullámú tengerbe süllyedtem volna -, és szájon csókolt. Könnyek csillogtak a szemében. És amint lassan távolodtunk el az öbölből, s óvatosan haladva át a sziklafal nyílásán, a nyílt tengerre értünk, bizonyos mélabú vett erőt rajtam. A szellő még tele volt a sziget édes illataival. Tahiti nagyon messze van, tudtam, hogy többé soha nem fogom látni.

Életemnek egy fejezete lezárult, és megint valamivel közelebb éreztem a kikerülhetetlen halált.

Körülbelül egy hónap múlva már Londonban voltam. Elintéztem legsürgősebb ügyeimet, aztán gondolva, hogy Mrs. Stricklandet bizonyára érdekelné, amit férje utolsó éveiről tudok, írtam neki. Akkor már nagyon régen nem találkoztam vele - jóval a háború előtt óta -, és címét a telefonkönyvből kellett kikeresnem. Megmondta, mikorra vár, és elmentem a Campden Hillen levő csinos kis házba, ahol most lakott. Ekkor már erősen benn járt a hatvanban, de az éveket jól bírta, és senki sem tartotta volna ötvennél többnek. Vékony és nem nagyon ráncos arcával kíméletesen bánt az idő, úgyhogy fiatalkori megjelenését sokkal szebbnek hitték, mint amilyen volt. Nem egészen ősz haját csinosan fésülte, és fekete ruhája elegáns volt. Emlékszem, hallottam, hogy a nővére, Mrs. MacAndrew, aki csak néhány évvel élte túl férjét, pénzt hagyott Mrs. Stricklandre is; a ház berendezéséből és az ajtót nyitó szobalány csinos öltözetéből következtetve, az összeg elég nagy volt ahhoz, hogy szerény jólétet biztosítson az özvegynek.

Mikor a szalonba léptem, láttam, hogy Mrs. Stricklandnek vendége van, s mikor megtudtam, ki az, mindjárt gondoltam, hogy a háziasszony szándékosan hívott engem is ebben az időben. A látogató Mr. Van Busche Taylor volt, egy

amerikai, és Mrs. Strickland kedvesen, mentegetőzően mosolyogva rá, tájékoztatott engem vendége kilétéről.

- Tudja, mi, angolok, olyan szörnyen tudatlanok vagyunk, meg kell bocsátania, ha kénytelen vagyok felvilágosítást adni önről. - Ezután hozzám fordult. - Mr. Van Busche Taylor, a kiváló amerikai kritikus. Ha nem olvasta a könyvét, mondhatom, szégyenletesen hiányos a műveltsége, és hamarosan helyre kell hoznia mulasztását. Most írni akar valamit szegény jó Charlie-ról, és azért jött, hogy megkérdezze, tudnék-e segítségére lenni.

Mr. Van Busche Taylor nagyon sovány úriember volt, nagy, csontos, fénylően kopasz fejjel, és a koponya hatalmas dómja alatt sárga, mélyen barázdált arca nagyon kicsinek tűnt. Csendes és rendkívül udvarias ember volt. Amerikai akcentussal beszélt, és egész lénye olyan vértelen, olyan hideg volt, hogy azon töprengtem, miért érdekelheti ezt Strickland? Kicsit idegessé tett az a gyöngédség, ahogyan Mrs. Strickland a férje nevét kimondta, és mialatt ők ketten társalogtak, szemügyre vettem a szobát. Mrs. Strickland haladt a korral. Eltűntek a Morris-tapéták, a komor huzatok, eltűntek az Arundel-nyomatok, amik az Ashley Gardensben levő lakás szalonját díszítették; izzó, fantasztikus színektől tarkállott a szoba. Vajon tudta-e Mrs. Strickland, hogy e színek, amiket a divat fogadtatott el vele, egy távoli szigeten élt, szegény festő álmaiból születtek? Ő maga adta meg rá a feleletet.

- Milyen gyönyörű párnái vannak - mondta Mr. Van Busche.

- Tetszenek? - mosolygott a háziasszony. - Tudja, Bakst valamennyi.

A falakon pedig ott függött Strickland legjobb képeinek színes reprodukciója egy berlini kiadó jóvoltából.

- A képeimet nézi? - mondta, tekintetemet követve. - Persze az eredetiekhez nem tudok hozzájutni, de jó érzés, hogy ezek itt varinak. Maga a kiadó küldte őket. Nekem nagy vigasztalásomra vannak.

- Kellemes lehet ilyen képek birtokában lenni - mondta Mr. Van Busche.

- Igen; rendkívül mutatósak.

- Úgy van, ez egyike legmélyebb meggyőződéseimnek - helyeselt Mr. Van Busche Taylor. - Az igazi művészet mindig mutatós.

A kép, amelyet néztek, egy meztelen asszonyt ábrázolt, amint csecsemőjét szoptatta, mellettük egy leány térdelt, s egy szál virágot nyújtott a közömbös gyermek felé; ráncos, szikár banya tekintett le rájuk. Ez volt Strickland változata a szent családról. Gyanítottam, hogy a modellek taravaói háznépéből kerültek ki, s a szoptató fiatal anya Ata volt elsőszülött kisfiával. Kíváncsi voltam, van-e Mrs. Stricklandnek valami sejtelme a valóságról.

A társalgás folyt, és bámultam a tapintatot, amellyel Mr. Van Busche Taylor minden olyan témát került, amely a legkevésbé zavaró lehetett volna, továbbá azt az ügyességét, amellyel Mrs. Strickland - anélkül, hogy egy valótlan szót mondott volna - úgy tüntette fel férjének hozzá való viszonyát, mintha az mindig példás lett volna.

Végre Mr. Van Busche Taylor felemelkedett, és menni készült. Kezében tartva a háziasszony kezét, ügyes, talán kissé túl cikornyás köszönő szónoklatot vágott ki, aztán elment.

- Remélem, nem untattam önt - mondta a háziasszony, amint vendége mögött bezárult az ajtó. - Néha persze nagyon terhes az ilyesmi, de én kötelességemnek érzem, hogy amennyire tőlem telik, tájékoztassam az embereket Charlie-t illetően. Bizonyos felelősséggel jár ám, ha valaki egy zseni felesége volt.

Rám nézett azzal a kedves tekintetével, amely ugyanolyan őszinte és megnyerő maradt, mint amilyen húsz év előtt volt. Vajon bolonddá akart tenni?

- Persze az üzletet beszüntette? - kérdeztem.

- Ó, igen - felelte hanyagul. - Hiszen főleg szeszélyből folytattam csak, és a gyerekeim rábeszéltek, hogy adjam el. Azt mondták, túlbecsülöm az erőmet.

Láttam, Mrs. Strickland elfeledkezett arról a megalázó tényről, hogy valaha is maga kereste a kenyerét. Megvolt benne az úrinő hamisítatlan ösztöne, amely azt diktálta, hogy csak a más pénzéből lehet illendően élni.

- Most itt vannak a gyerekeim. Gondoltam, érdekelni fogja őket, amit ön az apjukról mondhat. Emlékezik Róbertre, ugye? Büszkén mondhatom, hogy a nagy katonai érdemkeresztre terjesztették elő.

Az ajtóhoz lépett, és beszólította őket. Magas férfi lépett be khakiöltönyben, gallérján a lelkészi csíkkal, szép volt, ha kissé nehézkes is, és szeme most is

olyan nyílt, mint amilyennek gyerekkorában láttam. A húga követte. Az most olyan idős lehetett, mint az anyja megismerkedésünk idején, és nagyon hasonlított hozzá. Ő is azt a benyomást keltette, hogy lánykorában szebb lehetett, mint amilyen csakugyan volt.

- Azt hiszem, egyáltalán nem emlékszik rájuk - mondta az anyjuk büszkén, mosolyogva. - Leányomat most Mrs. Ronaldsonnak hívják. Férje őrnagy a tüzéreknél.

- Tudja, olyan igazándi katona - mondta Mrs. Ronaldson vidáman. - Ezért van az, hogy még csak őrnagy.

Emlékszem, magamban mindig azt jósoltam neki, hogy katonához fog férjhez menni. Elkerülhetetlen volt. Megvolt benne egy katonafeleség minden erénye. Udvarias és barátságos volt, de alig tudta leplezni szilárd meggyőződését, hogy ő nem egészen olyan, mint más.

Róbert vidáman mondta:

- Szerencse, hogy éppen Londonban voltam, amikor ön felbukkant. Csak háromnapos szabadságon vagyok.

- Már alig várja, hogy visszamehessen - mondta az anyja.

- Hát miért tagadjam, nagyon jól érzem magam a fronton. Egy sereg jó pajtással barátkoztam össze. Pompás élet. Hát persze a háború borzasztó, igaz; de tagadhatatlan, hogy kiváltja az emberből legjobb tulajdonságait.

Azután elmondtam nekik, amit Tahitiban hallottam Stricklandről. Atát és a gyereket szükségtelennek láttam megemlíteni, de egyebekben tőlem telhető pontossággal számoltam be. Elbeszéltem borzalmas halálát is, aztán elhallgattam. Egy-két percig mind hallgattunk. Aztán Róbert Strickland rágyújtott egy cigarettára.

- Isten malmai lassan őrölnek - mondta kissé nyomatékosan.

Mrs. Strickland és Mrs. Ronaldson áhítatosan sütötték le szemüket, ami meggyőződésem szerint azt jelentette, hogy azt hitték, ezt a mondást Róbert a szentírásból idézte. Talán maga Róbert is azt hitte.

Nem tudom, miért, hirtelen eszembe jutott Strickland másik fia, az Atától való. Azt hallottam róla, hogy vidám, jókedvű legény. Magam előtt láttam, amint - csak egy dunareebével a dereka körül - dolgozik a hajóján; és esténként,

mikor fürgén siklik tova a szkúner az enyhe szellőben, és a matrózok a fedélzeten gyülekeznek, míg a kapitány és az árufelügyelő nyugvószéken heverve pipázik, ő táncra perdül egy másik legénnyel, és vadul táncol a harmonika nyikorgó hangjaira. Felettük a mélykék ég, a csillagok, körülöttük a Csendes-óceán végtelen tükre...

Egy bibliai idézet kívánkozott ki belőlem, de hallgattam, mert tudom, a lelkészek kicsit szentségtörésnek tekintik, ha világi ember az ő dolgukba üti az orrát. Henry nagybátyám, aki huszonhét éven át whitestable-i vikárius volt, ilyenkor azt szokta mondani, hogy az ördög mindig tud idézni a szentírásból, ha azzal a maga malmára hajtja a vizet.